

ЎЗБЕК ТИЛИНИНГ ИЗОҲЛИ ЛУҒАТИ

80 000 дан ортиқ сўз ва сўз бирикмаси

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Э. БЕГМАТОВ, А. МАДВАЛИЕВ, Н. МАҲКАМОВ, Т. МИРЗАЕВ (раҳбар),
Н. ТҶҲЛИЕВ, Э. УМАРОВ, Д. ХУДОЙБЕРГАНОВА, А. ҲОЖИЕВ

А. Мадвалиев таҳрири остида

Луғат ҳозирги ўзбек адабий тилида кенг истеъмолда бўлган 80 мингдан ортиқ сўз ва сўз бирикмаларини, фан, техника, санъат ва маданият соҳаларига оид терминларни, бир неча шевада қўлланадиган сўзларни, баъзи тарихий ва эскирган атамаларни ўз ичига олади. Луғатда берилган сўзларнинг амалда қўлланиши XX аср ўзбек адабиёти ва матбуотидан олинган мисоллар билан далилланган. Луғат ўзбек тилшунослиги ва туркийшунослик бўйича мутахассислар, таржимонлар, оммавий ахборот воситалари ходимлари, олий таълим муассасаларининг ўқитувчилари ва талабалари, шунингдек, кенг ўқувчилар оммаси учун мўлжалланган.

“Ўзбекистон миллий энциклопедияси”

Давлат илмий нашриёти

Тошкент

Эслатма: Ушбу китобдан фақатгина шахсий мутолаа, танишиб чиқиш мақсадида фойдаланиш мумкин. Тижорий мақсадларда фойдаланиш (сотиш, кўпайтириш, тарқатиш) қонунан тақиқланади.

МА унд. с. Бирор нарсани узатиб, уни олишга ундашни билдиради. -*Ма, чой келтир, – деб Аваз унга чойнак тутқазди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

МАБЛАҒ [а. مبلغ – нақдина, тайёр пул; ўлчам; даража; чегара] Бирор нарса яратиш, қуриш, ўтказиш ва ш. к. учун сарфланадиган, ишлатиладиган маълум миқдордаги пул ва б. нарсалар. *Халил Жалиловнинг таклифлари давлат учун неча юз минглаб маблағни тежайди.* Туйғун, Дўстлик севинчлари. *Давлат фан равнақи учун ҳеч нарсани аямай маблағ ажратса-ю, уни кимлардир талон-тороғ қилса?!* С. Кароматов, Олтин қум.

МАБОДО [ф. مبادا – худо сақласин; қанчалик ..масин] **1** юкл. Шарт эргаш гапли қўшма гапларда шарт гапга оид эҳтимоллик, аниқ эмаслик маъносини билдиради, қайд этади; агарда, борди-ю. *Мабодо бир нима сўралса, қисқа жавоб қиларди.* Мирмуҳсин, Меъмор. *Мабодо қийналсанг, тўғри олдимга келавер.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Арман юртин кўролмасам мабодо, Бу дунёдан армон билан ўтардим.* Э. Воҳидов.

2 мод. с. Аниқ эмаслик, эҳтимоллик маъносини билдиради. *Мабодо келмайдими? ■ [Тожибой:] Хатни тушган зойига қолдириб келдимки, мабодо қўлга тушимасин деб.* Ҳамза, Паранжи сирлари. *Мабодо Тўямўйинга ишга кетаётганингиз йўқми?* С. Сиёев, Ёруғлик.

МАВЖ [а. موج – тўлқин] **1** Сув юзида шабадан ҳосил бўладиган жимир-жимир ҳаракат; жимирлаш. *Раи дарёси узоқда, кўмкўк мавж билан секин оқади.* Ойбек, Нур қидириб.

2 геогр. Океан ёки денгиз юзасининг тўлиқ шамолсизлик ҳолатидаги эркин тебранма ҳаракати.

3 Товланиш, жилва. *Арчаларнинг тоза, яшил мавжи нур билан ярқираб кетди.* Ойбек, Кўёш қораймас.

4 махс. Ўймакорликда: нақш юзасига балиқ тангачалари кўринишида туширилган тўлқинсимон безак

5 кўчма кам қўлл. айн. **тўлқин.** *Ҳавода одамлар, қушлар ва машиналар садосидан бириккан қандайдир ёқимли бир мавж сузар эди.* Ойбек, О. в. шабадалар.

Мавж урмоқ **1)** мавж қилмоқ, жимирламоқ, мавжланмоқ. *Денгиз мавж урмоқда;* **2)** тўлқинланмоқ, тебранмоқ. *Дарё томондан ғирллаб эсиб турган шабада йўл бўйидаги ўт-ўланларни эгар, тебратар, сарғайиб бораётган арпалар мавж урар эди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари; **3)** кўчма тўлқинланмоқ, ғулу қилмоқ. *Шикоятли нидолар ёш йигит қалбида ёлқинли ва дардли туйғулар мавж урганидан хабар берар эди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

МАВЖЛАНМОҚ **1** Мавж ҳосил бўлмоқ, жимирламоқ, аста тўлқинланмоқ. *Ҳовуз сув билан эмас, нур билан тўлган каби.. мавжланади.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Товланмоқ, жилваланмоқ. *Шонага кирган ғўзалар қуёш нурида мавжланади. ■ Пешона ва чаккасида салқиган сочларининг жингалакларида шуғлалар мавжланиб ёнар эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 кўчма Акс этмоқ, барқ урмоқ. *Охуннинг шафқатиға ҳамма чуқур сезги билан қаради, бу ҳис уларнинг кўзларида, юзла-*

рида равшан мавжланди. Ойбек, Танланган асарлар.

МАВЖУД [a. موجود — бор; нақд, бор бўлган] **1** Ихтиёрда ёки умуман воқеликда бор бўлган; бор. [Тўлаган:].. мавжуд бўлган имкониятлардан тўла фойдаланишга.. нималар тўққинлик қилаётгани тўғрисида гапириб кетди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

2 кесим взф. Бор, муҳайё. Уқуш учун барча имкониятлар мавжуд. ■ Доирачи, раққос ва созандалар ўртасида томошабин сезмайдиغان нозик алоқа ипи мавжуд. Т. Обидов, Юсуфжон қизиқ.

МАВЖУДИЯТ эск. кт. **1** айн. мавжудот.

2 Борлик, мавжудлик. Менга асрдос бўлган бир киши ўз мавжудиятидан.. инсон бўлганидан хафа. Ф. Фулом, Афсона.

МАВЖУДЛИК Бор бўлишлик, мавжуд ҳолатдалик, мавжуд эканлик. [Мирзакаримбой] Гулнорни севган ва у билан тил бириктирган бир йигитнинг мавжудлигини ўша вақтларда билган бўлса ҳам, унинг хотиридан Йўлчи сира кечмаган эди. Ойбек, Танланган асарлар.

МАВЖУДОТ [a. موجودات — барча бор бўлган, аниқ нарсалар] кт. Олам, табиатда бор нарсалар мажмуи, дунёда мавжуд нарсалар, бутун борлиқ. Мавжудотнинг яратилиши ҳақидаги афсоналар. ■ Мавжудотнинг жони — сув. Х. Расул, Бахт нашъаси.

МАВЗЕ [a. موضع — жой, ўрин; вазият, макъе] Шаҳр ва шаҳар атрофидаги аҳоли яшайдиган жойларнинг кичик ҳудуди, маҳалласи. Тошкентнинг Аския мавзеи. Бешёғоч мавзеи. ■ Ракат мавзеида отамдан қолган жой бор эди. Ойбек, Танланган асарлар.

МАВЗОЛЕЙ [лот. mausoleum < юн. Mausoleion — милоддан аввалги 4-асрда Кичик Осиёда Кария шоҳи Мавсол учун қурилган машҳур мақбара] Қабр устига ишланган маҳобатли, улуғвор ёдгорлик; мақбара.

МАВЗУ [a. موضوع — жойлаштирилган; тўқиб чиқарилган; тема, сюжет] Илмий тадқиқот, бадий асар, фикр-мулоҳаза юритиш, суҳбат, маъруза ва ш.к. учун танлаб олинган объект. Илмий мақола мавзуи. ■ Турли мавзуларда.. дилкаш суҳбат қилишди. Ойбек, Навоий. Ибодов бу гапга ишонмади. Лекин мавзу қизиқтириб қўйган эди. Ф. Мусажонов, Ҳиммат. Самоварларда, гузарларда, тўю томошаларда бўладиган аскиялар ҳамон «Ғиёс ўғри» мавзудан четга чиқмасди.

С. Аҳмад, Ҳукм. У Элмурод бор жойда тек туролмас.. бирон илмий ёки диний мавзуда масала талашиб ўтиришни яхши кўрар эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

МАВЗУН [a. موزون — яхши ўйланган; бараварлаштирилган; тузилиши келишган] кт. Келишган, хушбичим, хушқомат. Қай кун учради бир шўҳи ситамгар мавзун. Увайсий. Карима отинга яқин келиб, чилвир сочлари билан тўлиб турган мавзун елкасини тутиб кўришди. Ғайратий, Довдираш.

Қадди мавзун Қад-қомати келишган. Саҳнада гул-гул ёниб, бир қадди мавзун ўйнади. Ҳабибий.

МАВИЗ [ф. موييز — қора майиз] эск. Майиз ва майиздан тайёрланган, кайф берувчи ичимлик; май. Ул вақт биз, бошимизга хоҳ кулфат тушсин, хоҳ бахт қуши қўнсин, бирга бўлгаймиз, бир мавиз топсак, бўлиб егаймиз деб.. аҳд қилган эрдик. М. Осим, Сеҳрли сўз. Уй эгасининг айтганидек, мавиз жуда ҳам тиниқ, яхши кўк чой каби мусалфа эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАВЛОНО [a. مولانا — жаноб, ҳукмдор; ҳомий (мурожаатда: эй ҳукмдоримиз)] Мусулмон шарқида: олим ва фозил кишиларни, устозларни, юксак мартабали амалдорларни улуғлаб, уларнинг номларига қўшиб ишлатиладиган фахрий сўз. [Навоий:] Келинг, пирим! Келинг, мавлоно Жомий. Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий. ...мавлано Бехзод чизган Алишер Навоий ва Ҳусайн Бойқаро тасвирлари расмий доираларда суҳрат топган эди. П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

МАВЛУД [a. مولود — туғилган; туғилиш] **1** Туғилган кун ва шу муносабат билан бериладиган зиёфат. Мавлуд тўйи.

2 дин. Муҳаммад пайғамбарнинг туғилган кун ва унинг шарафига бериладиган зиёфат; пайғамбарнинг шундай зиёфатда ўқиладиган таржимаи ҳоли. Эшон.. имомликдан ташқари.. мавлуд ўқир эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

3 эск. айн. таваллуд **1**.

4 Мавлуд (эркаклар исми).

МАВОЗА [a. معاوضه — ўрнини қоплаш; айирбошлаш] эск. Ўрнига ўрин олиш; айирбошлаш, алмаштириш.

Мавоза қилмоқ Айирбошламоқ.

МАВР [юн. mauros — қора] қ. маврлар.

МАВРАК бот. Лабгулдошлар оиласига мансуб, барглари узун, гуллари кўк, бинаф-

ша, кўп йиллик ўт ёки ярим бута (халқ табобатида қувватлантирувчи, турли яллиғла-ниш, шамоллашларни даволовчи дори си-фатида қўлланади).

МАВРИГИ [< Марв шаҳри номининг метатезага учраган шаклидан: марвлик (эро-ний)] Бухоро мусиқа анъаналарига хос, тур-кум шаклида ижро этиладиган кўшиқ ва куйлардан иборат, авжи шўх рақс билан яқунланадиган фольклор жанри.

МАВРИД [a. مورد — манба, имконият; даромад] Бирор ишнинг амалга ошиши ёки оширилиши учун қулай вақт, пайт, фурсат. *Шу маврида. Мавриди келганда. Мавриди билан.* ■ *Ҳозир томошанинг мавриди эмас эди.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз. *Уша қиз олдиди ўзини ноқулай аҳволда сезди, мавридини то-пиб, узр сўрагиси келар эди.* Ж. Абдуллахо-нов, Тўфон.

МАВРЛАР Антик давр ва ўрта асрларда: Шимолий Африканинг Мисрдан ташқари қисмида яшаган туб аҳолисига, шунингдек, Испанияни забт этган арабларга европалик-лар томонидан берилган ном.

МАВСУМ [a. موسم — маълум вақт; се-зон; байрам] **1** Йилнинг маълум фасли ёки вақтида бўладиган ёки амалга оширилади-ган иш даври. *Пахта мавсуми. Йиғим-те-рим мавсуми. Қурт тутиш мавсуми.* ■ *Бог мавсуми тамом бўлиб, Шакархонлар ҳам шаҳар ҳовлиларига кўчиб келдилар.* Ойдин, Ўзидан кўрсин. *Катта футбол мавсумига республикамиз жамоалари ҳам ҳозирлик кўришди.* Газетадан. *Август ойи — ўзбек ди-ёрининг янада сўлим бир мавсуми.* Н. Сафа-ров, Оловли излар.

2 с.т. Фасл, йил фасли. *Куз мавсуми. Ёз мавсуми.*

МАВСУМИЙ [a. موسمى — маълум вақт-га, мавсумга оид] Маълум мавсумда бўла-диган, мавсумга оид. *Мавсумий иш. Мавсу-мий шамоллар.* ■ *Қишда бекор ётадиган ва ёзда фойдаланиладиган мавсумий хумдон нор-мал ишлатилмайди.* Газетадан. *Дала шийон-лари ҳам, мавсумий яслилар ҳам хўжакўр-синга бор.* А. Халилов, Пахтакорларга ғамхўр бўлайлик.

МАВСУМЛИ айн. **мавсумий.** *Йиғим-те-рим мавсумли иш, кечиксанг, ютқизасан.* И. Раҳим, Ихлос.

МАВҚЕ [a. موقع — ўрин, жой; вазият] Шахс, нарса, воқеа-ҳодиса ва ш. к. нинг тут-

ган муайян ўрни, даражаси, ҳолати; марта-ба. *Ҳозирги замон илмида муҳим мавқени эгал-лаган, гоят жадал суратлар билан тараққий этаётган фанлардан бири кибернетикадир.* «Фан ва турмуш». *Табиат зап қизиқ нарса-да. Унда ҳамма нарса мавжуд, ҳамма нарса-нинг ўз ўрни, ўз мавқеи бор.* Н. Фозилов, Дийдор. *Мана шу оёғимда тик турибман, эл аро ўз ўрним, ўз мавқеим бор.* Ж. Абдуллахо-нов, Хонадон.

МАВҲУМ [a. موهوم — хаёлда гавдалан-ган, хаёлий; бесаранжом] **1** Ақл билан фикр-лаш орқали тасаввур этиладиган; абстракт. *Мавҳум тушунчалар. Мавҳум сонлар (мат).*

2 Аниқ эмас, мужмал. *Мавҳум жавоб.* ■ *Тарбиявий ишда қуруқ шиорбозлик ва мавҳум чақириқдан қочмоқ керак.* Газетадан. *Унда олдинга сурилган кўп масалалар мавҳум, муж-мал, ҳатто ноўрин жойлари ҳам бор.* С. Ка-роматов, Сўнгги бархан.

МАВҲУМЛИК Мавҳум ҳолат, мавҳум нарсалардан иборат олам; мавҳум эканлик. *Масала мавҳумлигича қолди.* ■ *Теварак унинг бошида ғужгон кўтарилган саркаш фикрлар сингари бешакл, аралаш-қуралаш, мавҳумликлар қўйнида сузарди.* Ж. Абдулла-хонов, Хонадон. *Нукра ўзи истамагани ва сезмагани ҳолда.. чигаллик ва туманлик қоп-лаган мавҳумлик томон борарди.* С. Карома-тов, Сўнгги бархан.

МАВҲУМОТ [a. موهومات — «мавҳум» с. кўпл.] эск. кт. Мавҳум нарсалар, хаёлий ту-шунчалар. *Хаёл тизгини унга тутқич бермай, олис-олисларга, мавҳумотлар оламига етак-лар эди.* С. Кароматов, Бир томчи қон. *Эшик ёпилгач, яна қуйқалик, мавҳумот олами оғуши-га чўмаман.* Ҳ. Шайхов, Туташ оламлар.

МАГАЗИН [фр. magasin < a. مخزن — ом-бор; катта магазин] **1** Турли буюмлар сотила-диган чакана савдо дўкони ва унинг биноси. *Озиқ-овқат магазини. Саноат моллари мага-зини. Китоб магазини. Атторлик магазини.*

2 тех. Қурол, аппарат ва асбобларнинг бирор нарса жойлаштириб қўйиладиган қисми (коробка, трубка ва ш.к.). *Милтиқ магазини. Фотоаппарат магазини.* ■ *Яқинда ўнта патрон жойланадиган магазинли ярим автомат винтовкани ўргандилар.* Шухрат, Шинелли йиллар.

МАГАЗИНЛИ тех. Магазини бўлган, магазин билан таъминланган. *Магазинли ав-томат.*

МАГАЗИНЧИ 1 Магазин эгаси, магазини бўлган савдогар.

2 Магазинда ишловчи киши; сотувчи. *Магазинчинда эртагача ушлаб туришини илтимос қилиб кетган.* Ў. Умарбеков, Ёз ёмғири.

МАГАР [ф. *مگار* — аммо, лекин; шекилли] боғл. эск. кт. **1** Сўроқ, таажжуб, тасдиқ билдиради. *Магар истиқбол шу экан, келин, биз ҳам кирайлик, қизнинг тилини, дилини, тилак-истакларини билайлик.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 Фақат, ёлғиз. *Шаҳар халқининг ҳар бир табақаси деярли Мукулмонқул даққисини еб келган, магар уламо халқи ундан жуда рози.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 айн. агар. *Субҳ чоғида магар, чиққанда ёрим тўлғаниб, Гул ёқасин чок этар, булбулда афғон қўзғалур.* Ҳабибий.

МАГИСТР [лот. *magister* — бошлиқ; мураббий, устоз] Айрим мамлакатларда, жумладан, Ўзбекистонда: университетни ва унга тенглаштирилган олий ўқув юртини тугатган, бакалавр даражасига эга бўлиб, 1–2 йил давомида магистратурада ўқиб, тегишли имтиҳонларни топширган ва диссертация ҳимоя қилган шахсларга бериладиган даража ва шу даража эгаси.

МАГИСТРАЛ [лот. *magistralis* — бош, асосий] Асосий, бош (канал, йўл ва ш.к. да бош ўрин тутган, асосий). *Яхшиси, ишни магистрал канал ва янги ерлар очилаётган туманлар бўйлаб саёҳатдан бошлайлик.* «Ўзбекистон кўриқлари».

МАГИСТРАЛЬ [лот. *magistralis* — бош, асосий] **1** Қатнов йўли ва, умуман, тармоқланган системаларнинг асосий қисми. *Темир йўл магистрالي.* ■ *Тошкентнинг турли томонларига олиб борувчи янги магистраллар шу майдонда кесишади.* Газетадан.

2 Электр, телеграф, телефон, канализация ёки водопровод тармоқлари системасида асосий кабель ёки труба. *Газ магистрالي.* ■ *Довонлар орқали ўтган пўлат магистраль ўн беш минг гектар майдондаги яйловларни сув билан таъминлайди.* Газетадан.

МАГИСТРАНТ [лот. *magistrans, magistrantis* — магистр бўлишга тайёрланаётган] Магистр даражаси учун имтиҳон топширган, лекин диссертация ҳимоя қилмаган шахс.

МАГИСТРАТУРА [лот. *magistratus* — давлат мансаби, амали; мансабдор шахс] **1** Қадимги Римда: давлат лавозими.

2 Бир қанча мамлакатларда: олий таълим босқичи.

3 Ўзбекистонда: муайян ихтисослик бўйича назарий ва амалий билим берадиган, бакалаврият негизида таълим муддати 2 йил давом этадиган олий таълим. *Магистратурага кирмоқ.*

МАГМА [юн. *magma* — хамир, қоришма] геол. Ернинг чуқур қатлами ичида ҳосил бўладиган чўғсимон суюқ модда. *Ўрта Осиё шароитида туб олтин конлари магма юқори қатламларга чиққандан кейинги даврда ҳосил бўлади.* С. Кароматов, Олтин кум.

МАГМАТИК Магмадан ҳосил бўлган, магма ҳолидаги. *Магматик модда.* ■ *Бирок уни баъзи бир турдаги магматик жинслар атрофида қидириш керак.* С. Кароматов, Олтин кум.

МАГНАТ [лот. *magnatus* — бой, машхур кишилар] Саноатда ёки тижоратда йирик пул суммасини тўплаган мулк эгаси. *Нефть магнатлари.*

МАГНЕЗИТ [лот. *magnesia* — магнезия] Магний билан карбонат кислотадан ҳосил бўлган ўтга чидамли оқ ёки сарғиш минерал.

МАГНЕЗИЯ [лот. *magnesia* < *Magnesia* (Магнесия) — Кичик Осиёдаги қадимги шаҳар номи] Магнийнинг кислородли бирикмаси, магний оксид; кукун ёки кристалл модда (тиббиётда ва техникада қўлланади).

МАГНЕТИЗМ [«магнит» сўзидан] **1** Магнит, электр тоқлари ва электр зарядларининг баъзи жисмларни ўзига тортиш ёки ўзидан итариш хусусияти.

2 Магнит ҳодисалари ва жисмларнинг магнит хоссалари ҳақидаги таълимот.

Ер магнетизми **1)** Ер шарининг ўз атрофида магнит майдони ҳосил қилиш хусусияти; **2)** геофизиканинг Ер шари магнит майдонини текширадиган бўлими.

МАГНЕТО [ингл. *magneto* (electric machine)] Ички ёнишли двигателларнинг цилиндрдаги ёнилғи аралашмасини ўт олдириш учун хизмат қиладиган электромагнитли асбоб.

МАГНИЙ [лот. *magnesium* — Кичик Осиёдаги қадимги шаҳар — *Magnesia* (Магнесия) номидан] Менделеев даврий системасининг II гуруҳига мансуб кимёвий элемент; оппоқ ёруғ аланга бериб ёнадиган кумушранг ялтироқ, енгил металл.

МАГНИТ [юн. Magnetis lithos – Магнесия (Magnesia) тоши] Темир ва пўлат буюмларни ўзига тортиш ёки ўзидан итариш хусусиятига эга бўлган жисм. *Табиий магнит. Сунъий магнит.*

Магнит аномалияси Ер магнетизмининг ер юзасининг темир рудаларига бой жойларида кескин ортиб кетиши (бошқа жойларга нисбатан). **Магнит бўрони** *физ.* Куёш фаллигининг кучайиши натижасида ер юзасининг катта худудларида, баъзан барча худудида Ер магнит майдонининг ахён-ахёнда юзага келадиган қисқа муддатли кескин ўзгариши. **Магнит лента** Товуш (мусиқа, нутқ) ёзиб олиш ва қайта эшиттириш учун ишлатиладиган, сиртига магнит қатлами суртилган юпқа қайишқоқ лента; магнит тасма. **Магнит миля (ёки стрелкаси)** Тик ўқ устида бемалол айланадиган, бир учи доим шимолга қараб турадиган, чўзиқ ромб шаклидаги нозик магнит; компаснинг асосий қисми.

МАГНИТЛАМОҚ Магнит хусусиятини бермоқ. *Компас стрелкасини магнитламоқ.*

МАГНИТЛИ Магнит хусусиятига эга бўлган.

МАГНИТОГРАФ [магнит + юн. grapho – ёзаман] Ер магнит майдони ўзгаришларини мунтазам қайд қилиб борадиган асбоб.

МАГНИТОМЕТРИЯ [магнит + юн. metreo – ўлчайман] Геофизиканинг Ер магнит майдони ва унинг аномалияларини ўрганувчи бўлими.

МАГНИТОФОН [магнит + юн. phone – товуш] Овозни электромагнит усул билан ёзиб оладиган ва эшиттирадиган мослама, аппарат. *Овозни магнитофонда ёзиб олмоқ. Магнитофон ёзуви. ■ Овқатдан кейин Аҳмад меҳмонларга магнитофон кўйиб берди. Ф. Мусажонов, Ҳиммаг. Ҳозирги замоннинг энг янги магнитофонлари билан қуролланган бу студияда ижодий иш қизғин. А. Пўлатов, Янги студияда.*

МАГНОЛИЯ [фр. magnolia – француз ботаниги Р. Magnol (П. Манноль) номидан] Иссиқ иқлимда ўсадиган, барглари доим яшил дарахт ёки бута ва унинг йирик гули. *Шаҳримизда.. нодир ўсимликларнинг анчагина турлари мавжуд. Лола дарахти, магнолия каби дарахт ва буталар шулар жумласидандир. Ў. Пратов, Лола дарахти қани?*

МАДАД [а. مدد – кўмак, ёрдам; қўллаб-қувватлаш] Далда бўлувчи моддий ёки маънавий ёрдам. *Мадад бермоқ. «Ҳа» деган – туяга мадад. Мақол. ■ Жуманнинг шу ерда ўтириши унга [Адолатга] жуда катта мадад. А. Мухтор, Туғилиш. Фуломжоннинг тўкилиб турган юрагига қиз илтифоти мадад берди. М. Исмоилий, Фарғона т.о. Мадад сўраганда – чорасиз жаҳон, Сиз Тошкент бағридан узатгансиз қўл. А. Орипов.*

МАДАДКОР Мадад қилувчи, мадад берувчи; ёрдам, кўмак кўрсатувчи. *Сел аёвсиз савалаб турганида, мададкорлар оғир йўл босиб, тонгда Чустага етиб келдилар. С. Кароматов, Камолот йўллари.*

МАДАНГ [ф. مدنگ – катта ёғоч калит; зулфин] *эск.* 1 Эшик зулфинига тикиб қўйиладиган катта ёғоч; ёғоч калит (тут, қайрағоч каби қаттиқ ёғочлардан қилинади). *Тол ёғоч маданг бўлмас, бегона даданг бўлмас. Мақол.*

2 Қари ток занги. *Ёрликларни қаттиқ сим билан ёш занг ва маданларга боғлаш керак. Р. Мусамуҳамедов, Мўл ҳосил етиштиришдаги тажрибаларим.*

МАДАНИЙ [а. مدنى – шаҳарлик; мадиналик, Мадинага хос] 1 Маданиятга оид, маданият, илм-маърифат билан боғлиқ, маданият соҳасидаги. *Маданий инқилоб. Маданий эҳтиёжлар. Маданий мерос. ■ Корхонада ёшлар ўртасида маданий тадбирлар кўплаб ўтказилади. Газетадан.*

2 Маданиятли, маданиятни эгаллаган; маданиятга эришган, маданият талабларига жавоб берадиган. *Маданий одам. Маданий оила. Маданий қишлоқ. Маданий ҳаёт. ■ Кўпчилиги уларга ёқди.. хушмуомала, маданий одамлар экан. «Таниш башаралар. Музей, театрларга қатнайман тез-тез.. Маданий бўлсин-да бу уч зумрашанг! А. Мухтор.*

3 қ. ҳ. Киши қўли, меҳнати билан экиладиган, етиштириладиган. *Маданий экинлар. Маданий ландшафт. ■ Маданий ўсимликлар етиштириладиган тупроқ.. тоғ жинсларидан ўзининг унумдорлиги билан фарқ қилади. «Фан ва турмуш». Бизнесинг мўътадил иқлимимизда асаларилар ёввойи ва маданий ҳолда кўплаб учрайди. М. Тўйчиев, Асаларичилик.*

МАДАНИЙЛАШМОҚ Маданият касб этмоқ, маданиятли бўла бормоқ.

са, шеър инсонни улуғласа, унинг ҳаётини мадҳ этса. Х. Фулом, Замин юлдузлари. **Мадҳини ўқимоқ** (ёки куйламоқ) Мадҳини ўқиш ёки куй (куйлаш) билан баён қилмоқ. *Ҳабибий, мадҳинг ўқиб, умр этай адо, чаманим. Ҳабибий. Гулшан ўлка мадҳини Бир-галашиб куйлайлик. Ғайратий.*

МАДҲҒҒҲ [а. مدحگوئی — мадҳ айтувчи] айн. мадҳиячи. У [Жомий] ўз замонасидаги кўпчилиги мадҳғўй лаганбардорлардан иборат шоирларни ёқтирмайди. Газетадан.

МАДҲИЯ [а. مدحيه — мақтов кўшиғи; қасида] кт. 1 Бирор шахс, нарса, воқеани мақтаб ёзилган, ўқилган шеър ёки нутқ; мадҳ, мақтов. [Комил Нурматга:] *Ғалабага марсия эмас, мадҳия муносиб. Уйғун, Ҳаёт кўшиғи. Кунларни китоб сотиш, бўш вақтларни ўзи таниган ва танимаган масъул ходимларга шеърини мадҳиялар ёзиш ва бу мадҳияларни учраган одамга ўқиб бериш билан ўткази бошлади. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. Шон-шухрат орзусида ёнган телба ҳоким эса бу мадҳиялардан бадтар шишарди. О. Ёқубов, Кўҳна дунё.*

2 Тантанали кўшиқ; давлат ёки сиёсий синф бирлигининг аломати бўлган тантанали шеърини-муסיқий асар.

3 Мадҳия (хотин-қизлар исми).

МАДҲИЯЧИ Мадҳия айтувчи, мақтовчи.

МАЁВКА [р. маёвка — май ойи номидан; май ойига алоқадор] 1 Чор Россиясида ишчиларнинг 1 Май куни муносабати билан ўтказиладиган махфий йиғилиши.

2 эск. Шўролар даврида: баҳорги дала сайили. *Раис правление номидан, Султонпошша ёшлар ташкилоти номидан мана бу кўприкни қурган ёшларни маёвкага тақлиф қилиб келишган экан. А. Мухтор, Тугилиш. Маёвка Оқтошга яқин бир боғда ўтказилди. «Муштум».*

МАЁҚ [р. маяк] 1 Кемаларга йўл кўрсатиш учун денгиз қирғоғи ёки оролларга қурилган ва сигнал воситалари билан жиҳозланган минора кўринишидаги навигация қурилмаси. *Кема учун маёқ, сайёҳ учун компас, Ер учун Кўёш азиз бўлгани каби.. Газетадан.*

2 кўчма Йўл кўрсатиб турадиган, ўрнак, намуна, ибрат бўладиган нарса; машғал. *Кенг, бепоён Шарққа маёқ Гул-гул ёнган Ўзбекистон. Х. Расул.*

МАЖАҚ: мажақ бўлмоқ ёки мажағи чиқмоқ Ортиқ даражада эзилиб, пачағи чиқмоқ, абжағи чиқмоқ, мажақланмоқ. **Мажақ қилмоқ** ёки мажағини чиқармоқ айн. мажақламоқ.

МАЖАҚЛАМОҚ Ортиқ даражада эзиб янчмоқ, пачақламоқ, абжақ қилмоқ, абжағини чиқармоқ. *Танк бу ердан омон ўтса, албатта, тўпни мажақлаб ташлар эди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз. Отларнинг туюқлари Мажақлади гулларни. Х. Даврон.*

МАЖБУР [а. مجبور — қилиниши шарт бўлган; ноилож] Ўз хоҳиш-ихтиёридан ташқари, кимнингдир амри, зўри билан ёки бирор нарсанинг тақозоси туфайли қандайдир бир ишни қилиши шарт ҳолатли. *Тенгдошлари ичида энг пешқадам ҳисобланган Шерали ҳам геология тарихига оид масалаларда у билан ҳисоблашиб, эҳтиётроқ бўлиб гапиришга мажбур эди. С. Кароматов, Олтин қум.*

Мажбур қилмоқ (ёки этмоқ) Мажбурламоқ. *Агар уни эрга чиқишга мажбур қилаётган бўлса-чи! О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса.*

МАЖБУРАН рвш. Мажбур бўлиб ёки мажбур қилиб; мажбурият орқасида. *Араббой кўпчилик кулгисидан бир оз изза тортиди. Лекин у баъзи бировлардай умум кулгисига мажбуран таслим бўлиб илжаймади. П. Турсун, Ўқитувчи. -Фараз қилайлик, мен сени мажбуран куёвга бердим, — деди Салимхон. А. Қаҳҳор, Сароб.*

МАЖБУРИЙ Хоҳ ихтиёрий, хоҳ ихтиёрсиз бажарилиши, амалга оширилиши шарт бўлган. *Мажбурий таълим. Мажбурий хизмат. ■ Тушлик ўтиб, икки соатлик мажбурий ҳордиқ тамом бўлгандан кейин касалхона гавжум бўлиб кетади. Ў. Ҳошимов, Нур борки, соя бор.*

МАЖБУРИЯТ [а. مجبوريّة — мажбурилик; ноиложлик; бурч] 1 Ғайриихтиёрий вазифа, бурч ёки бирор мажбурий иш, ҳолат, эҳтиёж. *Тошкент жўнаш учун ўзида мажбурият ҳис этар.. бошқа чора йўқ эди. А. Қодирӣ, Ўтган кунлар. Халойиқ ҳам секин-аста тарқалди — ҳоким келмаган, офтобда сарғайишнинг мажбурияти қолмаган эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.*

2 Меҳнат аҳлларининг бирор ишни бажариш учун берган қатъий ваъдаси. *Звено бўйича мажбурият ҳар гектаридан ўн бир*

центнер эди, ҳозир ўн тўрт бердик. А. Қаҳ-ҳор, Қўшчинор чироқлари. *Икки бригада мусобақалашиб, юқори мажбуриялар олган.* «Ўзбекистон кўриқлари».

МАЖБУРЛАМОҚ Мажбурий тарзда, зўрлаб йўлламоқ, зўрламоқ. *Аниқроғи, уларнинг реал эҳтиёжи борми, йўқми, бари бир, мажбурлаб тиқиштирардилар.* «Муштум».

МАЖЛИС [а. مجلس — ўтириш жойи; йиғилиш; уюшма, кенгаш] 1 Ташкилот, корхона ёки идора аъзоларининг бирор масала муҳокамасига бағишланган йиғилиши ва унинг иштирокчилари. *Очиқ мажлис. Ёпиқ мажлис. Партия мажлиси. Мажлис ўтказмоқ. Мажлис қилмоқ.* ■ Бу масалани.. *отаналар мажлисида муҳокама қилиш керак.* Ў. Хошимов, Қалбинга кулоқ сол.

2 эск. Тўй, зиёфат ёки бошқа муносабат билан уюштирилган ўтириш ва шу ўтириш қатнашчилари. *Мажлис Зиё шоҳичининг уйида Отабекнинг меҳмондорчилиги учун йиғилган.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Юсуфбек ҳожи кўтарилиб, Қамбар шарбатдорга қаради ва мажлисни ер остидан кузатиб чиқиб, яна жим қолди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Қиз(лар) мажлиси Келиннинг тўй муносабати билан ўз ўртоқларига берадиган зиёфати. *Уйда, Қумушбибининг тоғасининг уйида, қизлар мажлиси, гуллар мажлиси.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 Баъзи шарқ давлатларида (мас., Ўзбекистон, Туркия, Озарбайжон ва Эронда) қонун чиқарувчи орган (парламент); ҳукумат ҳайъати.

МАЖЛИСБОЗ Мажлис ўтказишни яхши кўрадиган, мажлисбозликка берилган одам.

МАЖЛИСБОЗЛИК Бўлар-бўлмасга мажлис қилавериш.

МАЖЛИСГОҲ эск. кт. Мажлис ўтказиладиган ёки мажлис бўлаётган жой.

МАЖМАҒИЛ [а. مضمحل — йўқолиб кетган, яшамай кўйган] 1 Ўсиши, ривожи орқада қолган, яхши ўсмаган; нимжон. *Мажмағил ўсимлик. Мажмағил бола.* ■ *Лекин ёғингарчиликдан сўнг қатқалоқ босиши натижасида ёш ниҳоллар мажмағил бўлиб ётибди.* Газетадан.

2 кўчма с.т. Мухмал, ланж, дудмол, ноник. *Мажмағил жавоб.* ■ *Мен бу мажмағил билан ишлаша олмайман.* О. Ёқубов, Бир фельетон қиссаси.

МАЖМУ [а. مجموع — тўпланган, йиғинди] кт. Йиғинди, жами. *Ишлаб чиқариш муносабатларининг мажмуи.*

МАЖМУА [а. مجموع — тўпلام; тўплаш; бир бутун нарса; туркум] 1 Маълум тартибда тўпланган матнлар, маълумот ва ш. к. йиғиндиси; тўпلام. *Қонунлар мажмуаси.* ■ *У жиноят қонунлари мажмуасининг ҳамма моддалари билан айбланади.* А. Қаҳҳор, Сароб.

2 эск. Тўпلام шаклида чиқариладиган нашр. *Шоирнинг [Огаҳийнинг] юбилеи муносабати билан Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти унинг олти жилдли асарлари мажмуасини нашр этишга киришди.* Газетадан.

МАЖНУН [а. مجنون — жинни, девона] Ишқ, муҳаббат йўлида девона бўлган кимса; савдойи. *Бу девона шаҳарнинг катта-кичигидан ўзига ихлосмандлар орттирган бир мажнун эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАЖНУНТОЛ бот. Толдошлар оиласига мансуб, новдалари ерга ёгилиб ўсадиган дарахт. *Улар кокиллари сув ўпиб турган мажнунтоллар тагидаги ариқда юз-қўл ювишаркан, Қулаҳматни аскияга олишарди..* «Гулдаста».

МАЖОЗ [а. مجان — ўтиш жойи; бошқача айтиш, номлаш; тасвирий ифода] ад. Сўз ёки иборанинг ўз маъносидан бошқа, кўчма маънода ишлатилиши ва шундай маънода ишлатилган сўз, ибора; метафора; аллегория. *Демак, луғавий маъносига кўра метафора Шарқда қўлланган мажоз — кўчим иборасига мос келади.* «ЎТА».

МАЖОЗИЙ Мажозга оид, мажозли, кўчма, метафорик. *«Қалам» сўзи ёзма адабиётда кўпинча мажозий маъноларда ҳам қўлланган.* «ЎТА». *Юзлаб, минглаб мақолларимизнинг тўғри ва мажозий маъноси ҳамон жумбоқлигича қолмоқда.* Ш. Шораҳмедов, Халқ мақоллари.

МАЖОЛ [а. مجال — жой, фазо; муҳит; имконият] с.т. айн. **мадор 1.** *Ўрмонжон кечга яқин шу қадар чарчадики, отлиқ юришга ҳам мажולי қолмай, уйига қайтди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

МАЖОЛИС [а. مجالس — «мажлис» с. кўпл.] кт. Мажлис; мажлислар. *«Мажолисун-нафоис»* (Алишер Навоий тазкирасининг номи).

МАЖОЛСИЗ Мажоли йўқ, мадорсиз, беҳол. *У мажолсиз оёқлари билан базўр юриб,*

эшикнинг занжирини туширди. Ойбек, Танланган асарлар.

МАЖОЛСИЗЛАНМОҚ Бемажол бўлмоқ, тинка-мадори куриб, ҳолдан тоймоқ. *Кўзи тиниб.. оёғи қалтираб, мажолсизланди.* С. Аҳмад, Ҳукм.

МАЖОР эск. Венгер; венгерлар.

МАЖРУҲ [а. *مجرّوح* – жараланган, жароҳатланган] I Ярадор, жароҳатли. *Фронддан қайтаётганлар ичидан тўрт мучаси бут, норғул ишгитлар бўлганидек, майиб, мажруҳлар ҳам бор эди.* Н. Сафаров, Оловли излар.

2 Ногирон, майиб. *Мажруҳ гўдаклар арақхўр, гиёҳвандларга энг зўр айбномадир!* Газетадан.

МАЖРУҲЛАНМОҚ кам. қўлл. Мажруҳ бўлмоқ, жароҳат олмоқ; шикаст топиб, майиб, ногирон бўлиб қолмақ. *Ичкилик захри билан нозик юрак топгай зарар, Ошқозон мажруҳланиб, ишдан чиқар соғлом жигар.* Ж. Абдулла.

МАЖУС [а. *مجوس* – оташпараст] Оташпараст, ўтга топинувчи.

МАЖУСИЙ [а. *مجوسىي* – оташпараст] Оташпарастлик динига мансуб киши; оташпараст. *Беруний ота-боболари мажусий бўлган бу ҳукмдорларнинг ислом ҳомийси бўлиб қолганига таажжубланарди.* М. Осим, Карвон йўлларида.

МАЖҲУЛ [а. *مجهول* – номаълум, ноаниқ] эск. I *кт.* Номаълум, ноаниқ. *Йўлакдаги мажҳул кимса ўзини майдон ичига олди.* А. Қодирий, Утган кунлар.

2 *мат.* Номаълум. *Мажҳул сон.*

Мажҳул феъл (ёки нисбат) тлш. Ҳаракатнинг бажарувчиси номаълум эканини билдирувчи нисбат шакли. Мас., *Бу ҳақда кўп гапирилди* гапида *гапирилди* сўзи феълнинг мажҳул нисбат шакли ҳисобланади.

МАЗА [а. *مزّه* – шўр, нордон зазак] I Нарсаларнинг таъм-лаззат билиш аъзоларига таъсир этиб, сезги уйғотиш хусусияти; таъм, лаззат. *Нордон маза. Олманинг мазаси. Мазасини тотиб кўрмоқ. Ўзи ширин, тўқлигина, мазаси ҳам тотлигина* (топишмоқ; *шафтоли*).

2 Қаноат ҳисси, руҳий завқ, лаззат, роҳат. *Мунчалик мазани топа олмайди Уйқуда тамшанган чақалоқлар ҳам.* Ф. Фулом.

3 *сфт.* Мазали, ширин. *Жаркоп, шавла, кичири – Бири-биридан маза. Холам қўли гул тоза.* Қ. Муҳаммадий.

4 *унд. с.* Қониқиш, роҳат ҳиссини билдиради. *-Эҳ, маза, маза! – деб Потук севинчидан қуёндай диканг-диканг сакради.* Ҳ. Назир, Ёнар дарё. *Ҳалиги иржайган одамнинг кўнгли чопдими, сўлакайини оқизди: -Маз-за! «Муштум».*

Маза қилмоқ Роҳатланмоқ. *Сиз салқинда, ғириллаган шабадада кўк чой ичиб, маза қилиб ўтирибсиз!* М. Исмоилий, Фарғона т.о. **Мазаси йўқ** 1) таъми дуруст эмас, бемаза. *Овқатнинг мазаси йўқ;* 2) кўнгилдагидек эмас, қониқарсиз. *Бугун бўлса, овнинг ҳам мазаси йўқ..* Ҳ. Фулом, Машғал. *Ишининг мазаси йўқ, унинг ўз фикрича, эпломаетган экан.* А. Мухтор, Чинор. *Саводининг мазаси йўқ.* С. Аҳмад, Ҳукм; 3) ярамас, бемаза (шахс ҳақида). *Жуда мазаси йўқ одам;* 4) соғлиғи дуруст эмас. *Бугун ишга боролмабди, анча мазаси йўқ. Мазаси қочмоқ* Ёмон томонга ўзгармоқ (иш, ҳолат, соғлиқ ва ш.к. ҳақида). *Далада ишнинг мазаси қочди.* С. Аҳмад, Ҳукм. *Шу кунларда мани мазам қочиб қолганини қаранг-а!* С. Нуров, Карвон. *Ейиш-ичишининг мазаси қочган бу йўловчиларга.. унча иштифот кўрсатишмади.* «Ёшлик». **Мазасига тушунмоқ** Бирор нарсага ўрганиб, унинг кетидан қувмоқ, одат қилмоқ. *Сан юборган пулнинг мазасига тушундими, бўлди, ҳафтада, ойда пул сўрайверди.* Ойбек, Танланган асарлар. **Мазасини олмоқ ёки мазасини қочирмоқ** Гап-сўз, хатти-ҳаракат билан кишини мулзам, хижолат қилмоқ, ноқулай аҳволга солмоқ. *Исамат отанинг бу гапи ҳам, чойхўрларнинг маъқулловчи кулгилари ҳам мулла Бердиёрнинг мазасини олди.* «Муштум».

МАЗА-БЕМАЗА Бўлар-бўлмас, бемаъни, бўлмағур (иш, гап-сўз ҳақида). *Зумрад опа маза-бемаза гапларга қулоқ солмас.. рўзғор ишларидан бўшолмасди.* С. Нуров, Кутилмаган хазина.

МАЗАЛИ Таъми яхши, ширин; тотли, лаззатли. *Мазали шўрва.* ■ *Мазали овқат, ичкилик илинжидами, ресторонга кирган одамнинг кайфияти чоғлашади.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

МАЗА-МАТРА (асосан, инкор билдирувчи «йўқ» с. билан) I Маза, маза деган нарса. *Лекин уларда тайёрланаётган таомларда маза-матра йўқ.* Газетадан.

2 *кўчма* Маъно; мантиқ, тайин. *..шу замонда гап-сўз қайнаб кетган, лекин бировининг ҳам маъноси йўқ, бирида ҳам маза-мат-*

ра йўқ. Ойбек, Танланган асарлар. *..савдо-миз, ўзингизга маълум, маза-матраси қолмади.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

МАЗАММАТ [а. مذمت — ёмонлик, тубанлик; ярамас хатти-ҳаракат] *эск. кт.* Бировни ҳақ-ноҳақ ёмонлаб айтилган гап, маломат, таъна.

Мазаммат қилмоқ (*ёки этмоқ*) Таъна, маломат қилмоқ. *Жинни одамни хон дорга тортибди, деб халқи олам мазаммат этурлар.* С. Сиеёв, Ёрулик.

МАЗАСИЗ Таъми ёмон, мазаси йўқ; лаззатсиз, бемаза.

МАЗАХ [а. مزاح — ҳазил; эрмак] Масхара, кулги; истехзо. *Мазох — ёмонликнинг муқаддимаси.* «Қобуснома». *Тожибой.. ён-вериди зимдан мазох билан жилмайиб турган одамларга қаради.* П. Турсун, Ўқитувчи.

Мазох қилмоқ *айн. мазохламоқ.* Талъат унинг гапларига мазох қилгандай, индамай қулоқ солиб турарди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

МАЗАХЛАМОҚ Мазох, масхара қилмоқ, бировнинг устидан кулмоқ. *Боядан бери индамай ўтирган эшон бошини кўтарди ва бировни ичдан мазохлаётгандай, секингина кулди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

МАЗАХОМУЗ [а. + ф. مزاح آمين — ҳазил, мазохга ўхшаш] Мазох аралаш, мазох билан; истехзоли. *Эшон лабларини бир томонга мазохомуз буриштириб кулумсиради.* П. Турсун, Ўқитувчи.

МАЗАХЧИ *кам. қўлл.* Бировни мазох қилувчи, мазох қилишни яхши кўрадиган. *Мазохчи одам.*

МАЗАХЎРАК [а. + ф. مزه خوراك — маза қилиб еювчи] Бирор нарсанинг мазасига тушуниб қолиб, унга берилган, ўрганиб қолган. *Ёпирилдилар яна мазохўрақлар Осмондан ёғилган чигиртка қадар.* «Муштум».

Мазохўрак бўлмоқ *ёки мазохўракка ўрганмоқ* Мазасига тушуниб, ўрганиб қолмоқ; одат қилмоқ, берилмоқ. *Қатновчилар.. Маҳмуд аканинг мантисига мазохўрак бўлиб қолган эдилар.* Н. Сафаров, Узоқни кўзлаган қиз. *Ҳар йили қурт тута бериб, мазохўракка ўрганиб қолган Ойбека, Қумри қақилдоқ.. дарров қўл кўтаришди.* А. Мираҳмедов, Ўт юраклар.

МАЗГИЛ *с.т.* Манзил. *Қанча оғир довлар ошиб, Мазгилига етган йўлчидай, Енгил нафас олди Отахон.* С. Акбарий.

МАЗДАКИЙЛИК [шу таълимот асосчиси Маздак ибн Ҳамдодон номидан] *дин.* 5–6-асрларда Эронда оқсуякларга ва руҳонийларга қарши бош кўтарган халқ ҳаракати; бу ҳаракат тарафдорлари ижтимоий зулмга қарши курашни муқаддас вазифа деб билиб, унга диний тус берганлар ва мулкий тенгсизликни йўқотишга, моддий бойликларни одамларга тенг тақсимлашга даъват қилганлар.

МАЗДУР [ф. مزدور — ёлланма ишчи; ёлланган] *эск. кт.* Ёлланиб иш қилувчи киши; батрак. *-Кошкийди.. замон ўзгарса-ю, маздурлар сийнасига шамол тееса, — деди ишчи.* Ойбек, Нур қидириб.

МАЗИЯТ [а. مزيت — афзаллик, имтиёз; хосса, хусусият] *эск. кт.* Ортиқлик, афзаллик. *Қизини ер-кўкка ишонмаган.. унинг бутун нуқсонларини бир мазият билан онаси — Лутфинисо эрининг давлатидан мумкин қадар кўпроқ кўпориб, шу кенжа арзандасига сарф қилиш учун уринар.. эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

МАЗКУР [а. مذکور — эслатиб ўтилган, зикр этилган] Зикр этилган, эслаб ўтилган, айтиб ўтилган. *Мазкур шахс. Мазкур воқеа.* ■ *Тилининг бойлиги ва услубининг раволиги.. мазкур тадқиқотни салмоқли қилади ҳамда илмий-амалий қимматини оширади.* «ЎТА».

МАЗЛУМ [а. مظلوم — жабрланган, зулм кўрган] Зулм остида қолган, эзилган. *Мазлум халқлар.*

МАЗЛУМА 1 Мазлум аёл.

2 Мазлума (хотин-қизлар исми).

МАЗМУН [а. مضمون — мундарижа; маъно] **1** Ақл, фикрлаш билан тушуниладиган, мантиқий мундарижа; бошқа белги билан ифодаланган ички мундарижа. *Китобнинг мазмуни. Хатнинг мазмуни.* ■ *Қайин отанг менга бир хат ёзибдир, ўқиб-ўқиб, мазмунига тушунолмай ҳайрон бўламан.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Иш-ҳаракат, воқеа-ҳодиса ва ш. к. ни белгилувчи асос, моҳият. *Бошқа барча тинчликсевар халқлар сингаери, тинчлик ва ижодий меҳнат хитойликларнинг ҳам ҳаёт мазмуни, ижод манбаидир.* Т. Жўраев, Улуғ Хитойда. *..кишиларимиз қилаётган ишлар ва кўзлаётган режалар матбуотимизнинг асосий мазмунини ташкил этади.* Газетадан. *Бу ишларни шунчаки давом эттирибгина қол-*

май, уни янги мазмун билан бойитамиз.. «Ўзбекистон кўриқлари».

3 флс. Бирор ҳодисанинг моҳиятини белгиловчи, нарсаларни айнан шу нарса сифатида ифодаловчи муҳим элемент ва ўзгаришларнинг йиғиндиси, асоси. *Шакл ва мазмун бирлиги.*

МАЗМУНАН 1 Мазмунига кўра, мазмун нуқтаи назаридан, мазмун жиҳатидан. *Ҳикоятда, аввало, шаклан мўъжазлик ва мазмунон соддалик кўзга ташланса.. «ЎТА».*

2 айн. мазмуни. [Тожибой Холисхонга:] *Акангиз бир-икки марта бир ой-ярим ой ўйқ бўлиб, мазмунон, ахтарди шекилли, тополмай келди. Ҳамза, Паранжи сирлари. Шеврий битик ёзилган мрамртош олдида.. учтўрт уста куймаланар, мазмунон, битикни қай йўсинда қириб бошлашни маслаҳат қилишарди. С. Сиёев, Ёруғлик.*

МАЗМУНДОР Мазмунли, мазмуни яхши; сермазмун. *Мазмундор суҳбат. ■ Миртемир шевриятининг тили жозибали, бой ва мазмундор.. «ЎТА».* *Ҳаётимиз бениҳоя мазмундор ва гўзалдир.* Газетадан.

МАЗМУНИ *кри. с.* Маълум бўлишича; афтидан, чамаси. *Мазмуни, район раҳбарлари ўзлари чиқарган қарорни бошларига болиш қилишиб, бемалол ухлаётганга ўхшайдилар. «Муштум».. мазмуни, иккови илгаридан дон олишиб юрган экан. Ойбек, Танланган асарлар.*

МАЗМУНЛИ *айн. мазмундор.* *Ўқитувчи ҳам дарсни мароқли ва мазмунли ўтиши учун барча имкониятлардан фойдаланиши керак.* Газетадан.

МАЗУТ [р. мазут — «мазатъ» фл. дан: суркалган нарса; ифлос доғ] Нефтни қайта ишлаб, бензин, газолин ва керосин олингандан кейин қолган қуюқ масса, қорамой. *Қора мазут ёқилиб пиширилган макарон шўрвани ҳам маза қилиб ичишган эди. Мирмуҳсин, Умид.*

МАЗҲАБ [а. مذهب — йўл, ҳаракат тарзи; диний таълимот, диннинг бирор тармоғи] **1 дин.** Исломда диний ҳуқуқ тизимлари ва йўналишлари; умуман, анъанавий диний ҳуқуқ доирасидан чиқмагани ҳолда, шарият масалаларида энгилроқ ёки қаттиқроқ ҳукм чиқаришлари билан бир-биридан фарқланувчи йўналишлар, оқимлар. *Исломнинг шиа мазҳаби. ■ -Илгари билиш керак. — деди Хатиб домла. — Сиз имоми Абзам Абу*

Ханифа мазҳабларидамисиз? Ёки имоми Молик? А. Қодирий, Обид кетмон.

2 кўчма Расм, одат; йўл. *Ишқ мазҳабда куйф эрур жаҳл ила тақво.* Ҳамза, Танланган асарлар.

3 кўчма сиёс. Ўз қарашлари ва ақидалари билан бошқалардан ажралиб қолган гуруҳ.

МАЗҲАБЧИ *дин.* Бирор мазҳабга мансуб бўлган ва шу мазҳабга амал қилувчи шахс.

МАЗҲАБЧИЛИК *дин.* Бир мазҳаб тарафдорларининг иккинчи мазҳаб тарафдорларига қарши хатти-ҳаракати; мазҳаб ажратиш.

МАИШАТ [а. معيشت — ҳаёт, турмуш; яшаш воситалари; таъминот] **1** Кундалик тирикчилик, яшаш. [Бой:] *Мендан қолган давлат сизларнинг маишатингиз учун кифоя қилмайди. «Эртақлар».* *Отам ўлиб, маишати тангликда қолди. Ф. Фулом, Тирилган мурда.*

2 с. т. Кайф-сафо, айш-ишрат. *Ҳожихонни айш-ишратлар, шоҳона маишатлар чарчатди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Ҳалол меҳнат билан қилган маишат нораво бўлмас. Ҳабибий.*

МАИШАТБОЗ Маишатга, айш-ишратга берилган, доим маишат билан машғул одам. *..терақзорда талтайиб ётган маишатбозларни кўриш унга оғир эди. Ҳ. Фулом, Тошкентликлар.*

МАИШАТБОЗЛИК Маишат қилиш, айш-ишрат. *Ишчилар кооперативига жойлашиб олган Норқулов ва Ҳайдаровлар доим маишатбозлик билан шуғулланганлар.* Газетадан.

МАИШАТГОҲ Маишат қилинадиган жой; ишратгоҳ. *Ҳар йил ёзда пристав билан бўлисинг бу ердан извоида тоғдаги махсус маишатгоҳларига, қимизхўрликка ўтишлари тўғрисида чопар келар.. эди. П. Турсун, Ўқитувчи.*

МАИШАТПАРАСТ Маишатга берилган, маишатни яхши кўрадиган одам. *Бу бойнинг икки ўғли бўлиб, каттаси маишатпараст экан. Шукрулло, Жавоҳирлар сандиғи.*

МАИШАТПАРАСТЛИК Маишатга берилиш, доим маишатда бўлишлик, маишатни яхши кўриш. *Кайф-сафо, маишатпарастлик аждаҳо каби ўз комига тортади. Р. Усмонов, Одобнома.*

МАИШАТХОНА Маишат қилинадиган жой, хона. *Райкомнинг маишатхонасида тонготар базм қилиб ўтирдинг — индамандим.. С. Сиёев, Отлиқ аёл.*

МАИШИЙ [а. معيشى — ҳаётӣ, ҳаёт, турмушга оид] Маишатга, тирикчиликка оид. *Маиший хизмат. Маиший шароит.* ■ Чунки «оила» тушунчаси маиший ҳаётнинг барча қирраларини тўла қамраб ололмайди. «ЎТА».

МАЙ I [лот. maius < юнон ва рим мифологиясидаги ер маъбудаси Майя (Майеста) номидан] Янгича йил ҳисобида бешинчи ой номи.

МАЙ II [ф. مى — бода, шароб] Узумдан тайёрланган ичкилик; мусаллас, вино. *Отабек ичкиликдан қаттиқ ҳазар қилар ва бу кунгача майни ўзига душман куриб келар эди.* А. Қодирӣ, Ўтган кунлар. *Жондорбой ҳовлиқиб, шкаф ичидан коньяк олар экан, унинг меҳмонлари кириб келишди. Кўришмасдан илгари, Жондор уларнинг ҳаммасига кичик стаканларда май қуйиб тутди.* Ойбек, Танланган асарлар.

МАЙГУН [ф. ميگون — май рангли] *поэт.* Май рангидаги; қизил. *Ўйласам майгун лабини, фикри маст қилар мени.* Ҳабибий.

МАЙДА [ф. میده — олий нав ун] I Бир турдаги кичик бўлақлардан иборат бўлган, йирик эмас. *Майда тош. Майда қор. Майда қум.* ■ *Ташландик тегирмоннинг чирик новидан сув майда кумуш томчиларни сачратиб, гувуллаб отилади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Қора қошлари чимирилди, садафдай майда тишлари билан устки лабини чайнади.* С. Анорбоев, Оқсой.

2 Унчалик катта бўлмаган; кичик. *Майда жониворлар. Майда болалар.* ■ *Тракторлар гуруллаб-вариллаб.. майда дарахтларни тагтомири билан қўпориб ташлар эди.* А. Қаҳқор, Қўшчинор чироқлари.

3 Мавқеи, ижтимоӣ, иқтисодӣ аҳамияти жиҳатдан катта ўрин тутмайдиган. *Майда буржуазия. Майда савдогар.* ■ *Бунақанги майда, хашаки бойларнинг пули ҳам майда.. бўлади.* К. Яшин, Ҳамза.

4 Миқдор, сон жиҳатдан кам бўлган; бир неча нарса ёки кишидан иборат бўлган; кичик. *Майда отрядлар. Майда миллатлар.*

5 кўчма Аҳамиятсиз, қиймат жиҳатидан арзимас. *Майда гаплар. Майда ишлар.* ■ *Орада бирмунча майда сўзлар сўзлангач, кимнингдир «уф» деб юборгани эшитилди.* А. Қодирӣ, Ўтган кунлар.

6 Танга-чақа ва умуман йирик бўлмаган; кичик пул. *Майда пул. Беш сўмга майдангиз йўқми?*

Майда қадам Ораси унча катта бўлмаган, лекин тез-тез ташланган қадам. *Анна Ивановна.. ёш қизлардек майда қадам билан диклаб келарди.* Шухрат, Шинелли йиллар.

МАЙДАГАП Арзимас, бачкана гапларни гапириб, гапни чувалаштириб юрадиган. *Хотин билан баҳслашиб, майдаган бўлган одам доим ютқизади.* Ф. Мусаёнов, Ҳиммат.

МАЙДАЛАМОҚ I Кичик-кичик бўлақларга бўлмоқ, майда қилмоқ, ушатмоқ. *Ўтин майдаламоқ. Қанд майдаламоқ.* ■ *Шербек бошини кўтармай, стол устидаги газета четини йиртиб, майдалаб ўтирарди.* С. Анорбоев, Оқсой.

2 Йирик пулни майда пулга алиштирмақ, ушатмоқ. *Юз сўмни майдаламоқ.*

3 с. т. Ичимлик ёки ичкиликни оз-оздан қуймоқ, оз-оздан қуйиб ичмоқ. *Эр-хотин чойни майдалаб, шу бир-икки йил ичида бўлиб ўтган воқеаларни гаплашиб ўтиришди.* С. Аҳмад, Уфқ.

4 Майда-майда ёғмоқ. *Ёмғир майдалаб, эзиб ёғяпти.* И. Раҳим, Ихлос.

МАЙДА-ЧУЙДА I Турли-туман ва майда. *Майда-чуйда болалар.*

2 Арзимас, аҳамиятсиз. *Майда-чуйда гаплар. Майда-чуйда ишлар. Майда-чуйда нарсалар.* ■ *Ўз ишингизни дўндириб юра беринг, майда-чуйда нарсаларга аралашманг!* Ҳ. Фулом, Машғал.

3 с. т. Майда буюмлар, у-бу нарсалар. *Майда-чуйда олмоқ. Майда-чуйдага пул сарф қилмоқ.* ■ *Эрта билан Ҳасанали аравани қўшиб тайёрлаган, майда-чуйда аравага ташилар эди.* А. Қодирӣ, Ўтган кунлар.

МАЙДОН [ф. ميدان — очик жой, сайхонлик, дала] I Ҳовли-жойга яқин очик ер, сайхон ёки боғча; томорқа. *Майдон икки таноб кенгликда бўлиб, жануби қутидор ва қўшнисининг иморатлари орқасидан ва бошқа уч жиҳати ҳам иунга ўхшаиш бинолардан иборат эди.* А. Қодирӣ, Ўтган кунлар.

2 Умуман, очик ер, сайхон ёки экинзор. *Пахта майдони. Экин майдони.* ■ *Илғор хўжаликларнинг чигит экилган майдонлари яшил либосга бурканди.* Газетадан.

3 Бирор иш-ҳаракат, талбир учун мўлжалланган ёки шундай иш-ҳаракат юз берадиган, бажариладиган жой. *Спорт майдони. Машқ майдони. Кураш майдони. Жанг майдони. Мард майдонда билинар.* Мақол. ■ *Амир энгилди, аскарлари бузилиб, уруш май-*

донидан қочдилар. С. Айний, Қуллар. *Айниқ-са, улоқ бўлаётган майдонда тумонат одам.* К. Яшин, Ҳамза.

4 кўчма Жабҳа, соҳа, доира. *Иш майдони. Мафкура майдони.* ■ *Мен қирқ йилдан буён адабиёт майдонида қалам тебратиб келялман.* Ойбек, Халққа хизмат – бахт.

5 физ. Бирор физик ҳодиса рўй берадиган ёки унинг таъсири сезиладиган фазо. *Электр майдони. Магнит майдони.*

Майдонга келмоқ Юзага келмоқ, пайдо бўлмоқ, туғилмоқ. **Майдонга ташламоқ** (ёки **отмоқ**) Шиор, фикр, мулоҳаза ва ш. к. ни ўртага ташламоқ. **Майдонга чиқмоқ** 1) *айн. майдонга келмоқ*; 2) юзага чиқмоқ, амалга ошмоқ; 3) босилиб чиқмоқ, нашр этилмоқ (мақола, китоб ва ш. к. ҳақида). **Ўзи хон қўланкаси майдон қ. хон. Қиз майдон эркл.** Маҳмадона ва шўх қиз ҳақида.

МАЙЗАМОҚ *шв. айн. менгзамоқ.* *Одамга майзаб гапиреди, одамга майзаб кулади.* Т. Мурод, От кишнаган оқшом.

МАЙИБ [а. معيب – камчилиги, нуқсон бор] **1** Жисмоний шикаст натижасида ногирон бўлиб қолган; мажруҳ. *Ерларда юмалаб ётган болаларнинг чинқириғи.. ярадорлар ва майибларнинг инграши тинмайди.* Ойбек, Қуёш қораймас.

2 кўчма Маънавий, руҳий шикаст натижасида эзилган, асаблари бузилган. [*Акбархўжа бойвачча:*] *Етим бўлсам, қаттиқ дакки еб, руҳий майиб қилинмаган экан-да.* П. Турсун, Ўқитувчи.

МАЙИБЛАНМОҚ Майиб бўлмоқ, мажруҳ, ногирон бўлиб қолмоқ.

МАЙИБЛИК Бахтсиз ҳодисалар туфайли ёки физик, кимёвий ва биологик омиллар таъсирида шикастланиш натижасида иш қобилиятининг қисқа муддат ёки бир умрга қисман ёки бутунлай йўқолиш ҳолати.

МАЙИЗ Қурилган узум. *Қора майиз.* ■ *Болаларнинг қўлларида нон, туршак, майиз солинган халтачалар..* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

Тут майиз қ. тут 2. **Шохида майиз бўлмоқ** Турмуш қилмай умри ўтган, қариган аёлга нисбатан қўлланувчи ибора. *Эллиқбошининг.. эр олмай, шохида майиз бўлиб қолган қари қизи бор эди.* С. Аҳмад, Ҳукм. *..борди-ю, Латофатхон дегани суви қочиб, шохида майиз бўлган кампирсимон бир хотин бўлса-чи?* А. Қаҳҳор, Асарлар.

МАЙИЗДАЙ, -дек с. т. Мулойим, юмшоқ, хушмуомала. *Майиздай одам.*

МАЙИН 1 Ипақдек юмшоқ ва нозик, қўлга мулойим уринадиган. *Майин жуң. Майин соч. Майин газмол.* ■ *Шайбонийхон бўталоқ жунидан тўқилган майин малла жойнамоз четига қайтиб ўтирди.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

2 кўчма Ёқимли, мулойим. *Майин шабада. Майин куй.* ■ [*Дўндиқнинг*] *Хаёлчан юзларида майин табассум пайдо бўлди.* Ойдин, Дўндиқдан ҳам ёш экан. *Чирилдоқларнинг майин мусиқаси ҳамма ёқни тўлдирган.* Ойбек, Танланган асарлар.

МАЙИНЛАШМОҚ Майин бўлмоқ, юмшамоқ. *Лой майинлашди.* ■ *Тумариснинг овози яна майинлашди.* А. Мухтор, Бўронларда бордек ҳаловат.

МАЙИШМОҚ 1 Букилмоқ, эгилмоқ (асосан қомат ёки оёқ-қўл ҳақида). *Амакиси унинг елкасидан маҳкам тутди. Фотима елкасига тош тушгандай майишди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Чап қўлим билан зинапоя қанотига суянган эдим, белим майишиб кетди.* П. Қодиров, Уч илди.

2 Қийшаймоқ. *Шафтоли майишиб, бутун танаси билан токнинг сўрисига ёнбошлаган.* Ҳ. Нуъмон, Фасллар. *Оёғида ипсиз, орқаси майишган ботинка.* С. Сиёев, Ёруғлик.

3 кўчма Тарафини олмоқ; қўллаб-қувватламоқ. *Чол бефарзанд бўлгани учун, уста уни ғариб бир одам деб майишар, чол ҳам устани ҳурмат қилар эди.* О. Ёқубов, Ларза.

МАЙ(Й)ИТ [а. مَيْت – ўлик, ўлган] *кт.* Ўлик, жасад, мурда. *Майитни дафн этмоқ.* ■ *Олло бировни арз сўрғувчи, бировни маййит ювғучи қилиб яратмиш.* С. Сиёев, Ёруғлик.

МАЙКА [р. майка – «май» сўзидан: енгил кийим] Енгисиз ич кийим. *Майкам шипна баданимга ёпишди.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Раҳимнинг сепкил бетлари, дукки пешонаси терлаб, қизил майкаси шимидан чиқиб кетган эди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

МАЙКАЧАН Фақат майканинг ўзида. *Аёл кишининг қаршисида майкачан.. тургани учун хижолат бўлиб.. терлаб кетган пешонасини артиб қўйди.* Ў. Хошимов, Қалбингга қулоқ сол.

МАЙЛ [а. ميل – қиялик; мойиллик; интилиш] **1** Кишининг нарса ёки ишга, би-

роҳ эҳтиёжини қондиришга бўлган иштиёқи, қизиқиши, интилиши, ҳаваси; мойиллик. *Унинг мусиқага майли зур.* ■ *Маҳфузада чеварликка бўлган майл устун чиқди.* Т. Аввалов, Шогирд меҳри.

2 Истак, хоҳиш, рағбат. *Етим болаларни ўқитишга унинг майли бўлмаса ҳам, бормай иложи йўқ экан.* П. Турсун, Ўқитувчи.

3 Эрк, ихтиёр. *Ўз майлига қўймоқ.* ■ *-Ҳар кимнинг майли ўзида, — деди Шарофат ва лабини буриб, четга қаради.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

4 тлш. Ҳаракатнинг воқеликка бўлган муносабатини сўзловчи нуқтаи назаридан белгилайдиган грамматик категория. *Шарт майли. Буйруқ майли. Феъл майллари.*

МАЙЛИ юкл. 1 Розилик жавобини билдиради; маъқул, розиман, ҳўп бўлади. *-Кинога борсам майлими? -Майли.* ■ *-Олиб чиқайми? -Майли.* Ойбек, Танланган асарлар. *-Чироқни ўчирмайми? -Майли, — деди Сидиқжон.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

2 Нима бўлса бўлар, нима бўлса бўлсин; ҳечқиси йўқ. *Энди, майли, ўтган ишга салават.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Майли, болам, майли, эшитсам, сен туфайли эшитибман.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

МАЙЛИГА с. т. Майли. *Ҳеч пул бермансангиз ҳам майлига, онажон.* С. Аҳмад, Оқпадар.

МАЙМОҚ Оёқ панжаси нотўғри, қийшиқ. *Маймоқ одам.* ■ *Ерни шу маймоқ оёғим гуллаиб турибди, хўжайин.* Ойбек, Танланган асарлар.

МАЙМОҚЛИК Оёқ панжасининг қийшиқ бўлиши; маймоқ ҳолат.

МАЙМУН [а. *ميمون* — бахтли, омадли; маймун] 1 Тана тузилиши ва қиёфаси одамга ўхшаш, сутэмизувчиларнинг юксақ ривожланган туркумига мансуб ҳайвон. *Одамсимон маймун.* ■ *Эшон оймнинг юзи.. маймуннинг юзига ўхшаган тириш, бадбуруш экан.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 *кўчма* с. т. Бадбашара ёки серпардоз одам ҳақида.

3 Мучал йил ҳисобида тўққизинчи йил номи. *Унинг йили маймун.*

Маймун йили Мучал йил ҳисобида тўққизинчи йил (қ. мучал).

Ҳолига маймунлар йиғлайди Жуда аянч, оғир аҳволга тушди. *Ўғлингни Мирзакарим аканинг илгариги тошкентлик куёви ўлдир-*

ди, мен ўз кўзим билан кўрдим, дейман. Ана undan сўнг хумсанинг ҳолига маймунлар йиғласин! А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАЙМУНЖОН бот. Танаси тиканак билан қопланган, ерда чўзилиб ўсадиган, нордон, қорамтир-қизил гўж мевали кўп йиллик ўсимлик.

МАЙМУНЧАК шв. Хўжағат.

МАЙНА 1 Чумчуқсимонлар оиласига мансуб сайроқи куш. *Арғувон شوхида икки майна бир-бирини қўвлашиб ўйнайди.* Ж. Абдуллахонов, Ориф.

2 *кўчма* Мазох бўлган кимса, кулги, масхара объекти.

Майна қилмоқ Масхара қилмоқ, кулги қилмоқ. *-Бай-бай-бай, бу икковининг юлдузи бир-бирига тўғри келганини-чи, — деб баъзан бузим майна қилиб қўядилар.* Э. Раимов, Ажаб қишлоқ.

МАЙНАБОЗ 1 Майна боқувчи, майнага ишқивоз киши.

2 *кўчма* Қизиқчи, масхарабоз; найрангбоз. *Шоазимнинг майнабозлиги кўп одамга ёқарди.* П. Қодиров, Уч илдиш.

МАЙНАБОЗЛИК 1 Майна боқиш ва ўйнатиш.

2 *кўчма* Майнабозга хос иш, хатти-ҳаракат (қ. **майнабоз 2**). *Абдурахим майнабозлик қилиб, кулги кўтармоқчи бўлди. «Ёшлик».* -*Бу нима майнабозлик? — деб одамлар қичқирди.* Газетадан.

МАЙНАБОЗЧИЛИК 1 айн. **майнабозлик 2**. *Йигит Бектемировнинг кўзига қарамай қичқирди: -Бунақа майнабозчиликка энди тоқатим қолмади!* С. Аҳмад, Сайланма. *Қиз олдиниға кулди, лекин, кимсан бир идоранинг бошлиғи бўла туриб, майнабозчилик қилмаса керак, деб гапиға қулоқ солди.* «Муштум».

2 Енгил-елпи, осон иш ҳақида. *Қудрат жиддий ҳолда уқтирди: -Ҳашаротни, ўсимликни текшириш майнабозчилик эмас, оғайни.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

МАЙОНЕЗ [фр. *mayonnaise*] Тухум сариғи, ўсимлик мойи, сирка ва хилма-хил зирavorларни аралаштириб тайёрланган қайла. *Салатга майонез қўшмоқ.*

МАЙОР [лот. *major* — катта] Капитандан бир даража юқори офицерлик унвони ва шу унвонга эга бўлган киши.

МАЙПАРАСТ [ф. *می پرست* — майни яхши кўрувчи] эск. кт. Ичкиликка берилган киши; майхўр. *Мен сизнинг пулпараст, молпараст-*

лингизга чидаб келдим, аммо майпараст, маишатпарастлингизга чидаёлмайман. Ҳ. Гулом, Тошкентликлар.

МАЙРИЛМОҚ *шв.* Эгилмоқ, букилмоқ, мункаймоқ. *Энди сўзни Равшанхоннинг энасидан.. юраги куйиб, майрилиб қолган кампирдан эшитинг.* «Равшан».

МАЙРИҚ *шв.* Майрилган, мункайган. *Майриқ чол. ■ Чўлоқ ва майриқ нимжонлар билан шунча ишлаганим етар.. Ш. Рашидов, Қудратли тўлқин.*

МАЙСА Янги унган ўт-ўлан. *Ариқ бўйла-рида, қир этакларида ўтган йилги ўтларнинг томирларидан нозик майсалар униб чиқа бош-лаган. С. Анорбоев, Оқсой. Кузда экилган буғ-дойи ва арпаларнинг майсалари қора ернинг юзини қоплаб, зангори духоба ёпилгандай эди. С. Айний, Эсдалиқлар.*

МАЙСАЗОР Майсалар ўсиб ётган ер, майдон. *У беихтиёр тўшакдай юшиқ май-сазорга ўтириб қолди. С. Анорбоев, Оқсой.*

МАЙТА *шв.* Кўриқ, бўз ер.

МАЙТАРМОҚ *шв.* Дилга озор бермоқ, дилни ранжитмоқ. *Бу сўзни айтиб, оломон-ни қайтарди. Нечаларнинг юрагини майтар-ди.* «Равшан».

МАЙХОНА [май + хона] Ичкилик қу-йиб сотиладиган, ичкилик ичиладиган жой. [*Саудий*] *Қоматини ростлади, велосипедни этаклаб, кўчанинг у юзига — майхона то-монга ўтди. А. Қаҳҳор, Сароб. Не ажабким, маст бўлибман кўзларингга термилиб, Етти иқлимда бу янглиғ май йўғу, майхона йўқ. Э. Воҳидов, Муҳаббат.*

МАЙХЎР [ф. *می خور* — майни кўп ичув-чи] Майга берилган, ичкиликхўр, ичкилик-боз. *Ҳозирги ёшлар ичида қиморбозлар, май-хўрларнинг кўпайиб кетганига.. подшо одам-ларининг маишату шухратга юзтубан кет-ганликлари сабаб эканини фаҳмлади. Мир-муҳсин, Меъмор.*

МАЙХЎРЛИК Май ичиб кайф-сафо су-риш, ичкиликбозлик. *Тожибой кабиларга ҳам майхўрлик учун алоҳида бир уй ажратилди. П. Турсун, Ўқитувчи.*

МАКАРОН [итал. *maccheroni*] Хамир бўлакчалари найча шаклида ясалиб, сўнг қуритиб тайёрланган озиқ-овқат маҳсулоти. *Қайнатилган макарон билан котлет келтир-дим. С. Сиёев, Ёруғлик.*

МАКЕТ [фр. *maquette* < итал. *macchiette* — хом қолип, хомаки режа] Лойихаланаёт-

ган бирор объектнинг, одатда, кичрайти-риб, баъзан катталаштириб, шартли мате-риаллар ёрдамида ишланган нусхаси, мо-дели. *Кема макети. ■ Бу анжуманга атаб шаҳарни безатиш бўйича макетлар, эскиз-лар ва плакатлар тайёр бўлди. Газетадан.*

МАКИЁН [ф. *ماكيان* — товуқ, уй парран-даси] 1 Қода қуш, парранда. *Бедананинг макиёни. Қирғовулнинг макиёни.*

2 Шундай қушга нисбатли сўкиш, ҳақо-ратни билдиради. *-Сўзга қулоқ сол, шаллақи макиён! — Ёрмат кўзларини найзадай қада-ди.. Ойбек, Танланган асарлар.*

МАКИНТОШ [ингл. *нам ўтказмайдиған матони ихтиро қилған шотланд кимёғари Макинтош (Mackintosh) номидан*] Нам ўтказ-майдиған матодан тикилган енгил пальто. *Кўчанинг нариги юзидан эғнида қимматбаҳо кулранг макинтош.. бир йигит қўлини олдинга чўзганча чопиб келарди. О. Ёқубов, Учрашув.*

МАКИЯЖ [фр. *maquillage*] Юзни турли хил косметик (асосан ранг берувчи) воси-талар билан бўяш, юзга бошқача тус, ранг бериш. *Ҳамиджон унинг қовоқ ости ва бўйни-даги макияж ҳам яшириб қололмайдиған май-да ажинлари.. борлигини ичида қайд этиб қўйди. А. Ибодинов, «Лагофат» дўконидаги қатл.*

МАККА *шв.* Маккажўхори. *Мана, ҳозир ҳам макка уқалаяпман-у, қизиқ-қизиқ афан-диларни ўйлаб.. ўзимни ўзим кулдириб ўти-рибман. Х. Тўхтабоев, Беш болали йигитча.*

МАККАЖЎХОРИ Пояси баланд (узун), дони сўтасида бўладиган ғалла ўсимлиги ва унинг дони. *Маккажўхори пояси. Маккажў-хори сўтаси. ■ Қассоб отнинг белига ўн беш пуд маккажўхори қўйиб, бозорга олиб боради. П. Турсун, Ўқитувчи.*

МАККАЖЎХОРИКОР Маккажўхори етиштирувчи шахс, хўжалик. *29 январда Ўзбе-кистон пойтахт вилояти маккажўхорикор-ларининг кенгаши бўлди. Газетадан.*

МАККАЖЎХОРИКОРЛИК Маккажўхо-ри етиштириш иши, қишлоқ хўжалигининг маккажўхори етиштириш билан шуғулла-нувчи соҳаси. *Ҳукуматимиз озиқ-овқат про-граммасини амалга оширишга астойдил бел боғлаб, маккажўхорикорликдаги ўз оталиқ ишларини янада яхшилашга интилмоқда. «Гу-листон».*

МАККАИСАНО айн. *санойи макка қ. сано* II. *Муслим аттордан икки сўмлик маккаиса-но олди. Х. Султонов, Онамнинг юрти.*

МАККАСОЧИҚ *бот.* Қовоқсимон палак отиб ўсадиган, ҳосили тарракка ўхшаш экин ва унинг қозонсочиқ ва мочалка сифатида ишлатиладиган ҳосили.

МАККАСУПУРГИ *бот.* Поясидан сурпурги ясаладиган бошоқли ўсимлик. *Остонада ётган маккасурпургини олиб, табуретка устига чиқди-да, бўй чўзим, ўрғимчак уясини сурпуриб ташлади.* С. Аҳмад, Ҳукм.

МАККОР [*а.* مكار — айёр, ҳийлагар (одам)] **1** Макр-ҳийлага уста; айёр, доғули. *Маккор одам. Маккор душман.* ■ *Маккор Ҳомиднинг иблисона дасисаси бир оилани тамом ишдан чиқараёзганким, бу тўғрида айниқса сизга сўзлаш ортиқчадир.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Макр-ҳийлага асосланган, макрли. *Душманнинг маккор ва қўрқинчли ниятини ойнадай равшан кўрсатган харитадан хўрсиниб бошини кўтарди.* Ойбек, Қуёш қораймас.

МАККОРА Маккор аёл. *Гулжон маҳрам.. кўпни кўрган, қанча тўраларнинг сирли ишларини битказган маккора эди.* Ж. Шарипов, Хоразм.

МАККОРЛИК Маккорларга хос иш, хатти-ҳаракат, маккор эканлик. *У [Иброҳим Султон] ўз бобосига таассуф қиларди — қаттиққўллиги, бешафқату маккорлиги билан номдор эди.* Мирмуҳсин, Меъмор. *Унинг қўрқоқлигини билардим, лекин бунчалик маккорлигини пайқамаган эканман.* С. Анорбоев, Оқсой.

МАККОРОНА *рвш.* Маккорларча, маккорлик билан. *Маккорона илжаймоқ. Маккорона хатти-ҳаракат.* ■ *Мастура кўзларини маккорона ўйнатиб жавоб берди.* Ойбек, О. в. шабадалар.

МАКЛЕР [*нем.* Makler — воситачи, даллол] Фонд, товар ва валюта биржаларида тузиладиган келишувларда даллол; пулли воситачилик хизматларини амалга оширувчи ишбилармон (*қ.* **брокер**).

МАКОН [*а.* مكان — жой, ҳудуд; даража; мартаба)] **1** *флс.* Вақтнинг муайян лаҳзасида оламни ташкил этган нуқталарнинг ўзаро жойлашиш тартибини акс эттирувчи, материянинг масофа ва ҳажм билан белгиладиган асосий объектив яшаш шакллари билан бири.

2 Тураржой, яшаш жойи; маскан, ватан. *Бирга-бирга маконима борайлик, Сендайин*

мискиннинг кўнглин олайлик. «Ширин билан Шакар». Умрим бино бўлди Озарбайжонда, Кечди болалигим у гул маконда. М. Шайхзода. *Улар [уч огайни ботириллар] тушган тўқайнинг нариги томонида бир шернинг макони бор эди. «Эртақлар». Отагинангнинг чайласига юр. Сен кетгандан бери маконим шу ер.* Ҳ. Фулом, Машғал.

3 Бирор нарса тўпланган ёки кўп бўлган жой; кон. *Кампирнинг миш-мишларига кўра, ажина ва алвастилар макони бўлган бу овлоқ жой обод бир сайилгоҳ бўлиб қолди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Бағринг кенг, еринг олтин, оромбахш, гўзал, обод, Бағрингни, орзуим бор, куйларга макон этсам.* Т. Тўла.

Макон қилмоқ (*ёки* **этмоқ, топмоқ, тутмоқ**) Ўзига жой, макон қилиб олмоқ. *Сен бечора, нотавон кимса — макон қилдинг гуллар юртини.* Ш. Раҳмон. *Турмуш остонасин ҳатлаб ўтдилар, Севги кўрғонида макон этдилар.* М. Алавия. *Макон тутсам энди қаерда, Қайн бошлар эса иқболим.* Э. Воҳидов.

МАКОНСИЗ Макони, ватани йўқ, беватан.

МАКР [*а.* مكر — ҳийла-найранг, айёрлик, алдов] Ҳийла-найранг асосига қурилган иш, хатти-ҳаракат; ҳийла, фириб. *Ёв макрини ёлғон яширар.* Мақол. ■ *Бас, бу ҳийлалар, бу макрлар сиздан бошқа кимдан топилсин?* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАКРЛИ **1** Макрдан иборат бўлган, ҳийла-найранг асосига қурилган. *Макрли ниятлар.*

2 Маккор, айёр, доғули.

МАКРО- [*юн.* makros — узун, катта] Ўзлашма байналмилал қўшма сўзларнинг биринчи қисми: а) «катта», «улкан», «катта ўлчамли»; б) «катта буюм ва миқдорларни ўрганиш ёки ўлчаш билан боғлиқ» маъноларини билдиради.

МАКРОИҚЛИМ Йирик ҳудудлар ва сув ҳавзалари (Ер, географик минтақа, қитъа, океан ва б.) иқлими.

МАКРОИҚТИСОДИЁТ Иқтисодиётнинг жаҳон ёки йирик бир мамлакат иқтисодиёти, умуман миллий хўжаликка оид катта миқёсдаги иқтисодий ҳодисалар ва жараёнларни ўрганувчи бўлими. *Йиғилиш ҳамда семинар-кенгаш ишида республика Бош вазирининг биринчи ўринбосари, макроиқтисодиёт ва статистика вазирини.. сўзга чиқди.* Газетадан.

МАКРОИҚТИСОДИЙ Макроиқтисодиётга оид, тегишли. *Макроиқтисодий сиёсат. Макроиқтисодий таҳлил.* ■ *..асосий макроиқтисодий кўрсаткичлар тўғрисидаги қарорнинг бажарилишини таъминлаш бора-сидаги асосий вазифалар муҳокама этилади.* Газетадан.

МАКРОКЎРСАТКИЧ Асосий (йирик, муҳим) кўрсаткич. *Макроқўрсаткичлар, шунингдек.. барқарорликни акс эттирувчи бошқа кўрсаткичлар янги тизимнинг асоси ҳисобланади.* Газетадан.

МАКРОМОЛЕКУЛА [макро.. + молекула] *ким.* Ҳазор кимёвий боғлар билан бириккан минглаб (ўн мингдан юз минггача) атомлардан тузилган йирик молекула.

МАКРОСТРУКТУРА [макро.. + структура] Каттиқ жисмлар (минерал, металл ва б.) нинг оддий кўзга ёки лупалар орқали кўринадиган тузилиши; макротузилиш.

МАКРУҲ [а. *مكروه* – ёқимсиз; рад этилган, истеъмол этилиши лозим кўрилмаган] Мусулмонлар назарида, нопок, ҳаром (нарса). *Саодат онага кекса хотинлардан бири, тўнғиз ҳаром, гўшти макруҳ.. деб жирканибди.* И. Раҳим, Зангори кема капитани.

МАКРЧИ *с. т.* Маккор, айёр, доғули.

МАКСИМАЛ [лот. *maximus* – энг баланд, катта; юксак] Энг катта, энг кўп, тўлиқ, мукамал; *зид. минимал.* *Машинанинг максимал тезлиги. Иш унумини максимал ошириш.*

МАКСИМУМ [лот. *maximum* – энг катта (нарса)] **1** Энг кўп миқдор, энг катта, энг юқори даража; *зид. минимум* **1.** *Тезлик максимуми. Ёғин максимуми.*

2 Имкони борича, мумкин қадар тўлиқ. *Резервлардан максимум фойдаланиш.*

3 Ортиғи билан, кўп деганда. *Бу ишга максимум икки кун керак.*

МАКТАБ [а. *مکتب* – ўқиш жойи; ёзув столи; бўлим, идора] **1** Ўқитувчи раҳбарлигида ёш авлодга савод ўргатиб, уни маълумотли қилувчи таълим-тарбия муассасаси. *Бошланғич мактаб. Интернат мактаб. Ўрта мактаб. Мактабга кирмоқ. Болани мактабга бермоқ.* ■ *Болага оила ҳам, мактаб ҳам баравар тарбия бериши, одоб-ахлоқ ўргатиши шарт.* Газетадан.

Олий мактаб Олий ўқув юр்தларининг умумий номи. *Аммо олий мактаб орзуси мен*

учун ёлғиз пуч хаёл бўлса ҳам, ундан воз кеча олмадим. Ойбек, Нур қидириб.

2 Касб, ҳунар, ихтисос ўрганиладиган ўқув юрти. *Муסיқа мактаби. Шофёрлар мактаби. Ҳунар мактаби.* ■ *Тошкент хореография мактабининг ташкил этилганига элик йил тўлди.* «Саодат».

3 Илм-фан, санъат, адабиёт, ижтимоий-сиёсий фаолият соҳасида бирор оқим, йўналиш. *Мактаб яратмоқ. Мактаб яратган олим.* ■ *Ҳозирги вақтда бемалол бадиий таржимада Ойбек мактаби, Абдулла Қаҳҳор мактаби, Миртемир мактаби ҳақида гапириш мумкин.* Ф. Саломов, Таржима назариясига кириш.

4 Ўрганиш, тажриба орттириш, ўрнак олиш манбаи. *Ҳаёт зўр мактаб экан, ҳақиқий фикрлар вужудга келаётир.* Ойбек, Нур қидириб.

МАКТАБДОР *тар.* Октябрь тўнтаришидан олдинги даврда хусусий мактаби бўлган муаллим. *Солиҳ маҳдум, ўз қаторидаги мактабдор домлаларни асло кўролмас, уларга қарши юрагида умрлик кек сақлар эди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

МАКТАБДОРЛИК *тар.* Хусусий мактаб очиб, бола ўқитиш. *Солиҳ маҳдум ўттиз ёшларга борганда, мактабдорлиги ҳам яхшигина шуҳрат топади.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

МАКТАБДОШ Бир мактабда бирга ўқиган ёки ўқиётган болалар (бир-бирига нисбатан). *Салимхоннинг хаёли шу лаҳза мактабдош оинаси Пўлатхон Содиқовга кетди.* Мирмуҳсин, Умид.

МАКТАБХОНА *с. т.* Мактаб ўрнашган жой, бино. *Шу онда Моҳлар ойим мактабхонадаги болалар ичидан Анварни чақиртириб олди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

МАКТАБШУНОСЛИК Педагогика фанининг мактаб ишларини бошқариш асослари, йўл, шакл, восита, усул ва методларини ўрганиш билан шугулланувчи махсус соҳаси.

МАКТУБ [а. *مکتوب* – ёзилган; хат, нома] **1 кт.** Кимсага, бирор кишига ёзиб юборилган хат, нома. *Мактуб юбормоқ. Мактуб ёзмоқ.* ■ *Кушбеги ер остидан хотинни кузатди-да, қўлидаги мактубнинг орқа-ўнгини текшириб қаради.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Конверт ичида яна бир мактуб бор эди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

2 Ёзма равишда баён қилинган мурожаат; мурожаатнома.

3 Мурожаат тарзида ёзилган бадий асар. *Мактуб жанрига мансуб бу шеър шакл жиҳатдан Муқимийнинг «Навбахор»ини эслатса-да, бунда Ҳамид Олимжонга хос новаторлик яққол кўзга ташланади. «ЎТА».*

МАКТУБЛАШМОҚ кам. қўлл. Бир-бири билан хат (мактуб) ёзишмоқ, ёзишиб турмоқ. *Кўпларини танийди, кўплари билан мактублашган.* Ойбек, Навоий.

МАКУЛАТУРА [лот. maculata — ифлослантирмоқ] Хизматини қилиб бўлган, яроқсиз ҳолга келган қоғоз, картон, эски газета, қоғаз чиқиндилари ва умуман, яроқсиз нарсалар (қоғоз фабрикаларида иккиламчи хомашё сифатида фойдаланилади). *Бегмат Суннатов райондаги макулатура йиғадиган кичик бир идорада оддий хизматчи бўлиб ишлайди.* Ў. Усмонов, Сирли соҳил.

МАЛАЙ 1 Хўжайин ёки бошқа бировнинг хизматларини бажарувчи киши; хизматкор. *Ҳақимбойвачча учун Йўлчи синалган, азамат бир малай ва бир чеккаси қариндош эди ҳам.* Ойбек, Танланган асарлар. — *Ким эдинг? Кимсасиз бир етим, бировнинг эшигида малай эдинг, — деди Элмурод ўз-ўзига.* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 *кўчма салб.* Бировнинг манфаати учун кўр-кўрона хизмат қилувчи одам; хизматкор. *Ажнабийларга сотилган малайлар мамлакатни таладилар, хонавайрон қилдилар.* Газетадан.

МАЛАК [а. ملك — фаришта] 1 *дин. айн. фаришта.* [Навоий:] *Нечук безовтасан, барвақт турибсан? Малак янглиғ ўзинг танҳо юрибсан?* Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий.

2 *кўчма* Гўзал аёл, нозанин. *...мендаги бу ўзгариш манбаи уй ичида ухлагувчи бир малак эди.. Сиз эдингиз!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАЛАКА [а. ملكه — қобилият, истеъдод; хусусият, одат] Касбни, ишни яхши ўзлаштириш натижасида орттирилган тажриба, кўникмалар; маҳорат. *Малака ҳосил қилиш. Малака ошириш.* ■ *Қамбар келиб, ўзининг малака орттирган хизматини бажара бошлагач, Йўлчи қоронғи супадаги тақир намат устига чўзилди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Жангчилар зарур бўлган малакани орттириши биланоқ бетўхтов*

фронтга юборилади, деб тахмин қилган эди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

МАЛАКАЛИ Малакага, тажрибага эга бўлган, катта малака орттирган. *Малакали кадрлар. Урта малакали ишчи. Юқори малакали мутахассис.*

МАЛАХ [ф. ملح — чигиртка] Булутдек ёпирилиб келиб, экинларни еб ташлайдиган чигиртка.

МАЛАХИТ [юн. malachite < malache — гулхайри; тугмачагул] Турли зийнат буюмлари тайёрлашда, шунингдек, мис олишда хомашё сифатида фойдаланиладиган тўқ яшил минерал; мис яшали.

МАЛИК [а. ملك — подшоҳ, ҳукмдор] 1 *эск. кт. айн. подшо(ҳ).*

2 Малик (эркаклар исми).

Чўли малик Катта чўл. *Сен, тоғам чўли маликда турадилар, деб ўйлаган бўлсанг керак-а?* Н. Мақсудий, Умидли бола.

МАЛИКА [а. ملكه] 1 Аёл подшоҳ. *Маликасининг газабига учраган қул қай даражада эс-ҳушидан айрилса.. менинг-да ҳозирги ҳолим бунинг юз даража юқорисига етди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Подшоҳ оиласига мансуб аёл. [Мажиддин Қулмуҳаммадга:] *Шаҳаншоҳ ўзингни падар, қизингни малика қилмоқчи..* Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий.

3 Малика (хотин-қизлар исми).

МАЛИКУЛ-КАЛОМ [а. ملك الكلام — сўз подшоҳи] Ўтмишда юксак қобилият, бадий-поэтик маҳорат эгаси, шу соҳада етакчи мавқе ва обрў-эътиборга эга бўлган шоиру адибларга берилган унвон. *Мавлоно Лутфий ўз замонасининг маликул-каломи эрди. Форсий ва туркийда беназир эрди.* Алишер Навоий, Мажолис ун-нафоис.

МАЛИКУШ-ШУАРО [а. ملك الشعراء — шоирлар подшоҳи] *эск. кт.* Ўтмишда Шарқда энг маҳоратли, ўткир шоирларга берилган унвон ва саройда шундай шоирга берилган амал.

МАЛИНА [р. малина — тутсимон мева] *айн. хўжағат.*

МАЛЛА 1 *сфт.* Жигаррангга мойилрەк оч сарғиш ранг.

2 *от* Бўзнинг сарғиш ранг бир тури. *Малла тўн. Малла белбоғ.* ■ *Булар учун исроф бўлмиш, эсиз, афсус, Бир дока саллаю ўттиз қарич малла.* Ҳамза, Танланган асарлар.

3 шв. Марҳумни қабристонга элтишда тобут устига ёпиладиган нарса, мато.

4 Малла (эркаклар исми).

МАЛЛАПУШ Малла бўздан қилинган ёпинғич, чойшаб.

МАЛОИК эск. кт. қ. **малоика**.

МАЛОЙКА [а. ملائكة — «малак» с. кўпл.] эск. кт. Малаклар, фаришталар.

МАЛОЛ [а. ملال — зерикиш, чарчаганлик; ташвиш] 1 Оғир олиш, оғирсиниш ҳисси ёки ҳолати; малоллик.

Малол келмаса (ёки бўлмаса) Агар бемалол бўлса. *Малол келмаса, бир келиб кетинг.* ■ *Ҳозир ишлаш эмас, кўлини кўтариб, папироснинг кулини қоқиш ҳам малол келар эди.* А. Қаҳҳор, Сароб. **Малол олмоқ** Оғир туймоқ, оғир ботмоқ. *Шоир малол олгандек ижиргаланиб қаради.* Н. Аминов, Суварак.

2 Ташвиш, ғам-ғусса. *Кундузи ҳам, ҳатто тунлар ҳам, Узоқ мендан ғам, андуҳ, малол.* Файратий.

МАЛОЛАТ [а. ملالت — зерикиш; ташвиш, ғашлик] Кўнгил ғашлиги, дилтанглик. *Амир Душанбега келгач.. унинг [Абдулҳофизнинг] ёш қизини олдириб келди, Темуришох қизининг ўлгани сабабли кўнглида пайдо бўлган малолатни бартараф қилди.* С. Айний, Дохунда.

МАЛОЛЛИК Малол келадиган ҳолат, малол белгиси. *Хўрандаларга энгил кўз ташлади. Уларнинг юзида малоллик, доводираш белгиларини сезгандек бўлди.* С. Сиёев, Аваз.

МАЛОМАТ [а. ملامت — таъна қилиш; айб тақаш] Бировни ҳақ-ноҳақ ёмонлаб айтилган гап; мазаммат, таъна. *Маломат қилмоқ. Маломатда қолмоқ. Маломатга қўймоқ.* ■ *Тегмасин ногоҳ маломат ўқлари, Сезгиру хушёр бўл оху каби.* Ҳабибий.

МАЛОҲАТ [а. ملاحه — гўзаллик, ҳусн; ёқимлилик] 1 Қоратўридан келган аёлларга хос гўзаллик, ёқимлилик. *Шу хуснинг, шу малоҳатинг ва шу латофатинг билан тамом меники бўларсан, шундайми?* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

2 Малоҳат (хотин-қизлар исми).

МАЛОҲАТЛИ Малоҳати бўлган, ёқимли.

МАЛУЛ [а. ملول — зерикувчи, чарчаган, сабрсиз] эск. кт. Хафа, дилтанг.

МАЛЪУН [а. ملعون — лаънатланган] кт. Лаънати, лаънатланган. [Гулнор:] *Қайси бир раҳмсиз, ноинсоф малъун биз турган жойни етказганлигини билмайман.* Ойбек, Танланган асарлар.

МАЛЯРИЯ [итал. malaria < mala agia — ёмон ҳаво] қ. **безгак**.

МАЛҲАМ [а. مرهم — суртма дори; крем; бальзам] 1 Сиртдан қўлланадиган хамирсимон ёпишқоқ дори (Ёғлар, каучук, қўргошинли тузлар, мум, дори ва б. моддалар аралашмасидан таркиб топган қаттиқ масса бўлиб, 37°С температурада юмшайди ва терига яхши ёпишади). *Ярага малҳам қўймоқ.* ■ *У [Ёдгор] дарднинг зўридан гавдасини ҳар томонга урар ва Раҳим ёғчига ялинар, жароҳатни очиб, ундан малҳамни сидириб олишни сўрарди.* С. Айний, Дохунда.

2 *кўчма* Даво ёки дармон бўладиган ҳар бир нарса. *Сен ҳам онасиз ўсган экансан, болам, «Она» дегин, менинг ҳам тилка-тилка бўлган юрагимга малҳам бўлади.* А. Мухтор, Туғилиш.

МАМЛАКАТ [а. مملکت — салтанат, давлат, подшоҳлик] 1 Муайян чегараларга ва давлат суверенитетига эга бўлган ҳудуд. *Подшонинг хастализи сабабли мамлакатда тўю маъракалар, базмлар тўхтатилган.* Мирмуҳсин, Меъмор. *Европада қатор демократик тузумдаги мамлакатлар пайдо бўлди.* Ойбек, Нур қидириб. *Дўстлик — мамлакат, давлат бойлиги, унинг куч-қудрати, дейди халқимиз.* Р. Файзий, Таъзим.

2 Географик ҳолати, табиий шароитлари билан фарқланадиган, ажраладиган жой, ҳудуд. *Куз ойларида қушлар попопонларини учишга, гала билан парвоз қилишга ўргатдилар, сўнг иссиқ мамлакатларга равона бўладилар.* Газетадан.

3 Мамлакат (хотин-қизлар исми).

МАМЛАКАТШУНОСЛИК Географиянинг аниқ ҳудудлар (материклар, мамлакатлар, йирик минтақаларни) ўрганувчи тармоғи.

МАММА бол. Она эмчаги.

МАМНУ [а. ممنوع — тақиқланган, ман этилган] эск. кт. Ман этилган, тақиқланган, қатағон. *Ҳаёлотни қилди мамну, ўргатди шавқ, ғайратга.* Э. Воҳидов.

МАМНУН [а. ممنون — ўта миннатдор, қарздор; бурчли] Кўнгли тўлган, қаноатланган, хурсанд, миннатдор. *Қутидор ҳар кун Юсуфбек ҳожининг мухлисларидан бирининг уйида меҳмон ва ҳожининг суҳбатидан мамнун эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Эргаш мамнун жилмайиб, Соттининг елкасига қўлини ташлади.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

МАМНУНИЯТ [*а.* ممنونیت — илтифот (лилик); миннатдорлик] Кўнгил тўлган, хурсанд, мамнун бўлган ҳолат; мамнунлик, хурсандлик. *Муҳаммадражаб домла бу топшириқни мамнуният билан қабул қилди. А. Қаҳҳор, Сароб.*

МАМНУНЛИК 1 Мамнун эканлик, кўнгли тўлганлик. *Комилжон экишнинг сифатидан мамнунлигини айтиб.. агрономга қаради. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.*

2 айн. мамнуният. *Томошабинлар янги спектаклни мамнунлик билан қабул қилдилар. ■ Раиснинг юзида мамнунлик белгилари кўринди. С. Аҳмад, Қадрдон далалар.*

МАМОНТ [*р.* мамонт < *пол.* мамонт] Ер геологик тарихининг музлик даврида яшagan, ҳозир насли қуриб кетган филсимон баҳайбат ҳайвон. *Орол.. тўртламчи даврнинг ётқиқиқлари билан қорланган бўлиб, бунда мамонтлар ва буқларнинг суяклари топилган. «Фан ва турмуш».*

МАМОТ [*а.* مامات — ўлим; ҳаёт сўнги] (асосан ҳаёт сўзи билан қўлланади) *кт. айн. ўлим.* *Бу кунги кеч Отабек билан Ҳомиднинг ҳаёт ва мамот масалаларини ўзининг қора қучоғига олган қоронғу бир тун эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

МАН 1 шв. Мен. *Олимхон ака, сиз чора кўраверинг.. Ман ҳам ёрдамлашаман. Ойбек, Танланган асарлар.*

МАН II [*а.* منع — тақиқ, ман қилиш]: **ман қилмоқ** (ёки **этмоқ**, **айламоқ**) Тақиқламоқ, тўхтатиб қўймоқ, қатагон қилмоқ.

МАН III [*а.* من — 898,56 г га тенг оғирлик ўлчови] *эск.* Жойига қараб турли қийматга эга бўлган оғирлик ўлчови.

МАНА 1 оlm. Сўзловчининг қўлида ёки яқинида турган нарсани, бўлаётган ёки бўлиб ўтган воқеа, ҳодисани кўрсатишда ишлатиладиган сўз. *-Китобинг қани? -Мана. Мана кечаги айтган ўртоғим. ■ -Мана, бекачим, — деди кулиб Тўйбека, — Анови кунги ёш меҳмонни сенга мақтасам, аччиқландинг, аммо келиб-келиб сени ўшанга бердилар. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Мана, икки ойнинг ичида яйдоқ дала юзи ям-яшил ғўза ниҳоллари билан қолланди. Газетадан.*

2 Кўрсатиш олмошлари олдида келиб, кучайтирув ва таъкид билдиради. *Урушга орзумандмисиз, мана бу бойвачча укангизни олиб жўнай беринг, йўл очиқ. Ойбек, Танланган асарлар.*

3 юкл. Алоҳида таъкид билдиради. *Йигитларни элтиб, тўппа-тўғри ўқ тагига ҳайдайдилар, мана, кейин эштиб қолармиз. Ойбек, Танланган асарлар. Мана, бошқарма план бўлимида уни роса қизартиришди. С. Аҳмад, Бош оғриғи.*

4 Ундов гапда ҳайрат, киноя, таажжуб каби маъноларни билдиради. *Ана ҳусну мана малоҳат! Мана бамаънилик! Мана илму қобилият! Мирмуҳсин, Меъмор.*

МАНАВИ с. т. [*асли мана бу*] *олм.* Мана бу, ушбу. *Манави бола. Манави китобни ўқинг.*

МАНАП тар. 20-асрнинг 20-йилларига-ча қирғизларда олий феодаллар табақасига мансуб киши.

МАНАТ Туркманистоннинг асосий пул бирлиги (1993 йилдан).

МАНБА [*а.* منبع — бошланиш; ибтидо] **1 геогр.** Дарёларнинг бошланиш жойи.

2 Бирор нарса олинадиган, чиқадиган ёки ишлаб чиқариладиган жой, қурилма ва ш. к. *Хомашё манбаи. Газ манбалари. Электр манбаи. ■ [Бу ерлар] Ширин-шакар мевалар ва қовун-тарвуз маконига, арпа-буғдой, макка ва сабзавот манбаига айланади. С. Кароматов, Сўнги бархан.*

3 кўча Бирор нарса, иш-ҳаракат ва ш. к. нинг юзга келиши, фаолият учун асосомил бўлган нарса; сабаб. *Илмсизликни но-чорлик ва ношудлик, алам ва ситам, ҳўрлик ва бахтсизлик манбаи дейишади. Ф. Мусажонов, Ҳиммат.*

4 Илмий тадқиқот ишлари учун асос бўлган асар, ҳужжат ва ш. к. *Бу [«Ҳиндистон сафарномаси»] Ҳиндистон билан Ўрта Осиё халқлари ўртасидаги қадимий алоқаларни ўрганишда фойдали манбадир. Газетадан.*

МАНБАШУНОСЛИК Тарихий манбаларни излаб топиш, қайд этиш, тўплаш, ўрганиш ва илмий муомалага киритиш назарияси ва амалий усуллари ҳақидаги фан (тарих ва адабиётшуносликда ёрдамчи фан ҳисобланади).

МАНГ «Ма» сўзининг ҳурмат ва кўп-лик шакли. *Манг, ишонмасангиз, ҳидлаб кўринг. Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати.*

МАНГЛАЙ [*мўғ.* магнай — пешона; олдинги] **1 айн. пешона 1.** Унинг [*Ғани отанинг*] қошлари чимирилиб, серажин манглайи тағин ҳам тиришди. Ҳ. Гулом, Машғал.

2 айн. пешона 2. ..ўзига тасалли берди: «Хар ким манглайга ёзилганини кўради». К Яшин, Ҳамза. Уф-ф.. Нетай, ога, манглайим қора экан. С. Сиёев, Ёруғлик.

МАНГО [малайяча] Жанубий Осиёнинг тропик ўрмонларида ўсадиган доимо яшил дарахт (Айрим турларининг овалсимон ширин хушбўй меваси шундайлигида ёки тузланган ҳолда овқат сифатида ишлатилади).

МАНГУ кт. Абадий, умрбод. У [Гулнор] то сўнги нафасигача меҳнат, машаққат, азоб ичида кечирган бу дунёдан кўзларини манеу юмгунча уни, Йўлчини эслагандир. Ойбек, Танланган асарлар.

МАНГУЛИК кт. Абадийлик, абадият. Мангу ҳаёт нимада асли? Борми ўзи чексиз мангулик? Тўлқин. Ўйлай — мангуликнинг бу ойнаи жамолида Ким қоларкан севгидай абадий ва суюкли. А. Орипов.

2 сфт. айн. абадий. Муталнинг боши шилқ этиб, лойхонага тушиди-да, мангулик уйқуга кетганлиги маълум бўлди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. У — менинг ҳеч битмас қуёшим. У — менинг мангулик қуёшим. «Гулдаста».

3 Мангу эканлик. Кимки қуёш ҳароратининг мангулигин ҳис қилмоқчи бўлса, уни ҳам диёримдан топади. Шукрулло, Жавоҳирлар сандиғи.

МАНГУС айн. мангуста. Майдонда найрангбоз кобра билан мангуснинг жангини кўрсатмоқда. Ойбек, Нур қидириб.

МАНГУСТА [фр. mangous < исп.] зоол. Жанубий Осиё ва Африкада яшайдиган кичкина, сүтэмизувчи йиртқич ҳайвон (айрим заҳарли илонларнинг кушандаси).

МАНДАРИН I [исп. mandarin] **1** Жанубий мамлакатларда ўсадиган бир турли цитрус ўсимлиги ва унинг тўқ сариқ рангли, териси юпқа, хушбўй меваси.

МАНДАРИН II [порт. mandarin < санск. mantrin — маслаҳатчи] Хитойнинг феодализм давридаги давлат арбобларига европаликлар томонидан берилган ном.

МАНДАТ [лат. mandatium — топшириқ] Бирор шахснинг ваколатини, муайян фаолият ёки нарсага ҳуқуқини тасдиқловчи расмий ҳужжат. Депутатлик мандати. Қўлга мандат бермоқ.

Мандат комиссияси Съезд, қурултой, конгресс, конференция, сессия ва ш.к. да иштирокчиларнинг ваколатини текширувчи ҳайъат.

МАНДОЛИНА [итал. mandolino] Тўрт жуфт сим тори бўлган чертма мусиқа асбоби. Мандолина чалмоқ.

МАНЁВР [фр. manoeuvre < manu operor — қўл билан ишлайман] **1** ҳарб. Кўшин ёки флотнинг душманга зарба бериш мақсадида энг қулай вазиятни эгаллаш учун қиладиган ҳаракати; кўшин ёки флотнинг тактик машғулотги, машқлари. Манёвр ўтказиш тактикаси. ■ Фақат яхши ўйланиб тузилган манёвр билангина душман қаршилигини синдира олдик. Н. Сафаров, Оловли излар.

2 т. й. Станцияда поезд улаш учун паровоз ва вагонларни у йўлдан бу йўлга кўчириш. Далага ёйилган тракторлар, темир йўл станцияларида манёвр қиладиган паровозлардай, гуруллашиб ҳаракат қилмоқда. С. Айний, Қуллар.

3 Самолёт, кема ва ш. к. нинг тўсиққа ёки душманга чап бериш учун ўз йўналишини ўзгартиб қиладиган ҳаракатлари. Бутун батальон самолётнинг тепаликни қидираётганини билди, душман зенитига чап бериб манёвр қиладиганини тушунди. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

МАНЕЖ [фр. manège < итал. maneggio] Циркда ўйинлар ўтказиладиган, кўрсатиладиган махсус жой, майдон. Манежда Акрот Юсупов икки-уч шериклари билан ўйин кўрсатарди. С. Абдуқаҳҳор, Санамай саккиз дема.

МАНЕКЕН [фр. mannequin < голл. mannekin — одам] Кийимни ўлчаб кўриш ёки намоёиш қилиш учун одатда одам бўйи бараварида ёғоч ёки пластмассадан ишланган фигура, ҳайкал.

МАНЖАЛАҚИ I Ҳеч кимга сўз бермайдиган, жанжалкаш, шаллақи (асосан аёллар ҳақида). Манжалақи хотин. ■ Мен унга манжалақи парихон отининг гапини гапириб юрибман. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

2 Нотўғри йўлга кирган; бузуқ (аёллар ҳақида). ..бу манжалақи бир бало қилган, ўзига иситиб олган бўлса ажаб эмас. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. Агар иўрлик тирик бўлганида, бу манжалақининг кўзларини ўйиб оларди. Мирмуҳсин, Умид.

МАНЖАНИҚ [а. منجنیق — тошотар қурол] тар. Тош отадиган қадимий уруш қуроли. Манжаниқлардан тинмай тош отиб, катта ёйлардан ўқ ёғдиришди. М. Осим, Карвон йўлларида.

МАНЖЕТ(А) [фр. manchette – енгча < лат. manus – қўл] 1 махс. Эркаклар ва аёлларнинг турли бичимдаги қўйлақлари енгига тикилган ёки қадалган қайтарма қисм.

2 тех. Машина, механизмлар бирикмаларида: суюқликнинг бир бўшлиқдан иккинчисига оқиб (сизиб) ўтишига тўсқинлик қилувчи, тери ёки резина ҳалқа шаклидаги зичловчи деталь.

МАНЗАРА [а. منظر – кўриниш, панорама; кузатиш маскани] Кўзга ташланиб турган ёки тасаввур этиладиган кўриниш, тасвир. Табиатнинг гўзал манзаралари. ■ [Отабек] Ўзининг очиқ кўзи, ўткир зехни орқали бундай ўзбошимчалик орқасидан мудҳиш фалокатли манзаралар кўра.. эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАНЗАРАЛИ Кўриниши гўзал, кишини мафтун этадиган. Табиатнинг манзарали ерлари. ■ Болтабоев шинамгина уйининг олдига мевали, манзарали дарахтлар, гуллар экди. «Ўзбекистон қўриқлари».

МАНЗИЛ [а. منزل – маскан; тураржой; уй, хонадон] 1 Сафарда, йўлда тўхтаб ўтиладиган, кўниб туриладиган ёки етиб бориш мўлжалланган жой. Бир неча минутдан кейин қиз билан йигит манзилга яқинлашдилар. С. Айний, Дохунда. Шаҳристонга ҳозиргина кириб келдим. Тунамоққа манзил истайман. Қ. Мирзо, Олам гўзал.

2 кўчма Кураш, ҳаракат натижасида эришилиши мўлжалланган марра. Манзилга яқинлашган сари, сезгимиз ўткир, қилчимиз кескир бўлиши лозим. Уйғун, Навбахор.

3 Йўлнинг бир тўхташ жойидан иккинчи бир тўхташ жойигача бўлган масофа. Бир манзил, икки манзил йўл юриб бораёттир эди, олдидан бир кампир чиқди. «Равшан».

4 Тураржой, истиқоматгоҳ. Бирдан наstdан, тоғ қазувчилар манзилидан шодиёна қичқириқлар кўтарилди. М. Исмоилий, Фаргона т. о.

МАНЗИЛАТ [а. منزلت – даража; мавқе; ҳолат] эск. кт. Мавқе; қадр-қиммат. [Тўлахон:] Эй худо, учиб юрган паррандача қурб, манзилат бермас экансан, нима учун хотинқизларни яратдинг. Ҳамза, Паранжи сирлари. Ичкари, ташқари.. ҳовлида ўсган Ўринбой қалъачи қизининг кўзида рўсча уйларнинг нима манзилати бор? С. Айний, Қуллар.

МАНЗИЛГОҲ 1 айн. манзил 1, 4. Чўлқувар инженер ва архитекторларимиз бир вақт-

лардаги сардобалар ўрнида сўлим манзилгоҳлар, янги кент ва шаҳарлар барпо этмоқдалар. Газетадан.

2 тар. Ибтидоий жамиятда уруғ жамоаларининг вақтинча турадиган жойи, маскани.

МАНЗИЛХОНА шв. Меҳмонхона, мусофирхона.

МАНЗИРАТ [а. منظرآت – меҳмонхона; қабул хонаси] Такаллуф, мулозамат. -Раҳмат, Олимжон ака. Ман уйга борай, – Ҳакимбойвачча таклифни оддий манзират деб билгани учун кетмоқчи бўлди. Ойбек, Танланган асарлар. Бу манзиратлардан ўнғайсизланган ака тезроқ кетиш тараддудига тушди. Э. Аъзам, Жавоб.

МАНЗУМ [а. منظوم – тузилган, ташкил топган; назм] эск. кт. Назм билан ёзилган, шеърий. Манзум китоб.

МАНЗУМА [а. منظومه – шеърий асарлар; тизим] эск. кт. Назм билан ёзилган асар; шеърий асар. Ўрда жарчиси бозор ва уриниш жойларда тўхтаб: -Айюҳаннос! Билмаган билсин, эшитмаган эшитсин..– манзумаси билан жар солиб юрар эди. А. Қодирий, Меҳробдан чаён. Мен ўшанда очерк ўрнига уч бобдан иборат шеър ёзган эдим, уни на дoston, на баллада деб бўлади, шунчаки манзума. Ҳ. Фулом, Замин юлдузлари.

МАНЗУР [а. منظور – кўринадиган; кўзда тутилган; истиқбол] Кишиларга маъқул бўладиган, ёқадиган, ёқиб тушадиган. Одобли бола элга манзур. Мақол. ■ Кўпчиликка манзур шеъринг, хизматинг. Ҳабибий.

Манзур қилмоқ (ёки этмоқ) 1) ёқтирмақ, маъқул топмоқ, маъқул қилмоқ. Ёзиб манзур асарлар халқ учун, сен борлигинг билдир, Агар халқ қилса манзур, халққа миннатдорлигинг билдир. С. Абдулла; 2) маъқуллаتماқ, маъқул қилмоқ. Совғани хонга манзур қилиб, Афанди қуюқ инъом олиб, ўрдадан чиқиб кетди. «Латифалар».

МАНИЙ [а. منى] биол. Эркакларнинг жинсий безидан ажралиб чиқадиган суюқлик; сперма.

МАНИКЮР [фр. manicure < лат. manus – қўл + sigare – парвариш, гамхўрлик қилмоқ] Қўл тирноқларини қирқиб, текислаб ва бўяб безатиш. Бармоғини маникюр қилиб юрадиган шаҳарлик қизлар пахта тергани келса-ю, сизларнинг оймчаларингиз уйда ўтиришса.. «Муштум».

МАНИПУЛЯЦИЯ [фр. manipulatio < лат. manipulus — ховуч < manus — қўл] Ноқонуний операция; фаол савдо фикрини уйғотиш ёки олди-сотдида қимматли қоғоз баҳосини тушириш ёки ошириш учун олди-сотди қилинган қимматли қоғоз.

МАНИФЕСТ [лат. manifestum — чақир, даъват < manifestus — ошкор, очиқ-ойдин] 1 Хукуматнинг жуда муҳим сиёсий воқеа муносабати билан халққа қилган ёзма мурожаати.

2 Бирор партия ёки ижтимоий ташкилотнинг дастур тарзидаги ёзма мурожаати. *Тинчлик манифести.*

МАНКУҲА [а. منكوحه — никоҳланган, никоҳдаги (хотин)] *эск. кт.* Никоҳдаги хотин, шаръий хотин, жуфти ҳалол.

МАНМАН Ўзини катта тутадиган, босар-тусарини билмай қолган; такаббур. *Манман одам. Камтарга — камол, манманга — завол.* Мақол. ■ У илгариги «манман» Тожибой эмас: хийлагина ҳовурдан тушган ва анчагина мулойимлашиб қолган эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

Манман (ёки манаман) деган Машхур, энг олдинги, донгдор. *Хиванинг манман деган бойларидан пул топиш сирларини ўргандим.* Ж. Шарипов, Хоразм. *Бунақа занжирни янга тугул, қишлоғимиздаги манман деган темирчи ҳам узолмайди.* «Ёшлик». Кўчага чиқсар, манман деган йигитлар хуснимга маҳлиё бўлади. «Муштум». Қўқоннинг манаман деган бойларидан *Миразимжон* бойни ўлдиртириб, сир очилаётганда.. хўжа-кўрсинга *Эргашга* жазо бердирди. К. Яшин, Ҳамза.

МАНМАНЛИК 1 Ўзини катта туттишлик; манман эканлик; кибр. *Мақтанчоқлиги, манманлиги туфайли кўплар ёқтирмайдиган енгил табиатли Мурзин келиб қолди.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

2 Манман одамларга хос хусусият, иш, хатти-ҳаракат. *Бундай мақолларда ахлоқ ва одатларга зид бўлган хусусиятлар: текинхўрлик, манманлик, исрофгарчилик.. каби одатлар қаттиқ қораланади.* «ЎТА». *Уни [одамини] тамом қиладиган кушандаси ҳам манманлигу машшату шуҳратпарастлик.* Шукрулло, Жавоҳирлар сандиғи.

МАНМАНСИРАМОҚ Манманликка берилмоқ. *Одамларга яхшилик тилаш, қилиш ҳазратнинг одатига айланиб қолган.* Бироқ

шундай манмансираш ҳам унинг одати. Ш. Холмирзаев, Қил кўприк. *Камтар бўламан.. манманликка берилиб кетмайман.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакатаи.

МАННИЙ [р. манна < юн. таппа — овқат, озуқа]: **манний ёрмаси** Бугдой мағзидан тайёрланган майда ёрма. **Манний бўтқа** Манний ёрмасидан тайёрланган бўтқа (парҳез таомлардан бири).

МАНОЛ [а. منال — қўлга киритиш, эришиш; ҳады] *кт.* Тухфа қилиб олинган ёки берилган нарса; тухфа.

МАНОМЕТР [юн. manon — зич эмас, сийрак + metro — ўлчайман] Дамланган буг, газ ёки суюқлик босимини ўлчайдиган асбоб.

МАНОР [а. منار — нур, ёғду манбаи; маёқ] *кт.* Манора, минора. *Ўртада подадай сурилди халқ, Фуқаро бошидан ясалди манор.* Туйғун, Шеърлар.

МАНОРА [а. مناره — маёқ; минора] *эск. айн. минор(а).* *Масжид манорасида мунгли азон товуши эшитилди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАНОТ 1 с. т., шв. Сўм. *Бир манот.* ■ *Карвонбошини олдида чақириб: -Генералга қирқ минг манот ҳады қилинсин, — деб амр қилди.* Ж. Шарипов, Хоразм.

МАНОТ 2 [а. منات — қадимги арабларда санам, маъбуда номи] *дин.* Араблар исломдан илгари сифинган санам — маъбудалардан бири (*яна қ. лот 1*).

МАНОҚИБ [а. مناقب — фазилатлар, афзалликлар; тақдирга лойиқ хизмат] *эск. кт.* Бир кишининг фазилат ва мартабасини мақтаб ёзилган рисола. *Кўргазмада Осиё ва Африка ёзувчиларининг 2500 дан ортиқ асарлари: энг қадимги маноқиблардан тортиб энг замонавий асарларгача намоиш қилинади.* Газетадан. *Куруқ маддоҳликдан на ҳожат.* *Асл шоира маноқиб муносибми?* С. Сиёев, Ёруғлик.

МАНПАР Узма хамирдан устига гўшт, пиёз қиймаси, тухум кабилар солиб тайёрланган суюқ овқат. *..мингбоши, додоҳ, қозиаъламларнинг.. ёш келин-қизлари Ниёзохуннинг лағмон, манпарларига роса ўрганишган.* К. Яшин, Ҳамза.

МАНПАСИ [р. монпансье < фр. Montpensier — Франциядаги графлик номи] Қоғозга ўралмаган майда шаффоф ранг-баранг дандон конфета; обаки.

МАНСАБ I [a. منصب — иш, амал, аҳвол, ҳолат] **1** Масъул вазифа; амал, лавозим. *Ўз мансабидан фойдаланмоқ. Мансабдан тушмоқ.* ■ Мулла Абдураҳмон Қўқон сафарига ҳозирланаркан, кўнгли Қўқонда ўзини кутиб турган уламолик шўҳратига, муфтилик, қози ва ағламлик мансабига ошиқар эди. А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

2 с. т. Ўзини кўрсатиш учун қилинадиган ёки ўзига маъқул иш, ҳаракат. *Манманлик у кишига бир мансаб.*

Мансабга минмоқ (ёки ўтирмоқ) Амалга тайинланмоқ, бирор амални, вазифани эгалламоқ. *У жуда катта мансабга мингандай ён-верига қарагиси келмайди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

МАНСАБ II *геогр.* Дарёнинг қўл, денгиз ёки бошқа дарёга қуйиладиган жойи. *Ҳар бир катта дарёнинг мансаби бўлади.* «Ўқиш китоби».

МАНСАБДОР Бирор мансабга, лавозимга эга бўлган; амалдор. *Мансабдор шахс.* ■ *Ушбу ҳукмимизни ерига етказишда сустлик қилган мансабдор бизга итоатдан бош тортган ҳисобланиб, энг қаттиқ жазомизга маҳкум қилинур.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *..мансабдор шахслар амирзода Иброҳим Султоннинг руҳсати билан шаҳардан чиқа олишлари мумкин эди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

МАНСАБЛИ *айн.* мансабдор.

МАНСАБПАРАСТ Мансабга интиладиган, мансабни яхши кўрадиган. *Мансабпараст одам.* ■ *Ёлғиз ўз манфаати йўлида, бир-бирини еб, ичган мансабпараст.. йўқолмай туриб, бизнинг одам бўлишимизга ақлим етмай қолди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАНСАБПАРАСТЛИК Мансабни яхши кўриш, мансабга интилиш. *Биз кадрларни тўғри тарбиялаш манфаатларини кўзлаб, мансабпарастлик кўринишларига қарши қатъий кураш олиб боришимиз керак.* Газетадан.

МАНСАБСИЗ Мансаби йўқ, амали йўқ.

МАНСУБ [a. منسوب — тегишли; алоқадор] Қарашли, тегишли, тааллуқли, оид, кирадиган. *Умуртқалилар синфига мансуб жонивор. Галогенларга мансуб элемент. Юқори табақага мансуб одам.* ■ *Девонбегилар авлодига мансуб бўлган.. Шерназарбой Исломуҳжани ич-ичидан ёмон кўрар, азалдан адовати бор эди.* Ж. Шарипов, Хоразм.

МАНСУБИЯТ [a. منسوبیت — қариндошлик; алоқадорлик] *кт.* Мансублик, оидлик,

тааллуқдорлик. *Гарчи сизнинг қипчоқ қавмига мансубиятингиз бўлса ҳам, Мусулмонқулни ҳайдашда бизга унутмаслик хайрихоҳликлар ва хизматлар кўрсатдингиз.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАНСУБЛИК I Мансуб ҳолат. *Синфий мансублик.*

2 Мансуб эканлик. *..қайси халқ, миллат, динга мансублигини суриштирмай, барчани баравар кўришларини жўшиб гапирди.* К. Яшин, Ҳамза.

МАНТИ [*хит.* мян — хамир + ти — гўшт] Гўшт ва пиёз қиймасини хамирга тугиб, қасқонда пишириладиган овқат. *Чучвара нима экан, Сидиқжон ака, ёғли манти қилиб бераман. Хаамири юқароқ бўлсинми, қалинроқ?* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

МАНТИПАЗ Касби манти пишириш бўлган ёки манти пиширишни яхши биладиган киши. *Мантипаз елқасини қисиб, лагмонпазни кўрсатди.* «Саодат».

МАНТИҚ [a. منطق — нутқ, тил; сўзлаш; логика] **1** Тўғри тафаккур юритишнинг асосий қонуни ва шакллари ҳақидаги фан. *Насриддин Тусий.. жабр, тиб ва мантиқ назарияси билимларининг бошқа соҳалари бўйича ҳам кўпгина китоблар ёзган.* Мирмуҳсин, Меъмор.

2 Гап, фикр, ҳаракат ва ш. к. нинг ақлга монандлиги, асослилиги. *Хотинининг бу гапи Бўтабой аканинг жон-жонидан ўтиб кетди, лекин бундаги кучли мантиқ тилини боғлади-ю, ҳеч нарса деёлмади.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор. *Студентлар ҳам қизиқ-да. Бир-бирларига ҳеч ақлга сиғмайдиган, мантиққа тўғри келмайдиган лақаблар қўйишади.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

3 Ички қонунийлик, қонуният. *Недир, недир ҳаёт мантиқи? Ўсиш, қариш қонуни нега?* М. Шайхзода. *Мантиқ талаби шу эрур, шоҳим.* С. Сиёев, Ёруғлик.

МАНТИҚАН [a. منطقاً — мантиқ бўйича, асосида] *рвш.* Мантиқ нуқтаи назаридан, мантиқ жиҳатидан (қ. **мантиқ** 2, 3). *Аҳмад ўртоғининг ўз фикрини мантиқан тўғри ва аниқ асослаб бераётганлигидан ҳайратланиб ўтирар эди.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

МАНТИҚИЙ [a. منطقی — мантиққа асосланган, мантиқ бўйича] **1** Мантиққа оид, мантиқ жиҳатидан; қонуний, асосли. *Кўриб турибсизки, ҳар иккала хат ўртасида мантиқий боғлиқлик бор.* Ў. Ҳошимов, Қалбингта қулоқ сол.

2 Мантиққа асосланган. *Мантиқий хулоса.* ■ *Мантиқий фикрларим, уйларим хуруфий-диний масалалардан устун келди.* Ойбек, Нур қидириб.

МАНТИҚИЙЛИК Мантиқ, мантиқий асос; қонунийлик, асослилик. *Театрларда тил ва талаффуз масаласини тўғри йўлга қўймай туриб, мантиқийлик, подтекст (сўз замири).. каби асосий ва ҳал қилувчи фикрлар тўғрисида сўзлашга ўрин қолмайди.* С. Искандаров, Театрда тил ва талаффуз.

МАНТИҚЛИ Мантиққа эга бўлган, мантиққа асосланган; асосли. *Мантиқли гап. Мантиқли ҳаракат.*

МАНТИҚСИЗ Мантиқи, маъноси йўқ, бемаъни; асоссиз. *Мантиқсиз гап. Мантиқсиз савол.* ■ *Хаёллари мантиқсиз, алғов-далғов туш каби мубҳам эди.* С. Кароматов, Сўнги бархан.

МАНТИҚСИЗЛИК 1 Мантиққа, маъно ва мазмунга эга эмаслик; асоссизлик. *Бу ясама гапларнинг мантиқсизлиги отамга маълум бўлса керакки: -Унинг гапларини эсингдан чиқаргандирсан? — деб сўради.* С. Айний, Эсдаликлар.

2 Мантиқсиз иш, ҳаракат, гап ва ш. к. *Мен ўзимча шундай мулоҳазалар қилиб, муллаларнинг у гапларини ғаразғўйлик, мантиқсизлик ва кулгили деб билар эдим.* С. Айний, Эсдаликлар.

МАНУФАКТУРА [лот. manufactura < manus — қўл + facere — бажармоқ] 1 Қўл кучи ва ҳунармандчилик техникаси асосида меҳнатнинг тақсимланишини характерловчи ишлаб чиқариш шакли.

2 Газлама, газмол, мато. *Кумри онасидан Таманнонинг мануфактура базасида ишлаётганлигини эшитиб, ҳангу манг бўлиб, лабини тишлади.* Мирмуҳсин, Кумри ва Таманно.

МАНФААТ [а. منفعت — фойда, даромад] Моддий, маънавий, жисмоний ва б. жиҳатдан (кўриладиган) фойда, наф. *Манфаат топмоқ. Манфаат кўрмоқ. Бу ишдан ҳеч манфаат кўрмадим. Доридан яшии манфаат топдим.* ■ [Дадавий:] *Халқ йўлида жонни аямаслик даркор. Ўз манфаатимиздан халқ манфаатини юқори қўяйлик.* Уйгун, Навбаҳор.

МАНФААТДОР Бирор ишдан манфаати бор, манфаати бўлган. *Бизда маҳсулот чиқаришни кўпайтиришдан ҳамма манфаатдордир.* ■ *Фуломжон ҳақиқатни аниқлашда ўзидан кам манфаатдор бўлмаган бойваччага*

ер остидан разм солиб турди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

МАНФААТЛИ Манфаати, фойдаси бор; фойдали. *Манфаатли иш.*

МАНФААТПАРАСТ Шахсий манфаатинигина кўзловчи. *Ўз-ўзидан маълумки, худбин, манфаатпараст кимсада оиллага меҳр-муҳаббат бўлмайди.* Газетадан.

МАНФААТСИЗ Манфаати, фойдаси йўқ; бефойда, фойдасиз.

МАНФИЙ [а. منفي — бадарға қилинган; рад этилган; салбий] 1 *мат.* Нолдан кичик. *Манфий сон.*

2 *физ.* Заррачалари электрондан иборат бўлган. *Манфий заряд. Манфий электрод.*

3 *кам қўл.* Ёмон белгили; салбий. *Унга [Авазга] мусбат воқеа ҳам, манфий воқеа ҳам тез таъсир қилар, нохуш воқеадан ҳам, завқ-ёб ҳодисадан ҳам дарҳол қалби жунбишга кела бошларди.* С. Сиёев, Аваз.

МАНФУР [а. منفور — нафратга йўлиққан, лойиқ] *кт.* Кишини нафратга келтирувчи, нафратга лойиқ; жирканч. *Манфур душман.* ■ *Бутун дунё хотин-қизлари учун «уруш» деган сўздан манфурроқ сўз йўқ.* Газетадан.

МАНШУР [а. منشور — халққа эълон қилинган, тарқатилган; дастурий ҳужжат, мурожаатнома] Муайян дастурга эга бўлган, тантанали суратда эълон қилинган ҳужжат, мурожаатнома, манифест. *Хуш айёмда элимнинг дилга сиғмас сурури, Юртим бўйлаб таралди мустақиллик маншури.* Б. Бойқобилов.

МАНҚА 1 1 Димоғида гапирувчи. *Шу пайт Эшон мачитдан манқа сўфининг панг овози эшитилди.* Ҳ. Фулом, Тошкентликлар.

2 *шв.* Мишиқ.

МАНҚА II От ва бошқа якка туёқли ҳайвонларда бўладиган, баъзан одамга ҳам ўтадиган юқумли касаллик.

МАНҚАЛ [а. منقل — кўчма ўчоқ; оташдон, ўтдон] Кўмир билан ёқиладиган кўчма ўчоқ. *Манқалга кўмир солмоқ. Манқалда овқат пиширмоқ.* ■ *Самоварчи бўшаган чойнакларга чой дамлаб, яна манқал устига қўйди.* С. Айний, Дохунда.

МАНҚАЛАНИШ *тиб. айн. манқалик.*

МАНҚАЛАНМОҚ Димоғ билан гапирмоқ, пинғиллаб гапирмоқ.

МАНҚАЛДОН *айн. манқал.* *Ўртада манқалдонда олов, олов атрофида синиқ-мертик*

чойнаклардан уч-тўрттаси терилган. Ф. Фулом, Шум бола.

МАНҚАЛИК *тиб.* Туғма ёки ҳаётда ортирилган анатомик нуқсонлар оқибатида овоз жарангдорлигининг бузилиши, нутқ товушларини бузиб талаффуз қилиш каби ўзгаришлар билан ифодаланувчи патологик ҳолат.

МАНҚУРТ 1 *тар.* Ўтмишда, баъзи кўчманчи халқларда, банди (асир) тушганларнинг сочи қиртишлаб олинган бошига янги сўйилган туянинг бўйин териси қопланиб, терининг бошни тобора қаттиқ қисши оқибатида хотираси, ақл-идроки, умуман, инсонга хос хислат-фазилатларидан маҳрум этилган шахс. *Манқурт ўзининг ким эканини, қайси уруғ-аймоқдан эканини, исмини, болалик кезларини, ота-онасининг кимлигини бутунлай ёддан чиқарган бўлиб, ўзининг одамлигини ҳам унутиб юборади.* Ч. Айтматов, Асрга татигулик кун.

2 *кўчма* Ана шундай (манқуртга хос) хислат, хусусиятга эга бўлган шахс. *Бу тузум ўз халқининг тарихини, унинг руҳи ва урф-одатларини, ўз авлод-аждодларини билмайдиган манқуртларга таянар эди.* Газетадан.

МАНҒИТ *тар.* Йирик ўзбек қабилаларидан бирининг номи; шу қабилага мансуб киши.

МАНҲУС [*а.* منحوس — бадбахт, бахтсиз] *эск. кт.* **1** Бахтсизлик келтирувчи; шумоёқ. *Калхатлар, қузғунлар, манҳус бойқушлар Шунқорлар зарбидан бўлмишлар мурда.* М. Шайхзода.

2 Манфур, жирканч. *..жон-жаҳдлари билан қаршилик кўрсатмоққа интилдилар, лекин ўз устларига миниб олган манҳус гавдаларни энгишининг иложи бўлмади.* Ҳ. Шамс, Душман.

МАОРИФ [*а.* معارف — «маърифат» с. нинг кўпл.: билим, фан; маълумот] **1** Кишининг билим ва онгини ошириш, умумий савиясини кўтаришга қаратилган таълим-тарбия, илм-урфон; маърифат. *Маориф ишлари. Маориф тарқатмоқ.* ■ *Навоий замонасида фан ва маданият, маориф яхши тараққий этган.* Газетадан.

2 Таълим-тарбия ва маданий-маърифий муассасалар тизими; шундай ишларни бошқарувчи идора. *Бу ҳақда бошқа фикр бўлмани учун, маорифдан бошқа муаллим сўраш-*

га қарор қилинди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

МАОРИФПАРВАР Маориф тарафдори, маърифат учун хизмат қилувчи, курашувчи.

МАОРИФЧИ 1 Маориф соҳасида ишловчи киши, маориф ходими. *Туманимизда ёш авлод тарбияси учун ўзининг бутун куч-билимини сарфлаётган ўқитувчилар ва маорифчилар кўп.* Газетадан.

2 Маориф, маърифат тарқатувчи киши, маърифатпарвар.

МАОФА [*а.* محفّه — тахтиравон; замбил] *тар.* Отга ўрнатиладиган, одам ўтирадиган, соябонли бир хил кажава. *Унинг [Навоийнинг] аҳволи оғирлашади. Юришга мажоли қолмай, йиқилади. Навоийни маофага солиб, Ҳиротга жўнатдилар.* Ойбек, Навоий.

МАОШ [*а.* معاش — турмуш, тирикчилик; тирикчилик учун зарур нарсалар; иш ҳақи] *Хизмат, иш учун муассаса томонидан белгиланадиган, бериладиган пул; иш ҳақи, ойлик. Маош олмоқ. Маош бермоқ. Маош тайинламоқ.* ■ *Иzzат-обрўси ҳам, маоши ҳам ошди.* С. Анорбоев, Оқсой.

МАОШХЎР [маош + *ф.* خور — еювчи] *Маош олувчи, маош ҳисобига яшовчи. Мен илгари идорада ишловчи оддий бир хизматчилардан бўлиб, маошхўр эдим.* «Муштум».

МАРАЗ [*а.* مرض — касаллик] *эск. кт.* **1** с. т. Йиринг олган, фасод боғлаган яра. *Мараз-дир вужудинг, фашистдир номинг, Қон юқлари билан сасиган жоминг.* Уйғун.

2 Шу нарсага нисбатли ҳақоратни билдиради. *Ҳасаннинг гапига қотиб-қотиб кулган ҳам шу мараз эмасмиди?* С. Сиёев, Аваз.

3 *кўчма* Ярамас, зарарли нуқсон, иллат. *Одат бир мараз дейдилар. Ярамас одатни тарк қилиш осон иш эмас.* Н. Сафаров, Катта қарвон йўлда. *Қўшиб ёзиш, кўзбўямачилик деган мараз иллат деҳқонларимиз шаънига яхши бўлмади.* «Муштум».

МАРАЛ Буғуларнинг катта айри шоҳли йирик бир тури. *Булбулнинг маскани боғда, Марал келар баланд тоғда.* «Баҳром ва Гуландом». *Сен марал кўздан чиройли..* Ш. Раҳмон.

МАРАЛҚУЛОҚ *бот.* Пояси йўғон, барги йирик заҳарли ўт (ветеринарияда дори сифатида паразитларга қарши ишлатилади).

МАРАФОН [юн. Marathon – милоддан аввалги 490-йилда юнон-форс уруши бўлиб ўтган ва Афинадан 40 км узоқликда бўлган жой (қишлоқ) номи; шу жангдаги галабадан хабар бериш учун жангчи-чопар Марафон қишлоғидан Афинагача тўхтамай югуриб борган] **1 спорт.** Замоनावий енгил атлетикада 42 км 195 м га тенг узундан-узоқ югуриш масофаси (Марафон қишлоғидан югуриб келган матонатли жангчи шарафига шундай номланган).

Марафон югуриши ёки марафонча югуриш спорт. Енгил атлетикада катта текис йўлда 42 км 195 м ли масофани югуриб ўтиш мусобақаси.

2 Спорт, эстрада ва б. мақсадларда уюштирилдиган, узоқ давом этадиган, кўп босқичли чора-тадбирлар (репортажлар, радиоэшиттириш ва телекўрсатувлар орқали ёритилади). *Наврўз хайрия марафони.*

МАРАФОНЧИ Марафонча югурувчи спортчи. *Машҳур марафончиларнинг тана ҳарорати манзилга етганида 42, ҳатто 44 даражага кўтарилган.* «Фан ва турмуш».

МАРВАК: марвак тут *шв. айн. марварид тут қ. марварид.* Қари марвак тут остидаги супа бўм-бўш. Х. Султонов, Онамнинг юрти.

МАРВАРИД [ф. مرواريد – дур, инжу] Баъзи моллюскалар (юмшоқ танлилар)нинг чиғаноғидан олинадиган оқ, сарғиш, қизғиш, баъзан қора қимматбаҳо донача; дур. Қозикалон сандиқларни очиб кўрсатди: баъзисидо олмос, ёқут, ақиқ, зумрад ва марварид.. тўла эди. С. Айний, Дохунда. *Унинг қошида ўсма, кафтида хина аримас, қулоғидан зирак, қўлидан қўш узук, бўйнидан марварид шодаси тушмасди.* М. Мансуров, Ёмби.

Марварид тут Тутнинг майда донали кечпишар ширин нави. *Йигитали азамат тут дарахтига текилиб қараркан, тегирмон бошидаги баҳайбат марварид тут кўз ўнгида гавдаланди.* Д. Нурий, Осмон устуни.

МАРВАРИДГУЛ Лоладошларга мансуб, барглари йирик узун, шингил кўринишдаги кичик-кичик карнай гуллари оқ, хушбўй ўтсимон ўсимлик; ландиш. *Май марваридгули доривор ўсимлик сифатида ишлатилади.. манзарали ўсимлик сифатида ўстирилади.* «ЎЗМЭ».

МАРВАРТАК: марвартак тут *шв. айн. марварид тут қ. марварид.* Болалар ердан жой тополмай, марвартак тутларга чиқиб олган-

лар. М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Фарғоналиклар марвартак, тошкентликлар балх тутти, деб аташади уни.* «Муштум».

МАРГ [ф. مرگ – ўлим; ажал] *кт. Ўлим, вафот. Марнинг қори ёғиб, сабзанг оқармасдан бурун, Гашти оламдур ганимат, фасли сайринг соз топ.* Ҳамза. *Азоб кўрган банда маргини тилар.* «Эрали ва Шерали».

МАРГАНЕЦ [нем. Mangan < Marganetz – марганец рудаси] Менделеев даврий системасининг VII гуруҳига мансуб кимёвий элемент; қаттиқ ва мўрт, оқ кумушранг металл (ўсимлик ва ҳайвонлар организми таркибига микроэлемент сифатида киради).

МАРГАРИН [фр. margarine < юн. margaros – садаф] Мол ёғи, ўсимлик мойи ҳамда маза ва хушбўй ҳид берувчи бошқа моддалар аралашмасидан тайёрланган омихта ёғ.

МАРГИМУШ [ф. مرگموش – сичқон ўлими; сичқон ўлдирувчи] **1** Менделеев даврий системасининг V гуруҳига мансуб кимёвий элемент; тўқ кулранг кристалл, баъзан аморф ҳолдаги мўрт, қаттиқ металл.

2 Шу моддан тайёрланган препарат (тиббиёт ва техникада ишлатилади). *Ўша мушукни тутиб олсам, оғзига маргимуш солиб ўлдираман.* С. Сиёев, Эркаклар эртаги.

МАРД [ф. مرد – одам; эркак; ботир, жасур] **1** Кўрқишни билмайдиган; кўркмас, ботир, жасур. *Тантибойвачча бобиллади: -Дев пойлаган тилсимдан уни қайси мард олиб кетади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Мард кишидан ўлим ҳам кўрқади.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

2 Эр кишига хос ижобий фазилатларга эга, айтганининг устидан чиқадиган, танти, ҳотам. *Ваъдага вафо қилмоқ – мардларга хос фазилат.* Файратий. *Мард бўлсангиз, буни бўйнингизга олинг.* П. Қодиров, Уч илди. *Мард одам имзосини очик кўяди.* С. Сиёев, Отлиқ аёл. *Қизим, аканг мард йигит эди, номусли йигит эди. Номусли билан, мардлик билан ўлди.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 с.т. Умуман, бирор ишни қила оладиган, бирор иш қўлидан келадиган киши. *Буларга ўз вақтида иссиқ чой дамлаб бериб турадиган марднинг ўзи йўқ.* Ойдин, Бечора. *Дутор қўлма-қўл бўлди, лекин уни, номига бўлса-да, тинғиллатадиган мард топилмади.* «Муштум».

Марди майдон Жанг қаҳрамони ёки кураш қаҳрамони. *Ташлагил қадам олға, ўзни*

марди майдон қил. Қонталаб фашистларнинг икки дийдасин қон қил. Файратий.

МАРДАК [ф. مردک — кичкина одам, пачана; аҳмоқ, гўл] шв. 1 Жўхори сўтаси. Сулаймонқул ака жаҳли чиқиб, оёғи остида ўралашган товўқни бир тепди-да, чала уқаланган мардакни томга отди. М. Маҳмудов, Иззат.

2 Енгилтабиат, пасткаш киши. Амирзодам, агар бу мардак садоқатли қулингиз бўлганида, ёмон овоза тарқатган навкарни қўлидан тутиб топширмасмиди? П. Қодиров, Юлдузлий тунлар.

МАРДИКОР [ф. مردکار — тажрибали, ишбилармон одам; хизматкор] 1 Вақтинча ёки кундалик ёлланиб ишловчи ишчи. Далада ишнинг тиғиз вақти ўтгани учун мардикорларга бундан бир неча кун илгари жавоб берилган. Ойбек, Танланган асарлар.

2 тар. 1914–1918 йиллардаги Биринчи жаҳон уруши даврида чор ҳукумати томонидан чекка ўлкалардан, жумладан, Туркистондан фронт ортидаги, мамлакат ичкарисидаги қора ишларга сафарбар этилган эркак киши. 1916 йили рус подшоҳи мардикор олган вақтда Мадамин ўз оёғи остидан ўзига қарши кўтарилган ёвни кўрди. П. Турсун, Ҳўтитувчи.

3 с.т. Мардикор иши; мардикорлик. Сиз оқподшонинг давлати соясида юрт сўраб, умрингиз айш-ишрат билан ўтяпти. Шундай бўлгандан кейин, бир тантлиқ қилинг, дод-хоҳ, аввал сиз ўглингизни мардикорга юборинг. К. Яшин, Ҳамза. ..эл бошига янада катта муҳтожлик тушади ва Абдуракул ҳамқишлоғи Юсвали ака билан мардикорга жўнайди. П. Турсун, Ҳўтитувчи.

Шайтоннинг мардикори Бехуда ишлар билан тиниб-тинчимас одам (асосан ёш болаларга нисбатан қўлланади). Таланту иқтидор деган нарсани юқтирмаган бўлса, ҳадеб шайтоннинг мардикори бўлиб «ишлаб бериш»нинг ҳам фойдаси йўқлигини илова қилишим керак! «ЎТА».

МАРДИКОРЛИК 1 Мардикор иши, касби; мардикорчилик. Биз бойларда етимлик, чоракорлик, мардикорлик, чорвадорларда чўпонлик қилиб кун кечирамиз. С. Айний, Қуллар.

2 Мардикор бўлиб ишлаш (қ. мардикор 2). Мардикорликка олинган кишилар.

МАРДИКОРЧИЛИК айн. мардикорлик 1. Мен Авлиёотага кетмасимдан бурун шу ат-

рофда мардикорчилик қилган эдим. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

МАРДЛАРЧА рвш. айн. мардона 1. Қийинчиликларни мардларча енгмоқ. ■ Мулла Туроб билан Мулла Бозор ўлимга қараб мардларча бормоқда эдилар. С. Айний, Эсдаликлар.

МАРДЛИК 1 Мард эканлик. Сенинг элга садоқатингни, Мардлингни билар эдим мен. Уйғун.

2 Мард кишиларга хос иш, хатти-ҳаркат. Менимча, Қодир Рустамов мардлик билан донг чиқарган жангчиларимиздан. Уйғун, Ҳаёт кўшиғи.

МАРДОН [ф. مردان — одамлар; мардлар] 1: саҳари мардон Эрта тонг. Саҳари мардондан кетган Малишев ҳам қош қорайганда қайтди. Т. Рустамов, Мангу жасорат.

2 Мардон (эркаклар исми).

МАРДОНА [ф. مردانه — эркакларча, битирларча] 1 Мардларча, мардлар сингари. Табиий қийинчиликлар билан мардона олишган ва ўз мақсадига етган азаматларни ҳар қанча табрикласанг — оз. Газетадан.

2 Эркакча, эркакларга тегишли (оёқ кийими ҳақида). Чин арафа кечаси бутун дўконлар тонг маҳалигача очиқ бўлар, ҳайитга нарса олишга улгура олмаганлар шу кечаси мардона, заифона ва бачкана кавуш-маҳси.. сотиб олар эди. М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

МАРДОНАВОР поэт. Мардлардек, мардларча, мардона. Она Ватан, истиқболнинг, саодатнинг деб, Курашади мардонавор қарилар, ёшлар. Файратий. Ахир, сиз ҳам улғувор ишнинг жонкуярисиз-ку, ахир, сиз ҳам шу ишнинг рўёбга чиқиши учун мардонавор курашгансиз-ку. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

МАРДУД [а. مردود — қайтарилиувчи, рад этилиувчи; фойда; маҳсул] эск. кт. Қувилган, рад этилган. Чўқ орадан, кета қол, мардуди даврон қилман. Ҳамза. Қўлидан не-не бадқирдорлар, жунун табиатли мардудлар ўтмади. С. Сиёев, Ёруғлик.

МАРДУМ I [ф. مردم — одам(лар), киши(лар)] кт. Эл, халқ; кишилар. Фақат сизнинг тинчсизлаанишингиз ва мардумнинг юқори-қуйи сўзи бўлмаса, сизга бошқа зарар бўлур, деб ўйлай олмайман. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАРДУМ II Кўз қорачиғи, гавҳари. Ёмон кўзлар, мабодо фитна кўзгаб боқмасинлар деб,

Кўзни мардумлари шўхона тиг ўйнар дема, қоши. Ҳабибий.

МАРДУМОЗОР [ф. مردم‌آزار — эзувчи, зулм қилувчи, золим] Кишига, элга озор берувчи, зарар-зиён етказувчи шахс. ..мўминларингиз ичида такаббури йўқмиди? Олчоқ-очкўзи, киссавури, мардумозори йўқмиди? С. Сиёев, Аваз.

МАРДУМОЗОРЛИК Мардумозор бўлиш, кишига, элга озор, зарар-зиён етказиш. *Акс ҳолда бу қадар телбалик кўчасига кириб, эл-улус кўзи олдида мардумозорлик билра ном чиқармас эди.* С. Сиёев, Аваз.

МАРДУМХЎР [ф. مردم‌خور — одам еювчи, одамхўр] *эск. кт.* Халқ молини, бировнинг ҳақини еювчи; текинхўр, молимардумхўр.

МАРДУМХЎРЛИК Халқ мулкини талаш, бировларнинг ҳақини ейиш; текинхўрлик, молимардумхўрлик.

МАРДЧАСИГА *айн. мардларча. Чорлади Ватан ишқи, мардчасига от сурдинг, Қайда бўлса мазлумлар, дил уйига меҳмон қил!* Файратий.

МАРЖОН [ф. مرجان] 1 Сув остидаги қояларга бута шаклида тўда-тўда бўлиб ёпишиб олиб, кўзгалмай яшовчи денгиз жонивори.

2 Шу жониворларнинг оҳакли скелет қолдиқлари (мунчоқ ва б. безак буюмлари яшаш учун ишлатилади).

3 Мунчоқ ва ш. к. ни ипга тизиб ясалган, бўйинга тақиладиган безак буюми; тақинчоқ. *Бўйнида шода-шода маржон.*

4 *кўчма* Нарсани маржонга, маржон қаторига нисбатлаб ифодалайди; маржондек. *Ранг кириб қолган жийда маржонлари гулга ўхшаб товланади.* С. Зуннунова, Гўдак ҳиди. *Бир маҳал қарасам, кўзларида маржон ёшлари оқиб, онам тепамда турарди.* П. Нишонов, Ота ўғли.

МАРЖОН-МАРЖОН Маржон каби зич жойлашган, терилган. *Поёни йўқ тоқзорда маржон-маржон узум бошлари олисдан ҳам кўришиб туради.* Н. Сафаров, Оловли излар.

МАРЗА [ф. مرز — чегара, сарҳад; ўлка; эгат] қ. х. 1 Экинзор ёки унинг бир бўлагини бошқа бўлақдан ажратиш учун маълум баландликда тупроқ уйиб ҳосил қилинган чегара; эгат, йўл. *Ерни тозалаб бўлганиндан кейин хирмон жойининг марзаларини ҳозиргисидан икки баравар баланд қил.* С. Айний,

Доҳунда. *Чол марзадан юриб, ўқариқ бўйлаб кетди.* Ж. Абдуллахонов, Тўфон.

Марза олмақ Ер майдонида шундай чегара — йўл ҳосил қилмоқ. *Чигит экиладиган ерларни карталаш, марза олиб, бостириб суғориш пайти келди.* Ж. Қодиров, Аттанг деб қолманг. *У кундузлари.. елкасида кетмон кўтариб, далага чиқади, марза олади, ер текислайди.* Н. Фозилов, Куш қаноти билан.

2 Ариқ сирти; пушта. *Кунни кеч қилиш ниятида марза устига қиқиб, тут соясида ўтирдим.* О. Ҳусанов, Най. *Бошларига сават қаллоқ кийган сувчилар марзаларда сув тараб юришибди.* С. Анорбоев, Йўлда йўлдош бўлганлар.

МАРИЙ Россия Федерацияси таркибидаги Марий Эл Республикаси туб аҳолисини ташкил этувчи халқнинг номи.

2 Шу халққа, миллатга мансуб, оид. *Марий аёл. Марий тили.*

МАРИЙЛАР Марий Эл Республикасининг туб аҳолисини ташкил қилувчи халқ.

МАРИНАД [фр. marinade < mariner — намакобга солмоқ] 1 Мева ва сабзавотларни сақлаш (маринадлаш) учун сирка, туз, шакар ва турли зираворлардан тайёрланган сув.

2 Сабзавот, кўзиқорин, мева ва б. маҳсулотлардан шундай сув (маринад) қуйиб, махсус тайёрланган овқат тури. *Ойнаванд тоқчаларда сабзавот консервалари, мева шарбатлари, маринадлар.. компотларни кўриб, кўзингиз қувонади.* М. Маҳмудов, Ирмоқлар кўшилиб.

МАРИНАДЛАМОҚ Мева ва сабзавотларни маринадга солиб консерваламоқ, маринад қилмоқ.

МАРИНКА [лот. marinus — денгизга оид, мансуб] Балиқнинг чучук сувларда яшовчи, гўшти мазали бўлган майда тури. *Бу сувларда сом, сазан, маринка каби балиқлар се-роб.* Газетадан.

МАРИНОВКА *с.т.* Маринадлаш. [Ошкўклар] *Сабзавотларни тузлаш, мариновка қилиш ва консервалашда жуда ҳам бебаҳодир.* Газетадан.

МАРИХУАНА [исп. marijuana, marihuana] Ҳинд нашаси (бханги) мевасидан олинган наркотик модда.

МАРКА I [нем. Mark, фин. markka] 1 Почта ҳақи ва бошқа хил давлат йиғимлари тўланганини кўрсатувчи, турлича қийматга эга бўлган, одатда бирор тасвир туширил-

ган кичикроқ тўртбурчак қоғозча. *Почта маркаси. Гербли марка. Беш тийинлик марка. Марка йиғмоқ.*

2 Мол, товарга, маҳсулотга унинг тайёрловчисини аниқ кўрсатиш мақсадида қўйилган фабрика тамғаси, фирма белгиси.

3 Товар, маҳсулотнинг нави, хили. *Пулатнинг янги маркаси.*

МАРКА II [нем. Mark, фин. markka] Германиянинг (1871 йилдан) ва Финляндиянинг (1860 йилдан) миллий пул бирлиги (2002 йил 1 январдан бу мамлакатлар пул бирлиги еврога ўтиши муносабати билан муомаладан чиққан).

МАРКАЗ [а. مركز — ўрталик, ўрта ер; ҳолат, мавқе, вазият] **1** *мат., физ.* Геометрик шаклнинг ўқ чизиқлари кесишадиган, мас., шар сиртининг барча нуқталаридан баравар узокликда бўлган нуқта, геометрик ёки физик нисбатларнинг ўрта нуқтаси. *Эллипс маркази. Линза маркази. Симметрия маркази. Оғирлик маркази.*

2 Бирор сатҳ, майдон ва ш. к. нинг ўрта қисми; ўртаси. *Чўл марказида қад кўтарган посёлкага аҳоли кўчиб кела бошлади.* Газетадан.

3 *кўчма* Аҳамияти, моҳияти ва ш. к. жиҳатдан асос, асосий ҳисобланувчи жой, қисм, ўрин ва б. *Асар марказида бисотларидаги ёлғиз эшакларини миниб, сафарга чиққан ота ва ўғил образлари туради. «ЎТА». Гўшт тайёрлаш, аҳоли дастурхонига гўшт маҳсулотлари етказиб беришдаги қинғир ишлар марказида гўшт комбинатлари туради.* Газетадан.

4 Аҳоли яшайдиган жойнинг маъмурий бинолар, савдо ва бошқа муассасалар ўрнашган асосий қисми. *Шаҳар маркази. Қишлоқ маркази. ■ Қайси куни марказдан келган врач Ҳанифа холанинг касали рақ эканини.. айтган эди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.*

5 Бирор фаолият соҳасида асосий иш олиб бориладиган жой. *Матбуот маркази. Илмий марказ. ■ Яқинда Ўзбекистон атом марказининг тўнғич иншооти — республика Фанлар академияси Ядро физикаси институтининг илмий-тадқиқот реактори ишга тушди. «Фан ва турмуш».*

6 *айн. пойтахт.* Тошкент — Республика мизнинг маркази. ■ Унинг [Мусулмонқулнинг] истибдоди ўзга шаҳарларда унча сезилмас

ҳам, марказ — Қўқон одамларини жуда тўйдирди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

7 *тар.* Олий бошқарув, раҳбарлик органи. *Марказ кўрсатмаларига амал қилмоқ. ■ «Епирай, — деди Мавлон ака ўзига ўзи, — наҳотки Марказдагилар бунақа ишларга индамаса?»* Ҳ. Фулом, Машғал.

8 *физиол.* Нерв ҳужайраларининг организмнинг бирор фаолиятини бошқарувчи маълум гуруҳи. *Ҳаркат маркази. Нафас маркази. Мия нўстлоғи марказлари.*

Диққат марказидаги ёки диққат марказида турган Асосий диққат-эътиборни ўзига тортиб турган. *Ёлғиз ўғлини жанга йўллаш Меъмор хонадонининг диққат марказида эди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

МАРКАЗИЙ 1 *мат., физ.* Марказга оид, марказда жойлашган. *Марказий нуқта.*

Марказий бурчак *мат.* Айлананинг икки радиуси ўртасида, айлана марказида бўлган бурчак.

2 Бошқа ўзига ўхшаш объектлар марказида, ўртасида жойлашган. *Марказий кўча. ■ Бугунги кунда марказий посёлка гавжумлашиб қолди.* Газетадан.

3 Асосий, муҳим. *Марказий масала. Марказий ўринни эгалламоқ. ■ Саттор юмушларини зудлик билан тўғрилади-ю, марказий участкага жўнаб кетди. «Ўзбекистон қўриқлари».*

4 Қуйи ташкилотларга раҳбарлик қилувчи. *Марказий комитет. Марказий орган. Марказий банк.*

5 Бирор иш, фаолият соҳасидаги кичик маҳаллий бўлимларни бирлаштириб, бошқариб турувчи; бош. *Марказий сайлов комиссияси. Марказий статистика бошқармаси.*

6 Марказ ҳисобланувчи, марказ бўлган. *Ўлкамизда боғдорчилик шу қадар тараққий этганки, етиштирилган ноз-неъматларни ўзимиз истеъмол қилишдан ташқари, қўшни мамлакатларнинг марказий шаҳарларига ҳам юборамиз.* Газетадан.

7 Марказга оид, қарашли (қ. **марказ 6,7**). Унинг устидан марказий идораларга шикоят билан тўлган узун-узун аризалар уча берди. П. Турсун, Ўқитувчи. *Маҳаллий ва марказий газеталардан олинган кўчирмалар билан безатилган нутқининг ўн минутлик давомида раис мажлис аҳлини икки марта тартибга чақирди. А. Қаҳҳор, Нотик.*

Марказий нерв системаси физиол. Умуртқали ҳайвонлар ва одам нерв системасининг бош ва орқа миядан иборат асосий қисми.

МАРКАЗЛАШМОҚ Бир марказга бирлашмоқ, бир жойда тўпланмоқ; уюшмоқ. *Марказлашган таъминот.* ■ *Кўнгиллилар отрядидан бир нечтаси водий бўйлаб ҳаракат қилса-да, ҳали улар марказлашганича йўқ эди.* Н. Сафаров, Оловли излар.

МАРКАЛИ 1 Маркаси бўлган, марка ёпиштирилган. *Маркали конверт.*

2 Бирор маркага, навга тааллуқли (қ. **марка 1 3**). *ДТ-54 маркали трактор. Олий маркали чой.*

МАРКАЛИК Бир маркага арзирли; бир марка турадиган. *Агар шу каллахом чопиққа уста бўлса, бир кунда икки маркалик иш қила беради.* А. Қодирий, Обид кетмон.

МАРКЕТИНГ [ингл. marketing < market – бозор; сотиш, пуллаш] *иқт.* **1** Иқтисодиётнинг маҳсулот ишлаб чиқариш ва уни сотиш (талаб ва истеъмол, маҳсулотга нарх белгилаш, уларни тарғиб қилиш, сотилаётган товарлар ҳажмини кўпайтириш воситалари каби) муаммолари билан шуғулланувчи соҳаси. *Маркетинг курслари. Маркетинг ва реклама бўйича китоблар кўргазмаси.*

2 Бозор эҳтиёжи талабларидан келиб чиққан ҳолда корхонанинг янги хил маҳсулотлар ишланмаларини тайёрлаш, товарлар ишлаб чиқариш ва сотиш ёки турли хил хизматлар кўрсатиш бўйича фаолиятини бошқариш ва ташкил этиш тизими.

МАРКЕР 1 [фр. marquer < marquer – белгиламоқ, белги қўймоқ] Бильярд ўйинида: ҳисоб олиб борувчи ва бильярдчиларга хизмат кўрсатувчи киши.

МАРКЕР II қ.х. Эгат олиш ва экин экиш учун режа чизиги тортувчи асбоб; хаткаш.

МАРКИЗ [фр. marquis] Фарбий Европадаги айрим мамлакатларда меросий дворянлик унвони.

МАРКИЗА [фр. marquise] Маркизнинг хотини ёки қизи.

МАРКИЗЕТ [фр. marquise] Жуда ингичка ип ёки ипакдан тўқилган юпқа, нафис ва пишиқ газлама. *Оқ маркизетдан тикилган кўйлак.*

МАРКСИЗМ [р. Маркс (Marx) – немис файласуфи, иқтисодиётшуноси номидан] Ишчилар синфи дунёқарашини акс эттирувчи, К. Маркс ва Ф. Энгельс таълимотида

ўз ифодасини топган фалсафий, иқтисодий ва ижтимоий-сиёсий қарашлар тизими; илмий коммунизм назарияси ва амалиёти.

МАРКСИСТ Марксизм тарафдори.

МАРКСИСТИК 1 Марксизмга ва марксистга оид. *Марксистик партия. Марксистик диалектика. Марксистик фалсафа.*

2 Марксизм принципларига асосланган ва уларни ифодалайдиган. *Жамият ҳодисаларига марксистик ёндашиш.*

МАРЛИ [р. марля < фр. marli – дока] Сийрак тўқилган юпқа ип газлама, сийрак дока. *Зонд ўз жойидан суғурилиб кетмасин учун уни марли орқали боғлаб, ёпишқоқ нарса (пластирь) ёрдами билан қорин терисига ёпиштириб қўйилади.* Н. Исмоилов, Касалларни парвариш қилиш.

МАРМАР [а. مرمر – ганч, мрамор < юн. marmaros – тош; қоя, чўққи] Асосан ҳайкалтарошлиқда ва бинокорликда, шунингдек, баъзи бир зийнат буюмлари тайёрлашда ишлатиладиган, ҳар хил рангда учрайдиган кристаллик тоғ жинси. *Оқ мрамор. Кўк мрамор. Фозгон мрамори. Мрамордан ишланган ҳайкал.* ■ *Хисор тоғи конининг мраморлари оппоқ қорға ўхшаб ялтирайди.* А. Толипов, Ярқироқ тошлар.

МАРМАРАК бот. Ёирик хушбўй гулли ўт ёки бутасимон ўсимлик.

МАРМЕЛЯД [фр. marmelade < исп., порт. marmelo – беҳи < лот. melimelum – асал олма] Эзилган мева ва шакардан тайёрланадиган қандолатчилик маҳсулоти.

МАРОМ [а. مرمام – истақ, интилиш] Бирор иш, фаолият ёки жараённинг меъёрий ўлчови; меъёр. *Иш маромга келди.* ■ *Саҳар турдик, кеч ётдик, жон койитдик, ҳар бир ишни маромида қилдик.* Газетадан. *Бақиргандан кўра мароми билан секинроқ қилинган таъна қулоққа яхшироқ ўрнашади.* Газетадан.

Бир маромда Бир хилда, бир текисда. *Неъматжон хуштабиат, уятчан бир йигит бўлиб, одамлар билан ҳам жуда одобли, бир маромда сўзлашарди.* Ж. Шарипов, Саодат. *Созанданинг ўзи бошини дам ортга, дам олға ташлаб, бир маромда оҳиста тебранади.* Ж. Абдуллахонов, Орият. *Хона жим, фақат сотнинг бир маромда чиқиллаши бу жимликни бузади.* Газетадан.

МАРОСИМ [а. مراسم – урф-одатлар, удум] Диний ёки анъанавий урф-одатлар муносабати билан ўтказиладиган тадбир,

йиғин. *Диний маросимлар. Тўй маросими. Дафн маросими.* ■ *Келаси жума махдумнинг уйида тўй ижро қилиниб, маросимдан сўн Раъно ўрдага юбориладиган бўлди. А. Қодирий, Мехробдан чаён.*

2 Тантаналар билан ўтказиладиган расмий йиғин. *Каналнинг очилиш маросими. Мукофот бериш маросими.* ■ *Пўттиев шу долзарб кунларда далага эмас, тантанали маросимга отланган кишидай башанг кийинган. С. Кароматов, Сўнгги бархан. Адолат маршалнинг парад қабул қилиш маросимини биринчи марта кўраётгани учун.. қора кўзлари нурланиб чақнарди. И. Раҳим, Чин муҳаббат.*

МАРОТАБА [a. مراتب — «мартаба» с. нинг кўпл.] юқ. усл. *Мартаба, дафъа, бор, карра. Бир мартаба. Кўп мартаба.* ■ *Табибий бошлиқ шоири замонлар баъзи кунлари тўрт мартаба Тозабоққа қатнар эдилар. С. Сиёев, Ёруғлик.*

МАРОҚ [a. مراق — тўғри йўлдан озиш; бирор нарсага телбаларча берилиш] кт. *Ортиқ шавқ-завқ; зўр қизиқиш; хузур. Мароқ билан қулоқ солмоқ. Мароқ билан гапирмоқ.* ■ *Мажлис Отабекнинг Шамай таассуроти ни мароқ билан эшитгач, шу кунгача ҳеч кимдан эшитилмаган унинг фикрларига ажабланган эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

МАРОҚЛАНМОҚ *Ортиқ завқ олмоқ, завқ, мароқ ҳиссини туймоқ. Китобни ўқиб мароқланмоқ.* ■ *Турдиматнинг назарида, раис чеканкадан чиққан ғўзаларга қараб мароқланаётганга ўхшади. И. Раҳим, Ҳаёт булоқлари. Ўтап ҳам, Тозағул ҳам Ёвзозхоннинг сўзларини мароқланиб эшитдилар. Ҳ. Фулом, Машғал.*

МАРОҚЛИ *Мароқ бағишловчи, завқ берувчи, роҳатбахш, завқли. Мароқли лекция. Мароқли ҳикоя. Мароқли суҳбат.* ■ *Қизийгит тўйи — бахт, муҳаббат тўйи бўлгани учун, уни ҳар жиҳатдан мароқли, умрбод эсда қоладиган қилиб ўтказмоғимиз керак. Н. Сафаров, Оловли излар.*

МАРРА [a. مره — бир бор, бир дафъа] **1** Югуриш мусобақаларида, пойгада босиб ўтиладиган йўлнинг охириги нуқтаси. *Маррага биринчи бўлиб бормоқ.* ■ *Ҳамма пойгада маррага етай деб қолган чавандознинг ҳаяжони билан яшайди. С. Аҳмад, Қадрдон далалар. У ўзини маррага етай деб қолган спортчидек сезиб, юраги ҳаприқди. С. Сиёев, Отлик аёл.*

2 Сафарнинг охириги ери; манзил, мазгил. *Карвон саҳар чоғида маррага етиб келди. Ойбек, О. в. шабадалар.*

3 Бирор ишнинг охири ёки олдиндан мўлжаллаб кўйилган ҳажми. *Турсунмат ака келгуси йили 40 центнерлик маррани кўзлаяпти. «Ўзбекистон қўриқлари». Каноп экувчи хўжалиklar.. уч минг тонна каноп тайёрлаш маррасидан биринчи марта ўзиб кетдилар. Газетадан.*

4 ҳарб. Кўшин эгаллаб турган чегара, чизиқ, позиция. *Душман қўшимча кучлар келтириб, босиб олган маррани мустаҳкам-ляпти. Т. Рустамов, Мангу жасорат. Маҳаллий аҳоли ёрдами туфайли биз, киши билмас, ҳужум маррасини эгалладик. Н. Сафаров, Оловли излар.*

5 Кесим вазифасидаги -ниқи қўшимчали сўз билан (асосан шахс олмошлари ёки шахс билдирувчи сўзлар билан) кўлланиб, ютуқ, ғалаба шу сўз англатган шахс(лар)га тегишли бўлишини билдиради. *Етиб кела олса, марра Салимники. Боплади, энди марра дўстиненики.* ■ *Агар бирор каттароқ идорада тузукроқ танишинг бўлса, марра сеники!* «Таниш башаралар». *Кеч деганда мартнинг биринчи ярмида чигитни экиб олсак, марра бизники. Н. Сафаров, Узоқни кўзлаган қиз.*

МАРС [лот. Mars — Рим мифологиясида: уруш маъбуди (худоси)нинг номи] (М — катта) *астр.* Куёш системасидаги тўққизта катта сайёралардан бири, Куёшдан кейин тўртинчиси; Миррих.

МАРСАЛА [итал. marsala] Узумдан қилинадиган ширин винонинг бир тури. *Бир шиша коньяк, бир шиша марсала ва чиройли вазага қубба шаклида терилган апельсин келди. Ойбек, Танланган асарлар.*

МАРСЕЛЬЕЗА [фр. Marseillaise < Франциядаги Marseille (Марсель) шаҳри номидан] (М — катта) Француз буржуа инқилоби даврида — 1792 йилда ёзилган, кейинчалик Франциянинг миллий гимнига айланган инқилобий кўшиқ. *Марселликларнинг қуроли отрядлари янги революцион кўшиқни — «Марсельеза»ни айтиб борардилар. «Янги тарих».*

МАРСИЯ [a. مرثيه — мотам шеъри] Бирор шахснинг вафоти муносабати билан унинг хотирасига бағишлаб ёзилган мотам шеъри; Шарқ шеъриятидаги адабий жанр-

лардан бири. *Биз ўлим ва ғамгинликнинг марсиясини эмас, ҳаёт қўшиғини куйлашимиз керак!* Уйғун, Ҳаёт кўшиғи.

МАРТ [лот. martius < Mars – Рим мифологиясидаги уруш худоси номи] Янгича йил ҳисобиди учинчи ой.

МАРТА Саноқ сонлар ва сон-миқдор билдирувчи сўзлар билан келиб, шу сонга тенг такрорни билдиради. *Ойда бир марта чиқадиган газета. Хатни бир неча марта ўқидим. Шу гапни бир-икки марта эшитдим.*

■ *Бир неча ой мобайнида қиз ўзи хоҳлабми ё Сидиқжон «асти қўймагани» учунми, боққа яна бир неча марта тушиб чиқди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. – *Ғадойликдан ўлим яхши, минг марта яхши, – йиғлаб деди Шоқосим.* Ойбек, Танланган асарлар.

МАРТАБА I [а. مرتبه – даража, босқич; қадр-қиммат, обрў; мавқе, ўрин] *айн. марта.* *Гулшанбону Худоёр хонлигининг иккинчи даврида ўз ҳусни билан бир неча мартаба хоннинг илтифотига сазовор бўлган ҳарам канизларидан эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАРТАБА II [а. مرتبه – даража; обрў; мавқе, ўрин] **I** Жамият ўртасида эришилган обрў, эътибор, нуфуз. *Шу-шу бўлди-ю, Норбуевнинг мартабаси ошиб, ҳар бир маърака унинг маслаҳатисиз бўлмайдиган бўлиб қолди.* Ҳ. Шамс, Душман. – *Раҳмат, жон болам, эсон-омон бўлсанг бўлгани, тенгқурунги орасида мартабагани туширма, – деган эди онаси.* А. Мухтор, Туғилиш.

2 Мансаб, лавозим, амал. *Олий мартаба. Мартабага минмоқ.* ■ *Келажакда ўғлининг катта мартабага эришмоғини умид қиларди.* Ш. Рашидов, Қудратли тўлқин.

МАРТАБАЛИ Мартабага эга бўлган; мансабдор, амалдор. *Соддадил овчининг ёлғон сўзлашга тили бормади. Ёлғон айтгани бухоролик баланд мартабали жанобдан кўрқди.* Ш. Тошматов, Эрк қуши.

МАРТАЛАБ Саноқ сонлар ва сон-миқдор билдирувчи сўзлар билан келиб, ҳаракатнинг шу сўз билдирган сон-миқдорда бажарилганини билдиради. *Бир гапни минг марталаб қайтармоқ.*

МАРТЕН [француз металлурги Р. Martin (П. Мартен) номидан]: **мартен печи** Чўян ва темир-терсақдан муайян кимёвий таркибли пўлат эритиб олинадиган печь. **Мартен пўлат** Мартен печида тайёрланган пўлат.

Мартен цехи Мартен печларида пўлат тайёрланадиган цех.

МАРШ I [фр. marche – олға қараб юриш, ҳаракатланиш] **1** Сафда барабар қадам ташлаб юриш. *Тантана марши. Марш қилмоқ.*

2 Қўшиннинг ташкилий равишда юриш қилиб, бир жойдан иккинчи жойга кўчиши (пиёда ёки транспорт воситаларида). *Полк икки кунлик маршдан кейин бепоён, қалин бир ўрмонга ўрнашганича, узоқ вақт қолиб кетди.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

3 Ҳарбий юришларда, парадларда иштираётган этувчиларни руҳлантириш, уларнинг ҳиссиётига таъсир этиш мақсадида ёзилган мусиқа асари. *Зафар марши.* ■ *Ёлғизликдан зерикиб, радиони қўйди. Аллақандай маршлар чалинати.* Ҳ. Фулом, Тошкентликлар.

МАРШ II [фр. marche] **1** Сафнинг юриш бошлаши учун бериладиган буйруқ, команда. *Олға марш!*

2 с. т. Йўқол, жўна. *Ҳозир уй-уйларингга марш!* Ойбек, О. в. шабадалар.

МАРШАЛ [фр. marechal] **1** *мар.* Советлар даврида алоҳида хизматлари учун олий кўмондонлик таркибидаги кишиларга бериладиган, генераллик унвонларидан юқори ҳарбий унвон ва шу унвонга эга бўлган шахс. *Авиация маршали. Артиллерия маршали.*

2 Баъзи давлатларда олий ҳарбий унвон ёки амал ва шу унвон ёки амалга эга бўлган шахс.

МАРШРУТ [нем. Marschrute < фр. marche – олға қараб юриш + route – йўл] Автобус, поезд, самолёт, қўшин ва кишиларнинг аввалдан белгиланган ва тўхташ жойлари тайин бўлган қатнов ёки сафар йўли; йўналиш. *Биринчи трамвай маршрути. Автобус маршрути. Туристик маршрутилар. Янги маршрут очмоқ. Тошкент – Москва маршрути.* ■ *Бу йил туристлар 500 маршрут бўйлаб сафарга чиқадилар.* Газетадан. «Текстилкобинат – Эркин» маршрути бўйича қатнайдиган автобусни пойлаб-вериб, пассажирларнинг қимматли вақтлари зое кетарди. «Муштур».

МАРШРУТЛИ Маршрут билан юрадиган, маршрути бўлган. *Маршрутли такси.*

МАРҒУБ [а. مرغوب – исталган; эҳтиёж сезилган; маъқул] *кт.* Кишига маъқул бўладиган, кўнглига ёқадиган; матлуб, ёқимли. [У] *Вазифасини ишчи тили, ишчи ифодаси*

билан қишлоқиларча содда, марғуб, қизиқарли қилиб сўзлайди. А. Қодирий, Обид кетмон.

МАРҲАБО [а. *مرحبا* — хуш келибсиз] **1** унд. с., кт. Хурмат, илтифот билан қаршилашни билдиради; хуш келибсиз, марҳамат. -Марҳабо, марҳабо, — деди домла, чуқур салимият билан сўрашиб. А. Қаҳҳор, Сароб.

2 Марҳабо (хотин-қизлар исми).

МАРҲАМАТ [а. *مرحمت* — раҳм-шафқат, раҳмдиллик; ачиниш; илтифот] **1** Раҳм-шафқат юзасидан кўрсатиладиган илтифот, ҳиммат, яхшилик. *Дўстларнинг марҳамати. Марҳамат кўрмоқ.* ■ -Агар менинг бу хизматим хон жанобининг марҳаматига лойиқ қирилур экан, — деди ҳожжи, — менга энг манзур бўлган муқофот ўғлимнинг озод қилинишидир. А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Хон ҳазратлари, фарзандимни, хонумонимни — ҳаммасини марҳаматингизга топширдим.* П. Қодиров, Юлдузли туллар.

2 унд. с. Таклиф ёки розилик билдирувчи сўз. -Чексам майлими? -Марҳамат! ■ [Майсара:] Қани, тақсирим, тўрга марҳамат! Ҳамза, Майсаранинг иши.

3 Марҳамат (хотин-қизлар исми).

МАРҲАМАТЛИ Раҳм-шафқат қилувчи, ҳиммат, илтифот кўрсатувчи. *Одобли ва марҳаматли кишиларнинг дўсти кўп бўлиб, ундан ҳамма намуна олади.* Газетадан. *Ёшлиқ қилибсан, марҳаматли подшоҳим ҳақини унутибсан.* А. Қодирий, Мехробдан чаён.

МАРҲАМАТСИЗ Марҳамат қилмайдиган, марҳамат қилишни билмайдиган; ҳимматсиз; шафқатсиз. *Марҳаматсиз султон. Марҳаматсиз табиат. Марҳаматсиз жазо бермоқ.*

МАРҲАМАТСИЗЛИК Марҳаматсиз одамларга хос иш, хатти-ҳаракат; шафқатсизлик.

МАРҲУМ [а. *مرحوم* — раҳм-шафқат кўрсатилган; ўлган, ўлик (киши)] Вафот этган, ўлган киши. *Белбоғ олиб келган одам ўлим олдидан марҳумнинг нималар дегани.. бировни кўп тилга олганини сўзлади.* П. Турсун, Ўқитувчи.

МАРҲУМА Марҳум, ўлган аёл. [Анвар:] *Сен уял, уялма, бари бир, улар бизни жуфтлаштирадилар. Марҳума Моҳлар бибининг фотиҳаси ерда қолмас!* А. Қодирий, Мехробдан чаён.

МАСАЛ [а. *مثال* — намуна, андоза; ўх-шашлик; рамзли ҳикоя] **1** Кишиларга ўғит

бўладиган, хулосали, кичик мажозий ҳикоя. *Крилов масаллари. Ўзбек халқ масаллари.* ■ *Тўпламда шоирнинг энг сара масаллари жамланган.* Газетадан.

2 эск. кт. Матал; мақол. *Кўйида мен тош бошимни урмаган остона йўқ. Элда бор шундай масал: жон чекмасанг, жонона йўқ.* Э. Воҳидов.

МАСАЛА [а. *مسألة* — сўроқ, савол; муаммо; илтимос] **1** Муҳокама, мунозара билан ҳал этилиши лозим бўлган нарса, иш, вазифа, муаммо. *Уй-жой масаласи. Иқтисодий масала. Ҳаёт-мамонт масаласи. Масалани ҳал қилмоқ.* ■ *Кўйилган масала икки кун давом этган семинар йўғилишида атрофлича муҳокама қилинди.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Икки чол.. ўзларини ташвишга солган муҳим масалага ҳам жавоб топмаганлар.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 Баҳс, муҳокама, мунозара ва ш. к. мавзуи. *Масала яна хат устига ўтиб, Отабек қушбегидан сўради: -Кўлингиздаги мактуб билан, эҳтимол, биз оқланган чиқармиз?* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Канпир бўлсак ҳам, мажлисга масала бўлиб ўтирибмиз.* А. Мухтор, Опа-сингиллар. *Нотиқ Ўрта Осиёда туб олтин конлари ва уларни ўрганиш масалалари устида тўхталди.* С. Кароматов, Олтин қум.

3 Умуман, бирор шахс ёки нарса билан боғлиқ бўлган, назар-эътиборда турган иш, гап ва ш. к. *Ҳозиргина ўйлаб турган жўнаш масаласи ҳам унинг эсидан чиққан.. эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. -*Бунинг масаласи осон, оқсоқол, — деди Содиқ аминга, унинг ўйга толиб турганини кўриб.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Эртагаёқ масалангизни деканатга кўямиз.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол. *Механизатор кадрлар тайёрлаш масаласи кенг йўлга қўйилган.* «Ўзбекистон кўриқлари».

4 мат. Маълум сонлар ва тегишли муносабатлар асосида номаълум сонларни топиш ҳақидаги математик вазифа. *Масалалар тўплами.* ■ *Доскага бир масала ва иккита мисол ёзилгач, баъзи булағон болаларнинг чеҳраси ёришиб кетди.* Ф. Азизхўжаев, Яшил чайла. *Масалани тўғри ечди-ю, оққа кўчираётганда, вақт тугаб қолди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.

5 Диний мавзудаги тортишув, мунозара ёки ваъз. *Масала айтишмоқ.* ■ *Нима учун-*

дир [Хусайн Бойқаро] шайхулисломдан шариатга доир бир масалани сўради. Ойбек, Навоий.

Масала талашмоқ Бирор масала юзасидан баҳслашмоқ, баҳс юритмоқ. *Бугунги ишчи.. ўз соҳасининг билимдони бўлган инженеру техниклар билан баҳслашишга, масала талашишга қодир.* Газетадан.

МАСАЛАН [a. مَثَل — мисол, намуна учун, мисол тарзида] *крш.* с. Фикрнинг тасдиғи учун келтириладиган факт, мисол олдидан қўлланади; мисол учун, чунончи, жумладан. [Раҳмат:] *Ўтиришга бегона кишилар ҳам айтилса мумкинми, озор чекмасмисиз? Чақирилганда ҳам ўзимизга яқин ва аҳил кишилар бўлур. Масалан, Мирзакарим қутидор каби.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Баъзи жиҳатдан, масалан, илдамликда бу йигитни ўздан устун кўрди.* Ойбек, Танланган асарлар.

МАСАЛАХОНЛИК *дин.* Масала айтишув, тортишув. [Уламо, мударрис, аъламлар] *Арзимасан нарса устида масалахонлик қилиб, бир-бирлари билан талашади.* Ойбек, Танланган асарлар.

МАСАЛЛИҚ 1 Умуман, бирор таом, егулик тайёрлаш учун ишлатиладиган нарса. *Қани, Олтиной билан Латофатхонга масаллиқ беринг, қийма тайёрлашин.* Ё. Шукуров, Уч савол. *Бироқ хамир таомларнинг асосий масаллиғи бугдой уни ҳисобланади.* К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

2 Овқат пишириш учун зарур бўлган, керакли миқдордаги маҳсулот. *Бир ошлик масаллиқ. Янгамнинг ошини ширин қилган акамнинг масаллиғи.* Мақол. ■ -*Масаллиқ яхши: ўша гўшт, ўша гуруч — деди Элчибек, — лекин овқатни оғизга олиб бўлмайди.* А. Мухтор, Туғилиш.

МАСАЛНАВИС [масал + ф. نويس — ёзувчи] Масал ёзувчи адиб, масалчи.

МАСАЛЧИ *айн.* масалнавис. *Машҳур масалчи И.А. Қрилов бировникида ижарада турар экан. «Шарқ юлдузи».*

МАСДАР [a. مصدر — манба, келиб чиқиш; фельнинг ноаниқ шакли] 1 *тш.* Фельнинг араб тилига хос инфинитив шакли.

2 *эск. кт.* Бирор нарсанинг содир бўлиш, келиб чиқиш ўрни, бошланиши, боши.

МАСЖИД [a. مسجد — сажда қилинадиган, намоз ўқиладиган жой, мачит; ибодатхона] Мусулмонларнинг жам бўлиб, намоз ўқийдиган ибодатхонаси. *Маҳалла масжиди-*

да хуфтон азони айтилди, шундан бир оз кейин Раънолир дарвозаси ҳам ғиқиллаб очилди. А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

МАСКА [фр. masque < лат. mascus — юзга тўсиладиган, кўриш тешиклари бўлган ниқоб] 1 1 Юзга тутиладиган, одам ёки ҳайвон қиёфаси тасвирланган махсус ниқоб.

2 Ўзини танитмаслик учун (маскарад ва ш. к. томошаларда) юзнинг юқори қисмини беркитадиган, кўз учун икки тешик очилган махсус парда. *Қора маска. Маска киймоқ.*

3 Ҳимоя учун юзга (оғизга, бурунга) тутиладиган махсус мослама. *Противогаз маскаси. Жарроҳ маскаси.*

4 Ўлган одамнинг юзидан гипс (ганч) воситасида олинадиган қуйма нусха, тасвир.

5 Косметикада; юз ва бўйин терисини яхшилаш, парваришлаш учун маълум нарсалар аралашмасидан тайёрланган пардоз воситаси.

6 Қиличбозлик, хоккей ва б. спорт турларида спортчининг юзини жароҳатлардан сақловчи ҳимоя анжоми.

МАСКА II *шв.* Сарийғ. -*Гулнор, сув келтир! Маскани айрондан ўзим ажратаман.. — деди хотин.* С. Айний, Дохунда.

МАСКАН [a. مسكن — тураржой, ўрин] *кт.* 1 Тураржой, яшайдиган жой, макон. [Қозикалон:] *Мадрасадан асар ҳам йўқ, динсизлар маскани бу.* Ж. Шарипов, Хоразм.

2 Умуман, жой, макон. *Ҳадемай, билим масканларида биринчи кўнғироқ жаранглайди.* Газетадан. *Ажаб экан санъат маскани, Суратларга бўлдим маҳлиё.* «Гулдаста».

Маскан қурмоқ (ёки тутмоқ) Жой (макон) қилмоқ. *Мана бу ерда абадий маскан қурган мўминларнинг ичида такаббури йўқми?, С. Сийёев, Аваз. Чўлга илк кетмон урилганидан бери шу ерни маскан тутганлар ҳам бор.* Газетадан.

МАСКАРАД [фр. mascarade < итал. mascherata < a. مسخرة — ниқоб, парда] Маска, ниқоб ва махсус кийимлар кийиб ўтказиладиган сайил. *Авзга чиқиб ўйин-кулги, Давом этар бал-маскарад.* «Ёшлик».

МАСКИРОВКА [фр. masquer — маска киймоқ, ниқоб билан беркинмоқ] *ҳарб.* Кўшинлар ва ҳарбий иншоотларни душман кўзидан паналаш, кўринмайдиган, билинмайдиган қилиб яшириш ва шу йўл билан душманни алдаш. *Тўпларни маскировка қилмоқ. Маскировка ишлари.*

МАСКОВЧИ *с. т. тар.* Ўтмишда Москва билан савдо алоқасида бўлган йирик савдогар. *Нури гўё ўз-ўзига сўзлаган каби минғирлади: -Бойликларингга ишонгим келмайди. Номларинг масковчи бой бўлиб тарқалганига ҳайронман.* Ойбек, Танланган асарлар.

МАСКУН [*а.* مسكون — аҳоли жойлашган, одам яшайдиган]: **рубъи маскун қ. рубъ.**

МАСЛАК [*а.* مسلک — йўл, йўналиш; ҳаракат тарзи; эътиқод] 1 Ўзига хос ақидалари билан бошқалардан ажралиб турувчи ижтимоий, сиёсий, илмий ёки диний йўл, оқим. *..қарашлар ва маслакларнинг сарқитлари айрим кишиларнинг онгида бир-бирига тўқнаш келиб, бир-бири билан тўқнашмоқда.* Газетадан.

2 *кўчма* Ғоя; мақсад. *Мен ишлаётган Ўзбекистон инженер-техник изланишлар давлат институтида турли миллат вакиллари меҳнат қилишади. Улар бир маслак, бир ғоя йўлида изланишлар олиб боришади.* Газетадан.

МАСЛАКДОШ Маслаги бир бўлган, бир маслакдаги; ҳаммаслак. *Жомбойдаги реакция гуруҳ Самарқанддаги маслакдошлари билан дарҳол тил топшиди.* М. Ўринхўжаев, Унутилмас кунлар.

МАСЛАКСИЗ 1 Муайян маслаги, ақида-си бўлмаган.

2 Муайян ғоя-мақсади бўлмаган; мақсадсиз, ғоясиз. *Маслаксиз одам.*

МАСЛАҲАТ [*а.* مصلحة — умум манфати; фойда] 1 Бирор ишни қандай қилиш ёки умуман нима қилиш кераклиги ҳақида йўл-йўриқ тарзидаги фикр, мулоҳаза. *Яхши маслаҳат. Маслаҳат бермоқ (қилмоқ). Маслаҳат сўрамоқ (қилмоқ).* ■ *Менинг фикримча, чигит экишда ҳосилот отанинг маслаҳатига кўниш керак эди.* Р. Файзий, Чўлга баҳор келди. *Бу маслаҳат Сидиқжонга ҳам маъқул тушди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Умид.. академик Отабоев ҳовлисига ҳам бир неча бор бориб, ўз ишига доир маслаҳатлар олди.* Мирмуҳсин, Умид.

2 Тавсия, таклиф тарзидаги гап. *Гапга қулоқ солинг, сизга маслаҳатим — бўлар-бўлмасга куйиб-пишаверманг.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Сизга менинг маслаҳатим — Андижонда кўп турманг.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

3 Кенгаш, фикр олишиш. *Маслаҳат билан бўлган иш бузилмас.* Мақол. ■ *Якшанба кунини қариндош-уруғлар маслаҳатга тўпланишди.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Моҳидил маслаҳат йиғинида баъзиларнинг Ҳошимжондан норози*

бўлганини кўз олдига келтирди. Ж. Абдуллахонов, Тўфон. *Бундоқ маслаҳат мажлисларини ҳам уюштириш ўз вазифаси.. деб ўйларди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

Маслаҳат кўрмоқ Бирор фикр-мулоҳазани маъқул топмоқ ва тавсия этмоқ. *«..хон бу ишни маслаҳат кўрсалар, биз ёрдамга ҳозирмиз» деган қуруқ ваъдалар билан жавоб мактуби олинган эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Сиз устозга яна бирон шикаст етмаслигини ўйлаб, Хуросондан чиқиб кетишингизни маслаҳат кўрамаиз.* Мирмуҳсин, Меъмор. **Маслаҳат оши этн.** Тўй ёки бошқа маросимни ўтказиш олдидан маҳалладаги оқсоқоллар, кўни-кўшни ва қариндош-уруғлар учун йиғин ўтказиб бериладиган ош. *Маслаҳат ошидан кейин энг катта ва муҳим иш тўй эмас, янги уйга кўчиб кириш бўлиб қолди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. **Маслаҳат солмоқ** Маслаҳат тарзида ўз-фикр мулоҳазасини айтмоқ, ўртага ташламоқ; кенгашмоқ. *Кекса уста ўғилларини тўплаб, маслаҳат солди.* С. Сиёев, Аваз. *Ойимга хархаша қилаверган эдим, ойим бувимга маслаҳат солди.* Ҳ. Назир, Ёнар дарё. **Маслаҳат қилмоқ** Маслаҳатлашмоқ. *Аммо олти овсин ҳар кунини пичирлашиб, ниманидир маслаҳат қилишарди.* С. Аҳмад, Келинлар кўзғолони. *Қурбон ота.. ўз тенгқурларини йиғиб, ишни қачон ва қандай бошлаш тўғрисида маслаҳат қилди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. **Маслаҳатни бир ерга қўймоқ** Маслаҳатлашиб, бир фикрга келмоқ. *Она-бола тунини билан ҳасратлашиб, охири маслаҳатни бир ерга қўядилар.* П. Турсун, Ўқитувчи.

МАСЛАҲАТГҲҲЙ [маслаҳат + *ф.* گوی — айтувчи] Маслаҳат берувчи киши. *У.. йигитдай чаққон, ҳар бир ишда маслаҳатгўй, барча катта-кичик «тоға» деб ҳурматлайдиган Юсвали чол эди..* П. Турсун, Ўқитувчи. *Бирон тайинли хулосага келолмагач, паналаб, маслаҳатгўй Азим бойваччининг кўрғонига жўнади..* С. Аҳмад, Ҳукм.

МАСЛАҲАТЛАШМОҚ Ўзаро ёки бирор киши билан маслаҳат қилмоқ; кенгашмоқ. *Ўқувчиларнинг қарийб ҳаммаси камбағалларнинг болалари бўлгани учун, Фуломжон отонаси билан маслаҳатлашиб, уларга ҳар кун иссиқ овқат қилдириб бериб турди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *..йўлдошларим билан маслаҳатлашай, бундан сўнг сиз жанобга ўз фикримни айтаман.* Мирмуҳсин, Меъмор.

МАСЛАХАТЛИ Маслаҳат, кенгаш билан қилинган, маслаҳатлашиб, кенгаш билан битадиган. *Маслаҳатли тўй бузилмас.* Мақол. *Маслаҳатли ош ачимас.* Мақол. *Маслаҳатли тўн тор келмас.* Мақол. ■ ..бирор маслаҳатли иш чиқиб қолгудай бўлса, раис энг олдин Шербекка одам югуртиради. С. Анорбоев, Оқсой.

МАСЛАХАТОМУЗ Маслаҳатга ўхшаш, маслаҳат тарзида(ги), йўсинида(ги). -*Кўз ёшидан фойда йўқ, кеннойи, — деди Муса маслаҳатомуз.* Н. Фозилов, Дийдор. *Кампирнинг маслаҳатомуз гапларидан андак баҳраманд бўлиб.. осонгина ўтадиган сабаби тириклик андишасига тушдим.* Файратий, Довдираш.

МАСЛАХАТЧИ 1 Маслаҳат берувчи. *Иш битгач, маслаҳатчи кўпаяди.* Мақол. ■ *Чойхонада учраган маслаҳатчилардан бири жуда ғалати одам чиқди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Агроном — деҳқоннинг энг яқин маслаҳатчиси.* Газетадан.

2 Бирор идорада, муассасада ёки бирор лавозимли шахс ҳузурида маслаҳат бериш вазифасида ишловчи ходим. *Элчихона маслаҳатчиси.* Ҳарбий маслаҳатчи.

Халқ маслаҳатчиси ҳуқ. Халқ судларида кўриладиган ишларда қатнашиш учун сайланган жамоат вакили. *Халқ маслаҳатчиларининг ваколат муддатини уч йилдан икки йилгача камайтириш мўлжалланади.* Газетадан. ..*қайсидир суд бўлимида хотин-қизлар ва оила ишлари бўйича халқ маслаҳатчиси, жамоат қораловчиси бўлиб ишлайди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

МАСНАВИЙ [а. مثنوى — қўшалок, иккилик; икки мисрали шеър шакли] Ҳар бир байтининг мисралари ўзаро қофиядош бўлган ва байтдан байтга қофиялар янгиланиб борадиган шеър шакли. *Танбур чертмоқ Мутрибга, маснавий айтмоқ Табибийга чиқарилган асли!* С. Сиёев, Ёруғлик.

МАСНАД [а. مسند — курси; суянчиқ; ёстиқ; мартаба] эск. кт. 1 Юқори мартаба, ўрин, амал. *Нодон Анвар ўрдодан қувланиш ерида сармунийлик маснадига минмоқчи!* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. *Акбарали мингбоши, мана ўн уч йилдан бери шу маснадига ўтиради.* Чўлпон, Кеча ва кундуз.

2 кўчма Таянч; асос. *Архимед: «Менга маснад нуқтаси бериңгиз, ўз маневалам (ричаг, пишанг) билан ерни кўтараман», деган.* А. Қаҳҳор, Сароб.

МАСОКИН [а. مسكين — «мискин» с. кўпл.] Мискинлар, бечоралар. *Соҳибқирон аввал авлиёларнинг мазорини тавоф қилди ва фуқаро ва масокинларга кўп садақалар берди.* «Фан ва турмуш».

МАСОФА [а. مسافه — оралиқ, узоқлик] Икки нарса, икки нуқта оралиғи, бир ердан иккинчи ергача бўлган оралиқ. *Шаҳарлар орасидаги масофа.* ■ *Ўрдагача бир ярим чақирим чамаси йўл бўлиб, Султонали бу масофани ўн беш дақиқа ичида босди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. ..*босиб ўтан йўл беш чақиримга ҳам етмаган бўлса-да, назарида, олам-жаҳон масофа ортда қолгандек туюлди.* С. Кароматов, Сўнгги бархан.

МАСОФАВИЙ Узоқ масофадан туриб бўладиган, олиб бориладиган. *Масофавий ўқитиш.*

МАСОҲА [а. مساحه — фазо, майдон, ҳудуд] эск. кт. Ер, майдон.

МАСРУР [а. مسرور — хурсанд, шод] эск. кт. Шод, севинган. *Бўлиб файз узра файзу нур уза нур. Ҳамма меҳмону мезбон бўлди масрур.* Ҳабибий. *Олам тўла қуёш, қалбинг тўла нур. Ойдин бир замонда яшайсан масрур.* Э. Воҳидов. *Уйи уйимизга қарама-қарши. Қўшим балқонига масрур боқаман.* Ҳ. Пўлат.

МАСРУРЛАНМОҚ кам кўлл. Шодланмоқ, хурсанд бўлмоқ, шод бўлиб гурурланмоқ. *Уша ҳодисани эсласа, Эрناзар полвон ҳануз масрурланади.* Н. Норқобилов, Бекатдаги оқ уйча.

МАССА [лот. massa — бўлак, парча] 1 физ. Механиканинг энг муҳим физикавий хоссаларидан бири; материя (жисм)нинг инертлик ва гравитацион хоссаларини ифодаладиган физик катталиқ. *Масса билан бир қаторда энергия ҳам физика фанининг асосий тушунчаларидандир.* «Фан ва турмуш».

2 махс. Яхлит ёки бўтқасимон жисм ёки модда. *Амударё суви лойқа. У каналдан оқа бошлагач, унга лойқа ўтириб, берч массага айланади.* Газетадан. *Муз массасининг қалинлиги аниқроқ ўлчанди.* Газетадан.

МАССАЖ [фр. massage < а. متن — тегиш, уриниш; кўл тегизиш] Тана ёки бирор аъзога даво ёки гигиеник мақсадда махсус усулда механик таъсир этиш (силаш, уқалаш, ийлаш, қоқиб қўйиш каби усуллар билан амалга оширилади). *Тўрт гуруҳнинг ҳар қайсисида алоҳида врачлар, массаж кабинетлари мавжуд.* Газетадан. *Шунингдек,*

массаж муолажаси, шапатилаш баъзиларга оғриқли туюлса, бошқаларга малҳамдек туюлади. «Фан ва турмуш».

Массаж қилмоқ Массаж муолажасини бажармоқ, қилмоқ. *Массаж қилаётган ўнг қўлининг ташқи томони билан пешонасига тушган сочини юқорига бурди. С. Кароматов, Олтин кум.*

МАССАЖЧИ Массаж қилувчи ходим. *..ажойиб массажчимиз бор. Қўл-оёғингизни уқалаб ҳам қўяди, қушдек енгил бўлиб чиқасиз. Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлақати.*

МАССИВ [фр. massif — оғир вазнли < лат. massa — бўлак, парча] **1** Тоғлик, чўл ва ш. к. жойлардаги текис, яхлит қисмлар. *Шурузак массиви, унинг биринчи забткорлари ҳақидаги ҳикоя ҳамроҳимизни ниҳоятда қизиқтириб қолди. «Ўзбекистон қўриқлари». Ярим аср мобайнида чўлдаги жуда катта массивлар ўзлаштирилди. Газетадан.*

2 Географик хусусиятлари ва умумий манзараси бир хил бўлган яхлит жой. *Сув массивлари. Урмон массивлари. Тоғ массивлари.*

3 қ. даҳа. *..шаҳримизда янгидан-янги турар жой массивлари, микрорайонлар вужудга келди. Газетадан.*

МАСТ [ф. مست — кайфи бор, ҳушёр эмас] **1** Ичкилик ёки наша, қорадори ва ш. к. таъсирида кайф қилган, кайфи бор. *Маст одам. Бир мастга тегма, бир — жиннига. Мақол ■ Тантубойвачча анчагина маст бўлиб, оғзига келганини валдирашга бошлади. Ойбек, Танланган асарлар. Ҳозиргина кулиб турган маст Комил бирдан ҳўнграб йиғлаб юборди-да, тили гапга келмай гўлдиради. Ҳ. Фулом, Машғал.*

2 Жинс жиҳатидан уйғонган; куйиккан. *Девсифат киши.. маст бўлган туядай, оғиз кўпиртиб келар эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.*

3 кўчма Қаттиқ таъсирланиб, завқланиб кайф қилган, нашъага чўмган. *Игит шифтга қараб ётанича, ширин орзуларга маст бўлди. И. Раҳим, Чин муҳаббат. Уқушиқ куйлади ёр шаънига маст, Шўхчан шеърлар айтди севги номидан. А. Орипов.*

МАСТАВА [ф. مستابه — курт, юмалоқланган сузма < ماست — қатиқ + آب—сув] Гуруч, гўшт ва сабзавотлардан пишириландиган суюқ ош (одатда қатиқлаб ичилади). *Узоқ йўл босиб келдим, серқатиқ, аччиққина*

маставани кўнглим тусаб турган эди, чақирдим. «Муштум».

МАСТАК I [ф. مستک — заҳарли ўт номи] Галла экинлари орасида ўсадиган, дони заҳарли, бир ёки кўп йиллик ёввойи ўт. *Бир неча йил давомида Ўзбекистоннинг турли районларида мастак ўсимлигининг уруғларини тўпладим. «Фан ва турмуш».*

МАСТАК II Какликнинг модаси. *Сувонжоннинг қўлида қафас.. Ичида типирчилаётган нарса мастак каклик. С. Анорбоев, Оқсой.*

МАСТ-АЛАСТ I Ўзини билмас даражада маст, қаттиқ маст (қ. маст **1**). *Тўйда маст-аластнинг кўплиги устани беихтиёр бир хўрсинтирди. Мирмуҳсин, Созанда.*

2 қ. маст 3. *Дўнларда, сайхонларда кўклам, гуллар очилишидан қушлар маст-аласт.. Миртемир.*

МАСТЕР [нем. Meister, инг. master < юн. mastoras — уста, устоз; хунарманд] **1 қ. уста 1.** *Ростов шахрига келиб, заводга кирди, мастерларнинг қўлида зоғирд бўлиб ишлайди. Ойбек, Танланган асарлар. Директор телефон қилиб, иккинчи цехнинг мастерини чақирди. «Гулдаста».*

2 қ. уста 2. Спорт мастери.

МАСТЕРОВОЙ [«мастер» с. дан] тар. Чор Россияси даврида рус хунарманд ишчиси. *Ҳокимнинг боғида икки мастеровой битта мишабни ўлдириб кетибди. А. Мухтор, Опасингиллар. [Қоратой:] Агар ўрис мастеровойлари шу фикрда бўлса, биз ҳам шунга қўшилиамиз. Ойбек, Танланган асарлар.*

МАСТЕРСКОЙ [«мастер» с. дан] **1 қ. устахона.** [Петров] *Икки йил илгари Тошкентга келиб, темир йўл мастерскойларида ишлай бошлади. Ойбек, Танланган асарлар.*

МАСТИКА [юн. mastika < mastiche — қорамой, смола] Техника ва қурилишда, мас., тирқишлар, ёриқларни беркитиш, пол ювиш ва артишда ишлатиладиган, турли таркибли куюқ мумсимон мода.

МАСТИТ [юн. mastos — кўкрак, эмчак] *тиб. Сут безларининг яллиғланиши.*

МАСТЛИК Маст ҳолат; кайф. *Мастлик курсин, тоза машмаша қилибман. Ойбек, Танланган асарлар. Безорилик каби жиноятлар деяри доим мастликда рўй беради. Газетадан.*

МАСТОН [ф. مستان — мастлар; мастларча] **1** Мастона, хумор. *Ё енгарман, ёки кетар бу жоним. Боқмаса ҳам майли кўзи мастоним. «Кўшиқлар».*

2 Масто́н (хотин-қизлар исми).

МАСТО́Н II фольк. Айёр, жодугар (хотинлар ҳақида). *Хабардор бўл. Ширвоннинг кўп мастони, Мастонлардан хабардор бўл, Равшанжон! «Равшан».*

МАСТО́НА [ф. مستانه — мастлик билан, маст ҳолда] поэт. I Мастларча, мастлар каби. *У бир мастона чайқалиб турган шогирдига, бир ҳайратда қотиб қолган Пири Букрийга, бир Маликул шаробга қаради. О. Ёқубов, Кўҳна дунё.*

2 Ақлни оладиган даражада гўзал, чиройли, хумор. *Мастона кўзлар.*

МАСТУРА [а. مستوره — беркитилган, пардаланган; бокира] I Ифбатли, соф, пок-киза, маъсума.

2 Мастура (хотин-қизлар исми).

МАСХАРА I [а. مسخره — эрмаклаш, мазах, ҳазил объекти; ниқоб] Камситувчи, кулги қилувчи гап-сўз, хатти-ҳаракат; мазах, эрмак, кулги. *Бу сўзлар кўрбошига масхара бўлиб туюлди. У оғзидан кўпиклар сочди. А. Қаҳҳор, Кўр кўзнинг очилиши. Фотима масхара ва мазахларга чидай олмади, титраб кетди. П. Турсун, Ўқитувчи.*

Масхара қилмоқ Камситувчи, эрмак қилувчи, мазахловчи гап-сўз, хатти-ҳаракат қилмоқ; масхараламоқ. *Ашур мени масхара қилаётганини сезиб, оёқ-қўлим бўшашиб кетди. П. Қодиров, Уч илди.*

МАСХАРА II с.т. Қизиқ гап-сўз ва ҳаракатлар билан одамларни кулдирувчи; қизиқчи, масхарабоз. *Тўла масхара анъаналарини ўғли Мулла гадоёй, шогирди Сафар масхара Абдуллаев давом эттирди. «ЎзМЭ». Бухоро анъанавий театрида Зариф, Тўла, Мизроб, Эргаш исмли масхаралар шуҳрат қозонган. «ЎзМЭ».*

МАСХАРАБОЗ I Томошахоналарда, сайилларда ва умуман халқ кўп тўпланган жойларда томошабинларни кулдирадиган ўйинлар кўрсатувчи қизиқчи, артист. *Цирк масхарабози. ■ Бошқа бир жойда масхарабоз қизиқчилар ўйин кўрсатмоқдалар. Ж. Шарипов, Хоразм. От устида виқор билан турган «ҳазрат» ҳалиги ерсиз деҳқон қиёфасидаги масхарабозни дарра билан бир туширди. К. Яшин, Ҳамза.*

2 айн. **найрангбоз**. *У бир тўп масхарабоз орасида калака бўлгандек қизариб, вагонга яқинлашди. «Ёшлик».*

МАСХАРАБОЗЛИК I Масхарабоз иши, хатти-ҳаракати. *Дор остида қизиқчилар масхарабозлик қилмоқда.*

2 снт. Оғзаки драматургия асосида фаолият кўрсатган ўзбек анъанавий театри; қизиқчилик. *Масхарабозлик анъаналари, воқиталари маълум даражада янги шаклдаги ўзбек театрида ўзлаштирилди. «ЎзМЭ».*

3 айн. **найрангбозлик**. *Бир неча минутдан кейин Фуломжон мингбоши олдида турар, бу масхарабозликка ҳали-ҳали тушунолмай, тажанг бўлар эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.*

МАСХАРАЛАМОҚ Масхара, мазах қилмоқ, кулмоқ. *Кечаси подшо афандини масхаралаш учун унинг отининг пастиги жағини кесиб қўйди. «Латифалар». Унинг сўз оҳангида қанча масхаралаш бўлса, шунча таҳқирлаш ҳам бор эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.*

МАСХАРАЛИ Масхара ифодалайдиган: истеҳзоли. *Афгон чойфурушининг бундай масхарали пичинглари ярим соатдан бери давом этарди. А. Мухтор, Опа-сингиллар. ..кўринишида самимий, лекин аслида сохта ва масхарали товуш билан Йўлчининг онасини ва укаларини сўради. Ойбек, Танланган асарлар.*

МАСХАРАОМУЗ Масхара аралаш, масхара билан, истеҳзоли. *Масхараомуз кулги. ■ —Ҳа, қаёққа бормоқчисиз яна? — деди Тожибой масхараомуз. П. Турсун, Ўқитувчи. Бошлиқнинг масхараомуз кўлиси Солиховга татиқ таъсир қилди. Н. Аминов, Суварак.*

МАСХУР [а. مسخور — масхараланган] кт. кам қўл. Масхара қилинган, масхара бўлган, хўрланган. *Сиздек хоин дажжоллардан масхур халқ қутулурми! Ҳамза.*

МАСШТАБ [нем. Maßstab < Maß — ўлчов + stab — таёқ] Жойнинг, нарсанинг ҳақиқий ўлчами билан унинг картадаги, пландаги, чизмадаги, аэрофотосуратдаги кичрайтирилган ёки катталаштирилган ўлчами ўртасидаги нисбат. *Масштаб 1 : 10. Кичрайтирувчи масштаб. Масштаб линейкаси.*

МАСЪУД [а. مسعود — бахтли, саодатли] I кт. Бахтли, саодатли. *Эсини танигандан бошлаб онаси билан кечирган замонлар масъуд, лекин қайтарилмас бир туш каби Йўлчининг кўз олдидан бир-бир ўтади. Ойбек, Танланган асарлар. Кампир иягига ҳасасини тираб, ўша масъуд ва машъум тунлар оғушида сингиб кетди. С. Аҳмад, Ўйлар.*

2 Масъуд (эркаклар исми).

МАСЪУЛ [а. مسئول – жавоб берувчи, жавобгар] 1 Масъулият юклатилган, жавобгарлиги зиммасида бўлган; жавобгар. *Масъул ходим. Масъул муҳаррир.* ■ *Бир инсоннинг тақдир ҳал бўлаётган пайтда масъул одам ўз хаёлига ғарқ бўлиб ўтирса.* Ҳ. Олимжонов, Тақдир тақозоси.

2 Масъулияти бор, масъулиятли. *Билмаски, кўп масъул хизмат инсонлик. Яхшилик қилмаслик ўзи ёмонлик. М. Шайхзода. Абдуқодир ота пенсионер, икки ўғли жуда масъул ишда ишлайди.* Мирмуҳсин, Супургига сажда.

МАСЪУЛИЯТ [а. مسئولیت – жавобгарлик, ҳисоб беришлик] Бирор иш, хатти-ҳаракат оқибати, натижаси учун бўлган жавобгарлик. *Масъулият юкламоқ. Масъулиятни ўз устига олмақ. Масъулият сезмоқ. Масъулиятга тортмоқ.* ■ *Халқ номзодлари ўзларининг интизомлилиги, юксак масъулият ҳисси билан ажралиб туради.* Газетадан.

МАСЪУЛИЯТЛИ Масъулияти бор, масъулият талаб қиладиган. *Масъулиятли вазифа. Масъулиятли пайт.* ■ *Масъулиятли топшириқ кўпинча Нурматов бўлиқмасига топширилар эди.* Назармат, Жўрлар баланд сайрайди. *Озуқа тайёрловчилар учун масъулиятли дамлар бошланди.* Газетадан.

МАСЪУЛИЯТСИЗ 1 Масъулияти йўқ, масъулият талаб қилмайдиган. *Масъулиятсиз иш.*

2 Масъулиятни, жавобгарликни сезмайдиган, ишга масъулият билан қарамайдиган; бепарво. *Масъулиятсиз киши. Масъулиятсиз бўлмақ.*

МАСЪУЛИЯТСИЗЛИК Масъулиятсиз муносабат. *Қурилиш ишларидаги бундай хўжасизлик, масъулиятсизлик.. қачонгача давом этади?! «Муштум».*

МАСЪУЛЛИК айн. масъулият. Онгли интизом, умумий иш учун масъуллик туйғуси меҳнат унумдорлигини оширишга ёрдам бermoқда. Газетадан.

МАТА с. т. Мато, газлама. *Ип мата.* ■ *Тушимда онам оппоқ матага чулганган.. қия боқмай кетяпти.* Ойбек, Қуёш қораймас.

МАТАЛ [а. مەتل] 1 Тугал маъно ифодаламайдиган образли ибора, ҳикматли сўз (мас., «қизил қор ёққанда», «туянинг думи ерга текканда»).

2 Қисса, масал. *Қулмуроднинг маталдек бўлиб зийтилайётган дард-аламли ҳикояси*

остида Шокир қачонлар уйқу дарёсида ғарқ бўлган эди. С. Айний, Қуллар.

МАТАМОҚ Бир бирига боғлаб бириктирмоқ, бирлаштириб боғламоқ. *Уҳам тўрт отни бир-бирига матаб, ошпаз узатган яримта зоғора кулчани катта-катта тишлаганча, йўлга тушарди.* Н. Қобил, Унутилган соҳиллар. *Барини йиғиб, отларига матаб кетишди-да!.. Бойсунга энсакми, деб ўйлашиб утириб эдик.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.

МАТАШМОҚ Бир бирига ўралашиб, боғланиб қолмоқ. *Рўпарадаги ток, олча дарахтлари қалин шох отиб, бир-бирига маташиб кетибди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

МАТБАА [а. مطبعه – босмахона, типография] айн. **босмахона.** *Тошкент матбааси. Матбаа хатоси.* ■ *Кечаги ибтидоий тошбосмалар ўрнида бугун қудратли матбаа машиналари ишлаб турибди.* Газетадан. *Матбаада ишлайётган дўстларингиз ўз улушларини қўшиб.. бериб юборишди.* К. Яшин, Ҳамза.

МАТБААЧИ кам қўлл. 1 Босмахона (нашриёт) ходими, ишчиси; босмахонада ишловчи киши. *Республикамиз матбаачилари газета-журналларнинг ўз вақтида чиқишини таъминлаш борасида кўп иш қилмоқдалар.* Газетадан.

2 эск. Босмахона эгаси.

МАТБААЧИЛИК Матбаа иши, ноширлик, нашриётчилик. *Матбаачилик ишлари дастлаб Тошкентда вужудга келиб, кейин Урта Осиёнинг йирик шаҳарларига тарқалди.* «Фан ва турмуш».

2 Босмахона, матбаа иши.

МАТБУОТ [а. مطبوعات – босма асарлар, нашрлар] 1 Саноатнинг босма асарлар чиқарадиган тармоғи, нашриёт ва босмахона ишлари. *Ўзбекистонда матбуотни ва унинг моддий-техника базасини ривожлантириш борасида амалга оширилган ишлар беқиёс катта.* Х. Ёдгоров, Ҳаёт тўлқинлари.

2 Босма асарлар; газета, журнал, китоб ва ш. к. мажмуи. *Чет эл матбуоти.* ■ *Ичимизда шеър, хабар, мақола, ҳатто очерк, ҳикоялари билан матбуотда танилганлар ҳам бор.* Ҳ. Фулом, Замин юлдузлари.

Вақтли матбуот қ. вақтли. Матбуот бюроси 1) қурултой, конференция, кенгаш, халқаро музокара ва ш. к. вақтида матбуотга материал, хабар бериб туриш учун тузилган муҳаррирлар ва мухбирлар ҳайъати; 2)

матбуот, телеграф, ахборот агентликлари ва б. ташкилотлар қошидаги, матбуотни тайёр мақола, хабар ва бошқа материаллар билан таъминлаб турувчи доимий бўлим. **Матбуот конференцияси** Давлат, илм-фан, маданият ва б. соҳа арбобларининг кенг оммани қизиқтирувчи масалалар бўйича вақтли матбуот ходимлари билан учрашуви, суҳбати. *Матч бошланиши олдидан унинг иштирокчилари бир неча матбуот конференцияси ва суҳбатлар ўтказдилар.* Газетадан.

МАТЕМАТИК Математика олими, мухтассиси. *Буюк математик, астроном ва географ.. Муҳаммад ал-Хоразмий VIII аср охири — IX асрнинг биринчи ярмида яшаб ижод этди.* «Фан ва турмуш».

МАТЕМАТИК Математикага оид, математика қоидаларига асосланган. *Математик формула. Математик лингвистика.*

МАТЕМАТИКА [юн. mathematice < mathema — билиш; илм, фан] Обьектив борлиқдаги миқдорий нисбатлар ва фазовий шаклларни ўрганадиган, аниқ мантиқий мушоҳадаларга асосланган фан. *Олий математика. Амалий математика. Математика муаллими.*

МАТЕРИАЛ [лот. materialis — моддий, ашёвий] **1** Бирор мақсад учун керакли хомашё, модда. *Қурилиш материаллари. Бодомнинг ёғочи дурадгорлик ва ускунасозлик учун яхши материал ҳисобланади.* ■ *Заргар материалнинг конструктив ва эгулувчанлик имкониятини.. яхши билиши керак.* Газетадан.

2 Асос ёки далил вазифасини ўтайдиган маълумот, манба ва ш. к. *Илмий иш учун материал тўпламоқ.* ■ *Ўзбекистонлик жангчи йигитларнинг партизанлар ҳаракатига қўшилиб, шафқатсиз жанг олиб борганликларини архив материаллари асосида ўрганиб, жонлантирдим.* Назармат, Жўрлар баянланд сайрайди.

3 Умуман, бирор нарса ҳақида мавжуд бўлган, тайёрланган, эълон қилинган нарса. *Журнал саҳифаларидан ўрин олган материалларнинг ҳаммаси ҳам бир савияда эмас.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат. *Баъзан идорада газета учун материал тайёрлаш қийин бўлганидан, Мустаҳкам аканинг чойхонасида кечалари материал ишлаб, эрталаб ишга келардим.* Н. Сафаров, Оловли излар.

4 Газлама, мато. *Костюмбоп материал. Шимлик материал.*

МАТЕРИАЛИЗМ [фр. materialis — моддий] **1** флс. Идеализмга қарама-қарши ўлароқ, материянинг, объектив борлиқнинг бирламчилигини, унинг кишилар иродаси, руҳи, онгига боғлиқ бўлмаган ҳолда мавжудлигини, руҳ, онгнинг эса иккиламчилигини, объектив борлиқ ва унинг қонуниятларини билиш мумкинлигини таъкидлашга асосланган фалсафий йўналиш, оқим.

2 с. т. Борлиққа, ҳаётга реал, моддий нуқтаи назардан ёндашиш.

МАТЕРИАЛИСТ 1 флс. Материализм тарафдори, материализм йўлидан боровчи киши. *Ҳар қанча материалист бўлсам ҳам, илҳом ҳолатининг сеҳрли эканига ишонгим келади.* У. Норматов, Талант тарбияси.

2 с. т. Ҳаётга фақат ўзининг моддий манфаати нуқтаи назаридан ёндашувчи киши.

МАТЕРИАЛИСТИК Материализмга оид, материализм принципларига асосланган. *Материалистик фалсафа. Материалистик дунёқараш.*

МАТЕРИК [лот. materis — илк, бошланғич асос] Қуруқликнинг океанлар ва денгизлар ўраб турган катта бўлақларидан ҳар бири; қитъа. *У [Ю.А. Гагарин]..ернинг ҳамма томонларини бир ярим соат ичида кўриб чиққан, унинг жуда катта океанлари ва материкларини назардан ўтказган биринчи одамдир.* Газетадан.

МАТЕРИЯ [лот. materia — модда; илк асос; моҳият] **1** флс. Киши онгидан ташқарида ва унга боғлиқ бўлмаган ҳолда мавжуд бўлган объектив борлиқ. *Материя фалсафий категориядир.* ■ *Олам замирида чексиз хилма-хил хусусиятларга эга бўлган материя ётади.* «Фан ва турмуш».

2 айн. модда. *Материянинг тузилиши.*

3 с. т. Газлама, мато, материал. *Йўл-йўл материя.*

МАТИН ив. Метин.

МАТКАТАК ив. Чўпонларнинг тошдан қурилган кулбаси.

МАТЛА [а. مطلع — зинапоя, нарвон; муқаддима, бошланиш] **1** ад. Ҳазал ёки қасиданинг ҳар икки мисраси ўзаро қофияландиган биринчи байти. *Бобур таққа тўхтаб қолди. Ё оллоҳ, ахир бу бир пайтлар ўзи битган ғазалнинг матлаи-ку!* Х. Султонов, Бир оқшом эртаги.

2 эск. кт. Осмон ёритқичларининг чиқиш ўрни, чиқиши.

МАТЛАБ [*a.* مطلب – талаб, эҳтиёж, мақсад] **1** Талаб этилган, исталган нарса; мақсад. *Ўзим ҳайрон ўз қилмишимга, ўзим билмам: недир матлабим.* Э. Воҳидов. *Дунё халқларининг матлаби битта: Тинчликсиз замон – замон аталмас.* Н. Нарзуллаев.

2 Матлаб (эркаклар исми).

МАТЛУБ [*a.* مطلوب – исталган, керакли; талаб қилинган; истак] *кт.* Талабга мос бўлган, исталган, кўнгилдаги. *Эй менинг дўстларим, кироми матлуб, Ёшликнинг ўзидай азиз, ягона.* Э. Воҳидов.

МАТЛУБОТ [*a.* مطلوبات – қарзлар, мажбуриятлар]: **матлубот кооперацияси** (ёки **жамияти**) Аҳоли эҳтиёжларини таъминлаш учун тузилган кооперация (жамият). ..қишлоқ аҳолисининг талаб ва эҳтиёжларини сезгирлик билан ҳисобга олиб бормаётган матлубот кооперациялари ҳам бор. Газетадан. *Қишлоқ матлубот жамиятига ўша йиллари Ҳанифа раис эди. «Ўзбекистон қўриқлари».*

МАТЛУБОТЧИ Матлубот кооперациясида ишловчи киши.

МАТН [*a.* متن – елка; нутқнинг ёзувдаги ифодаси, текст] **1** Ёзувда ёки босма ҳолда шакллантирилган муаллифлик асари ёки ҳужжат. *Бегона тилдаги матнни таржимон ўзи учун талқин этиши билан уни ўз тилида бошқаларга атаб қайта яратиши ўртасида улкан тафовут бор.* Ф. Саломов, Таржима назариясига кириш.

2 Босма нашрнинг расм, чизма ва изоҳларсиз асосий қисми.

МАТНШУНОС [*a.+ф.* متن شناس – матн ўрганувчи] Матншунослик соҳаси мутахассиси; текстолог.

МАТНШУНОСЛИК Адабиёт ва фольклорга оид қўлёзма асарларни, тарихий ҳужжатларни, уларнинг ҳақиқий, асл матнларини аниқлаш ва танқидий ўрганиш, шарҳлаб эълон (нашр) қилиш мақсадида улар устида талқиқотлар олиб борувчи ёрдамчи тарихий-филологик фан соҳаси; текстология.

МАТО [*a.* متاع – мол, ашё; юк] **1** Газлама, материал, материя. *Пахта индан тўқилган мато.* ■ *Бундай бўёқ билан бўялган мато ўнгиб кетмайди.* «Фан ва турмуш».

2 Мол, буюм, нарса. *-Ё қудратингдан, ишонмайди-я! – деди Туробжон [хотинига] келтирган матони титқилаб, – мана, чайнаб кўр! А. Қаҳҳор, Анор.*

МАТОНАТ [*a.* متانت – мустаҳкамлик, қатъийлик; салобат] *кт.* Қаттиқ бардош, сабот, чидам. *Жангларда матонат кўрсатмоқ. Матонат билан журашмоқ.* ■ *Зиёмат Хусановнинг қилган жанглари, матонати, жасорати кишиларга ибратли эди.* Н. Сафаров, Оловли излар. *1978 йил чўлқуварлар маҳорати, табдиркорлиги.. матонатини зўр синовдан ўтказди.* «Ўзбекистон қўриқлари».

МАТОНАТЛИ *кт.* Матонатга эга бўлган; саботли, чидамли. *Матонатли жангчилар.* ■ *Директор янги ерда ишни юргизиш учун матонатли, суянчиқ одамлар топиши керак.* «Ўзбекистон қўриқлари».

МАТОҲ [*a.* متاع – мол, ашё] *с.т. қ.* **мато** **2.** *Йўлдошев.. ўзи келтирган матоҳларини тез-тез папкасига солиб, кабинетдан тепилган коптокдек отилиб чиқди.* А. Муҳитдин, Хира. *..атторлар мушки анбар исмли сув, яна аллақандай хушбўй матоҳларни кўзкўзлаб, қутиларини очадилар.* С. Сиёев, Аваз.

МАТРАП [*a.* مطراف – ёпинчиқ, чойшаб] Бедана, каптар каби паррандаларни ушлашда қўлланадиган, узун таёқ учига тўр халтали чамбарак ўрнатиб ясалган асбоб. *-Бир тарафи ҳайитлашиб ҳам келаман-ку, деган ният билан ёнига тозисини ҳам қарчиғайини олиб, матрап кўтариб, уч-тўрт кун далага чиқиб кетди.. – деди Шум бола.* Ф. Фулом, Шум бола. *Қўлидаги қушни учуриб юбориб, бировларнинг қўлидагига матрап тикиб юрган экан-да.* Э. Аъзам, Кечикаётган одам.

МАТРАС [*нем.* Matratze, *голл.* matras < *a.* مطرح – ичига жун тиқилган ёстиқ ёки кўрпа] **1** Ичига пахта, жун ва ш. к. солинган қалин тўшак. *Рахи чиқсин, деб матрас тагига ёзиб қўйган шимини олиб кийди.* С. Кароматов, Олтин кум.

2 Каравот ёки диваннинг пружинали ўриндиғи.

МАТРИАРХАЛ Матриархатга, оналик даврига оид. *Матриархал муносабатлар.*

МАТРИАРХАТ [*лот.* mater, matris – она + *юн.* arche – ҳокимият] Уруғчилик жамиятининг оилада ва жамиятда она бошчилик қилган, қариндошликда ва мерос қолдиришда она томон асос ҳисобланган ибтидоий шакли; она ҳукмронлиги даври.

МАТРИЦА [*нем.* Matrizе < *лот.* matrix, matricis – бачадон; она; манба, рўйхат] **1** *tex.* Металлургияда: металлларга босим билан ишлов беришда тайёрланадиган буюм

хомашёси, чала тайёр нусхасини (чўзиб, ёйиб, пресслаб ва ҳ. к.) керакли шаклга келтириш учун ишлатиладиган қолип (штамп)-ларнинг иш қисми.

2 полигр. Ҳарф, рақам ёки белгининг чуқур тўғри тасвири туширилган, яъни литералар (ҳарф ёки белгининг бўртма тасвири), ҳарф ёки сатрни қуйиш учун қолип бўлиб хизмат қиладиган металл пластинка ёки тахтача. *Линотип матрицаси. Монотип матрицаси.*

3 полигр. Матн ва расмларнинг ботиқ тасвири туширилган, стереотиплар (юқори босма шакллари)ни тайёрлаш, асарларни қайта нашр этиш, кўп нусхали нашрларни турли жойларда босишда ишлатиладиган пластмасса варақ, тахта. *Китобни матрицадан босиш.* ■ *Аввал «Правда» ва «Известия» газеталаригина Москвадан олиб келинадиган матрицалардан босилар эди.* И. Шоғуломов, Йирик корхона.

4 мат. Турли сонлар ва математик ифодалар жойлаштирилган сатрлар ва устунлардан иборат тўғри бурчакли жадвал.

МАТРОС [гол. matroos < matten-poot – каравотдош ўртоқ (кемада)] Ҳарбий денгиз флотида оддий аскар; фуқаро денгиз флотида кема командасининг аъзоси. *Матросларнинг бир нечтаси инак арқонни белларига боғлаб, фонарлар билан шўнғидилар.* М. Маҳмудов, Мангу куй излаб.

МАТРОСКА [«матрос» с. дан] Матросларнинг кенг қайтарма ёқали махсус устки кўйлаги; хотинлар ёки болаларнинг шу хилда тикилган кўйлаги.

МАТЧ [ингл. match] Шахмат ёки спортнинг бирор тури бўйича икки рақиб ёки икки команда ўртасидаги мусобақа. *Футбол матчи. Дунё биринчилиги учун шахмат матчи.* ■ *Расмий мусобақалардан ташқари оила аъзолари ўртасида ҳам ҳар хил турнир, матчлар ўтказилиб туради.* М. Муҳитдинов, Доналар.

МАУЗЕР [нем. Mauser – ака-ука немис инженер-саноатчилари В. ва П. Маузерлар номидан] Ака-укалар ишлаб чиққан (яратган) револьвер, бир зарядли винтовка, автомат тўппонча каби қуролларнинг умумий номи. *Оғажон эшон ётган қора уйга Миршааровов қўлида маузер ушлаган ҳолда отилиб кирди.* Ж. Шарипов, Хоразм.

МАФИЯ [итал. mafia, maffia – махфий уюшма] 1 Дўқ-пўписа, зўрлик, қотиллик усул-

лари билан иш кўрувчи уюшган, тармоқланган, яширин жиноий ташкилот, гуруҳ.

2 Уюшган жиноятчилик.

МАФИЯЧИ Мафия билан шуғулланувчи, мафия қатнашчиси. *Аёлга қўшни [бўлган] уйда яшайдиган мафиячи билан ҳисоб-китоб қилмоқчи бўлганлар бунда адашиб қолишибди.* Газетадан.

МАФКУРА [а. مفكوره – фикр юргиши; тафаккур; эътиқод ва маслақлар тизими] Жамиятдаги муайян сиёсий, ҳуқуқий, ахлоқий, диний, бадий, фалсафий, илмий қарашлар, фикрлар ва ғоялар мажмуи. *Бизнинг миллий мафкурамиз давлатнинг зўрлик аппаратида асосланмаслиги, таянмаслиги керак.* Газетадан. *Мафкуранинг кучи – қандай ғояни ким, қай усулда омманинг онгига етказиб бера олишида намоён бўлади.* Газетадан. *Мафкурамиз миллийлигининг асосий белгиси ҳам бизнинг буюк аجدодларимиз ўғитнасиҳатларига, улуғвор ғояларига содиқ қолишимиздадир.* «Мулоқот».

МАФКУРАВИЙ Мафкурага оид; мафкура жиҳатидан. *Мафкуравий душман. Мафкуравий кураш.* ■ *Мафкуравий ишлар соҳасида ҳали анчагина камчиликлар бор.* Газетадан. *..профессор-ўқитувчилар Амир Темури давридаги мафкуравий муаммоларга тўхталиб ўтдилар.* «Мулоқот».

МАФКУРАЧИ Бирор синф, ижтимоий-сиёсий тузум ёки оқим мафкурасининг ҳимоячиси, ифодачиси, раҳнамоси. *Ҳозирги кунда баъзи мафкурачиларимиз, маънавият-маърифат соҳасида ишловчи арбобларимиз эскича шакл ва усуллардан фойдаланишга чақирмоқдалар.* Газетадан.

МАФОСИЛ [а. مفاصل – бўғимлар, бирикиш жойлари] эск. Суяк бўғимларининг ялиғланиши, оғришидан иборат касаллик; артрит, ревматизм. *Мафосилга гирифторм бўлган кимсадек етмиш икки бўғими зирқираб оғриди.* С. Сиёев, Аваз.

МАФТУН [а. مفتون – берилган, шайдои бўлган, ақлдан озган] Бировга ёки бирор нарсага ишқ, ҳавас билан, юракдан берилган; шайдо. *Девонлов оқ юзли, қора кўзли, қорақош, табиатан мулоийм бўлганлигидан, унга кўп қизлар мафтун эди.* Ж. Шарипов, Хоразм. *Эътибор Охунова табиат мафтуну, уни жондан севади.* Х. Ёдгоров, Ҳаёт тўлқинлари.

Мафтун қилмоқ (ёки этмоқ) Ишқ-севги, завқ-ҳавас туйғуси билан ўзига жалб этмоқ, махлиё қилмоқ. Саодат Қобулова ва Ботир Зокировларнинг шўх кўшиқлари, ўзбек раққосаларининг жозибадор ўйинлари ҳамма-ни мафтун қилди. Н. Сафаров, Оловли излар. Юлдузхоннинг нозли кўзларидаги сирли маъно Муҳиддинни мафтун этди. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

МАФТУНКОР Кишини мафтун қиладиган, шайдо қиладиган. Унинг шинам овози гўё «Кучабоғи» учун, «Кучабоғи»нинг мафтункор оҳани эса Фуломжон учун яратилгандай янграр эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Чимённинг табиати жуда ранг-баранг ва мафтункордир. Газетадан.

МАФҲУМ [а. مفهوم — фаҳмланган, тушунилган маъно; тушунча] эск. кт. **1 айн. тушунча.** Ваъда, сўз деган мафҳумларнинг қиммати борми? Ойбек, Навоий.

2 Маъно, мазмун. Унинг «Э, бор!» деганидаги юз ва тан ҳаракати «Кел, қаршимда тиз чўк!» мафҳумидаги чексиз маъноларни ифода қилар эди. А. Қаҳҳор, Сароб.

МАҲДУМ [а. مخدوم — жаноб, хўжайин; ишга олувчи, ёлловчи] тар. Уламо ва руҳонийлар, пир ва устозларга бериладиган унвон, лақаб ва шу унвонга эга бўлган киши. Маҳдумни мактабхона эшигида кўрган болалар чувуралишиб, сабоқ тақоррлашга тутиндилар. А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

МАХЗАН [а. مخزن — омбор; улкан дўкон; хазина] кт. айн. **хазина.** Ҳикмату фан маҳзани бўлдинг жасорат кўрсатиб, Лекин ул золимлар ичра лаҳза роҳат кўрмадинг. Ҳабибий.

МАХЛУҚ [а. مخلوق — яратилган нарса] **1** Инсон ва бутун жониворларнинг, тирик мавжудотнинг умумий номи. [Абдуҷамил бой:] Ўлдирган бўлсангиз, садқийи сар.. ит деган махлуқ топилди. А. Қодирий, Обид кетмон. *Жуфтлик ёлғиз кишилар орасидаги-на эмас, ер юзидаги ҳар бир махлуқда ҳам бор.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

2 Инсондан бошқа жонли нарсага нисбатан қўлланади. *Беор Исроилов бадбашара бир махлуқ қиёфасида кўз олдига келди.* А. Мухтор, Чинор. *Илондек махлуқнинг табиати, фойдасини тушунган одам уни «совуқ» дейишга тили бормаиди.* «Фан ва турмуш».

3 кўчма Ўшшовсиз, хунук, жирканч жонворга нисбатли ҳақоратни билдиради. *Ҳожимат олдинга юришга мажбур бўлди. Бу мах-*

луқдан ҳар нарсани кутиш мумкин эди. А. Мухтор, Бўронларда бордек ҳаловат. *-Қандоқ махлуқсан ўзинг? — деди Саид Жалолхон.* А. Қаҳҳор, Асарлар. *Фуод афанди танфурушлар гумаитаси бўлиб, қора умрини қора ишлар билан ўтказган қабих бир махлуқ эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Бас, уятсиз махлуқ! ..ким уни заҳарлайди.* Ойбек, Танланган асарлар.

МАХЛУҚОТ [а. مخلوقات — яратилган нарсалар, жониворлар] Махлуқлар, жониворлар. *Инсон барча махлуқотнинг тождидир [деди Навоий].* Ойбек, Навоий.

МАХМУР [а. مخمور — кайфи бор, кайфланган; маст] эск. кт. **1** Маст, кайф қилган, кайфи бор. *Исломуҳжа ҳозиргина Николай II ҳузурда қозонилган ғалабадан махмур эди.* С. Сиёев, Аваз.

2 кўчма Сузук, хумор. *Давлатбахш махмур кўзларини.. бир нуқтага тиккан ҳолда сайраб кетди.* Ойбек, Навоий.

МАХОВИК [р. маховое (колесо) — силкинма, айланма (ғилдирак)] *tex.* Ўз салмоғи билан валнинг бир текисда айланишини таъмин этувчи пўлат ёки чўян ғилдирак.

МАХОРКА [р. махорка — тамакиннинг арзон нави] Тамаки ўсимлигининг дағал барги ва новдаларидан тайёрланган паст навли чекимлик. *Маҳмуд уй томонга бир қараб қўйди-да, ёнидан махорка олиб ўради.* С. Зунунова, Олов.

МАХРАЖ [а. مخراج — чиқиш жойи, чиқиш] **1 мат.** Оддий касрда бутуннинг нечага бўлинганлигини кўрсатувчи, каср чизиғи остига ёзилган рақам. *Касрларни умумий махражга келтириш.*

2 эск. тлш. Артикуляция ўрни. «Б»нинг махражи.

МАХСАР Уруғидан мой, гулидан бўёқ олинадиган тўпгулли бир йиллик ёки кўп йиллик ўтсимон ўсимлик.

МАХСИМЧА с. т. Қилиқлари, юриштириши хотинларга ўхшаган эркак; хотинчалиш. *Менинг қўл остимдаги йиғитлар орасига иш кўрмаган, махсимча бир йиғит алашиб қолди.* Ш. Фуломов, Ёрқин уфқлар.

МАХСУМ с. т. Маҳдум.

Атала маҳсум қ. атала.

МАХСУС [а. مخصوص — алоҳида, ўзгача; бирор соҳага оид] **1** Бирор иш ёки нарсага хос бўлган, бирор иш ёки мақсад учун белгиланган. *Махсус кўрсатма. Махсус топши-*

риқ. *Махсус комиссия.* ■ *Бўзагар Отабекни.. оддий бўзахўрлар ёнига ўтқазмай, ўзининг махсус ҳужрасига олиб кирар эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Атайлаб, алоҳида мақсад билан. *Мунисхон, албатта, бу гапларни махсус Саидийни хурсанд қилиш учун етказмайди.* А. Қаҳҳор, Сароб.

3 Бирор ихтисосга мансуб бўлган, ихтисослаш(тирил)ган. *Махсус таълим. Махсус ўқув юртлари.* ■ *Ҳозир мактабдаги ўқитувчилар олий ва махсус маълумотга эгалар.* Н. Сафаров, Оловли излар.

МАХСУСЛАШМОҚ кам қўлл. Бирор кимса, соҳа, мақсад ва ш. к. га хос бўлиб қолмоқ, ихтисослашмоқ

МАХФИЙ [а. مخفى — яширин, бекитилган] Ўзгага, бегонага билдирилмайдиган, бошқалардан сир тугиладиган; хуфий, яширин. *Махфий хат. Махфий учрашув. Махфий сир. Махфий ташкилот. Махфий иш олиб бормоқ.* ■ *Меҳмонхонада учта қора соя мукка тушиб, ариқ устида махфий режа туза бошладилар.* Ж. Шарипов, Хоразм.

МАЧИТ с. т. Масжид. *Одамларни мачит намозхон қилганми, намозхон одамлар мачит солганми?* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

МАЧТА [голл. mast — тик] 1 Кеманинг қоқ ўртасига ўрнатиладиган, елкан осиш, кузатиш, сигнал бериш учун хизмат қиладиган вертикал металл ёки ёғоч устун, дор. *Кўрфазда эса кема мачталари чайқалмоқда.* «Фан ва турмуш».

2 тех. Электр симларини осиш, сигнализация, антенналар ўрнатиш ва ш. к. мақсад учун қурилган баланд минорасимон қурилма. *Баланд мачталарга марвариддай терилган шода-шода прожекторлар ўткир нурларини пастга санчиб турарди.* П. Қодиров, Эрк.

МАЧЧОЙИ Тожикистоннинг Мастчоҳ (Матчо) деб аталувчи жойи аҳолисига мансуб киши. *Бой мардикори маччойи.* Муқимий, Саёхатнома.

Маччойи сайил с. т. Бекорчиликдан у ёқбу ёқни айланиб кезиб юриш. *Хиёбонлар бўйлаб «маччойи сайил» қилиб юрадилар.* Ойбек, Навоий.

МАШАК Боткоқликларда, тўқайларда яшайдиган, оёқлари ва тумшуғи узун қуш. *..юқоридан учиб ўтган икки машак қушининг*

«чев-чев» деган товушини эшитиб, кўкка қаради. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАШАЛА с. т. Машғал.

МАШАҚҚАТ [а. مشقت — қийинчилик, оғирлик] Қаттиқ қийинчилик, оғирчилик, заҳмат. *Машаққатларни енемоқ. Машаққат тортмоқ. Машаққат чекмоқ. Машаққат кўрмоқ. Машаққатга солмоқ.* Тикансиз гул бўлмас, машаққатсиз — хунар. Мақол. ■ *Етти яшарлигидан бери бошидан ўтган фалокатлар, машаққатлар уни [Некқадамни] қаритган эди.* С. Айний, Қуллар. *Кунлар, тунлар чўлда қаттиқ машаққат ва қўнимсизлик билан кечар эди.* Ойбек, О. в. шабадалар.

МАШАҚҚАТЛАНМОҚ кам. қўлл. Машаққат кўрмоқ, машаққат чекмоқ, қийналмоқ. *Эшикнинг қулф ва занжири бўлмай, юзига ёпиқ ҳолда турган бўлса ҳам, у [йигит] эшикка тақилмади, машаққатланиб, деворга минди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАШАҚҚАТЛИ Машаққати бўлган, оғир, қийин, сермашаққат. *Машаққатли ҳаёт. Машаққатли меҳнат. Машаққатли йўл.* ■ *Ҳарбий машқ ва таълимнинг барча машаққатли чийригидан ўтиши, янги касб, кутилмаган жанг ҳаракатлари уни, албатта, ўзгартириб юборган эди.* Шухрат, Шинелли йиллар.

МАШВАРАТ [а. مشورت — кенгаш, кўрсатма; йўл-йўриқ] эск. кт. Кенгаш, маслаҳатлашиш. *Бобур бугун пешинда ишонган бекларини тўплаб, машварат ўтказди.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар. *Афтидан, улар кимнидир қутар, шу кишисиз машваратни бошлай олмай ўтиришар эди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

МАШВАРАТХОНА [машварат + хона] Машварат ўтказиладиган (ўтказилаётган) жой, хона. *-Ассалому алайкум, — деб ўн бир ёғочли кенг-мўл машваратхонага дадил кириб борди Жаҳон Отин.* М. Осим, Карвон йўлларида.

МАШВАРАТЧИ Машваратда қатнашувчи; кенгаш, маслаҳат берувчи. *Кўканбой эртасиёқ Боғиболога эниб бориб, бир тўда машваратчи хотин-халажни эргаштириб қайтди.* Э. Аъзам, Олам ям-яшил.

МАШИНА [фр. machine < лат. machina — иншоот, қурилма] 1 Энергиянинг бир турини бошқа турдаги энергияга айлантирувчи, материаллар ёки ахборотларни тўплаш, сақлаш ва ўзгартириш, алоқа ўрнатиш, юк ва одамларни ташиш учун мўлжалланган механизм ёки механизмлар мажмуи. *Буғ ма-*

шинаси. Тикув машинаси. Қишлоқ хўжалик машиналари. Кир ювадиган машина. Енгил машина. Юк машинаси. ■ Станцияга олиб борадиган бу йўл серкатнов! Арава, машинадан кўни йўқ. И. Раҳим. Чин муҳаббат.

МАШИНАЛАШМОҚ Машина билан таъмин этилмоқ, машина асосига қурилмоқ. *Машиналашган саноат. Машиналашган дивизия.* ■ *Сигир соғишдан тортиб уларни қашлашгача.. машиналашган.* А. Мираҳмедов, Қулган чечаклар.

МАШИНАСОЗ Машина ишлаб чиқариш саноатининг ходими, ишчиси, машинасозлик саноатининг мутахассиси. *Машиналарнинг конструкциясини яхшилаш машинасозларнинг муҳим вазифасидир.* ■ *Жавод Кўчиев конструктор ва машинасозларга ҳам эътироз билдириб кўярди.* «Ўзбекистон кўриқлари».

МАШИНАСОЗЛИК Халқ хўжалигининг турли тармоқлари учун машиналар ва машина асбоб-ускуналари ишлаб чиқарадиган оғир саноат соҳалари мажмуи. *Машинасозлик саноати. Машинасозлик корхоналари.* ■ *Шунинг учун кўнда қийналмай, тушга яқин қишлоқ хўжалиги машинасозлиги заводига етиб борди.* С. Юнусов, Қутилмаган хазина.

МАШИНАЧИ Тикув машинасида кийим-кечак тикувчи уста, чевар. *Бу кўйлакни машиначидан келтирган кунни кийганда, Қосимжон: «Жуда ярашди, фасони ҳам ўзига мос бўлибди», деган эди.* Ойдин, Кўнгли тўлдими, яхши йигит.

МАШИНАЧИЛИК Машиначи иши, касби. *Машиначилик қилмоқ. Машиначиликни ўрганмоқ.*

МАШИНАШУНОС Машинашунослик мутахассиси.

МАШИНАШУНОСЛИК Машина ва механизмларни яратиш, улардан унумли фойдаланишга доир назарий билимлар ва амалий тавсияларни ишлаб чиқиш билан шуғулланадиган фан.

МАШИНИСТ [«машина» с. дан ясалган шахс оти] I Локомотивни бошқариб, поезд ҳайдовчи киши. *Паровоз машинисти.* ■ *Саҳро ухлар.. Поезд учади, Девсинади зўр локомотив. Деразадан боқиб машинист, Узоқларни чамалар ҳадеб.* Ё. Мирзо.

2 Кран ва ш. к. машинани бошқарувчи киши. *Экскаватор машинистига ёрдамчи бўлиб олдим.* С. Аҳмад, Иқбол чироқлари.

МАШИНИСТКА Ёзув машинкасида ишловчи аёл. *Машинистка опам Ҳожар, кўл бармоғи ўйнаб чопар. Гузал жаажжи машинкаси — худди рояль кичкинаси.* Қ. Муҳаммадий.

МАШИНКА [«машина» с. кичр.] Ҳар бирига ҳарф ёзилган тугмачаларини бармоқ билан уриб хат ёзадиган мослама. *У қабулхонага кириб борганида, котиба қиз машинкада нимадир чиқиллатиб ўтирган экан.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат. *..машинкада ёзилган хатни овозини чиқариб ўқиди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

МАШКОБ *шв.* Мешкоб. *Саройбонлар саройнинг ертўлаларини.. супурмоқда, машкоблар сув сепмоқда..* С. Айний, Қуллар.

МАШМАША Келишмовчилик ёки англашилмовчилик орқасида юзага келган жанжал, можаро, ғавғо. *Замира чимирилганича турар, кампир эса қизалоқлар ўртасидаги машмашани англаёлмади, саросимада эди.* Ҳ. Назир, Бир туп ғўза. *Йўқса, катта бир машмаша чиқиб қолиши мумкин эди-да.* Газетадан.

МАШМАШАЛИ Машмашаси бор. *Азизим, ҳозирча машмашали уйда бўлса ҳам, меҳмон тарзида кўришдан бўлак чорамиз йўқ.* Ё. Хаимов, М. Раҳмон, Ҳаёт-мамот.

МАШОЙИХ [а. مشايخ — «шайх» с. кўпл.: кексалар, шайхлар] с. т. Ҳикматли сўзларни айтиб ўтган улуғ ота-боболар. *Ахир, қиш қишлигини қилмаса, ер тўямиди; ер тўймас, эл тўймас. Қаранг, машойиҳлар қандай топиб айтганлар.* Н. Сафаров, Катта қарвон йўлда. *Эри минг яхши бўлсин, бари бир, кундош кундошлигини қила беради. Машойиҳлар билмасдан кундош демаганлар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАШОҚ Буғдойни ўриб-йиғиб олиш пайтида, ўримдан кейин ерга тўкилиб қолган бошоқлар. *Ўроқда йўқ, машоқда йўқ, хирмонда ҳозир.* Мақол. ■ [Йўлчи:] *Мен ёшликдан отамга қарашдим, пода боқдим, машоқ тердим.* Ойбек, Танланган асарлар.

МАШОҚЧИ Машоқ терувчи. *..қош қорая бошлаганда, тўсатдан машоқчилар орасида Ёдгорбек билан Шермат кўр пайдо бўлди.* О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса.

МАШРИҚ [а. مشرق — шарқ, кунчиқар] эск. кт. Шарқ, кун чиқиш томон. *Ҳар тонг кўзим машриқда. Кун балқийди сен ёқдан.* Т. Тўла. *Машриқ уфқи аста-секин ёришиб келарди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

МАШРУ [a. مشروع – очик-ошкор, қонуний] эск. кт. Шариат қонунлари йўл қўядиган, шаръий. У [Мусулмонқул] уламо орқали ўз зулмини машру бир тусга қўйган эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар

МАШШОТА [a. ماشاطه – соч таровчи (аёл); жун таровчи машина] эск. Қиз ва келинларнинг сочларини тараб оро берувчи, безантирувчи; пардозчи (хотин). *Шона урсам ғайр зулфиға, чақилсин қўлларим, Қайси бир машишота ҳам зулфунг паришон айласа.* Увайсий. *Чаман ичра тўғилбисизки, Сизда экан қуёшнинг кўзи. Билсам, шуни машишота бўлиб, Безатибди қуёшнинг ўзи.* Э. Воҳидов.

МАШШОҚ [a. ماشاق – ўқитувчи, устоз; уста] Халқ чолғу асбобларида мусиқа асбоби чалувчи созанда. *Барот полвон «додхоҳ келибди, шекилли», деб самовар томонга қараган эди, дутор, танбур, ғижжақ, най, доира кўтариб келаётган машишоқларга кўзи тушиди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

МАШЪАЛ [a. مشعل – чироқ, шамчи-роқ; маёқ] 1 Учига латта ёки бирор бошқа ёнувчи нарса ўралган, ёритиш ёки ўт ёқиш учун ишлатиладиган таёқ. *Машъал ёқмоқ. Машъал кўтариб олмоқ.* ■ *Ҳокимнинг одалари машъалларни ёндириб, қўрғоннинг ичини ва теварагини ёруғлантириб, бир қисмлари қўрғонга бостириб кирдилар.* С. Айний, Эсдаликлар.

2 кўчма Йўл кўрсатиб турадиган, намуна бўлган нарса; маёқ. *Шарқда машъал Тошкент шаҳри неча-неча буюк воқеалар, улкан шодиёналарнинг шоҳиди бўлган.* «Фан ва турмуш».

3 кўчма Меҳнат-фаолиятда ўрناق бўлган илғор шахс, хўжалик ва ш. к. *Биз илғор машъалларнинг тажрибасини оммалаштиришимиз керак.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат. *Республикамизда.. пахта ҳосилдорлиги йил сайин ошсин, машъал хўжаликларимиз тобора кўпайсин.* Газетадан.

МАШЪАЛА [a. مشعله – чироқ; машъал] с. т. Ёқилган машъал. *Аёллар машъала кўтариб, чилдирма чалиб, ғуж бўлиб келар эдилар.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Меҳмонлар катта ёнғоқли ҳовли ўртасидаги супадан жойи олишмоқда. Тўрт тарафда машъала, ўртада катта гулхан.* Т. Обидов, Юсуфжон қизиқ.

МАШЪУМ [a. مشؤوم – бахтсиз, бахти қора, бадбахт] кт. Бахтсизлик, фалокат келтирувчи, бахтсизликдан дарак берувчи; шум;

кўнгилсиз, нохуш. *Машъум хабар. Машъум воқеа.* ■ *Булутлар орасидан душман самолётларининг таниш ва машъум садоси эшитилди.* Ойбек, Куёш қораймас.

МАШҚ I [a. مشق – хуснихат, расм чи-зиш учун намуналар] Бирор фаолиятни пухта ўрганиш, малака ҳосил қилиш учун бажариладиган иш, тайёргарлик машғулоти. *Ҳарбий машқ. Машқ қилмоқ.* ■ *Сидиқжон кўкрагини сандалга бериб, хат машқ қилар, Канизак унинг рўпарасида китоб ўқиб утирар эди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *-Иш ёмон, – деди келган милиционер, – кўпи машқ кўрмаган, ҳали милтиқ отишни билмайдиган милиционерлар, қўлидан нима келар эди.* С. Айний, Қуллар. *Узоқ машқлар бекор кетмаган эди. Хоннинг кўшини гўё бир тан, бир жон бўлиб ҳаракат қилар эди.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

2 Маълум мақсадда бажариладиган, қилинадиган муайян иш, ҳаракат. *Имлога оид машқлар. Жисмоний машқлар.* ■ *Болалар бир-бирларининг қўлларини ушлашиб, гимнастика машқларини енгил ва чиройли бажардилар.* Газетадан.

Машқ қилмоқ Машқ тарзидаги иш, ҳаракат ва ш. к. ни бажармоқ. *Тиришиб машқ қилишим орқасида ҳамсабоқ ўртоқларим орасида иншо ёзишда пешқадам бўлдим.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Фанишер бугун уйқудан тиниқиб турди, олдинга ва орқага энгашиб машқ қилди.* «Ўзбекистон кўриқлари». **Машқини олмоқ** Яхши малака ҳосил қилмоқ, ҳавосини олмоқ, обдан эгалламоқ. *У 1930 йиллар қўшиқ советига котиб бўлганидан бери мажлисларда сўзлаш машқини олган эди.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

МАШҚ II [a. مشق] 1 Чолғу куйи ва унинг ижроси. *Созандалар узоқ машқдан кейин танаффус қилдилар ва чолғуларини қўйиб, чой ича бошладилар.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Йўлдош отага чалиб берган машқингиз ҳали ҳам қўлоғимдан кетмайди.* С. Аҳмад, Хазина.

2 кўчма Кишининг кайфияти, шахти. *Дадавоёга қизининг машқи паст, руҳан эзилганроқ туюлди.* Ҳ. Ғулум, Тошкентликлар.

МАШҒУЛ [a. مشغول – иши кўп, иш билан банд] Бирор иш билан банд бўлган, шуғулланаётган. *Фотима опа айвонда болалардан бирининг шимини ямаш билан машғул.* Р. Файзий, Сен етим эмассан. *Раҳим ака телефонга яқинлашди, бошқалар ўз иши билан машғул эди.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

МАШҒУЛОТ [а. مشغولات – нарса, буюмлар; маҳсулот] **1** Иш-юмуш, касб. *Мен бу ерда отам ва онамнинг машғулотлари.. тўғрисида бир оз гапириб ўтишни лозим биламан.* С. Айний, Эсдаликлар.

2 Муайян мақсаддаги, мас., ўқитиш-ўргатишга қаратилган иш; дарс. *Навбатдаги машғулот. Амалий машғулот. Машғулот ўтказмоқ.* ■ *Эртаси кун Рамазон қори келиб, ўз синфида машғулот бошлади.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Ўт ўчирувчиларнинг сменаси навбатдаги машғулотни ҳозиргина тугатди.* М. Хайруллаев, Тилла маржон. *Табсирили, давваткорлик руҳидаги машғулотлар яхши самаралар берганлиги кўзга ташланиб турибди.* Газетадан.

МАШҲУР [а. مشهور – таниқли, доврўкли] Шуҳрат қозонган, донғи кетган, ном чиқарган; атоқли, таниқли, танилган. *Машҳур олим. Машҳур механизатор.* ■ *Ургут қишлоқлари ажойиб боғлари, учар отлари.. моҳир усталари билан машҳур экан.* «Саодат». Бутун Хуросону Мовароуннаҳрга донғи кетган бу бастакор [Андигоний] камтару хушфеъллиги билан машҳур. Мирмуҳсин, Меъмор.

МАЪБАД [а. معبد – ибодат қилинадиган жой] эск. кт. айн. **ибодатхона.**

МАЪБУДА [а. معبوده – илоҳа; маҳбуба] Аёл образида тасаввур қилинган худо. *Афродита – муҳаббат ва гўзаллик маъбудаси.*

МАЪВО [а. مأوى – бошпана, тураржой, макон] эск. кт. Тураржой, бошпана; манзил. *Меҳнаткаш азиз элни кутиб боғу чаманлар, Гулдаста тутиб, манзилу маъво безанибдир.* Ҳабибий. *Оғушлари какликларга хилватгоҳ маъво, Сўлим, салқин соясида кийиклар ухлар.* О. Ражаб.

МАЪДАН [а. معدن – кон, ер ости бойликлари; металл] эск. **1** айн. **минерал** I, II. *Нодир маъданлар.* ■ *Сут маъдан моддаларга ҳам бой масаллиқ бўлиб, таркибида калий, фосфат ва бошқалар бор.* К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

2 айн. **металл.** *Жило берар маъданга зўр уста токаръ..* Файратий.

3 айн. **руда.** *Бир олим тоғ қазиб, маъданлар излар, Бир тилсим очиб, ердан топар кон.* С. Абдулла.

МАЪДАНШУНОСЛИК **1** қ. **минералогия.** *Маъданшунослик илмига.. сезиларли йўналиш бағишлаётган ўткир зеҳнли зотлардан эди.* М. Қўшжонов, Дийдор.

2 қ. **металлшунослик.**

МАЪЖУН [а. معجون – доривор аралашма; ўсимликлардан олинадиган, таркибида гиёҳванд модда бўлган аралашма] эск. Турли зираворларга афюн қўшиб тайёрланган ва қувват, дармон берадиган дори. *Табиб: «Бу кофар иссиқ дори, буни бир ривоятда – маъжун, яна бир ривоятда – чордори деб атайдилар», деди.* Н. Мақсудий, Юксалиш.

МАЪЗИРАТ [а. معذرت – узр, афв сўраш] эск. кт. Узр, кечирим. *Маъзират сўрамоқ.*

МАЪЗУЛ [а. معزول – узоқлаштирилган алоҳида(ланган); ишдан озод қилинган] эск. кт. Амалидан, вазифасидан четлатилган. [Қози:] *..Маъзул қозикалон Бурҳониддин, ҳам муллалар вакили домулла Қутбиддин ва домулла Холмуроддан хат олдим.* С. Айний, Қуллар.

МАЪЗУР [а. معذور – узрли; узр этилган] Узрли, кечирса бўладиган. *Мактубни иситма орасида ёзганингизга тамоман қаноат ҳосил қилдим.* Шунинг учун сизни айб-лашга ҳаққим йўқ, сиз маъзурсиз. А. Қодирй, Ўтган кунлар.

Маъзур тутмоқ (ёки **кўрмоқ**) Узрли ҳисобламоқ, кечирмоқ. *Мени маъзур тутинг, устоз. Уст-бошим кир-чир бўлганидан тўғри келаверишга ботина олмадим.* М. Осим, Карвон йўлларида. *Маъзур кўрасиз, оғайнилар, бу савдо бизга тўғри келмайди.* Ҳ. Фулом, Феруза.

МАЪЛУМ [а. معلوم – таниқли, белгили; албатта, тушунарли] **1** Ҳамма ёки тегишли кишилар биладиган, ошкор, аён. *Маълум нарса. Маълум жой.* ■ *Қораилон фақат икки кишига маълум: уларнинг бири – Мирзо, иккинчиси – Шоҳ Малик тархондир.* Мирмуҳсин, Меъмор. *Бу вазифани бажариш бениҳоя оғир бўлажаги разведкачиларнинг ахборотларидан маълум эди.* Т. Рустамов, Мангу жасорат.

Маълум қилмоқ Билдирмоқ. *Табиб ҳам Меъморнинг оғир мусибат билан Бухорога кетаётганини маълум қилишни лозим топмади.* Мирмуҳсин, Меъмор.

2 мат. Олдиндан берилган, мавжуд. *Маълум сонларни номаълумлардан ажратиш.*

3 Белгили, муайян. *Орадан маълум муддат ўтиб, дарвозанинг сўнақайсиз тақиллашидан [Ҳасанали] чўчиб уйғонди.* А. Қодирй, Ўтган кунлар. *Урф-одат ва анъана, гўё жадвалга ёзилгандек, маълум тартиб билан давом этди.* Ойбек, Танланган асарлар.

4 Машхур, ном чиқарган. *Маълум одам.*

МАЪЛУМИНГИЗ Сизга маълум бўлсинки. *Маълумингиз, кеча мажлис бўлган эди.* ■ *Маълумингиз, мардикор қилиб юборди.* У. Исмоилов, Сайланма. [Отабек:] *Маълумингиз, кечалари бўш бўламан, шунинг билан бирга, отангиз қайси вақтни ихтиёр қилсалар, ижобат этишдан ўзга чорам бўлмас.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАЪЛУМКИ *қриш с. Кўпчиликка маълум нарса устида сўз борганда ишлатилади.* *Маълумки, ёмғир чувалчанги сернам ва чиринди тупроқли шароитда яшайди.* «Фан ва турмуш».

МАЪЛУМОТ [а. معلومات – ахборот, хабарлар; билим] 1 Ўқиш-ўрганиш натижасида олинган билим кўникмалари ҳажми ва даражаси. *Бошланғич маълумот. Ўрта маълумот. Олий маълумот. Сиёсий маълумот.* ■ *Ҳозир мактабдаги ўқитувчилар олий ва махсус маълумотга эгалар.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Қиз ўн олти ёшгача бу оилада мусиқа муаллими бўлган камбағал амакининг тарбиясида ўсади, ибтидоий таҳсил кўради, мусиқадан ҳам бир оз маълумот олади.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Хабар, ахборот; далил бўладиган ҳужжат, рақам ва ш. к. материаллар. *Кечқурун қишлоққа терговчи келди. Дастлаб Мели полвонни чақириб, маълумот олди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Олимларимизнинг берган маълумотларига қараганда, лимонни экиб, қаламча, пайванд ва пархис қилиб кўпайтирилади.* Газетадан. *Мирзо саройидан бизга етиб келган маълумотлар шунини кўрсатадики, фарғоналиклар биздан кам, иш кўрган сарбозлари оз.* Мирмуҳсин, Меъмор.

МАЪЛУМОТЛИ Маълумот олган, маълумоти бор; ўқимишли. *Маълумотли одам. Ўрта маълумотли бола. Олий маълумотли педагог.* ■ *Халқ бахтини изловчи.. маълумотли курашчилар лозим.* Ойбек, Нур қидириб.

МАЪЛУМОТНОМА [маълумот + нома] 1 Фуқароларнинг турмуши ва иш фаолиятига оид воқеа-ҳодиса ва ҳолатларни акс эттириб тасдиқлаб берадиган ва талаб қилинган жойларга тақдим этиладиган (кўрсатиладиган) расмий ҳужжат. *Соғлиғи ҳақидаги маълумотнома. Иш (яшаш) жойи ҳақида маълумотнома олмоқ.*

2 Корхона, муассаса ва ш. к. фаолиятига доир воқеа-ҳодисаларни расмий равишда

акс эттирадиган ва тасдиқлайдиган, хилма-хил маълумотларни қамраб олувчи расмий ҳужжат. *Вагонларда Москвага маълумотномалар олиб бораётган ходимлар бор эди.* Т. Рустамов, Мангу жасорат.

3 Бирор соҳа ёки масала бўйича маълумот берадиган китоб, қўлланма ва ш. к. *Олий ўқув юр்தларига кирувчилар учун кимёдан маълумотнома. Амалий врачлар учун педиатриядан маълумотнома.*

МАЪЛУМОТСИЗ Маълумоти, билими йўқ; ўқинмаган, билимсиз.

МАЪМУР I [а. مأمور – топшириқ, буйруқ олувчи, тобе; мансабдор, бошлиқ] 1 Бошқариш ва ижро ҳуқуқига эга бўлган мансабдор, бошлиқ. *Чор маъмурлари.* ■ *Маҳаллий маъмурлар унга [муфтига] Машҳаддан чиқиб кетишга рухсатнома беришдан бош тортди.* А. Ҳақимов, Илон изидан.

2 Маъмур (эркаклар исми).

МАЪМУР II [а. معمر – ишланган, ишлов берилган (ер); одам яшайдиган, обод] Обод ва фаровон, бекаму кўст; тўкин. *Юртимиз маъмур.* ■ [Навоий:] *Қишлоқ аҳлларига ариқлар чиқариб, халқни сувга маъмур қилмоқчи бўлганимизни айтдим.* Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий. *Ҳозиргидек маъмур замонлар бўлишини тасаввуримизга сиғдирилмасдик.* Газетадан.

МАЪМУРИЙ [а. مأموری – бошқарувга, маъмуриятга алоқадор] 1 Маъмуриятга доир, бошқариш ва ижро билан шуғулланадиган. *Маъмурий бўлим. Маъмурий иш. Маъмурий ҳуқуқ.* ■ *Норбой икки қаватли маъмурий бино олдида машинадан гердайиб тушди.* «Ёшлик». Бу, аввало, маъмурий поғоналарни камайтириш, энг муҳими, бошқарув харажатларини тегишли равишда камайтириш имконини беради. Газетадан.

2 Маъмурият йўли билан амалга ошириладиган. *Маъмурий чора.* ■ *Нодиржон, бир буфетчини, Розиковнинг илтимосига кўра, маъмурий жазодан қутқазди.* А. Муҳиддин, Чап чўнтак.

МАЪМУРИЯТ [а. مأموریت – амал, мансаб; вазифа, топшириқ] 1 Бошқарув фаолиятини амалга оширувчи давлат органлари мажмуи.

2 Муассаса, ташкилот, корхона ва ш. к. нинг бошқармаси. *Театр маъмурияти яхши асарлар йўқлигидан нолибди.* Газетадан. *Кейин комбинат маъмурияти Ойсанамга бир хо-*

нали квартирага ордер берди. М. Хайруллаев, Тилла маржон.

3 Бошқарувдаги мансабдор шахслар; муассаса, корхоналардаги раҳбар ходимлар.

МАЪМУРИЯТЧИЛИК Маъмурий ҳуқуқларни суиистеъмол қилиш. ..*меҳнат жамоаларининг ролига ҳали ҳам тўла баҳо бермаяптилар, маъмуриятчилик билан шуғулланадилар.* Газетадан. *Маъмуриятчиликка берилиб кетиш зарардан бошқа ҳеч бир натижа бериши мумкин эмас.* Газетадан.

МАЪМУРЛИК айн. *маъмурчилик.* *Рақамга боқсам, эрта — ҳамма ерда маъмурлик.* Ф. Зоҳид, Туямўйин кўшиғи.

МАЪМУРЧИЛИК Мўл-кўлчилик, тўкинчилик, фаровонлик. *Янги, гуллаган хазонсиз боғлар — мўл-кўлчилик рамзи, маъмурчилик тимсоли. «Ёшлик».* Улар эл-юрт бойлиги, маъмурчилиги учун фидокорона меҳнат қилаётирлар. Газетадан. *Унингча, бу тўйлар элимиздаги тўкин-сочинлик, маъмурчиликка ҳечам қовушмайди.* Р. Раҳмон, Меҳр кўзда.

МАЪНАВИЙ [а. معنوی — маъновий; ақлий; мавҳум; ахлоқий] 1 Маънавиятга оид, маънавият, ахлоқ билан боғлиқ. *Маънавий мерос. Маънавий қиёфа. Маънавий камолот.*

■ *Ҳаётнинг сўқмоқларидан ўтишга ожиз, ҳар бир арзимас қийинчилик олдида эсанк-райдиган, маънавий қашшоқ одам эканлигини энди билдим.* С. Аҳмад, Чўл бургути. *Ойбекнинг қаламига мансуб асарлар алақачон қардош халқларнинг маънавий мулкига айланган.* Газетадан.

2 айн. *маънан.* *Назарни айбситутишга ҳеч кимнинг маънавий ҳаққи йўқ.* Э. Усмонов, Ёлқин. *Ёшлар ўртасидаги маънавий тубанлишининг асосий манбаларидан бири Фарбда ишланган ахлоқ ва одобга зид бўлган фильмларни кўриш бўлиб қолди.* Э. Юсупов, Истиқлол йўлида.

Маънавий зарар Муайян шахснинг шаъни, қадр-қимматига доғ тушириш, ишбилармонлик обрўсига путур етказиш.

МАЪНАВИЯТ [а. معنویات — ахлоқий ҳолат; барча ахлоқий нарсалар, хусусиятлар] Инсониятнинг фалсафий, ҳуқуқий, илмий, бадий, диний, ахлоқий ва ш. к. тасаввурлари ва тушунчалари мажмуи. *Маънавият — инсоннинг, халқнинг, жамиятнинг, давлатнинг куч-қудратидир.* У йўқ жойда ҳеч қачон бахт-саодат бўлмайди. Га-

зетадан. *...маънавиятимизга таъсир этувчи жиҳатлар шунчалик кўпки, уларни санаб, саноғига ета олмаймиз.* Газетадан. *Зеро, нақшбандия таълимоти — маънавиятимиз сарчашмаларидан бири ҳисобланади.* Газетадан. *Аждодларимиз фалсафаси ҳам маънавиятимиздир.* Газетадан. *Биз талабаларга Шарқ маънавиятининг жаҳон цивилизациясида тутган ўрни ҳақида ўргатамиз.* Газетадан.

МАЪНАН кам. қўл. 1 Маънавий жиҳатдан, маънавий томондан. *Унинг [Юсуфбек ҳожининг] ҳар бир раъйига Нормуҳаммад қушбеги қонунан мажбур бўлмаса-да, маънан бир мажбурият ҳис этар эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Маънан ва жисман эзилган.. Анвар гўё хушсиз каби, бошини икки қўли орасига олиб, сандал устига энгашди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

2 Маъно жиҳатдан, маъносига кўра. *Маънан бир хил сўзлар.*

МАЪНИ [а. معنی — маъно, мазмун] с. т. 1 айн. *маъно.* Сўзнинг маъниси.

2 айн. *мазмун.* *Рустам эси кириб қолган, китоб ўқиб, ҳар гапнинг маънисини тушунадиган бўлган.* «Муродхон». Сўнг бундан ҳеч нима тушунмай, кўзларини бақрайтирган дўстларига бу рубойининг маънисини тушунтириш учун шошилди. Ойбек, Танланган асарлар.

3 Ақл-хуш, тайин. *Маъниси йўқ одам.* ■ *Сизларда маъни борми, бемаънилар.* М. Қориев, Ойдин кечалар.

Маъни кирмоқ Ақл кирмоқ, эс-хушли бўлмоқ. -*Баракалла, — деди Нозик, — Ана энди сизга ҳам маъни кирибди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

4 кўчма Бирор нарсанинг сабаби, моҳияти, нима эканлиги. *Мана энди ўша инглиз отлиғ аждаҳонинг Туркистон тарафга ўрмалашининг маънисини идрок қилди.* К. Яшин, Ҳамза. *Қизни бешикда унашиб қўйган эканлар. Шу бола хотиннинг маънисини биладими? Ойбек, Танланган асарлар.*

МАЪНИЛИ Маънога эга (қ. *маъни 1-3*). *Умулойим табиати, соддалиги.. маънили гапи, куч-қуввати билан одамларга ёқди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Анча табдиркор, маънили кўринади бу Дониёров деганлари.* Ж. Абдуллахонов, Тўфон.

МАЪНО [а. معنی — мазмун, тушунча, ғоя] 1 Сўзнинг мазмун томони, сўз билан ифо-

даланган тушунча. Сўзнинг тўғри маъноси. Сўзнинг кўчма маъноси. ■ Мен, одатим бўйича, сўзларнинг маъноларини ва номларнинг номланган нарса билан муносабатини билишга қизиққанымдан: -У қишлоқни нега Тезгузар деб атаганлар? - деб сўрадим. С. Айний, Эсдаликлар.

2 айн. мазмун. Гавҳар бу гапдан «қўлимдан келса, ёрдамимни аямайман» деган маънони уқди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. Унсин қошини чимириб, ялт этиб Гулнорга қаради, лекин сўнги жумланинг маъносини, нечундир, сўрамади. Ойбек, Танланган асарлар.

3 Баъзи хатти-ҳаракат ва ш. к. дан англашиладиган нарса; ифода. Хотин унинг ҳаракатидан «ўпич бер» деган маънони англади: -Шуни тўғри айта қолсангиз, нима бўлар экан! - деди. А. Қаҳҳор, Майиз емаган хотин. Унинг вазоҳатидан «нега келдинг», деган маъно борлигини Азиза тушунди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

4 Бирор нарсанинг моҳияти, нима эканлиги; моҳият. Самандаров захарханда қилди: -Бу қанақа мусобақа бўлди? Мусобақанинг маъносини тушунасанми ўзинг? А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. Демак, ирсиятнинг маъноси — оқсил синтез қилиш қобилиятининг наслдан наслга ўтишидир. «Фан ва турмуш».

Бундан маъно чиқмайди Бундан фойда, натижа чиқмайди. Маъно бермоқ Тушунмоқ, талқин қилмоқ. Замиранинг дами чиқмай қолганига Очил ўзича маъно берди. П. Қодиров, Уч илдиш. Маъноси йўқ Фойдаси йўқ. ..«водород» билан «кислород»ни арабчага таржима қилиб ўтиришдан маъно йўқ. П. Турсун, Ўқитувчи.

МАЪНОВИЙ Маънога оид, тегишли. Шоирнинг ҳар бир шеърда табиат тасвирига маъновий «нарузка» юкланди. «ЎТА».

МАЪНОДОР [а. + ф. معنی دار — кўп маъноли, таъсирчан; мазмунли] айн. маъноли. Унинг [Тоҳиржоннинг] катталашган қора кўзлари чироқда алақандай умидсиз, лекин маънодор ёнади. Ойбек, Танланган асарлар. Элмурод Ойимхоннинг маънодор, текширувчи саволларидан завқланиб кетди. П. Турсун, Ўқитувчи.

МАЪНОДОШ Маъноси бир, маъно жиҳатидан тенг ёки яқин. Маънодош сўзлар. ■ Келтирилган мисоллардаги «мадор — кучқувват», «қувонмоқ — суюнмоқ» маънодош

сўзларининг барчаси ўз маъноларида қўлланган. «ЎТА».

МАЪНОЛИ 1 Маъноси бўлган, бирор маъно билдирадиган. Маъноли гап. Чуқур маъноли ибора. Кўп маъноли сўз.

2 Чуқур мазмунга эга бўлган, сермазмун. Одамшаванда, гапи, сўзи маъноли бу хаста йигитни Йўлчи яхши кўрар эди. Ойбек, Танланган асарлар.

3 Бирор маъно ифодаладиган, бирор нарсага ишора қилувчи, шамали. Маъноли нигоҳ. ■ Ҳақимбойвачча лабини тишлаб, укасига маъноли қараб кўйди. Ойбек, Танланган асарлар.

4 Ақл-идроқ, мулоҳаза билан иш қиладиган, жиддий, бамаъни. Маъноли одам.

МАЪНОСИЗ Маъноси йўқ, маъно чиқмайдиган; мантиқсиз, бемаъни. Маъносиз гап. Маъносиз иш. ■ Йўлчи қаёққа бош уришни, кимнинг ёқасидан тутишни билмай.. тентиб юрди.. Энди унинг хаёлида ҳамма нарса бўш ва маъносиз эди. Ойбек, Танланган асарлар.

МАЪРАКА [а. معركة — жанг, уруш; йиғин] 1 дин. Мотам маросимларининг йиғиндиси ва уларнинг ҳар бири. Гулсумби.. қизининг бутун маъракасини ўтказгандан кейин, қабрга ҳайдасалар ҳам дадил боришга тайёрлигини сўзлади. Ойбек, Танланган асарлар. Собир Одил буванинг маъракаларига ўзи бош бўлди. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

2 Тўй, томоша ва ш. к. муносабати билан бўладиган йиғин, маросим. Шу-шу бўлди-ю, Норбувининг мартабаси ошиб, ҳар бир маърака унинг маслаҳатсиз бўлмайдиган бўлиб қолди. Ҳ. Шамс, Душман.

3 Жанг майдони; жанг. Маърака — мардоники. Мақол.

4 кўчма Сиёсий ёки хўжалик аҳамиятига эга бўлган бирор ишни амалга ошириш учун ўтказиладиган ялпи ҳаракат; кампания, Терим маъракаси бошланган кунларданоқ Олимжон оғизга тушиб қолди. Ҳ. Назир, Қанотлар. Шундан кейин колхозлаштириш маъракасига оид масалаларни муҳокама қилишди. Ҳ. Шамс, Душман.

МАЪРАМОҚ «Ма-а» деган овоз чиқармоқ (моллар ҳақида). Кўй маъради. ■ Подачининг товушини эшитиб, далага ошиққан онасига эргашиб, қашқа бузоқ ҳам маъраб юборди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Еб туриб маърайди Тўла-тўкис таъминлангани ҳолда у билан қаноатланмайдиган, яна талаб қиладиган шахсга нисбатан қўлланади. *Қачонгача еб туриб маърайсан.* К. Яшин, Ҳамза. *Уғрига мол қаҳатми? У еб туриб маърайдиган очкўзлардан.* Ж. Шарипов, Хоразм.

МАЪРИФАТ [а. معرفت — билим, фан; маълумот; танишиш] **1** Таълим-тарбия, иқтисодий, сиёсий, диний, фалсафий гоёлар асосида кишиларнинг онг-билимини, маданиятини оширишга қаратилган фаолият. *Маърифат.. билим ва маданиятни ёйиш ва юксалтиришнинг ҳамма турлари ва соҳаларини ўзига қамрайди.* «Мулоқот». Эндликда илмни оддий кишиларга хизмат қилдириши керак, ҳаммани саводли қилиб, халқни маърифат нури билан ёритиши керак. П. Турсун, Ўқитувчи.

2 дин. Тасаввуфда ҳар бир суфий руҳий камолотга эришиш йўлида босиб ўтадиган босқич (мақом)лардан бири (қ. мақом II 4).

3 Маърифат (хотин-қизлар исми).

МАЪРИФАТЛИ Маърифатга эришган. *Ўзбекистон Шарқнинг гуллаб ва яшнаб турган маърифатли ўлкасига айланди.* Газетадан. *Бошга рўмол ташлаган билан ифбатли ва маърифатли бўлавермайди.* Газетадан.

МАЪРИФАТПАРВАР Маърифат учун курашувчи; маърифат ҳомийси ва тарафдори. *Маърифатпарвар шоирлар.* ■ У [Шоҳрух Мирзо] фуқаропарвар, маърифатпарвар бўлиб, Меъморга меҳрибонлик кўрсатиб, пешонасини силагандек бўлди. Мирмуҳсин, Меъмор.

МАРИФАТПАРВАРЛИК Маърифатпарвар бўлиш; маърифатга алоқадор (оид) иш, фаолият. *Маърифатпарварлик — фойдали иш.* Янги усулдаги мактабларнинг болаларга жуда нафи катта. К. Яшин, Ҳамза.

МАЪРИФАТЧИ Маърифат учун курашувчи, маърифатпарвар (шахс). *25 сентябрь.. маърифатчи шоир Зокиржон Фурқат туғилган куннинг юз йиллигига бағишлаб.. илмий сессия ўтказилди.* Газетадан.

МАЪРИФАТЧИЛИК тар. Маданият ва маънавият соҳасида Фарбда 17-аср охири — 18-аср бошларида, Шарқда 19-аср охири — 20-аср бошларида майдонга келган, негизини фан, билим имкониятларига ишонч ташкил этган оқим, йўналиш. *Шарқ маърифатчилиги умуман динга қарши эмас, балки*

диний ақидапарастликка қарши бўлган. «ЎзМЭ».

МАЪРИФИЙ Маърифатга оид. *Жомий катта ва қимматли адабий, илмий ва маърифий мерос қолдирди.* Газетадан.

МАЪРУЗА [а. معروضه — ёзма арз, ариза; хабарнома] **1** Бирор мавзуда кўпчилик олдида айтилган (сўзланган) нутқ. *Мен клубга кирганимда, маъруза тугаб, музокарага, савол-жавобга ўтилган экан.* «Муштум».

2 Раҳбар орган ёки бошлиққа берилган ёзма маълумот, ахборот. *Каримов шаҳарга келганининг иккинчи куни район шўрасига кириб, ёзма маъруза берди.* Ҳ. Шамс, Душман.

МАЪРУЗАЧИ Маъруза қилувчи (ёки қилган) шахс. *Музокарачи зиёлиларнинг ер ислоҳотидаги вазифалари ҳақида маърузачи томонидан эслатилмаган масалалар тўғрисида сўзлаб кетди.* А. Қаҳҳор, Сароб.

МАЪРУФ [а. معروف — ҳаммага таниқли, билимли; маъқулланган] **1** эск. кт. Таниқли, машҳур. *Маълум ва маъруф одамлар.*

2 Маъруф (эркаклар исми).

Амри маъруф қ. амримаъруф.

МАЪСУМ [а. معصوم — сақланган, дахлсиз; гуноҳсиз, пок] **1** кт. Бегуноҳ, пок, тоза. *-Тақсир, сиз менинг мактабимни бузмадингиз, бу ерга одам бўлармиканман, илм олармиканман, деб инсоний ният билан келган маъсумларнинг кўнглини буздингиз, — деди Фуломжон.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 Номусли, ифбатли. *Уша кечада шундай пок ва маъсум кўринган бу қиз бунчалик беҳаё бўлиб чиқишини, унинг энг азиз туйғуларини шунчалик ҳақорат қилишини ўйлаганмиди? О. Ёқубов, Тилла узук.*

3 Маъсум (эркаклар исми).

МАЪСУМА **1** Маъсум аёл. *Ўқиб бер ўзинг каби мазлумаларга, Кўчаларда соғрилган маъсумаларга.* Файратий.

2 Маъсума (хотин-қизлар исми).

МАЪСУМОНА Маъсумларча, поклик билан, пок. *Маъсумона табассум қилмоқ.*

МАЪТАЛ [а. معطل — бекор қолган, бекорчи; муддати ўтган] айн. маҳтал. *Олим отларга қарашиб турди.* У «Отларни эгарла» деган фармонга маътал. А. Ҳакимов, Илон изидан. *Сафаров.. Самандаров ҳануз жавобга маътал турганини кўриб: -Колхозчиларнинг ўзларидан яхшироқ маслаҳат чиқади, — деди.* А. Қаҳҳор, Қўшчиноқ чироқлари.

Маътал бўлмоқ Мунтазир ҳолатда бўлмоқ. *Ҳар қалай, буйруққа маътал бўлиб, шайланиб турибмиз.* Н. Сафаров, Оловли излар. **Маътал қилмоқ** Мунтазир қилмоқ; куттирмоқ. *..икки биродарни маътал қилиб қўймай.. таллабларини ерига етказдилар.* К. Алиев, Қабрга кўмилган ишоратлар.

МАЪШУҚ [а. معشوق – севимли; маъбуб; хуштор, жазман] *кт.* Икки севишганнинг бири; севикли ёр, севгили. *Парво қилма, ўлиб кетди аждаҳор, Келиб маъшуқани топгандир Шакар.* «Ширин билан Шакар».

МАЪШУҚА Маъшуқ аёл. [Отабек:] *Ой юзли рафиқам, кундуз қошли маъшуқам Кумушхонимга!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАЪЮБ [а. معيوب – камчилиги, нуқсонли бор, айбли] *эск. кт. айн. айбдор.* *Қора курсида бир жамоа маъюблар.. ўлтирибдирлар.* «Муштум».

МАЪЮС [а. مأيوس – умидсизланган, руҳи тушган] *кт.* 1 Ноумид, тушкун ҳолатли; тушкун. [Отабек:] *Бу ерда сўзимни эшитувчи биров ҳам бўлмади, бўлсалар ҳам, «сенинг арзингни шу хонлар ижро қиладими?» деб, мени маъюс қилдилар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Қиз умид билан кўтарган бошчасини яна ёстиққа қўйди. Нон илинжида чақнаган йирик кўзлари маъюс юмилди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 Эзилган, ғамгин ҳолатли; хомуш. *Унинг маъюс чеҳрасига қараб туриб, Жавлон бадтар эзилиб кетди.* Л. Тожиёва, Меҳрим сизга, одамлар. *Катта-кичик, ёш-қари эркакаёллар оқими кўнгилдан йиғлар, уларнинг кўз ёшларини маъюс эзилган бошлари ифода қилар эди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Ўйларимда толган ўйчан тол Маъюсгина эгмиш бошини.* Ҳ. Абдуназар, Анжир гули. *Қишлоқ чоллари мурдалар қошига аста қадам ташлаб келишдида, тиз чуқиб, маъюс ҳолда анча сукут қилишди.* Т. Рустамов, Мангу жасорат.

МАЪЮСЛАНМОҚ Маъюс бўлмоқ, маъюсликка тушмоқ. *-Кечқурун далада олисдан ўт кўрсам, овулим эсимга тушади, – маъюсланиб деди Ўроз.* Ойбек, Танланган асарлар. *Баъзи ота-оналар касал болани врачга кўрсатиб даволаш ўрнига қойиб, ўсал қилдилар ва бола баттарроқ маъюсланади.* «Фан ва турмуш».

МАЪЮСЛИК Маъюс ҳолат, маъюс кўриниш. *Отабек Зайнабнинг юзидаги маъюсликни биринчи кўришдаёқ сизди.* А. Қоди-

рий, Ўтган кунлар. *Мукаррам негадир хафа, аллақандай нарса.. кўзларига маъюслик, юзларига сўлғинлик кўланкасини соларди.* С. Кароматов, Матонат.

МАЪЮСОНА Маъюс бўлиб, маъюслик билан, ғамгин. *Бир оз жим қолдилар.. Офтоб ойим энтикиб оғир нафас олди ва маъюсона Кумушга қаради.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАЪҚУЛ [а. معقول – оқилона; мантиқий; тушунарли] 1 Талаб-истакка тўғри келадиган; мақбул. *Маъқул иш. Маъқул гап. Маъқул фикр.* ■ *Комплекс лойиҳалар ҳозир сероб. Маъқулани танлайсиз, қураверасиз. «Ўзбекистон кўриқлари». Низомиддинов ишни бир ёқлама олиб боряпти. Шу одамнинг иши менга унчалик маъқул эмас.* С. Аҳмад, Ҳукм.

2 (кесим вазифасида ёки таркибида) Яхши, дуруст. *Ёки ўзини кўрмасдан, ғойибона севиб юрганим маъқулмикан?* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлақати. *Нонушта қилаётганимизда, мана бу чўқморни унга айтаиб қўйганимиз маъқул.* Мирмуҳсин, Меъмор.

3 Маъқуллаш, розиликни билдиради: яхши, дуруст, хўп. *Маъқул, маъқул, бой ота, соя давлатингиз кам бўлмасин!* Ойбек, Танланган асарлар. *..Эрта билан йўлга чиқайлик. -Маъқул, – деди Меъмор.* Мирмуҳсин, Меъмор.

4 Гап-сўзни қайтармайдиган; ювош. *Башират хола қаршисида опасини хуноб қиладиган энгилтак Олимжон эмас, балки оғир табиатли, мўмин, маъқул ва эс-ҳушли, бутунлай бошқа бир бола тургандай эди.* А. Мираҳмедов, Кулган чечаклар.

Маъқул бўлмоқ (ёки келмоқ, тушмоқ) Мақбул деб қабул қилмоқ. *Гапим икковига ҳам маъқул бўлди, шекилли.. у ёғи кўнгилдагидек бўлди.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлақати. *Бу гап залда ўтирганларга ҳам маъқул тушди.* «Ёшлик». *Каромат хола, ҳатто бирор нарса ўзига ҳаддан ташқари маъқул келса ҳам, ўша нарсани қарғаб-қарғаб мақтарди.* Ю. Шомансур, Қора марварид. **Маъқул қилмоқ** Маъқул деб тан олдирмақ; маъқуллашмоқ. *Удўстларига тунов кунги шеърини маъқул қила олганига қувонарди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

МАЪҚУЛЛАМОҚ Маъқул деб билмоқ, мақбул топмоқ; қувватламоқ. *Унинг бош энержетик бўлганини эшитган биров маъқулларди, бировга алам қиларди.* Ҳ. Олимжонов,

Тақдир тақозоси. *Эликбоши бу фикрни маъқулади ва ўзи ҳам бу хусусда анча маълумот берди.* Ойбек, Танланган асарлар.

МАЯК *айн. маёк.*

МАЯТНИК [*р.* маять — «у ёқ-бу ёққа қимирлатмоқ, тебратмоқ» фл. дан] I Юқори учи қўзғалмас нуқтага осиб қўйилган, пастки учига оғир юк ўрнатилган тебранувчи стержень.

2 Қўл ва ён соатларининг юришини мунтазамлаштириб турувчи, ўз ўқи атрофида гоҳ чап, гоҳ ўнг томонга бир тартибда тебраниб турадиган деталь.

МАҚБАРА [*а.* مقبره — қабристон, гүристон] Қабр устига қурилган меъморий иншоот ёки тош тобут; даҳма, сағана. *Исмоил Сомоний мақбараси. Шоҳи Зинда мақбараси.* ■ Қушбеги ўтирадиган жойнинг шарқ томонида бир мақбара бўлиб, унда кечалар чироқ ёқилади. С. Айний, Дохунда.

МАҚБУЛ [*а.* مقبول — қабул қилинган, маъқулланган] *кт.* Қабул қилса, маъқулласа бўладиган, маъқул келадиган. *Мақбул гап. Мақбул асар. Мақбул бўлмоқ.* ■ *Маъқул ва мақбул тадбирни шояд сиз жанобдан эшитгаймиз.* Ойбек, Навоий. *Ҳамадоний ва Фарҳод Ойнагулни она юртига ўтказиб юборишнинг мақбул йўли ҳақида аниқ фикрга келишди.* А. Ҳакимов, Илон изидан.

МАҚОЛ [*а.* مقال — мақола, кичик асар; сўз, нутқ] Ҳаётий тажриба асосида халқ томонидан яратилган, одатда панд-насиҳат мазмунига эга бўлган ихчам, образли, тугал маъноли ва ҳикматли ибора, гап. *Ўзбек халқ мақоллари.* ■ *Махдум.. Анварнинг бирор камбағал билан «эзилишиб» ўтирганини кўрса.. «Сут билан кирган, жон билан чиқар» мақоли кўп тўғри сўз, деб ўйлар ва энсаси қотиб, четга кетар эди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

МАҚОЛА [*а.* مقالة — нутқ; кичик асар] Тўплам, журнал, газета ва ш. к. учун ёзилган ёки уларда босилган, ҳажми унча катта бўлмаган илмий ёки публицистик асар. *Газетанинг бош мақоласи. Мақола ёзмоқ.* ■ *Сидиқжон овқатдан кейин қўлига газета олган эди, бир мақолани яримлатмасдан, кўзи сузилди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. [Ш. Рашидов] *Редакцияга фронтдан, кейинчалик гостипалдан шеърлар ва публицистик мақолалар йўллаб турди.* Н. Сафаров, Оловли излар.

Луғат мақоласи Луғатларда ҳар бир сўзнинг (бош сўзнинг) тавсифига оид тугал материал.

МАҚОЛАНАВИС [*а.* + *ф.* مقاله نویس — мақола ёзувчи] *эск. айн. журналист.*

МАҚОМ I [*а.* مقام — жой, ўрин; товушлар қатори, куй (оҳанг) тузилиши] I Муслмон Шарқи мусиқасида мусиқий оҳанг, куй йўли, тартиби, шакли ва жанри. *Саидий ўлтирган ерида машқ мақомига тебранар эди.* А. Қаҳҳор. Сароб. *Ашула ниҳоятига етди. Лекин бир зумдан кейин яна айни товуш парвоз қилди. Аммо ўзга мақомда.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 «Шашмақом» деб аталган олти қисмдан иборат ўзбек мумтоз мусиқа асарининг ҳар бир қисми. «Наво» мақоми. *Мақомлардан парчалар.* ■ *Шерозийнинг қўлларида соз, Гуркирайди мақом куйлари.* Э. Раҳим.

3 Тартиб, ўлчов. *Узун сариқ капирини бир мақомда тебратиб чиқиллаётган катта девор соати узиб-узиб данғиллай бошлади.* П. Турсун, Ўқитувчи.

4 Ўйинда усулга, ритмга мос қўл, оёқ, бадан ва юз ҳаракати; муқом. *Шўх йигитлар ўйинчининг мақомига қийқириқ билан жавоб берардилар.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

5 кўчма с. т. Хатти-ҳаракат, усул; йўл. *Уста кўрмаган шогирд ҳар мақомга йўрғалар.* Мақол. ■ *Носирхон тўра жуда мунофиқ.. ифвогар одам экан. Бизга қарши курашмоқ учун ўзини ҳар мақомга солди.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

МАҚОМ II [*а.* مقام — вазият, мавқе; ўрин, жой; даража, мартаба] *кт.* 1 Ўрин, жой.

2 Мартаба, мавқе. *Олий мақомга эришмоқ.* ■ *Бу учинчи оилага кўчишда Анварни энг хурсанд қилган нарса мактабдаги болаларнинг озор беришларидан қутулиши ва домланинг асранди ўғли мақомини олиши бўлди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

3 ҳўқ. Сайлаб қўйиладиган шахслар, фуқаролар, давлат идоралари, ташкилот, муассаса, халқаро ташкилотларнинг меъерий ҳужжат билан расмийлаштирилган ҳуқуқий ҳолати. *Таъсис ҳужжатлари тўла-тўқис ва нуқсонсиз бўлса, диний ташкилот давлат рўйхатига олиниб, юридик шахс мақомига эга бўлади ва қонун доирасида фаолият юрита бошлайди.* Газетадан.

4 *дин.* Тасаввуфда ҳар бир суфий босиб ўтиши лозим бўлган босқичлардан бири ёки

ҳар бири (аксар манбаларда тўрт мақом: шариат, тариқат, маърифат, ҳақиқат тилга олинади).

МАҚОМЧИ «Шашмақом»ни биладиган, мақом куйларини ижро этадиган созанда, хонанда. *Ўзбекистон радиоси ҳузурида мақомчилар ансамбли ташкил топганига кўп вақт бўлгани йўқ.* Газетадан.

МАҚСАД [а. مقصد — ният, юқори тилак; ингилиш] 1 Эришиш, амалга ошириш учун кўзда тутилган нарса, мурод, муддао. *Ўқишни ўз олдига мақсад қилиб қўймоқ. Мақсадга етмоқ. Мақсадга эришмоқ.* ■ *Холжонбеканинг шаҳарга тушишидан мақсади Шерназарбойни бир кўриш эди.* Ж. Шарипов, Хоразм.

2 3-ш. эгалик, ў.-п. к. қўшимчалари билан (**мақсадида**) кўм. *взф.*: мақсад, сабаб муносабатини билдиради: учун; ниятида. [*Ҳасанали*] *Отабек билан бирга чой ичиш мақсадида, эрталаб Ойбодоқнинг дамлаган чойига бормай, Отабекнинг уйғонишини кутиб юрди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАҚСУД [а. مقصود — исталган, талаб қилинган, мўлжаллаб қўйилган; ният, истак] 1 *эск.* Мақсад, мурод. *Бунда келмоғликдан яна бир мақсудим шулким.. жаноблари ижозат буюрсалар, Вали аканинг ўғлини олиб кетсам.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 Мақсуд (эркаклар исми).

МАҚТАМОҚ Яхши томонларини, фазилатларини кўрсатиб гапирмоқ, яхши қилиб кўрсатмоқ. *Ўзини мақтамоқ. Ўқувчини мақтамоқ.* ■ [*Офтоб ойим.*] *Чиройли йигит, ақлли йигит, деб мақтай-мақтай Тўйбеканинг ичаги узилди, у ким эди?* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Нонвойлар.. гоҳида саватларини бурниниғининг тагига келтириб, нонларини сўлқиллатиб мақтайдилар.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

МАҚТАНАРЛИ Мақтанса арзийдиган, мақтовга сазовор, лойиқ. *Мақтанарли ишлар. Мақтанарли натижалар.*

МАҚТАНМОҚ Ўзини улуғлайдиган, мақтайдиган гаплар айтмоқ. [*Тожибой*] *Раёнда ва бошқа раислар олдига «Мақтаб қураётиман», деб мақтанди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

МАҚТАНЧОҚ Ўзини ўзи мақтайдиган, мақтанишни яхши кўрадиган. *Бу нарса уни найрангбоз, алдоқчи, тилёғлама, мақтанчоқ, ваъдабозга айлантириб қўяди.* Газетадан.

МАҚТАРЛИ Мақтаса арзийдиган, мақтовга сазовор, лойиқ. *Ҳовлининг кунчиқаридан кунботишга қаратиб солинган, унча мақтарли бўлмаса ҳам, замонасининг олдинги биноларидан ҳисобланган бир айвон билан бир уйга кўз тушади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАҚТОВ Мақтаб айтилган ёки ёзилган сўз, гап. *Уларнинг баъзи мақолалари ва тақризлари фақат мақтовлардан иборат бўлиб қоляпти.* Газетадан. *Раиснинг охириги якуловчи сўзи ҳам.. мақтовдан нари ўтмади.* С. Анорбоев, Оқсой.

Мақтов қоғози Ўрناق бўларли ишлари, ютуқлари, хулқи учун бериладиган расмий хужжат.

МАҚТОВЛИ 1 Мақтовга сазовор бўлган, мақталган. *Мақтовли йигит.* ■ *Қизини мақтовли куёвга бериб, кўйлагига сиғмай юрган Офтоб ойим учун куёвигина эмас, ҳамто эрининг ҳам бу вартаса [гирдобга] тушмоғи чиндай оларлик бир ҳол эмас эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Мақтов маъноли, мақтов айтилган. *Сени кўриб тўймас кўзлар кўп, жоним. Сен учун мақтовли сўзлар кўп, жоним.* Р. Бобожон.

МАҚТУЛ [а. مقتول — ўлдирилган, қатл этилган] *эск. кт.* Қатл этилган, ўлдирилган. *Мақтулларнинг эгалари ҳеч ишни текширмай қўйдилар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Ҳали жони чиқмаган мақтулни ўз ҳолига ташлаб, иккинчи банданинг бошини ҳам шу тарзда кесдилар.* С. Айний, Куллар.

МАҚТУЛА *эск. кт.* Қатл этилган аёл. *Фақат мақтуланинг яқинларигина бу жанозага етиб келолмадилар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МАҒЗАВА 1 Кир ювилган совунли сув. *Кир тоғораси ҳам ҳовлининг ўртасида мағзаваси билан қолаверди.* С. Зуннунова, Гўдак ҳиди. *Мағзава тўкадиган жой ҳам йўқми? Бўл! Ҳамза, Майсаранинг иши.*

2 *кўчма салб.* Эзма ва шалвираган, майдагап, ланж одам ҳақида. *Бўлди. Кўп мағзава бўлаверманлар. Мен айтадиган гапимни айтдим.* М. Ҳазратқулов, Журъат.

Мағзаваси чиқмоқ ёки мағзавасини чиқармоқ Расво бўлмоқ (расво қилмоқ). *Оғзидан «шахмат» «квадрат», «илғор метод» деган гаплар тушмаяпти. Унинг шахмати оёққа туриб кетса, Зуннуновнинг мағзаваси чиққа-*

ни. И. Раҳим, Ихлос. *Сизни, мана бу ерда кампирни кўпни кўрган эсли-ҳушли одамлар.. деб ишониб юрсам, ишининг мағзавасини чиқарибсизлар-ку!* С. Кароматов, Ҳижрон. **Устидан** (ёки устига) **мағзава тўкмоқ** (ёки ағдармоқ) Фисқ-фасод, гийбат, игво, тухма гапларни айтмоқ. *..сохта гувоҳликка ўтган. Устидан мағзава тўккан.* С. Анорбоев, Оқсой. *Худодан қўрқиб, бандадан уялингэй.. устига мағзава ағдараверасизми. Ким билади, балки янглишдир.* Р. Файзий, Ҳазрати инсон.

МАҒИЗ I [ф. مغز — мия: илик; ўзак; ақл-идрок; моҳият] (3-ш. бирл. мағзи) **I** Данак, ёнғоқ каби қаттиқ пўчоқли меваларнинг ички қисми. *Данак мағзи. Ёнғоқ мағзи.* ■ *Ипга чизилган бир шода мағизни билагига осиб олган Дилшод хурсанд, икки юзи анордек қизарган турар эди.* С. Зуннунова, Гўлак ҳиди.

2 Бирор нарсанинг ички қисми. *Миришкорлик билан таралган сув ернинг мағиз-мағзига сингиб, ғўза тупларининг ҳусни-жамолини очиб юборди.* А. Шермухамедов, Пискентлик паҳлавон. *Етиштириб узилмаган ноннинг мағзи хом қолиб, сифати бузилади.* «Фан ва турмуш».

3 кўча Асосий моҳият, мазмун. *Масаланинг мағзи. Гапнинг мағзи. Шоир ижодининг мағзи.* ■ *Ёппасига ва батамом қуролсизланиш ғояси таклифларимизнинг мағзи, ўзагидир.* Газетадан. *Шеърятдаги ушбу йўналиш фалсафий лириканинг мағзини ташкил этади.* «ЎТА».

Мағзини чақмоқ Бирор нарсанинг моҳиятини, мазмунини англаб етмоқ. *Ер сотган эр бўлмайди, эр ер сотмайди. Мана бу гапнинг мағзини чақ.* Ойбек, Танланган асарлар. *Ҳозир ҳам ҳамма жойда одамлар бу нутқнинг матнини қайта-қайта ўқиб, мағзини чақмоқдалар.* Газетадан.

4 Қора, сариқ каби сўзлар билан қўлланиб, киши бетининг рангини, шу рангга мойиллигини мағизга нисбатлаб билдиради. *Хусайн Бойқаро бу вақтда ўн саккиз ёшга тўлган, қизил мағиз, барваста йигит бўлган эди.* М. Осим, Аждодларимиз қиссаси. *Озгин, баланд бўйли солдат қора мағиз бир йигитнинг қулоғига нимадир деб шивирлади.* А. Убайдуллаев, Қонли издан.

Сариқ мағиз бугдой Бугдойнинг тоза, сарғиш рангли бир турта.

МАҒИЗ II (3-ш. бирл. мағзи) Кийим, кўрпа кабиларнинг четига икки қават қилиб тикилган, ранги шу нарсалардан бошқача бўлган тасма, адип, паровуз. *Кўрпа мағзи. Икки ёнига қизил мағиз тутилган шим.* ■ *Тошўлатов ёқасининг раҳи, енгининг учига сариқ клеёнкадан мағиз қилинган фуфайкасини ечиб, қозикча илди.* Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

МАҒЛУБ [а. مغلوب — енгилган, тор-мор қилинган] *кт.* Енгилган, мағлубиятга учраган. *Ҳаёт бир пойгадир, дейди, ўзиб кет, Майдондан чекинсанг, мағлубсан, ўртоқ.* Г. Жўраева. *Тагин ёдингда тут: босқинчилар мағлуб халқни алдаш учун ҳамма вақт олдин шундай муруватлар ҳам қилади.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.

Мағлуб бўлмоқ Енгилмоқ. *Бунга худо бас келмаса, бандаси бас келолмайди, — деди.. ва шу билан мағлуб бўлганини англатиб қўйди.* Ў. Ҳакимали, Навбаҳор. **Мағлуб қилмоқ** Енгмоқ. *Соколов қушбегини руҳан мағлуб қилганлигидан мамнун жилмайиб қўйди-да, истехзо билан жавоб берди.* К. Яшин, Ҳамза.

МАҒЛУБИЯТ [а. مغلوبیت — енгиллиш, мағлуб бўлиш] **I** Уруш, жангда енгиллиш. *Мабодо мағлубият хавфи туғилса, орқага қайтариш энг содиқ сарбозларига топшириллар эди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

2 Баҳс, беллашув, мусобақа кабиларда ютқазииш; ютқизик. *Бу якун, бу хотима Толиб акага мутлақо ёқмади. Бу ғирт мағлубият эди-да!* Ф. Мусаҷонов, Ҳиммат.

Мағлубиятга учрамоқ Енгилмоқ. *Аҳмад Мирзо бир ярим соатлар чамаси орқада жангни кузатиб туриб, ўз қўшинининг мағлубиятга учраётганини сизди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

МАҒОРА [а. مغارة — ғор, ер ости, ертўла] *эск. кт.* Ғор; ғорлар. [Жамила:] *Кетамиз! Мағорада яшасак ҳам, ишқимни куйлаб, сизни аллалай!* Ҳамза, Бой ила хизматчи. *Бу мағора («Партов» ғори) 1938 йилда қазилган. Бешиктош ғори сингари ибтидоий кишиларнинг ажойиб макони бўлиб чиқди.* Я. Фулом, Мағоранинг сири.

МАҒРАМОҚ *с. т.* Маърамоқ.

МАҒРИБ [а. مغرب — кунботар (жой ва вақт); ғарб; оқшом] *эск. кт.* Ғарб, кунботар. *Бир тўда йигит мағрибдан то машиққача етган лак-лак лашқари бўлган темурийлар салтанатини қулата олармидингиз!* Мирмуҳсин, Меъмор.

МАҒРУР [a. مغرور — ақлдан ажралган, алданган; ўзига бино қўйган, кеккайган] 1 Ўз қадр-қиммати, гурурини сақлаган; гурурли. Қосимбек ялт этиб Авазга боқди. Унга йигитнинг ўзини эркин, ҳатто жиндай мағрур тутиши ёқди. С. Сийёев, Аваз. Унсин хизматкорхона эшигида мағрур, лекин ўйчан ҳолда турган акасини кўриши билан югуриб бориб, уни қучоқлади. Ойбек, Танланган асарлар.

2 Асоссиз ёки ортиқ даражада гурурли бўлган, ўзини шундай тутадиган; кеккайган; манман; зид. **камтар**. Камтар бўлинг, мағрур бўлманг, кеккайманг. Ҳабибий. Гап камтарлик ҳақида борар экан, кўз ўнгимда ажойиб фазилатли кишилар, шу билан бирга, гердайган, мағрур, калондимоғ баъзи кимсалар савдаланади. Газетадан. Ушлариги мағрур ва «манман» Тожибой эмас, хийлагина ҳовуридан тушган ва анча мулойимлашиб қолган эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

3 кўчма Туриш-тузилиши, кўриниши виқорли. Ҳаворанг тоғ мағрур ястаниб ётар.. Ю. Ҳамдам. Жўрақул вагон деразасидан баҳор либосига бурканган ям-яшил далаларга, кўкка буй чўзиб, мағрур қад кўтарган ўрмонларга ифтихор туйғулари билан қараб борарди. Назармат, Жўрлар баланд сайрайди.

МАҒРУРЛАНМОҚ Мағрурлик, гурур хиссини туймоқ; гурурланмоқ. Сафарда дўстларинг кўп бўлсин. Мағрурлансин улар сен билан. А. Мухтор.

2 Ўринсиз (асоссиз) ёки ортиқ даражада гурурга берилмоқ; кеккаймоқ, гердаймоқ. Мағрурланиш, кўкракка муштлаш, кўзни шира босиш ёмон нарса. «Муштум».

МАҒРУРЛИК Мағрур бўлиш, мағрур ҳолат, ўзини гурурли тутиш. Уларнинг ҳаракатидаги ишонч ва хотиржамлик хотинга ғолибларнинг.. мағрурлиги бўлиб кўринди. Шухрат, Шинелли йиллар. Ажойиб бир халқнинг лобар қизисиз. Сиздан мақтанчоқлик, мағрурлик йироқ. Зулфия.

МАҒРУРОНА Мағрурлик билан, гурур билан, гурурланиб. -Мен, — деди Шокир мағрурона бир оҳанг билан, — «хуррият»дан кейин Эроннинг қандай обод бўлганини газеталардан ўқиб, билиб айтаётирман. С. Айний, Қуллар.

МАҲ унд. с. Ит ва б. баъзи ҳайвонларни чақиришни билдиради. Бу итни биламан.. мени танийди. Маҳ, Тўрткўз, маҳ! А. Қаҳҳор,

Асарлар. Қоронғида овоз эшитилди: -Тоймас, Тоймас, маҳ, маҳ! — Булар чўпонлар Жонтой билан Отақул эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

МАҲАЛ I [a. مهال — муҳлат, фурсат; замон, вақт] 1 (фақат аниқловчи сўз билан) Пайт, вақт. Тонг маҳали. Чопиқ маҳали. Тушлик маҳали. Ҳеч маҳал. Ҳар маҳал. ■ [Ойимхон:] Эртага ўқиш маҳалида кўлингиз тегса, бир келиб хабар олинг. П. Турсун, Ўқитувчи. Шу йўсин икки шўрпешона узоқ маҳалга-ча бир-биридан айрилмади. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 Марта, бор (пайт эътибори билан). Ҳар кун икки маҳал овқатланмоқ. Уч маҳал дори ичмоқ.

МАҲАЛ II [a. محل — жой, ўрин; хона] Чекка, атроф жой (марказга нисбатан). Маҳаллардан келган вакиллар. Маҳаллардан олинган хабарлар.

МАҲАЛЛА [a. محله — жой, ўрин, макон] 1 Шаҳарнинг маълум бир ҳудудни ўз ичига олган ва аҳолиси бир жамоага бирлашган, ўзини-ўзи бошқаришга асосланган ижтимоий-ҳудудий бўлаги. Маҳалла аҳолиси. Маҳалла қўмитаси раиси. Маҳалла жамғармаси. Маҳалла идораси. Тошкентнинг Янгиобод маҳалласи. ■ ..бой салмоқли равишда гапира бошлади: -Алҳамдулилло, ҳаммамиз мусулмонмиз, бир отанинг болаларимиз, бир маҳалладамиз, тобуткашмиз, ҳар кун бир-биримизга саломалик қиламиз. Ойбек, Танланган асарлар. Бу ишга бутун маҳалла аҳлини кўтариб, оёққа турғизган ким? «Гулдаста».

2 Айни бир ҳудуд (маҳалла)да яшовчилар; маҳалла оқсоқоллари. Тўй масаласида маҳалла нима деса, шу бўлади.

3 Маҳалла кенгаши ва у ўрнашган бино; маҳалла гузари. Мен маҳаллага бир чиқиб келай-чи, нима янгилик бор экан.

МАҲАЛЛАДОШ Бир маҳаллалик, бир маҳаллада яшовчи. Етти ёшга тўлганимда, кўпчилик маҳалладош қизлар каби мен ҳам мактабга бордим. Газетадан.

МАҲАЛЛАЛИК Бирор маҳаллада яшовчи киши. Шу маҳаллалик йигит. Бир маҳаллалик болалар.

МАҲАЛЛАЧИЛИК Бирор иш, тартиб ва ш.к. нинг сабаби бир маҳаллада туриш билан боғлиқ эканини билдиради. Маҳаллачилик, эдан қолиб бўлмайди, кирдик. С. Аҳмад, Сайланма.

МАҲАЛЛИЙ 1 Маҳалларга, атроф-жойларга оид. *Маҳаллий вақт. Маҳаллий саноат. Маҳаллий шароит.* ■ Элмурод ўйчан бир ҳолда нон кавшаб, чой ичар экан. Ойимхон икир-чикир маҳаллий янгликлар тўғрисида унга маълумот берди. П. Турсун, Ўқитувчи. *Стол ёнида марказий ва маҳаллий газеталар.. қават-қават қилиб суяб қўйилган.* П. Қодиров, Уч илди.

2 Ерлик. *Маҳаллий кадр. Маҳаллий халқ.* ■ Ҳамма ерда жангчиларимизга маҳаллий аҳоли ва партизанлар ёрдам кўрсатишди. Назармат, Жўрлар баланд сайрайди *.битта полициячи, яна иккита киши – маҳаллий амалдор бўлса керак, миллий кийимда эди.* К. Яшин, Ҳамза.

МАҲАЛЛИЙЛАШТИРМОҚ Маҳаллий шароитда қўлламоқ, маҳаллий шароитга мослаштирмоқ. *Экинни маҳаллийлаштирмоқ.*

МАҲАЛЛИЙЧИЛИК Маҳаллий манфатларнигина кўзлаб иш тутиш. *Ҳалиги қавмдаги муаллифлар энди ошқора ошина-оғайнигарчилик, суруҳбозлик, маҳаллийчилик йўлига ўтиб олдилар.* Газетадан.

МАҲБАС [а. محبس – қамоқхона; омборхона] эск. Ҳибсхона, қамоқхона. *Маъшуқа маҳбасига тушган Анвар ўлтуриб чидолмади, кафшини кийиб, ўрнидан турди, музлаган оёғини иситиш.. учун уй бўйинча кезина бошлади.* А. Қодирий, Мехробдан чаён.

МАҲБУБ [а. محبوب – севимли, севгили] кт. Севимли киши; ёр. *Севганини солиб эсига, Сен маҳбублар ёнида ўлтир.* А. Исроилов. [Ҳусайн Бойқаро:] *Юрак дардларини фақат май ва маҳбубларгина юпатади.* Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий.

МАҲБУБА 1 кт. Маҳбуб аёл; маъшуқа. *Йигит маҳбубасининг нозик қўлларидан тугтиб, ўзига тортарди.* С. Анорбоев, Оқсой.

2 Маҳбуба (хотин-қизлар исми).

МАҲБУС [а. محبوس – қамалган, қамоққа олинган] Зиндонга солинган, қамоққа олинган, озодликдан маҳрум этилган киши. *Орадан беш кунлар ўтди, маҳбуслар зиндон балосидан қутула олмаганларидек, уларнинг қамалиш сирлари ҳам ҳеч кимга билинмади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Бу қишлоқларда, асосан, Россиядан қувғин қилинган сиёсий маҳбуслар яшарди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

МАҲВ [а. محو – йўқ қилиш, тугатиш]: **маҳв бўлмоқ** кт. Йўқ бўлмоқ, битмоқ. *Упайт биз киргандик жангга, Бугун эса маҳв бўлмиш*

ганим. «Шарқ юлдузи». **Маҳв қилмоқ** (ёки этмоқ) Йўқ қилмоқ, битирмоқ; орадан кўтармоқ. *Ҳаётнинг бутун қувончи ижодда. Ижод қилиш ўлимни маҳв этишидир.* Газетадан.

МАҲВАШ [ф. مهوش – ой юзли; юзи ойга ўхшаш, гўзал] *поэт.* Жамоли ойга ўхшаш, ойдек гўзал, ой жамол; маҳпора. *Оразингни, эй маҳваш, боғ аро намоен қил. Лола кўксини доғ эт, гунча бағрини қон қил.* Муқимий.

МАҲДУД [а. محدود – чегараланган, атрофи ўралган] эск. кт. Чегара билан ўралган, чегараланган, чекланган. *Мулла Обид маҳдуд табиатли, фақат ишлаб ёйишни ёки туфлаб туғишни яхши кўрган қорин бандаларидан эмас.* А. Қодирий, Обид кетмон. *Мирза Олим шеърлари тематик жиҳатдан маҳдуд бўлиб, уларнинг, асосан шоир ҳаётида юз берган воқеалар тўғрисида ёзилган эканини юқорида айтиб ўтган эдик.* «ЎТА».

МАҲДУДЛИК Чекланганлик, чекланиб қолиш. *Илғор адабиёт ҳар қандай миллий маҳдудликни, ўз доирасида ўралашиб қолишликни рад этади.* Газетадан. *Бир бир-ёқламалик ва ижодий маҳдудлик мени жуда ташвишлантира бошлади.* Ф. Жўраев, Обид Жалилов.

МАҲЗУН [а. محزون – ғамли, хафа] эск. кт. Ҳазин, мунгли, ғамгин. *Унинг [Солиҳ аканинг] соч-соқолларида биронта қора қолмаган, дард эзган, маҳзун юзи сарғайган.* Ҳ. Аҳмар, Ким ҳақ? *Рубоим тори иккидур: бири қувноқ, бири маҳзун.* Э. Воҳидов, Муҳаббат.

МАҲҚАМ [а. محکم – мустаҳкам, мукамал; аниқ, ишончли] **1** Бузилиш, ўзгариш кабиларга чидамлилиқ даражаси юқори: пухта, мустаҳкам. *Маҳқам иморат. Эшикни маҳқам беркитмоқ.* ■ *Ғазал тўлалигича ўз қалбига кўчиб, хотирасида маҳқам ўрнашиб қолганидан, ўзида йўқ севиниб, оғзининг таноби қочди.* К. Яшин, Ҳамза.

2 Кўча Турғун, ўзгармас, саботли. *Маҳқам ирода.* ■ *Ғуломжон фикрида, қарорида маҳқам эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

3 Зўр куч билан, қаттиқ. *Қўлни маҳқам қисмоқ. Маҳқам ушламоқ.* ■ *Югуриб бориб, маҳқам кучоқлаб олди.* Ў. Ҳошимов, Қалбинга қулоқ сол.

4 Маҳқам (эркаклар исми).

МАҲҚАМА [а. محکمه – олий суд, трибунал; судлов] **1** тар. Ҳукм қилувчи, ҳукм чиқарувчи идора; суд. *Ҳоким маҳқамаси. Полиция маҳқамаси.* ■ *Ҳамма мол ва мулки*

билан қутидор Отабекка кафил бўлди ва қуш-бегининг ҳақиқа дуо қилиб, уювлари маҳкамдан биргалашиб чиқдилар. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Умуман, бошқарма, идора. Маҳалла фуқаролари у муттаҳамдан шикоятланиб, қозихона ва бошқа маҳкамаларга аризалар топширишлариغا қарамай, ҳар сайловдан Олимхон сип-силлиқ чиқади. Ойбек, Танланган асарлар.

МАҲКАМАЧИЛИК Ўз маҳкамасининг, идора ёки ташкилотининг манфаатинигина кўзлаб иш тутиш. *Тўрачилик, маҳкамачилик каби иллатларнинг ҳар қандай кўринишлариға қарши беомон курашиш керак.* Газетадан.

МАҲКАМЛАМОҚ Маҳкам қилмоқ, мустаҳкамламоқ. *Гулнор очилган тоқларни иш-комага кўтариб, тол пўстлоғи билан маҳкамлаб боғлайди.* Ойбек, Танланган асарлар.

МАҲКУМ [а. محكوم – ҳукм қилинган, қораланган; ўлиши аниқ бўлган] **1** Ҳукм қилинган. *Қиз кечгача болохонадаги қоронғи қазноқда тешиқдан мўралаб, дор ёғочи остида жаллоднинг сиртмоқ солишини кутган маҳжумдай, тақдирга тан бериб, отасини кутди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *..шармандали ўлимдан халос айланг. Мен сиздан дор талаб қиламан. Маҳжумнинг сўнги илтимосини мустажоб этмоқ сиз учун фарз-дур.* С. Сиёев, Аваз.

2 (ж. к. с. билан) Тақдири шу келишиқдаги сўз англартан нарса билан боғлиқлигини, шу нарса юз беришини, қисмати шу билан яқунланишини билдиради. *Эски дунё – одамларни эксплуатация қилиш ва халқларни эзиш дунёси ҳалокатга маҳжум.* Газетадан. *Камбағаллар ҳам мусулмончиликка иснод келтирмаслик учун, қарз бадалига бўлса ҳам, катта тўй ўтказиб, умрбод қашшоқликка маҳжум бўларди.* Ж. Шарипов, Хоразм.

3 Бировнинг амрида, ҳукмида бўлган, қарам, тобе. *Менинча, бу – мустамлаканинг – метрополияга, маҳжум миллатнинг – ҳоким миллатга, мазлумнинг зolimга қарши кўзғалиши.* А. Қаҳҳор, Сароб.

МАҲЛИЁ Ҳайрат ёки завқдан эс-ҳуши оғиб, анграйиб қолган. *Ҳатто тумсайиб ўтирган Асрора ҳам беҳштиёр чапак чалар, ўртоғининг ҳусну латофатига маҳлиё эди.* С. Аҳмад, Уфқ.

Маҳлиё бўлмоқ **1)** маҳлиё ҳолатда бўлмоқ. *Умид гапидан адашиб, қизга маҳлиё бўлиб*

қолди. Мирмуҳсин, Умид; **2)** бутунлай берилмоқ. *Бу манзарага маҳлиё бўлган Қўзибой, камарига қистириқлик китобни олиб, олдига қўйди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. *Райҳондек бойликка маҳлиё бўлма, Асло пок севгингани бекор хор қилма!* «Муштум».

МАҲЛИҚО [ф. مه – ой + а. لقاء – кўришиш, учрашиш; юз] *поэт.* Ой юзли, маҳваш, маҳпора, гўзал. *Келгай эдинг, эй маҳлиқо, ҳар дамда аҳволим сўраб, Бир неча кундир келмадинг, ҳайрона бўлдим соғиниб.* Ҳамза.

МАҲМАДОНА [а. + ф. محمدانه – Муҳаммадга ўхшаб, Муҳаммад каби ёки ф. منحه دانا – мен ҳамма нарсани биламан] **1** Ўзини билағон ҳисоблаб, билар-билмас, ҳар қандай гапга аралашаверадиган. *Султонновгина тили бийрон маҳмадоналарнинг адабини бериб, жойига ўтқизади.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. *Ишларимизнинг қадрини мана шунақа ҳовлиқмалар, маҳмадоналар, расмиятчилар туширяпти.* П. Қодиров, Уч илди.

2 Ёшига нисбатан кўп гап биладиган; гапдон, қақилдоқ. *Уста Маҳкамнинг кичик қизи Инобат маҳмадонанига чиққан.* С. Аҳмад, Суд. *Кўп маҳмадона бола экан, ҳеч чакаги тинмайди.* «Ёшлик».

МАҲМАДОНАГАРЧИЛИК айн. маҳмадоналик. *Зўрға ўзига келиб тилга кирган Малик маҳмадонাগарчилик қилиб, бизга сўз бермади.* «Ёшлик».

МАҲМАДОНАЛИК Маҳмадоналар каби гап-сўз қилиш, гапириш. *Ёрмат.. қизининг бундай маҳмадоналигига ғазабланиб, қошқовоғини солди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Энди катта бўлиб, унча маҳмадоналик қилмайди-ю, ота-онасига ўхшаб, бу ҳам бувиси нима деса, кулиб тураверади.* «Гулдаста».

МАҲОБАТ [а. مهابت – кўрқув; ҳурмат; улуғворлик; ҳайбат, салобат] *кт..* **1** Ҳайбат, салобат, улуғворлик. *Зўр металл заводи барпо этилди.* *Маҳобат гурлади унинг сасида.* Х. Расул.

2 Ваҳима, ваҳм.

Маҳобат қилмоқ Ваҳима билан гапирмоқ, ваҳима қилмоқ. *Баъзи мулалар жинни тўранинг телба-тескари сўзларини илб олиб, маҳобат қилишганди.* Ш. Тошматов, Тонгдаги кўланка.

МАҲОБАТЛИ *кт.* **1** Маҳобати, салобати бор; ҳайбатли, улуғвор. *Маҳобатли тоғ.* ■ *Ахён-ахёнда маҳобатли.. тепалар ўркачини бир-бирига ўгириб ётибди.* Й. Шамшаров, Пахтақайнар.

2 Ваҳимали. -Шундайми, — дебди амалдор маҳобатли товуш билан. «Муштум».

МАҲОЛ [a. محال — мумкин бўлмаган, амалга ошмайдиган; номукин, бемаъни иш, гап] Амалга оширилиши мумкин бўлмаган; қийин, мушкул. *Майсаранинг айтгани тўғри. Қиз иккови бир-бирини ўлғудай яхши кўргандан кейин айириш маҳол!* Ҳамза, Майсаранинг иши. *Киши ота-онасидан айрилиб чидайди, бироқ она юрагидан айрилиб яшаши маҳол.* Э. Усмонов, Ёлқин.

Амри маҳол қ. амримаҳол.

МАҲОРАТ [a. مهارت — моҳирлик, усталик, эпчиллик] Бирор иш, касб учун зарур ёки шу соҳада орттирилган усталик, санъат; моҳирлик. *Ижодий маҳорат. Ёзувчилик маҳорати. Маҳорат орттирмоқ. Маҳорат кўрсатмоқ. Маҳоратга эришмоқ.* ■ Унинг асосий касби дурадгорлик бўлиб, бу ҳунарда маҳорати катта эди. С. Айний, Эсдалиқлар. *Устоз билан шогирд маҳоратда тенглашиб, гоҳи шогирд қўли устунлик қила бошлади.* «Ўзбекистон кўриқлари».

МАҲОРАТЛИ Катта маҳоратга эга; моҳир, уста. *Театрда бундай маҳоратли, билимдон санъаткорлар кўп.* Газетадан.

МАҲПОРА [ф. مهپاره — ойпарча; гўзал] поэт. Ой юзли, ойдек гўзал; маҳваш.

МАҲР [a. مهر — сеп; қалин пули] тар. 1 Никоҳ вақтида куёв томонидан келинга ажратиладиган доимий ва шахсий мулк. *Маҳр бермоқ.* ■ *Уйимга нимага кирасан, ушим энанг маҳрига тушганми?* Ойбек, Танланган асарлар.

2 с.т. Шахсий мулкдан меросхўрларга тегадиган улуш. *Шу гап жанжалга қолмай, иссиғида ҳовлига нарх қўйиб, меросхўрларнинг маҳрини белгилаб қўйсак.* С. Аҳмад, Хомталаш.

МАҲРАМ [a. محرم — ман, ҳаром қилинган; ҳарамга кириш ҳуқуқи бор] 1 тар. Бухоро ва Хива хонлигида: сарой амалдорларининг ёзишма ишларини бошқарган лавозимли киши ва унинг мансаби. *Карвонбоши амир ҳақиқа узун дуо қилгандан кейин ёнини очиб, маҳрамга йигирма танга хизматона.. берди.* С. Айний, Қуллар.

2 эск. Ишончли хизматкор, чўри. *Маҳрамлар пиёлаларда май келтирадилар.* «Ёшлик».

3 эск. Сирдош дўст, ҳамдам. *Ҳасанали.. Отабекка маҳрам бўлишга лойиқ бир меҳрибонликка эга бўлганликдан бек билан очик*

сўзлашиш фикрига келди. А. Қодирий. *Ўтган кунлар. Энг яқин ўртоғи.. Зebихон бўлиб қолди. Иккаласи сирдош, маҳрам.* Чўлпон, Кеча ва кундуз.

4 дин. Шариатга кўра, аёл киши юзи очик ҳолда кўришиши мумкин бўлган, аммо никоҳ нораво бўлган яқин эркак қариндош (аёлинг отаси, ўғиллари, ака-ука, амаки, бува, тоға, қайнотаси); зид. **номахрам.**

5 сфт. Ман қилинган, тақиқланган; бошқалардан сир тутиладиган, махфий; ножаиз. *Келинг энди, бирпас тотув бўлиб, маҳрам гаплардан гапиришиб, кўнгилдаги кудуратларни ёзайлик.* Ҳамза, Бой ила хизматчи.

6 этн. айн. бачча. *Аввал уни [Мамарайми] муллаваччалар судради, кейин имонсиз мударрис ўзига маҳрам қилиб олди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

МАҲРУМ [a. محروم — бенасиб, бебаҳра қолган; ажратиб қўйилган, четлаштирилган] Муяссар, баҳраманд ёки эга бўлиш, фойдаланиш учун имкони, ҳуқуқи бўлмаган; бебаҳра, бенасиб. *Севгисиз юрган дугоналари кўзига галати, ҳаётнинг энг зарур ва олижаноб нарсасидан маҳрум кишилардек бўлиб кўринарди.* Шуҳрат, Шинелли йиллар. *Аслида эса улар энг муҳим нарсадан — ота-она меҳридан маҳрум.* «Шарқ юлдузи».

Маҳрум бўлмоқ Маҳрум ҳолатга тушмоқ, айрилмоқ. *Имтиёзлардан маҳрум бўлмоқ. Мол-мулкдан маҳрум бўлмоқ.* ■ *Фотима уч-тўрт ёшларидаёқ ота-онасидан маҳрум бўлиб, амакисининг қўлида қолди.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Маҳрум қилмоқ** (ёки этмоқ) Маҳрум ҳолатга туширмоқ, бенасиб қилмоқ. *У ўзини катта имтиёзлардан маҳрум қилган янги тузумга қарши курашмай туролмас эди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Она меҳрига ҳам қонмади. Бевақт ажал уни бу бахтдан маҳрум этди.* С. Кароматов, Сўнгги бархан.

МАҲРУМИЯТ эск. кт. Маҳрумлик. *Шу оғир меҳнат, шу оғир маҳрумиятлар эвазига онани бошига кўтариш.. ўрнига Муҳиддин онасини урди.* М. Исмоилий, Фарзанд бурчи.

МАҲРУМЛИК Маҳрум ҳолат, бенасиблик. *Ғалаба деб гулгун очилган қизларимиз барча маҳрумликларга бардош беришди.* Н. Сафаров, Оловли излар.

МАҲСИ Қўй ёки эчки терисидан тайёрланадиган, узун қўнжли, пошнаси, тагчар-

ми юмшоқ, кавуш ёки калиш билан кийиладиган миллий оёқ кийими. *Амирқон маҳси. Заифона маҳси. Маҳсисини ечмоқ.* ■ *Дарров кавуш, маҳсисини, чопонини кийиб, онасини уйғотди.* М. Осим, Карвон йўлларида.

МАҲСИДЎЗ Маҳси тикувчи қосиб. *Шокир ота деган маҳсидўзнинг дўконхонасида этигини бутунлаб олибди.* Ойбек, Танланган асарлар.

МАҲСИЧАН Фақат маҳси билан, маҳси устидан кавуш ёки калиш киймасдан. *Дукондор йиғит.. Мавлавий Йўлдошни кўргач, шошиб қолиб, маҳсичан ерга тушди.* С. Абдулла, Мавлоно Муқимий.

МАҲСУЛ [а. محصول — йиғиб-терилган ҳосил, мева; самара; натижа, унум] 1 Иш, фаолият, меҳнат самараси, меваси. *Ижодий меҳнатнинг маҳсули.* ■ *У кўтаринки кайфиятда эди, кечаги, бугунги иш маҳсулидан хурсанд.* М. Хайруллаев, Кўнгил.

2 *айн. маҳсулот. Оғир саноят маҳсули.* ■ *Пахта бизнинг ғалабамизни белгилаб берувчи асосий маҳсулимиздир.* Газетадан.

3 Ҳосил, унум. *Ер ҳам тирик жон. Инсондек нафас олади, озикланади, ниҳоят, маҳсул беради.* С. Кароматов, Сўнгги бархан. *Дехқон осмонга қараб, яхши ҳаводан қувонса, ерга қараб, мўл маҳсулидан суюнади.* М. Исмоилӣ, Фаргона т. о.

4 *кўчма* Бирор нарсадан юзага келган нарса; натижа. *Йигиталининг рангига бир оз заҳиллик урибди. Бу муттасил давом этиб келаётган уйқусизлик, ададсиз изтиробларнинг маҳсули, албатта.* Д. Нурий, Осмон устун. *Хулоса шу: эҳтирос йўқ, бу эзмалик, бепарволик маҳсули.* «Муштум».

МАҲСУЛДОР Кўп, яхши маҳсул берадиган; сермахсул, серунум. *Маҳсулдор ер. Маҳсулдор қора моллар.* ■ *Ўзбекистонда яқин вақтларгача асосан пахта етиштириларди. Унинг ёнига энг маҳсулдор экин.. — бугўй қўшилди.* Газетадан.

МАҲСУЛДОРЛИК Маҳсул (ҳосил) бериш даражаси, имконияти. *Бу сессияларда.. чорвачиликнинг маҳсулдорлигини ошириш масалалари муҳокама қилинган.* «Муштум». *..хўжалик маҳсулдорлигини оширишнинг омиллари хилма-хилдир.* «ЎТА».

МАҲСУЛЛИ кам қўлл. *айн. маҳсулдор.*

МАҲСУЛОТ [а. محصولات — «маҳсул» с. кўпл.] Ишлаб чиқарилган нарса; маҳсул (лар). *Ялли маҳсулот. Чорвачилик маҳсулот-*

лари. Саноят маҳсулоти. ■ *Бўёқ олиш учун нефть чиқиндилари ва тошкўмирни кокслашдан олинган маҳсулотлар асосий хомашё ҳисобланади.* «Фан ва турмуш».

Интеллектуал маҳсулот Маънавият, илм-фан, техника соҳасидаги изланишларнинг натижалари, адабиёт ва санъат асарлари мажмуи.

МАҲТАЛ Кутиб, қараб қолган; мунтазир (*яна қ. маътал*). *Борарқанман шошиб-жадал. Йўлларимга боқдинг маҳтал.* Х. Салоҳ. *Нуроний отахон қабулхонада Бир оғиз сўзингни кутмоқда маҳтал.* Г. Жўраева.

МАҲФИЛ [а. محفل — тўпланиш жойи; йиғилиш, йиғин] *эск. кт.* Мажлис давраси, ўтириш, мажлис. *Шамъ рухсоринг ёнар маҳфилда гул-гул кечалар, Бормиди қасдинг магар куйдиргали парвонада.* Муқимий.

МАҲШАР [а. محشر — тўпланадиган жой, майдон; тўпланиш; оломон] Диний эътиқодга кўра, лунё тамом бўлгандан кейин — охиратда бутун ўлган кишилар тирилиб, ўрнидан туриб (қиймат) тўпланадиган ва сўроқ қилинадиган кун. *Олло, деб йиғладим қоронғу тунда, Шарманда бўлмайин маҳшар кунда.* «Юсуф ва Аҳмад».

МАҲШАРГОҲ *дин.* Маҳшар содир бўладиган ер. *Холжон хола ўлиб, кўзини очса, маҳшаргоҳда юрган эмиш.* Файратӣ, Довдираш.

МЕБЕЛСОЗ Мебель тайёрловчи, ишлаб чиқарувчи.

МЕБЕЛСОЗЛИК Мебель ишлаб чиқариш. [*Тошкент «Шарқ» мебель фирмаси*] *Бу йил 60 та янги, ҳозирги замон мебелсозлик техникаси ускуналарини ишга туширади.* Газетадан.

МЕБЕЛЬ [фр. meuble — уйнинг кўчар жиҳозлари < лот. mobilis — ҳаракатчан, кўчадиган] Диван, стол, стул, шифоньер ва ш.к. ёғочдан ясалган уй жиҳозлари. *Жазиллаб турган ҳовлиси чоғроққина бўлса ҳам, уйда хоналари кўп.. шаҳардагидек мебеллар билан жиҳозланган.* А. Мухтор, Кумуш тола.

МЕВА [ф. میوه — ҳосил, ҳўл ва қуруқ мева] 1 Баъзи дарахт ва буталарнинг ҳосили. *Ейишли мева. Еб бўлмайдиган мева. Ҳўл мева. Қуруқ мева. Мева шарбати.* ■ *Маржон каби қизарган меваларини кўтара олмай, турли томонга бош эккан жийда дарахтлари узоқдан кумуш каби оқариб кўринадилар.* А. Қодирӣ, Обид кетмон. *Ўлкамизда куз, мевалар фарқ нишган палла.* Газетадан.

2 Мевали дарахт. Саид, Мирзақуллар ёш мева кўчатларини қўпарар, Ҳайдар уларни тўплаб, боғ-боғ қиларди. «Ўзбекистон қўриқлари». Унча катта бўлмаган, чоғроқ ҳовлининг ўзида ун ҳилча мева навлари бор. Ж. Абдуллахонов, Орият. Кечанинг қоронғулиги устига меваларнинг қуюқ япроқлари қўшилиб, бу майдон, айниқса, Отабекнинг ҳозирги кўнглига яқинлашиб келар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 кўчма Самара, натижа, маҳсул. *Илоҳи бўлгайсан, болам, баркамол. Умримнинг меваси — бир тоза ниҳол.* «Равшан». *Эл таомилда: кексалар ҳамиша маслаҳат беришар, ёшлар эса ўша маслаҳат меваларини теришар эди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

4 Шакарпазлик маҳсулотлари, ширинлик. [Ҳакимбойвачча] *Ранг-баранг қимматбаҳо мевалар, қаймоққа қорилган нонлар билан тўла дастурхон ёзиб, аччиқ чойни қуя бошлади.* Ойбек, Танланган асарлар.

МЕВАЗОР Мевали дарахтлар билан банд жой; мевали боғ. *Ўрда дарвозасининг саҳни ботмонлаб ҳисобланган мевазор бўлиб, бунда олма, ўрик, нок ва тут ёғочлари хийлагина бор эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Ўзбекистон деганда, поёнсиз пахтазорлар билан бирга серҳосил мевазорлар, полизу яйловлар кўз ўнгимизга келади.* «Саодат».

МЕВАЛИ Мева берадиган; мева қиладиган. *Мевали дарахтга тош тегади.* Мақол.

МЕВАСИЗ Меваси йўқ, мева бермайдиган, қилмайдиган. *Мевасиз дарахт.*

МЕВАФУРУШ [мева + ф. فروش — сотувчи] Мева сотувчи киши.

МЕВА-ЧЕВА Ҳар хил мевалар, турлитуман ширинликлар. *Мева-чева ўзимиздан чиқмаса бўлмас экан. 10 гектар ерга боғ қилиб қўяйлик.* «Муштум». *Матпано баққолчиликка ўтиб, бир белбоғ мева-чева олди.* С. Сиёев, Аваз.

МЕВАЧИЛИК Қишлоқ хўжалигининг мева етиштириш билан шуғулланадиган тармоғи. *Мевачиликни ривожлантириш.* ■ *Чунончи, деҳқончиликда дон экиш, сабзавотчилик, мевачилик пайдо бўлди.* Газетадан.

МЕГАЖИН [мўғ. мэжж — урғочи қобон] 1 Урғочи чўчка.

2 Шу ҳайвонга нисбатли ҳақоратни билдиради (хотин-қизларга нисбатан ишлатиладиган қаттиқ ҳақорат сўзи). [Шарофат:] *Мен у ёқда итвачча боқиб ўтирибман-у, бу*

киши [Сидиқжон] бу ерда мегажинларнинг этагини ўпиб юрадилар. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *Гапир, мегажин! Нега келдинг бу ерга?* К. Яшин, Ҳамза.

МЕГАПОЛИС [юн. megas — катта + polis — шаҳар] Ёнма-ён жойлашган бир қанча шаҳар ва аҳоли яшайдиган масканларнинг ўсиб ривожланиши ва қўшилиб кетиши натижасида ҳосил бўлган улкан шаҳар.

МЕГАФОН [юн. megas — катта, баланд + phone — товуш] Товушни маълум йўналишда кучайтириб берадиган, одатда конуссимон шаклда ясалган, дастали радиокарнай.

МЕДАЛЛИ Медали бор, медаль билан мукофотланган. *Биз Мехико ўйинларида фидокорлик билан қатнашган медали спортчиларни олқишлаймиз.* Газетадан.

МЕДАЛЬ [фр. medaille < лот. metallia — металл танга] Алоҳида хизматлари ёки муваффақиятлари учун бериладиган, турли (тўғарак, ромб ва б.) шаклда ясаладиган, тегишли бўртма тасвир ва ёзуви бўлган нишон. *Мактабни олтин медаль билан битирди.* ■ *Халқ хўжалиги виставкасидан яна олтин медаль олдинг.* С. Аҳмад, Юлдуз. *Болалар уруш йилларида қўмондонлар номидан ёзилган ташаккурномаларни, ҳар хил медаль ва орденларни топиб келишди.* Э. Раймов, Ажаб қишлоқ.

МЕДАЛЬОН [фр. medaillon < лот. metallia — металл танга] Ичига расм ёки бошқа нарса солинадиган, одатда доира ёки эллипс шаклидаги, бўйинга тақиладиган безак буюми. *Нормат бинтни противогаз халтасининг устки чўнтагига солиб қўйди ва медальонни кўриб:* «*Номайи аъмолимнинг ҳаммаси шунда*» деди-да, уни шимининг соат чўнтагига бекитди. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

МЕДИАНА [лот. mediana — ўрта; ўртача; ўртадаги] мат. Учбурчакнинг баландлигини қарама-қарши томоннинг ўртаси билан боғлайдиган кесма.

МЕДИАТОР [лот. mediator — воситачи, ўртада турувчи] мус. Торли мусиқа асбобларини чалиш учун металл, суяк, пластмасса ва ш. к. дан қилинган бир учи ўткир юпка пластинка; ноҳун.

МЕДИАТОРЛАР тиб. Нерв кўзғалишининг кимёвий воситачилари — организмдаги кўзғалиш жараёнини нерв учларидан ички аъзоларга (мускуллар, безлар ва ш. к.

га) ва бир нерв ҳужайрасидан иккинчи ҳужайрага ўтказишда иштирок этадиган физиологик фаол моддалар.

МЕДИК [лот. medicus — шифокор, врач] с.т. Тиббиёт ходими. *Менга қолса, медик бўлишни ҳавас қиладиганлар аввал бир-икки ил касалхонада ишлаши керак.* Ў. Ҳошимов, Нур борки, соя бор.

МЕДИКАМЕНТ [лот. medicamentum — шифо воситаси, дори-дармон] Даволаш учун қўлланадиган дори-дармонлар.

МЕДИЦИНА [лот. medicina — врачлик фани; дори-дармон] қ. **тиббиёт**.

МЕДУЗА [юн. Medusa — юнон мифологиясида аёл кўринишли, илон сочли учар махлуқ] Сезувчи, қисувчи ва овқат қамраб олувчи чангали бор, дирилдоқ танли денгиз жонивори.

МЕЗАНА [а. مازنة — (азон айтиладиган) минора] Масжид минорасининг муаззин азон айтадиган юқори қисми. *Яқин орадаги масжид мезанасидан муаззиннинг азон айтаётган овози эшитилди.* «Фан ва турмуш».

МЕЗБОН [ф. ميزبان — меҳмонларни кутиб олувчи; айнан: стол (дастурхон)ни кўриқловчи] Меҳмон кутувчи, зиёфат, тўй эгаси. [Абдуракул:] *Кутилмаган меҳмон мезбоннинг иззати дейдилар;* *хўжа!* П. Турсун, Ўқитувчи. *Кенг ва ёруғ хонада ўтирган меҳмонлару мезбонларнинг кўзларида ҳаяжон ва табассум.* Газетадан.

МЕЗОЗОЙ [юн. mesos — ўртадаги, ораликдаги + зое — ҳаёт] Ернинг геологик тарихида палеозой билан кайнозой эралари оралиғидаги давр. *Устки қатламдаги чўкинди жинсли қаватнинг қалинлиги, ер сатҳидан ҳисоблаганда, 2,6 километр атрофидан бўлиб, унда мезозой-кайнозой эраларининг тоғ жинслари мавжуд.* «Фан ва турмуш».

МЕЗОН [а. ميزان — ўлчов, тарози; мувоzanат; одиллик] 1 эск. Тарози, ўлчов. *Мезон тошлари.*

2 *кўчма* Таққослаш ёки баҳолаш учун ўлчов, андоза. *Меҳнат — киши қадр-қийматининг мезонидир.* ■ *Дарवेशли.. ҳар ишга бел боғлар экансиз, элнинг манфаат ва заруриятини ўзингиз учун бир мезон деб билинг.* Ойбек, Навоий.

3 (М — *катта*) астр. Ўн икки буржнинг бири, Савр ва Саратон буржлари ўртасида жойлашган (қ. **бурж**).

4 Шамсия йил ҳисобида еттинчи ойнинг арабча номи (22 сентябрь — 21 октябрь даврига тўғри келади). *Наврўздан сўнг қиш бўлмас, мезондан сўнг ёз бўлмас.* Мақол.

5 Баъзи ўсимликларнинг кузда ҳавода сузиб юрадиган, ўргимчак уясига ўхшаш спора ташувчилари. *Куз келди. Сувлар ариқда ойнадек тиниқ шилдиради, кўкда мезонлар сузди.* Ш. Фуломов, Ташаббус.

6 Узоқ чўзилган ёз, иссиқ куз.

МЕЛИОРАТИВ Мелиорацияга оид. *Мелиоратив ишлар. Мелиоратив тадбирлар.* ■ *Ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш мақсадида кейинги вақтларда электр энергияси билан ҳаракатга келтириладиган қудуқсимон зовурлар кенг қўллана бошлади.* А. Ҳакимов, Чароғон қишлоқлар.

МЕЛИОРАТОР Мелиорация ишлари билан шуғулланувчи шахс, мутахассис. *Ерларни ўзлаштириш борасида ўзбек мелиораторлари бой тажриба тўплашган.* Газетадан.

МЕЛИОРАЦИЯ [лот. melioratio — яхшилаш] Ернинг табиий шароитларини тубдан яхшилаб, деҳқончиликка мослаш ва ҳосилдорлигини оширишга қаратилган тадбирлар тизими. *Тошкентда мелиорация масалалари юзасидан илмий-техника конференцияси очилди.* Газетадан.

МЕЛИСА с.т. 1 Милиция. *Мен ўтириб олиб, шифохонага телефон қиламан, шофёр мелисама-мелиса югурди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

2 Милиция ходими, милиционер. *Бўлмас, мелиса чақириб, обис (қидирув) қилдираман.* С. Аҳмад, Юлдуз.

МЕЛОДИК Оҳангдор, хушоҳанг, ёқимли. *Мелодик овоз. Мелодик мусиқа.*

МЕЛОДИЯ [юн. melodia — кўшиқ, ашула] Куй, оҳанг.

МЕЛОДРАМА [юн. melos — кўшиқ + drama — ҳаракат, фаолият] Воқеаларни ниҳоятда бўрттириб, таъсирчан қилиб тасвирлайдиган, насихатомуз драма жанри ва шу жанрдаги асар.

МЕЛОДРАМАТИК Мелодрамага оид. *Мелодраматик асар.*

МЕЛЬХИОР [фр. maillehort < шу қотишма ихтирочилари Maillot (Майо) ва Chorier (Шорье) номидан] Миснинг никель, темир ва марганец билан қотишмаси (идишлар, танга ва ш. к. тайёрлашда ишлатилади).

МЕМБРАНА [лот. membrana — юпқа пўст ёки парда] *физ., тех.* Тебранма ҳаракат қила оладиган парда ёки юпқа пластинка. *Телефон мембранаси.*

МЕМОРАНДУМ [лот. memorandum — эслашга арзийдиган, эслаш керак бўлган нарса] **1** ҳуж. Бирор давлатнинг дипломатик ёзишмалар орқали ҳал қилинадиган масалалар моҳиятини ўз нуқтаи назаридан батафсил баён қилиб ёзган дипломатик ҳужжати.

2 Бирор масала бўйича билдиришнома, хизмат маълумотномаси. *Меморандумда таъкидланадики, бу ҳол аварияларга ҳамда кемаларнинг ҳалок бўлишига олиб келиши мумкин.* Газетадан.

МЕМОРИАЛ [лот. memorialis — хотирага оид, хотирадаги] Бирор шахс ёки воқеа хотирасини нишонлаш ёки абадийлаштириш учун хизмат қилувчи. *Тошкент мемориал ёдгорликлари яна бир монументал санъат асарлари билан бойиди.* Газетадан.

МЕМУАР [фр. memoires — эсдаликлар < лот. memoria — хотира, эслаш] Ўтмиш ҳақида, эсдаликлар шаклида ёзилган адабий асар. *Бобур мемуарлари.* ■ ..сўнги янгиликларни ўзимнинг кундалик дафтаримга ёзиб чиқдим.. мемуар ёзиш вақти келганда яраб қолади. А. Ҳакимов, Илон изидан.

МЕН *ки. олм. 1-ш. бирл. (қ. к. — менинг, т. к. — мени)* Сўзловчининг ўзини билдиради. *Мен ва сен. Мен билан ким боради? Менга сендан эсдалик. Мендан сенга насиҳат.*

Менга қара Менинг гапимга қулоқ сол. **Менга қолса** Менимча, менинг фикримча. *Менга қолса, ишлаб туриб ўқиганинг яхши.*

МЕНГ *эск. Хол. Қаро менг ол янгоқингга ярошур.* Хоразмий, Муҳаббатнома.

МЕНГЗАМОҚ *шв. Ўхшатоқ, ўхшатмоқ. Ўзини ойнаса солиб қулди: — Шу туришда кимга менга займан, топинг-чи? С. Сиеёв, Ёруғлик. Жамолнинг менгадими осмонда ойга, Қошингни ўхшатдим эгилган ёйга. «Равшан».*

МЕНДЕЛИЗМ [< чех табиатшуноси Mendel (Г. Мендель) номидан] Ирсият қонуниятлари тўғрисидаги таълимот: генетиканинг фан сифатида вужудга келишига асос бўлган.

МЕНЕЖЕРЛАР [ингл. manager — бошқарувчи] Корхона ва компания эгалари бўлмаган, махсус тайёргарлик кўрган ма-лакали ёлланма бошқарувчилар.

МЕНЕЖМЕНТ [ингл. management — бошқариш, мудирлик; ташкил этиш] Замонавий ишлаб чиқаришни бошқариш (режалаш, тартибга солиш, назорат қилиш), шунингдек, ишлаб чиқаришга раҳбарлик қилиш, уни ташкил этиш; бошқариш тўғрисидаги фан.

МЕНЗУРКА [лот. mensura — ўлчаш; ўлчам] Суюкликларнинг ҳажмини аниқлаш учун ишлатиладиган, чизиқ билан бўлимларга бўлинган, дорихона ва кимё лабораторияларида ишлатиладиган шаффоф идиш. *Ветеринария пунктида ўқувчилар химиявий асбоблар ва идишлар (колба, мензурка, пипетка.. ва бошқа материаллар) ишлатилишини ҳам кўрдилар. Ж. Фаёзов, Экскурсиянинг ўтказилиши.*

МЕНИМЧА *кри с.* Менинг фикримча, ўйлашимча. *Самандаров луқма ташлади: — Менимча, булардан ҳеч бири бундай фикрда эмас. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. Менимча.. бутун кулфатлар турмушининг ёмон қурлигидан келади.* Ойбек, Танланган асарлар.

МЕНИНГИТ [юн. meninx, meningos — мия қобиғи] *тиб.* Бош ва орқа мия қобиғининг инфекцион яллиғланиши. *Тепки касаллигида айрим ҳолларда нерв системасида ҳам ҳар хил ўзгариш бўлиб, енгил ўтадиган менингит ҳам бўлиши мумкин. «Саодат». Менингит ҳақида сўз борганида, мия пардаларининг яллиғланишини тушунамиз. А. Олимова, Менингит. Унинг қизи ўн беш ёшида менингит билан оғриб, вафот этган. А. Ёқубов, Бўсағада.*

МЕНМАН: менман деган *айн.* манман деган *қ.* манман.

МЕНСИМАСЛИК Эътиборсизлик ва паст назар билан қараш, назар-писанд қилмаслик. *У [Луқмонча] яқинлашишга юрак қилломай, узоқроқ ўтириб қолди.. Садбар буни менсимаслик деб билди, шекилли, бирдан туриб, эшикка отилди. А. Мухтор, Туғилиш.*

МЕНСИМОҚ (*фақат бўлишсиз шаклда*) Эътиборсизлик ва паст назар билан қарамоқ. *Нега ҳеч кимни менсимайсиз? ■ Ҳокимлар олдида тилининг узун бўлганига тўла ишонган эллиқбоши фуқарони сира менсимайди. Ойбек, Танланган асарлар.*

МЕНСТРУАЦИЯ [лот. menstruus — ойлик, ҳар ойда бўладиган] *тиб., физиол.* Жинсий етук хотин-қизлар бачадонидан ҳар ойда

бир марта келадиган қон аралаш ажралма-лар; ҳайз кўриш.

МЕНТАЛИТЕТ [нем. Mentalität < лот. mens, mentis – ақл, идрок] Жамият, миллат, жамоа ёки алоҳида шахснинг тарихий таркиб топган тафаккур даражаси, маданий салоҳияти, уларнинг ҳаёт қонунларини таҳлил этиш кучи, муайян ижтимоий шароитлардаги ақлий қобилияти, руҳий қуввати (Жамият, миллат ёки шахснинг менталитети уларнинг ўзига хос анъаналари, расм-русмлари, урф-одатлари, диний эътиқод ва иримларини ҳам қамраб олади).

МЕНТОЛ [лот. mentha – ялпиз + ol(eum) – мой] Кучли ялпиз ҳидига эга бўлган шаффоф кристалл модда (тиббийёт, атторлик ва қандолатчиликда ишлатилади).

МЕНЬШЕВИЗМ [р. меньший, меньше – кичик; оз] эск. тар. Меньшевиклар партияси амал қилиб келган назария ва сиёсий-партиявий оқим.

МЕНЬШЕВИК эск. тар. Меньшеви́зм тарафдори, меньшевиклар партияси аъзоси.

Меньшевиклар партияси эск. тар. Россия социал-демократик ишчилар партиясининг 1903 йилдаги II съездида овоз беришда озчиликни ташкил этган аъзолар томонидан тузилган ва 1924 йилгача фаолият кўрсатган партия.

МЕНЮ [фр. menu] Ресторан, ошхона ва кафеларда овқатлар рўйхати ёзилган, тегишли столларга қўйиладиган ёки кўринарли жойга осиб қўйиладиган қоғоз; таомнома. *Касса олдидаги менюда овқатларнинг икки хил нархи кўрсатилган.* Газетадан.

МЕРГАН [муғ. мэргэн – ўқ отиш бўйича ғолиб, ўқни аниқ отувчи] 1 Ўқни бехато урадиган, пойлаб туриб отадиган. *Кўп отган билан мерган бўлмас, кўп айтган билан чечан бўлмас.* Мақол. *Мерган овда билина, сўзчи – довда.* Мақол. ■ *Дивизионда Шариповни «Устаси фаранг мўлжалчи, мерган тўпчи», деишарди.* Т. Рустамов, Мангу жасорат.

2 Ўқчи аскар, жангчи. *Мерганлар ўн беш дақиқа, орқасини узмай милтиққа ўт бериб турдилар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МЕРГАНЛИК 1 Нишонга бехато уриш маҳоратига эгалик, бехато отиш маҳорати. *Мерганликда Қурбон устаси фаранг.* Т. Рустамов, Мангу жасорат.

2 Мерган касби (қ. мерган 2).

МЕРИДИАН [лот. meridianus – тушки, туш пайтидаги; жанубий] геогр. Ер шар

юзасини ҳар иккала қутб орқали ўтказилган текислик кесиб ўтган ярим айлана фаразий чизиқ.

Осмон меридиани астр. Осмон гумбазида коинот қутблари ва зенит орқали ўтган улкан фаразий чизиқ.

МЕРИНОС [исп. merinos] Қўйнинг нозик ва оқ юнгли зоти. *Ганнинг хулласи – Ўрта Осиё шароитида меринослар учун ҳалокатли бўлган заифликлар бартараф этилар эди.* С. Анорбоев, Оқсой.

МЕРКАНТИЛИЗМ [фр. mercantilisme < итал. mercante – савдогар] 15–18-асрларда иқтисодий тафаккур тарихида, ижтимоий бойлик асоси, даромад ишлаб чиқаришни ривожлантиришда эмас, балки пулда, пул жамғариш ва четга кўпроқ мол чиқариб сотишда, пул жамғармаларига давлат ҳокимияти ёрдамида эришилади, деган иқтисодий таълимот ва сиёсат. *Бухоронинг миллий буржуазияси майда реформачилик даражасидан юқори кўтарила олмади, ҳатто меркантилизм сиёсати масаласини ҳам ўртага қўймади.* Газетадан.

МЕРКАНТИЛИСТ Меркантилизмга эргашувчи.

МЕРКУРИЙ [лот. Mercurius – рим мифологиясида чорвачилик ва савдо маъбуд; сайёҳлар, йўловчилар ҳомийси] (М – катта) Қуёш системасидаги тўққизта катта сайёрадан бири, Қуёшга энг яқини.

МЕРОВ Хушёр, зийрак бўлмаган; анграйган, анқов. *Меров одам.* ■ *Унинг [Фёдорнинг] хаёлпараст, меров, девонасифат одам. эканлиги афтидан ва қилиғидан билиниб турар эди.* М. Осим, Элчилар.

МЕРОВЛАНМОҚ айн. меровсирамоқ. *Исфандиёр, қулоқларига ишонмагандек, вазири акбарнинг чимирилган қошларига меровланиб тикилди.* С. Сиёев, Аваз.

МЕРОВСИРАМОҚ Меров ҳолатга гушмоқ; анқовсирамоқ. *Назар, райком секретарига меровсираб боқди.* Э. Усмонов, Ёлқин.

МЕРОС [а. ميراث – ворис(лар)га қоладиган ёки қолган мулк] 1 Марҳумдан ворисларга қолган мулк. *Отадан қолган мерос.* ■ *Хотинимга тегадиган меросдан мани қуруқ қилишга уринишади улар. Лекин бўш келмайман.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 хўқ. Мол-мулк, ҳуқуқ ва мажбуриятлар эгаси вафот этиши билан уларнинг бошқа шахс ихтиёрига ўтиши.

3 Ўтганлардан қолган, ўтган нарса, одат ва ш.к. *Хужайрамнинг ҳар бўлагиди Аждодлардан мерос қоним бор.* А. Мухтор. *Ҳамма қизлар эрга тегиш олдиди бир-бир йиғлаб олади-ку, Биби Фотимадан қолган мерос-ку.* Ойбек, Танланган асарлар.

4 Аждодлардан авлодларга қолган илмий, адабий, маданий бойлик. *..боболаримиз қолдириб кетган мерос ва ёдгорликлар билан яқиндан таниш бўлмай туриб, келажакимизни била олмаймиз.* Н. Сафаров, Оловли излар.

МЕРОСХҲҮР [а. + ф. ميراث خور – мерос еювчи; ворис, мерос эгаси] **1** Мерос олишга ҳақи бўлган киши; ворис. *Чол-кампирнинг шу боладан бошқа меросхўри йўқ.* А. Қаҳҳор, Асарлар. *Оқ ту누ка томли, ичкари-ташқарили ҳовлига Дилбардан бошқа меросхўр йўқ.* С. Аҳмад, Уфқ.

2 кўчма с. т.. Давом эттирувчи, ворис. *Ўзбек адабий халқ оғзаки ижодининг.. анъаналарини ижобий ўзлаштириб, давом эттирувчи ҳақиқий меросхўри ва давомчиси ҳамдир.* Газетадан. *Акромхон ўз отасининг бирдан-бир маънавий меросхўри эди.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

МЕРТИК Чети синиб тушган, учган. *Нусратилла болишни отиб ташлаб, кўрпадан четроққа, мертик коса турган бурчакка эмակлади.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

МЕТАЛЛ [лот. metallum < юн. metallon – кон, шахта] Ўзига хос жилога эга бўлган, иссиқлик ва электрни яхши ўтказадиган, болғаланувчан, содда кимёвий элемент ёки қотишма. *Рангли металллар. Қора металл.* ■ *Кумуш иссиқлик ва электрни бошқа металлларга қараганда яхши ўтказади, ёруғликни яхши қайтаради.* Газетадан.

МЕТАЛЛИЗАЦИЯ *тех.* Бирор буюмнинг юзини кукунлатиб сочилган металл билан қоплаш; металлаш.

МЕТАЛЛИСТ Металл саноати ходими, ишчиси.

МЕТАЛЛМАСЛАР Металл бўлмаган кимёвий элементлар, (мас., азот, фосфор, йод).

МЕТАЛЛОГРАФИЯ [металл + юн. grapho – ёзаман] Металл ва қотишмаларнинг ички тузилиши ва физик хусусиятларини ўрганувчи фан.

МЕТАЛЛОИДЛАР [металл + юн. eidos – кўриниш] *айн. металлмаслар.*

МЕТАЛЛУРГ *Металлургия мутахассиси. Бу йил бекободлик металлурглр олдиди катта вазифалар турибди.* Газетадан.

МЕТАЛЛУРГИЯ [металл + юн. ergon – иш, фаолият] **1** Оғир саноатнинг рудадан металл олиб, унга дастлабки ишлов бериш билан шуғулланадиган тармоғи. *Қора металлургия. Рангли металлургия саноати.*

2 Саноат йўли билан металл ишлаб чиқариш ва унга дастлабки ишлов бериш усуллари ҳақидаги фан. *Металлургия курси. Металлургиядан имтиҳон бермоқ.*

МЕТАЛЛЧИ *айн. металлист.*

МЕТАЛЛШУНОС Металлшунослик мутахассиси.

МЕТАЛЛШУНОСЛИК Металларнинг тузилиши, хоссалари ва уларнинг ўзгариш қонуналарини ўрганувчи фан.

МЕТАМОРФИЗМ [юн. metamorphoosmai – ўзгараман, бошқа нарсага айланаман] *геол.* Кимёвий ва физик сабаблар таъсирида тоғ жинслари тузилиши ва таркибида юз берадиган ўзгаришлар. *Минераллар метаморфизми.*

МЕТАМОРФИК *геол.* Метаморфизм натижасида вужудга келган. *Метаморфик тоғ жинслари.*

МЕТАН [фр. methane < юн.] Углерод билан водород бирикмасидан иборат рангсиз ёнувчи газ. *Бухоро газимиз қарийб метаннинг ўзгинасидан иборат.* «Фан ва турмуш».

МЕТАРА *айн. меҳтара.*

МЕТАСТАЗ [юн. metastatikos – ораликда жойлашувчи] *тиб.* Касал қўзғовчи омилнинг қон ёки лимфа безлари орқали дастлабки жойидан бошқа жойларга кўчиб жойлашиши, шу йўсинда пайдо бўлган янги касаллик ўрни. *Рак метастаз бера бошлади.*

МЕТАТЕЗА [юн. metathesis – ўрин алмаштириш] *тлш.* Сўздаги товушларнинг ўрин алмашинуви (мас., *кирпик-кирпик, тупроқ-тупроқ* каби).

МЕТАФИЗИК Метафизика тарафдори, метафизика принципларига амал қилувчи, метафизика методларини қўлловчи шахс.

МЕТАФИЗИК Метафизикага, метафизика принципларига асосланган. *Метафизик материализм.*

МЕТАФИЗИКА [юн. «Meta ta physika» – «Физикадан кейин» (Аристотелнинг фалсафий асарлари номидан)] Диалектикага қарама-қарши ўлароқ, табиат ва жамият ҳодисаларини ривожланишда ва бир-бирига бог-

лиқ ҳолда олиб қарамасдан, бир-биридан узилган ҳолда, тургун ва ўзгармас ҳолда олиб текширадиган, ҳодисаларнинг ички қарама-қаршиликларини инкор этувчи билим методи.

МЕТАФОРА [юн. *metaphora* – кўчириш, кўчим] *ад.* Сўз ёки иборани ўхшашлик ёки ўхшатишга асосланган кўчма маънода ишлатиш ва шундай маънода ишлатилган сўз ёки ибора; истиора, мажоз (мас., *қулоқ сўзининг дуторнинг қулоғи* бирикмасидаги маъноси метафора асосида юзага келган).

МЕТАФОРИК Метафора асосида ишлатилган, метафорага асосланган; мажозий. *Метафорик ибора. Метафорик маъно.*

МЕТЕОР [юн. *meteoros* – ҳавода учувчи, сузиб юрувчи] Космик фазодан ер атмосферасига чўғ бўлиб, тез учиб келадиган жисм; учар юлдуз. *Метеор жисмнинг устки қатлами ҳам жуда қизийди ҳамда бир оздан сўнг кўздан ғойиб бўлади, бу метеор ҳодисаси дейилади.* «Фан ва турмуш».

МЕТЕОРИЗМ [юн. *meteorismos* – шишиш, қаппайиш] *тиб.* Ич дам бўлиши – ичакда кўп ел тўпланиши натижасида қориннинг таранглиниши.

МЕТЕОРИТ [фр. *meteorite* – < юн. *meteoros*] Космик фазодан ерга тушган жисм, космик жисм. *Америкалик олимлар ўтган йили Антарктидадан метеорит топиб олишди.* «Фан ва турмуш».

МЕТЕОРОЛОГ Метеорология олими, мутахассиси. *Мен метеоролог эмасман, дўстлар, Менга аён эмас ҳавонинг сири.* Уйғун.

МЕТЕОРОЛОГИК Метеорологияга оид. *Метеорологик кузатишлар.* ■ *Метеорологик сабабларга кўра бугун самолёт [Наманганга] учмайди.* С. Нуров, Нарвон.

МЕТЕОРОЛОГИЯ [юн. *meteora* – самовий ва атмосферавий ҳодисалар + *logos* – фан, таълимот] **1** Ер атмосфераси, унинг тузилиши, хусусиятлари ва унда бўладиган физик жараёнлар ҳақидаги фан.

2 Об-ҳаво ва уни олдиндан билиш методлари ҳақидаги фан.

МЕТИЗАЦИЯ [фр. *metisation* < *metis* – икки тур (насл)ни чатишишидан пайдо бўлган] *биол.* Зотини ва навини яхшилаш мақсадида турли зотдаги ҳайвонларни ва турли навдаги ўсимликларни чатиштириш; дурагайлаш.

МЕТИЛ [фр. *methyle* < юн.] *ким.* Кўпгина органик бирикмалар таркибида бўладиган, бир атом углерод ва уч атом водороддан иборат гуруҳ.

МЕТИЛЕН [фр. *methylene* < юн.] *ким.* Кўпгина органик бирикмалар таркибида бўладиган, бир атом углерод ва икки атом водороддан иборат гуруҳ.

МЕТИН [а. *متين* – маҳкам, мустаҳкам] **1** *от* Тошлоқ ва қаттиқ ерларни қозиш, тош кесиш учун ишлатиладиган учли чўкич ёки теша. *Фарҳодлар тер тўқар туну кун бунда, Метинлар зарбига чидай олмас тош.* Уйғун.

2 *сфм.* Қаттиқ, заранг. *У [Йўлчи] бу ерга олдин сув қўйиб, ер юмшагандан сўнг ковлаш кераклигини англаса ҳам.. тоғанинг амридан чиқмаслик учун метин жойни кавлайверди.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 *кўчма* Мустаҳкам, бузилмас. *Метин сафар.* ■ *Душманнинг кўрғони жуда метин экан.* Ойбек, Навоий. *Аҳмад Дадамат акани.. метин иродали одам деб ўйлаган эди.* Ф. Мусаёнов, Ҳиммат.

МЕТИС [фр. *metis* – икки тур (насл)нинг чатишувидан пайдо бўлган] **1** Метизация йўли билан вужудга келтирилган ҳайвон ёки ўсимлик.

2 Турли ирққа, мас., европаликлар билан индейларга мансуб эр-хотиндан бунёдга келган авлод; дурагай.

МЕТОД [юн. *methodos* – тадқиқот усули, йўли] **1** Табиат ва жамият ҳодисаларини билиш, тадқиқ қилиш усули. *Диалектик метод. Қиёсий метод.*

2 *қ. усул, услуб.* *Меҳнатни илмий ташкил этишининг янги элементлари, даволашнинг янги методлари жорий қилинмоқда.* Газетадан.

МЕТОДИК Метод ва методикага оид; усулий. *Методик маслаҳатлар. Методик қўлланма.* ■ *Бу йил.. 12 кишидан иборат методик кенгаш тузишга қарор қилдик.* Газетадан.

МЕТОДИКА [юн. *methodike*] **1** Бирор ишни бажариш, амалга ошириш, адо этиш методларининг, усулларининг йиғиндиси. *Илмий-тадқиқот методикаси.*

2 Ўқитиш усуллари ҳақидаги таълимот. *Ўзбек тили методикаси. Рус адабиёти методикаси.*

МЕТОДИСТ [ингл. *methodists* < юн. *methodos*] Методика мутахассиси. ..*кен-*

гашларга энг тажрибали методист олимларни, ўқитувчиларни жалб этиш керак. Газетадан.

МЕТОДОЛОГ Методология мутахассиси.

МЕТОДОЛОГИК Методологияга оид. *Методологик тадқиқотлар. Методологик масала. Илмий текширишнинг методологик асослари.* ■ *Маънавият ва маърифат курсларида назарий ва методологик семинарлар, конференциялар, яқунловчи суҳбатлар ўтказилмоқда.* Газетадан.

МЕТОДОЛОГИЯ [метод + юн. logos – таълимот] Умуман, илмий метод ҳақидаги, хусусан, айрим фанларнинг методлари ҳақидаги таълимот. *Тарих методологияси.*

МЕТОНИМИК Метонимиядан иборат бўлган. *Метонимик ибора.*

МЕТОНИМИЯ [юн. metonymia – қайта номлаш] *ад.* Бирор предмет ёки ҳодиса номини шу предмет билан бир ўрин олган бошқа предмет номи билан алмаштириш; шу хилда ишлатилган сўз ёки ибора. (мас., *самовар сўзининг «чайхона» маъноси метонимия асосида ҳосил бўлган.*

МЕТР [фр. metre < юн. metron – ўлчов] **1** Метрик ўлчовлар системасида: 100 сантиметрга тенг узунлик ўлчов бирлиги.

2 Сантиметрларга бўлинган шу узунликдаги ўлчов асбоби; газчўп. *Тасма метрни олиб, ўлчаб бошладилар.* «Гулдаста».

МЕТРАЖ [фр. metrage] **1** Бирор нарса-нинг метрлар билан ифодаланган узунлиги. *Кинолента метражи.*

2 Бинонинг, уйнинг квадрат метрлар билан ифодаланган сахни. *Хонанинг метражи.*

МЕТРИК **1** Метрга оид, асосини метр ташкил қилган. *Метрик ўлчов системаси.*

МЕТРИК **II** Метрикага, вазнга оид.

Метрик вазн *ад.* Қисқа ва чўзиқ бўғинларнинг бир тартибда такрорланишига асосланган шеъринг вазн; аруз вазни.

МЕТРИКА **I** [пол. metryka < лот. matricula – рўйхат] Туғилганлик ҳақидаги гувоҳнома. *Кичик гражданга метрика керак, Қайд қилишар расмий ҳужжатда отин. С. Акбарий.*

МЕТРИКА **II** [юн. metrike < metron – ўлчов, миқдор, катта-кичиклик] *ад.* Шеър вазни, ўлчови ҳақидаги таълимот ва шеъринг вазнининг ўзи.

МЕТРЛАМОҚ Метр билан ўлчamoқ.

МЕТРЛИ Метр узунлигидаги. *Уч метрли тахта.*

МЕТРО [фр. metro] Ер остига қурилган шаҳар электр темир йўли. *Бугунги куннинг йирик қурилишларидан бўлган метро тобора кенгайиб бормоқда.* Газетадан.

МЕТРОЛОГ Метрология олими, мутахассиси.

МЕТРОЛОГИК Метрологияга оид. *Метрологик текширишлар.*

МЕТРОЛОГИЯ [юн. metron – ўлчов + logos – таълимот] Ўлчов ва тарозилар ҳақидаги фан.

МЕТРОПОЛИТЕН [фр. metropolitain < юн. metropolis – асосий, бош шаҳар, пойтахт] *айн.* метро. *Бу плталар метрополитен қурилишларида ишлатилади.* Газетадан.

МЕТРОПОЛИЯ [юн. metropolis < meter – она + polis – шаҳар] Ўзга мамлакатларни босиб олиб, ўз мустамлакасига айлантирган империалистик давлат. *Кўпинча собиқ метрополиядларнинг.. элчихоналари шу мамлакатларнинг ўз министрликларига қараганда кўпроқ нуфузга эга.* Газетадан.

МЕТРОСОЗ (асосан кўпл. шаклида) Метро қурувчи шахс, мутахассис. *Метросозлар метронинг иккинчи навбати биринчи линияси қурилишини ҳам.. олиб бормоқдалар.* Газетадан.

МЕХАНИЗАТОР [юн. mechane – қурол, машина] **1** Механизация мутахассиси. *Ўттиз бир йигит-қиз Олмазордаги механизаторлар тайёрлайдиган билим юртига бориб ўқиймиз.* Э. Раймов, Ажаб қишлоқ.

2 Машина ва механизмларни бирор соҳага жорий этувчи мутахассис. *Қишлоқ хўжалик механизаторлари.* ■ *..механизаторлар ҳосил йиғим-теримида ҳал қилувчи роль ўйнадилар.* Газетадан.

МЕХАНИЗАЦИЯ [юн. mechane – қурол, машина] Ишлаб чиқаришда фойдаланиладиган (қўлланадиган) машина ва механизмлар мажмуи. *Чўл шароитида қўлда бажарилиши керак бўлган айрим ишларни механизация зиммасига юклаш юзасидан изланишлар олиб борди.* Газетадан. *Кўчиев оғир ишларни механизация гарданига юклаб, анча осонлаштирди.* «Ўзбекистон қўриқлари».

МЕХАНИЗАЦИЯЛАШ *с. т.* Ишлаб чиқаришда механизацияни жорий қилиш, қўл меҳнатини тўла ёки қисман машина, механизмларга ўтказиш. *Халқ хўжалиги кенгашининг ходимлари корхоналарга тез-тез бориб, ишлаб чиқариш жараёнини автомат-*

лаштириш ва механизациялашда бевосита қатнашадиган бўлдилар. Газетадан. 1964 йил хўжаликларда пахтачиликни комплекс механизациялаш йили бўлди. Н. Сафаров, Оловли излар.

МЕХАНИЗАЦИЯЛАШМОҚ Машина, механизмлар билан қуролланмоқ. *Механизациялашган хўжалик тармоғи.*

МЕХАНИЗМ [юн. *mechanē* — қурол, машина] 1 Машина, асбоб, аппарат ва ш. к.нинг ички, ишга солувчи қисмлари, ички тузилиши. *Соат механизми. Станок механизми.* ■ ..қани, пулемётчи бўлсанг, механизмларини гапириб бер-чи! И. Раҳим, Чин муҳаббат.

2 Бирор ишни бажарувчи мураккаб машина. *Ҳозирги замон қурилишини мана шу механизмларсиз тасаввур қилиш қийин.* Газетадан.

3 Ички тузилиш, система. *Давлат механизми.*

4 Бирор нарсанинг ўзаро боғлиқ бўлган ва яхлитликни ташкил этувчи қисмлари. *..сюжетлар кетидан сюжетлар, характерлар кетидан характерлар келиб, ёзувчи ижодий лабораториясининг ҳамма механизмларини ишга солиб юборганди.* М. Кўшжонов, Поэмалар романга.

МЕХАНИК 1 Механика мутахассиси. *Механикларнинг назарий тадқиқотлари.*

2 Машиналарни назорат қилувчи ва ишга солувчи лавозимли киши, мутахассис. *Трактор бригадаси механиги.* ■ Механик йигит ер остидан унга кўз ташлаб турганини ҳам пайқаган эди. Мирмуҳсин, Топилган хусн.

МЕХАНИК 1 Механикага оид, механика фанини ўрганадиган. *Механик ҳаракат.*

2 Механизм ёрдами билан ишлайдиган. *Механик асбоб.*

3 *кўчма* Ғайриихтиёрий равишда содир бўлган, йўл қўйилган. *Механик хато.* ■ Бунга механик муносабатда бўлиш муаммони ёритишга эмас, балки чалкаштиришга сабаб бўлади. Ф. Саломов, Таржима назариясига кириш.

МЕХАНИКА [юн. *mechanica* (*techne*) — машиналар яратиш (санъати)] 1 Жисмларнинг макондаги ҳаракати ва уларнинг ўзаро таъсирини ўрганувчи фан. *Назарий механика.* ■ *Космик миқёсда содир бўлаётган турли жараёнларни ўрганиш тўғрисида физи-*

ка, механика ва бошқа қатор фанлар беқиёс бўйиб бормоқда. Газетадан.

2 Техниканинг ҳаракат ва кучлар ҳақидаги билимларни амалий вазифаларга татиқ этиш билан шуғулланувчи тармоғи. *Бинокорлик механикаси.*

3 Машина ва механизмлар тайёрлаш ва уларни тузатишга оид. *Механика цехи. Механика заводи.* ■ Умарали механика устaxonаси олдида қаторлашиб турган машиналар ичида.. «Победа»га ҳавас билан қаради. И. Раҳим, Ихлос.

МЕХАНИК-ҲАЙДОВЧИ Пахта териш машинасини ҳайдовчи ва уни тузата билувчи тракторчи. *Жиянқулнинг укаси воҳамзининг энг доврўқли механик-ҳайдовчиси.* «Ўзбекистон қўриқлари».

МЕХАНИСТ Механицизм йўлидан борувчи.

МЕХАНИСТИК Механицизм принципларига асосланган. *Механистик материализм. Механистик назария.*

МЕХАНИЦИЗМ [юн. *mechanē* — қурол, машина ёки *mechanikē* — машина яратиш] Оламдаги турли-туман ҳодисаларни материянинг, бир турдаги оддий заррачаларнинг механик ҳаракатидангина иборат деб билувчи, тараққиётнинг мураккаб қонуниятларини эса механиканинг оддий қонуналари билан тенглаштирувчи ғайридиалектик фалсафий оқим.

МЕЧАЛ с. т. Раҳит касали, шу касалга йўлиққан шахс. *-Нега ярим челақ олиб келдинг, мечал!? — деб ўшқирди.* И. Раҳим, Оловкор.

МЕЧКАЙ 1 Ебтўймас, юҳо. *Тавба, шунча одамнинг ҳақини еяётганига ҳайронмиз. Ёки мечкай бўлиб қолганмикан?* «Муштум». *Таом ейиш билан умр узаядиган бўлса, мечкайлар энг узоқ умр кўрган бўларди.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакатаи.

2 с. т. Раҳит. *У мечкай касалига учраган болалардай инжиқ эди.* Ф. Фулом, Шум бола.

МЕШ {ф. *مشک* — тери, саноч; тери халта} 1 Сув, қимиз ва ш. к. суюқ нарсалар солиб қўйиладиган, ташиладиган тери; саноч. *Манқишлоққа тушиб, қозоқлар овулидан бир меш қимиз олиб чиқишди.* М. Мансуров, Ёмби. *Битта жангчи челақдаги сувни мешга авайлаб қуйди.* К. Яшин, Ҳамза.

2 Оёқ кийими астари, супра ва ш. к. нарсалар учун ишлатиладиган жўн кўй тери. *Хотин, қорилган хамирни меш супрага ўраб,*

устига серпахта кўрпани ёпгандан кейин, ерда турган чўян обдастадан қўлини ювмоқчи бўлди. С. Айний, Дохунда.

3 кўчма с.т. Мешга ўхшаш; дўмбоқ, думалоқ (қоринга нисбатан). Хўрандалар ҳақин уриб, қорни кўпчиб меш бўлди. «Муштум».

МЕШКОБ [ф. مشكاب — мешда сув ташувчи] **1 тар.** Мешда сув ташувчи, кўча ва бозорларда меш кўтариб юриб сув сотувчи киши. *Елкасида сув тўла меш, қўлида сопол коса билан қичқираётган мешкобни кўрган Майна чанқаб, сув ичкиси келди.* Ш. Тошматов, Эрк куши.

2 айн. меш 1,3.

МЕШКОБЧИ с. т. Мешкоб. *Тор кўчаларда юрган отлиқ, пиёда кишилар, нонвойлар, мешкобчилар унинг диққатини ўзига тортади.* Мирмуҳсин, Чўри.

МЕШКОБЧИЛИК Мешкоб(чи) иши, касби. *Полвоннинг хаёли бўлиниб.. Бухоро кўчаларида мешкобчилик қилиб юргани бирма-бир кўз олдидан ўтди.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

МЕШКОБҚУШ Куракоёқдилар туркумига мансуб, тумшуғи остида мешкоби бўлган катта сув қуши; бирқозон, сақоқуш. *Дарё дельталарида мешкобқуш, ғоз, ўрдак учрайди.* «Ўзбекистон кўриқлари».

МЕШЧАН [р. мещанин < пол. mieszcanin — шаҳарлик] **1** Чор Россиясида шаҳар буржуазиясига мансуб майда савдогар, хунарманд ва кўйи хизматчилар табақасига мансуб шахс.

2 кўчма Тушунчаси тор, ўз шахсий манфаатлари, хусусий мулкчилик дарди билан яшовчи шахс; манфаатпараст.

МЕШЧАНЛИК **1** Мешчанга хос хислат, хатти-ҳаракат. *Мешчанлик, шахсиятпарастлик қобиғига ўралиб олган шахслар.. ота-оналарга ғамхўрлик қилиш ўрнига мушт кўтариб азомламоқда.* «Муштум».

2 Мешчанга хос ҳаёт тарзи, мешчанча яшаш. У [Ғафур Фулом] ўзининг кўпгина сатирик асарларида феодализм сарқитларини, мешчанликни танқид қилди. Газетадан.

МЕЪДА **1** [а. معدة — ошқозон] Кишининг овқат ҳазм қилиш аъзоларидан бири; ошқозон-ҳазм йўлининг қизилўнгачнинг пастки учи билан ўн икки бармоқли ичакнинг бошланиш қисми оралиғида жойлашган кенгайган қисми. *Саккиз-тўққиз ойлаб қовун кўрмаган меъдага одатдан ташқари кўп тиқилган*

янгилик ўз ишини қилади. А. Қодирий, Обид кетмон. *Лола сайли киши дилидаги ғуборни йўқотур, равоч меъдани тозалайди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

Меъдага (зигир ёғдек) тегмоқ (ёки урмоқ) Обдан ёқмай қолмоқ, жонга тегмоқ. [Муллаўзи:] *Ҳозир бу бойваччангиз ҳам меъдага зигир ёғдек тегиб турибди.* Ҳамза, Майсаранинг иши. *Энг яхши китобни ҳам.. қайта-қайта ўқиш кишининг меъдасига тегди.* Б. Раҳмонов, Олтин одамлар. **Меъдага ўтирмаслик** Дидига ёқмаслик, маъқул бўлмаслик. *Мени нахта тортадиган катта тарозига қўйдилар. Бу иш менинг меъдага ўтирмади.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари. **Сассиқ меъда айн. сассиқ кекирдак қ. сассиқ.** -Эй тақсирим, сассиқ меъда бўлиб қолдим-ку, — дебди. «Олтин бешик».

МЕЪДА II Териди оқ ёки рангли доғлар ҳосил қиладиган касаллик.

МЕЪЁР [а. معيار — ўлчак, асосий ўлчов; андоза] **1** Расмийлаштирилган, умум томонидан қабул қилинган, ҳамма томонидан мажбурий деб ҳисобланган, қонун ҳукмига кирган тартиб-қоида. *Ҳуқуқ меъёрлари. Ахлоқ меъёрлари.*

2 Бирор нарса, иш ва ш. к. нинг миқдор, даража жиҳатдан талабдаги, белгили ўлчам. *Ҳар нарса ҳам ўз меъёрида яхши. Меъёри билмоқ. Бир меъёрда ишламоқ. ■ Бизда деҳқончиликнинг.. бир кунга кесилган иш меъёри бор.* А. Қодирий, Обид кетмон. *Табиат ўзи уста деҳқон. Меъёри билан данак ташлаган, меъёри билан уруғ сочган.* С. Анорбоев, Йўлда йўлдош бўлганлар. *Лекин ана шу меҳроқибат меъёрида бўлмағи керак. Бу ишда меъёрни унутиш ёмон оқибатларга олиб келиши муқаррар.* Газетадан.

3 Ана шу меъёрни белгиловчи асос-кўрсаткичлар. *Баҳо қўйиш меъёрлари.*

4 с.т. кам қўлл. Чек-чегара. *Бу ададсиз чўл эди, Сира меъёри йўқ эди.* «Баҳром ва Гуландом».

Бир меъёрда Бир хилда, бир тарзда. *Куйи кундан-кун бир меъёрда исиб борарди.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. *Бундан ташқари, думба қўй танасидаги ҳароратни бир меъёрда сақлашга ёрдам беради.* С. Анорбоев, Оқсой.

МЕЪЁРИЙ Меъёрга оид, меъёр жиҳатдан. *Буларнинг меъёрий ҳолатини сақлашда.. шиқобахши гиёҳлар фойдалидир.* Газетадан.

Меъёрий ҳужжат Меъёрлар билан белгиланадиган ҳужжат. *Муҳими.. меъёрий ҳужжатларга қандай ўзгартиришлар киритишни аниқлаб олишдир.* Газетадан.

МЕЪМОР [а. معمار — бинокор, иморатсоз; архитектор] Меъморчилик мутахассиси. *..бу бинонинг ҳақиқий санъат даражасига кўтарилиши Хуросон меъморлари — устоз Қавом, устоз Нажмиддин Бухорий.. номи билан боғлиқдир.* Мирмуҳсин, Меъмор.

МЕЪМОРЛИК 1 Меъмор иши, касби. *Меъморликни муқаддас бир санъат деб билган Мулла Фазлиддин Ёқуббекнинг шаҳвоний ниятларидан нафрати келди.* П. Қодиروف, Бобур.

2 айн. меъморчилик. *Хоразмлик вакиллар Хивага ўхшаб кетадиган қадим тарихга бой Бухоронинг меъморлик санъати нодир ёдгорликларини кўриб, ниҳоятда қойил қолишди.* Ж. Шарипов, Хоразм.

МЕЪМОРЧИЛИК 1 айн. меъморлик 1. *Меъморчиликни ўрганмоқ.*

2 Бино ва иншоотларни лойиҳалаш, қуриш ва безатиш санъати. *Меъморчилик асар сифатида музей биноси жуда оригинал ва ўзига хос.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

МЕЪРОЖ [а. معراج — парвоз, юқорига кўтарилиш] *дин.* Осмонга, арш-аълога, худонинг олдига чиқиш (Муҳаммад пайғамбарнинг Қуддусдаги Ақсо масжидидан осмонга кўтарилиши).

МЕЪВАР [а. محور — ўқ (чарх ўқи), вал; ўқлоғи] *эск. кт.* Ўқ, айланлиш маркази. *Ер меъвари.* ■ *Сен-чи, меъварингда айланасан тек, яхшию ёмонни елканга ортиб.* А. Орипов.

МЕЪМОН [ф. مهان — меҳмон, ташриф буюрувчи] **1** Тўй, зиёфат ва ш. к. муносабати билан йўқлаб келган (борган) шахс. *Меҳмон бўлмоқ. Меҳмон қилмоқ. Меҳмон(га) айтмоқ.* ■ *Қутидор меҳмонларни ихлос ва самимият билан кутар, зиёфат қуюқ-сууюқлари билан тўла-тўкис давом этар эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Мажлис, йиғилиш, кенгаш ва ш. к. га четдан қақирилган шахс. *Сессияга қақирилган депутат ва меҳмонлар. Қурултойда меҳмон сифатида қатнашмоқ.* ■ *Фестивалнинг қатнашчилари ва меҳмонлари орасида таниқли давлат арбоблари.. истеъдодли илждор ёшлар бор.* Газетадан.

3 Четдан ташриф буюрган, вақтинчалик қўнган шахс. *Эшикни очиши билан: -Отдан*

қўннигиз, меҳмон, — деди [уста Алим] отни Отабек қўлидан олгач. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Янги меҳмон Янги туғилган ёки туғиладиган чақалоқ. *Мумтоз «янги меҳмон» кутаётган сеvimли рафиқаси Амални ҳам унутиб кўярди.* С. Азимов, О. Лайло.

МЕЪМОНДОР [ф. مهماندار — меҳмонни қабул қилувчи] Меҳмони бўлган, меҳмон кутаётган киши; мезбон.

МЕЪМОНДОРЛИК кам қўлл. айн. меҳмондорчилик.

МЕЪМОНДОРЧИЛИК Меҳмон кутиш, зиёфат. *Меҳмондорчиликка бормоқ.* ■ *Мажлис Зиё шоҳичининг уйида Отабекнинг меҳмондорчилиги учун йиғилган.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Энди Гулноз эри билан баҳслашиб, меҳмондорчиликдаги нуқсонларни гапиришга тушиб кетишди.* Ў. Усмонов, Сирли соҳил.

МЕЪМОНДЎСТ [ф. مهمان دوست — меҳмонни дўст кўрувчи] Меҳмонни, меҳмон кутишни, меҳмон чақиритишни яхши кўрадиган; меҳмонсевар. *Меҳмондўст ўзбек халқи.* ■ *Кенг феъл, одамшаванда, меҳмондўст, танти фарғоналиклар Аҳмадни мафтун этди.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат. *Тошкент ўзининг меҳмондўстлиги, халқаро анжуманлар шахрига айланиб қолганлиги билан жаҳон халқлари ўртасида дўстликни мустаҳкамлаш ишига катта ҳисса қўшмоқда.* Газетадан.

МЕЪМОНДЎСТЛИК 1 Меҳмондўст эканлик. *Азалдан ўзбек халқи ўзининг меҳмондўстлиги билан машҳур.* Газетадан.

2 Меҳмондўстга хос хислат, хатти-ҳаракат, меҳмон кутишни ўрнига қўйиш. *Халқимиздаги меҳр-оқибатлилик, болажонлик, меҳмондўстлик каби миллий одатлар умуминсоний мазмун касб этган.* «ЎТА». — *Эна, меҳмондўстликни бугун дўндирасиз, — кейин Гуландомга кўз ўйнатиб бойвачча, — нималарни кўнглингиз истайди?* Ойбек, Танланган асарлар.

МЕЪМОН-ИЗЛОМ қ. меҳмон-измон. *Холангизни биласиз, тўй-ҳашам, меҳмон-излом деса, икки маҳалла нарида бўлса ҳам кетаверади.* «Мушпум».

МЕЪМОН-ИЗМОН Меҳмондорчилик; меҳмон ва шунга ўхшаш киши. *Пол ҳар доим ёғ тушса ялагудай ярқираб турсин эмиш, бўлмаса, меҳмон-измон, ошна-оғайнидан номус қилармишлар.* Ҳ. Назир, Бир тўп гўза.

Обида меҳмон-измонга ҳам ёлғиз ўзи борарди. С. Зуннунова, Гўдак ҳиди.

МЕҲМОННОВОЗ [ф. مهمان‌نواز — меҳмонни ардоқловчи] айн. меҳмондўст. Феъли кенг, сўзи бир бизнинг тоғликлар. Кўп меҳмоннавоздир бизнинг тоғликлар. Х. Салоҳ, Тоғ — менинг ватаним. Ўзи ҳам, хотини ҳам гоят меҳмоннавоз. «Шарқ юлдузи».

МЕҲМОНХОНА [меҳмон + хона] 1 Меҳмон кутиладиган уй. [Сафар бўзчи] Бир неча марта келиб, Анварнинг меҳмонхонасига ўраниб қолган.. эди. А. Қодирий, Меҳробдан чаён. Табиб, Меъмор.. меҳмонхонага тайёрланган дастурхон атрофига ўтиришди. Мирмуҳсин, Меъмор.

2 Мусофирларнинг вақтинча туриши учун жиҳозланган хоналардан иборат бино; мусофирхона. Шаҳар меҳмонхонаси. Меҳмонхонада турмоқ. ■ Меҳмонхонанинг еттинчи қаватидаги ресторандан оркестр садоси, мастона қийқириқлар эшитилади. У. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.

МЕҲНАТ [а. محنت — синов; машаққат, оғирчилик] 1 Бирор мақсад учун қаратилган ақлий ёки жисмоний фаолият; иш. Ақлий меҳнат. Жисмоний меҳнат. Меҳнат интизоми. Меҳнатда чиниқмоқ. Меҳнат — меҳнатнинг таги роҳат. Мақол. ■ Меҳнатга ўрганган киши меҳнатсиз қолса, меҳнат хумор қилади. М. Исмоилий, Фаргона т. о.

2 Бирор мақсад учун сарфланадиган куч, ғайрат, ҳаракат. Бир томондан, раиснинг обрўсини сақлаш, иккинчи томондан, бу тadbирдан қаттиқ норози бўлган одамларга бунинг моҳиятини тушуштириш керак бўлиб қолди. Ўрмонжон бунга хийлагина вақт ва меҳнат сарф қилди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

Меҳнат қилмоқ Иш-ҳаракат билан машғул бўлмоқ; ишламоқ. Меҳнат қилган одам доим бошқаларнинг юзига дадил қарайди. Т. Ашуров, Оқ от.

Меҳнат куни (ёки меҳнат) тар. Колхозчининг колхоз даромадидаги ҳиссасини белгиловчи, меҳнاتини ҳисобга олиш бирлиги. Энди меҳнат кунига ҳам оз-моз дон тегса керак. О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса. Колхозчилар меҳнат кунларига ҳеч вақт ҳозиргидан кўп ҳақ олмаган. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

МЕҲНАТКАШ [а. + ф. محنت‌کش — азоб, қийинчилик тортувчи] 1 Меҳнат қилиб кун

кўрувчи; меҳнат кишиси. Меҳнаткашлар оммаси. ■ Сиёсий савод аввало шуки, ҳар бир меҳнаткаш оқни қорадан, дўстни душмандан ажрата билиши керак. Ҳ. Фулом, Машғал. Уэркпарвар, содда, меҳнаткаш халқнинг бундай олижаноблиги қаршисида ўзининг масъулиятини яна чуқурроқ сездди. Ойбек, Кўёш қораймас.

2 Меҳнат қилиб чарчамайдиган; меҳнатсевар. Бечора Оқила, ўзи жуда ҳалол, меҳнаткаш, болаларга жуда меҳрибон.. А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлар.

МЕҲНАТСЕВАР Меҳнатни севадиган, меҳнатга кўнгил қўйган. Абдуғафур ота Муҳиддиннинг оқил, меҳнатсевар йигит эканлиги ҳақида қизиқиб сўзлаб берди. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

МЕҲНАТСЕВАРЛИК Меҳнатсеварга хос хислат, хатти-ҳаракат. Юсуфжон қизиқ Шакаржоновнинг ҳаётини ва ижодий йўли камтарлик, меҳнатсеварлик ва халққа сидқидилдан хизмат қилишининг ёрқин намунасидир. Т. Обидов, Юсуфжон қизиқ.

МЕҲНАТЧАН с. т. Меҳнатсевар.

МЕҲНАТЧИ эск. Меҳнаткаш, ишчи, хизматчи. Заводда ёш меҳнатчилар кўпчиликини ташкил этади. Газетадан. Ниёзхожи бўлса қув одам, Собиржондай меҳнатчи бир қаролни қўлдан чиқаришни у сира-сира истамас эди. Ф. Расул, Тўнғич ўғил.

МЕҲР 1 [ф. مهر — севги, муҳаббат; мойиллик] 1 Инсоннинг ўз туғишганларига, яқин кишиларига ва умуман, одамга, нарасага бўлган самимий муҳаббати; яхши кўриш туйғуси. Оналик меҳри. Меҳрини қозонмоқ. Ватанга бўлган меҳр ва муҳаббат. Меҳр билан ўқимоқ. Ишга меҳр қўймоқ. ■ Тўсатдан вужудини қамраган оналик меҳри ғолиб келиб, тортган азоби ҳам эсидан чиқди. П. Турсун, Ўқитувчи. Икки ёр севгиси ҳам меҳри шунда. Шоирнинг илҳоми, шеъри ҳам шунда. М. Алавия. Ёшлар ўртасида деҳқончилик касбига меҳр уйғотишга эътиборни кучайтириш керак. Газетадан. Бу ўрик бир вақтлар Муроталининг отаси томонидан экилган ва меҳр билан парвариш қилинган эди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

2 Шафқат, раҳмдиллик. Одамнинг юрагида меҳр бўлиши керак. Керакли вақтда кўмаклашиши керак. Ойбек, Танланган асарлар.

Меҳр қўймоқ Меҳрини бермоқ, меҳр боғламоқ. Мен фақат ўзим чизган суратга

– ўз ижодимга меҳр қўйганман, холос! П. Қодиров, Юлдузли тунлар. **Меҳри товланмоқ** Меҳри кўзгалмоқ, меҳри жўш урмоқ. *Онаси ўғлини подшоҳ бўлмасидан олдинги номи [Ботиржон] билан атаб, меҳри товланиб гапиргани Бобурга жуда ёқимли туюлди.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

МЕҲР II [ф. مهر – эроний куёш йилининг еттинчи ойи; куёш] Куёш, офтоб. *Жаҳоннинг меҳри иккидур: бири сенсан, бири – офтоб.* Э. Воҳидов, Муҳаббат.

МЕҲРИБОН [ф. مهربان – ёқимтой, мулойим; раҳмдил, илтифотли] 1 Меҳршафқат кўрсатувчи, меҳр билан муносабатда бўлувчи. *Моҳлар ойимнинг Анвар билан муомаласи холис ва самимий бўлиб, у Анварга ўз боласидай меҳрибон эди.* А. Қодирӣ, Меҳробдан чаён. *Болаларининг бахти учун ҳар қандай жафоларга ўзини отган, меҳрибон, шафқатли она!* Ойбек, Танланган асарлар.

2 *айн. ғамхўр.* Бу ерда бир меҳрибоним йўқки, менга кўмаклашса. Ойбек, Танланган асарлар.

3 *кўчма* Меҳр (меҳрибонлик) ифодаловчи. *Ҳамиша кулиб турадиган меҳрибон чехраси.. ҳозир жиддий эди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Элмуроднинг қандай аҳволга тушганини сезган Гулсум уни меҳрибон сўзлари билан юпатмоқчи бўлиб келган эди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

МЕҲРИБОНЛИК I Меҳрли (меҳрибонга хос) эътибор, муносабат; меҳрибонга хос хислат. *Аҳмаднинг ёнидан ўтар эканлар, Асатилло меҳрибонлик билан унинг елкасига қўлини қўйди.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат. *Комбинатда одамлар ўзларига эътибор ва меҳрибонликни сезишмаяпти.* Газетадан. *Домланинг отасидек бўлиб қолгани, меҳрибонлиги унга далда берди.* Мирмуҳсин, Умид.

2 *айн. меҳрибончилик.* [Нодира:] *Ота-оналаримдан, опа-сингил, опа-ини, қариндош-уруғларимдан кўрмаган бу меҳрибонликларни, ўлсам, қора тупроғим унутмасдир.* Ҳамза, Майсаранинг иши. *Ҳозир ҳам у нимагадир ёш боладай аясининг меҳрибонликларини қўмсади.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

Меҳрибонлик қилмоқ Меҳрибонга хос эътибор кўрсатмоқ, меҳрибонларча иш-ҳаракат қилмоқ. *Бирортаси менга меҳрибонлик қилмаса, ёмон кўрса, калака қилса..* Э. Раимов, Ажаб қишлоқ.

МЕҲРИБОНЧИЛИК Меҳрибон кишиларга хос иш, хатти-ҳаракат; ғамхўрлик; меҳрибонлик. *Сувонжон сувни ичиб, ақли-ҳуши ўзига келиб, нозли дилбарнинг меҳрибончилигини билди.* «Орзигул».

МЕҲРИГИЁ(Х) [ф. مهرگياه – мандрагора] 1 Итузумгулдилар оиласига мансуб кўп йиллик ўсимлик (халқда шу ўсимлик дони ёнида сақлаб юрган кишига одамлар меҳр қўяди, деган афсона бор).

2 *кўчма* Меҳрни тортувчи кимса ёки нарса. [Хотин] *Битта ўғил туғиб берди-ю, эрхотин орасига меҳригией тушди-қўйди.* С. Аҳмад, Чўл шамоллари. *Яхши одамнинг меҳригиейи бўлади, деганларича бор экан.* С. Кароматов, Олтин қум.

МЕҲРЛИ Меҳр-шафқатли, меҳрибон. *Бир зумда болалигим дейсизми, уй, меҳрли.. оналар кўз ўнгимдан бирма-бир ўтди.* М. Алиев, Қалб сўзлари ёзилган.

МЕҲРОБ [а. محراب – ибодатхона; тоқча, тахмон тепасининг ярим доира қилиб ишланган қисми] 1 Масжид ичида унинг қибла томонидаги деворида тахмон шаклида қурилган жой (намоз шу томонга қараб ўқилади). *Ҳужранинг ичи қоронғи бўлмаса ҳам, қондага биноан, ғарб томонидаги меҳробга шам ёқиб қўйилган эди.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар. *У меҳробга етиб келгач.. ярим қоронғи хонада.. тасбеҳ ўгириб ўтирган уч-тўрт қитишга кўзи тушди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

2 *айн. тахмон.* Кўрпани меҳробга йиғиб қўймоқ.

3 *кўчма* Бирор нарса, жойнинг тўри, тўр томони. *Ватан – сен юрагим, юрагим сенсан.* *Юрагим меҳроби – муқаддас Ватан.* Г. Жўраева. *Оташин барқ ёнди гулранг чархнинг меҳробиди.* Э. Воҳидов.

МЕҲТАР [ф. مهتر – катта, баланд, олий] тар. Қушбеги даражасидаги юқори лавозим: хон саройидаги хоржий ишлар мутасаддис. *Бошига катта симобий салла, энига.. зарчопон кийган меҳтар тўрдаги кўрпачада ўтириб, элчиларга йўл-йўриқ берар эди.* М. Осим, Элчилар.

МЕҲТАРА ив. Меш, саноч. *Меҳтарага сув олиб, бек Муродхон жўнади.* «Муродхон».

МИ [итал. – mi] Мусиқа гаммасининг учинчи товуши ва унинг нота белгиси (нота йўлининг биринчи чизигига ёзилган товуш).

МИГРАЦИЯ [лот. migratio – (аҳолининг) бир жойдан бошқа жойга кўчиши]

Аҳолининг мамлакат доирасида бир жойдан бошқа жойга ёки бир мамлакатдан бошқа мамлакатга кўчиши ёки кўчирishi. *Миграция хизмати маълумотларига қараганда, шаҳарга ҳар йили 55 минг одам норасмий ҳолда яшаш учун келаётган экан.* Газетадан.

МИГРЕНЬ [фр. migraine < юн. hemikrania — бош суягининг ярми] Одатда бошнинг ярмисида қаттиқ тутиб оғрийдиган нерв касаллиги.

МИЕЛИТ [юн. myelos — орқа мия] Орқа миянинг ўткир яллиғланиши.

МИЁВ 1 тақл. с. Мушукнинг овозини билдиради. *Сидиқжон шундай қаттиқ кулдики, бурчакда кулча бўлиб ётган мушук шошиб ўрнидан турди ва Сидиқжонга қараб, «миёв» деди.* А. Қаҳҳор. Кўшчинор чироқлари.

2 бол. айн. мушук. Ана миёв.

МИЁВЛАМОҚ «Миёв-миёв» демоқ. *Деворлар орқасида, томлар устида кечаси билан мушуклар миёвлаб чиқади.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

МИЁН [ф. میان — ўрта, марказ; ич] 1 кам қўлл. Ўртаси, ўрта. *Бухоро шаҳрида Мирараб мадрасасининг миён саройида кўп мулалар тўпланишиб, мадрасанинг вақфи тўғрисида гапиришмоқда эдилар.* С. Айний, Қуллар.

2 айн. бел 1.

Мўрча миён (айн.: чумоли бел) Хипча бел, бели ингичка.

МИЁНА [ф. ميانه — ўрта, марказ; ўртадаги; ўртача] 1 кам қўлл. Ўртача, ўрта. *Миёна ҳол деҳқон.* ■ *Пахтасини шаҳар заводида тозалатган Азимбойвачча миёнагина завод қурди қишлоққа.* С. Аҳмад, Асарлар. *Фурқат.. тўлароқ, қора соқол, миёна қад, Завқий сингари хушчақчақ одам эди.* Т. Обидов, Юсуфжон қизик.

2 (3-ш. эгалик ва ў.-п. к. қўшимчалари билан — **миёнасида**) кўм. *взф.* Пайт, макон муносабатини билдиради; орасида, давомида. *Ҳамма иш битганда, икки кун миёнасида, енг ичида никоҳ ўтказмоқчи эдик.* Ойбек, Танланган асарлар.

МИЁНЧА этн. Хотинларнинг тўй дастурхонлари ичида патнисда олиб бориладиган мева, қанд-курс. [Ҳадича ҳола:] *Миёнча тайёр, энди бир саватда кулча бўлса бўлгани.* Т. Алимов, Хосият буви ажабланди. *Сарпо-суруқ олиб, битта патнисда миёнча тугиб бераман.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

МИЖГОН [ф. مزگان — киприклар] *кт. айн. киприк.* *Курса ҳар кимда Ҳабибийдек муҳаббат шавқини, Ғамза бирла эгма қош остида мижгон қўзғалур.* Ҳабибий.

МИЖЖА [ф. مژه — киприк] айн. киприк. *Ранги синиққан, хаста, кўзи юмуқ, мижжалари бир-бирига ёпишиб қолгандек.* С. Нуров, Дурдона.

2 Киприк ости. *Саодат дарҳол ювиниб, артиниб, ойнага қаради.* Кўзлари кирташиб, мижжалари кўнчиб қолибди. И. Раҳим, Ихлос.

Мижжа қоқмаслик Уҳламай, бедор ётиш. *Воҳид кечаси мижжа қоқмасдан, вагоннинг тамбурида папирос чекиб, тонг оттирган эди.* О. Ёқубов, Тилла узук.

МИЖИМОҚ с. т. айн. мижғиламоқ, мижғимоқ.

МИЖИФ Фижимланган, фижим. *Мижиф қоғоз.*

МИЖИҒЛАМОҚ Эзиб мижиф қилмоқ. *Йигитали шошиб, шимининг чўнтагидан бир сўмликни чиқарди, кафтлари орасида мижғилаб, унга қарши юрди.* Д. Нурий, Осмон устунни. *Комилжон Зуннуновга шу қадар тикилиб қарадики, иложи бўлса, уни мижғилаб ташлашга тайёр эди.* И. Раҳим, Ихлос.

МИЖОЗ I [а. مجاز — рухсат этилган, гувоҳномаси бор] 1 Сотувчига нисбатан доимий харидор ва шу харидорга нисбатан сотувчи. *Мижозингдан айрилгинг келса, насияга мол бер.* Мақол. ■ *У [қизга] ҳар кун эрталаб қаймоқ олиб келадиган мижоз эди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Бирор иш-юмуш билан доим алоқада бўлган шахс. *Уша китобда «Роҳат» чойхонаси мижозларининг ғалати ҳазил-мутойибалари, ичак узди латифаларию тағдор қочирлиқларини қаламга олган эдим.* «Муштум». *Муллажон ака ихлос билан соқол қирар эканлар, мижозга тушунтира кетдилар.* Э. Раимов, Ажаб қишлоқ.

МИЖОЗ II с. т. Мижоз. *Кенжа бу антиқамижоз одамни ўзига яқин кўриб қолди.* Ҳ. Назир, Маёқ сари. *Палов меъдамга миҳдек қадалади, қази-қарта мижозимга тўғри келмайди.* Ойбек, Танланган асарлар.

МИЖҒИЛАМОҚ Эзиб мижиф қилиб қўймоқ, фижимламоқ. *Ҳамирни 20 минут тиндириб, сўнгра водопровод жўмраги остида мижғилаб-мижғилаб ювилади.* К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

МИЖФИМОҚ айн. мижғиламоқ. Боядан бери санлигингни билганимда, мижғиб ташлардим-ку! Ж. Абдуллахонов, Тўфон. Бутун вужудига оғриқ ва олов юурганини, даҳшатли бир нима бутун ичини юлиб-узиб мижғиганини сезди. Ойбек, Танланган асарлар.

МИЖҒОВ I Бир ишни дадиллик билан қила олмайдиган; ланж, мағзава. *Бир мақсади йўқ, мижғаму мижғов такасалтанг.* Ҳабибий. *Ҳаётда унингдек иккиланувчи мижғов кишини кўрмаган эди.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.

Мижғов гап Аниқ, қатъий бўлмаган, дудмол (ланж, мужмал) гап. *Мижғов гапни ёқтирмайдиган, бир сўзли бу заҳар полковникка муддаосини очиқ айтишга мажбур бўлди.* Ш. Тошматов, Эрк куши.

2 Хархашаси кўп; инжиқ. *Жайдари ғўздай мижғов, расво экинни деҳқон боласи билмаса керак.* Ф. Фулом, Алимқулнинг қарзи.

3 кам қўлл. Мижғиловчи, мижғилаб турувчи. *Фаттоҳ Улмасбоевнинг қорнида яна ўша эски мижғов оғриқ бошланди.* Ў. Усмонов, Сирли соҳил.

МИЖҒОВЛАНМОҚ Мижғовлик, инжиқлик қилмоқ. *Мен.. мен.. ҳалиги.. деб чайнади, мижғовланди.* А. Кўчимова, Ҳалқа. *Ҳозир Нусратбек.. яна иккиланиб, мижғовланиб қолаверди.* С. Нуоров, Нарвон.

МИЖҒОВЛИК Мижғовга хос хислат, гап-сўз, хатти-ҳаракат. *Дадамат аканинг сўзлашувида мижғовликдан, муғамбирликдан, ясамаликдан нишон ҳам йўқ.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

МИЗ [ф. ميز — стол; хонтахта] эск. Олти оёқли столча. *Бобур миз ёнига, беқасам кўрпача устига ўтириб, «Вақоеъ» деб атаган хотира дафтарини очди.* П. Қодиров, Бобур. *Миз устида — сопол тақсимчада иккита шам, тақсимча четига тамаки кули тўкилган.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.

МИЗАНСЦЕНА [фр. mise en scene — сахнада жойлашиш] Спектакль давомида актёрларнинг спектаклнинг айрим кўринишларига мос жойлашуви. *Кўп вақт режиссёр тайёрлаган сценарий бадий сценарийни тахминий кадрларга бўлишдан иборат бўлиб қолади, эпизоднинг талқини, картиналарнинг ритмаси, мизансценалар кўрсатилмайди.* Газетадан.

МИЗОЖ [а. مزاج — кишининг табиати; кайфият; гавда тузилиши] **I** Кишининг ўзи-

га хос табиати, хулқ-атвори. *Савдойи мизож одам.*

2 Киши организмнинг ўзига хос талаби. [Отабек:] *Марғилон ҳавоси мизожимга тўғри келмаганга ўхшайди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Мизожи иссиқ ёки иссиқ мизож Организмига, соғлиғига иссиқлик ёқадиган. қ. **иссиқлик.** **Мизожи совуқ ёки совуқ мизож** Организмига, соғлиғига совуқлик ёқадиган. қ. **совуқлик.**

МИЗФИМОҚ Озгина ухламоқ, кўз илинтирмоқ. *Кечаси билан мижжа қоқмай чиққан Шодмон ота тонга яқин мизғиб олди.* Ж. Шарипов, Саодат.

МИЙИҚ шв. Мўйлов. *Кашанда Тожиддин Қосим.. қоп-қора, йилтираган мийиғини силаб.. сўради.* Ойбек, Нур қидириб. *..дастурхон атрофида.. мийиғи энди сабза ура бошлаган йигитчалар, буйиға етган қизларгача бор.* М. Исмоилий, Одамийлик қиссаси.

Мийиғида кулмоқ Илжаймасдан, билинар-билимас кулмоқ. *Тўра онасининг гапи-га мийиғида кулиб, уйга кириб кетди.* Н. Фозилов, Дийдор.

МИКРО- [юн. mikros — кичик, кичкина] **I** Байналмилал ўзлашма сўзларнинг биринчи қисми бўлиб, «кичик, жуда майда», «энг кичик бирликларни ўрганиш ёки ўлчаш билан боғлиқ» каби маъноларни билдиради (мас., *микрорганнизм, микроскопик сингария*).

2 Бошлангич физик катталиқлар номи олдидан қўшиладиган ва шу бирликнинг миллиондан бир қисмига тенг улуш бирлигини ифодалайдиган олд қўшимча (мас., *микроампер*).

МИКРОБИОЛОГ Микробиология олими, мутахассиси. *Машҳур француз микробиолог Лун Пастер.. чечак касалликлари туғдирувчи микробларни текшириб ўтирарди.* Газетадан.

МИКРОБИОЛОГИК Микробиологияга оид. *Микробиологик тадқиқотлар. Микробиологик жараёнлар.*

МИКРОБИОЛОГИЯ [микро.. + биология] Микроорганизмларнинг тузилиши, биологияси, физиологияси, биокимёси, систематикаси, генетикасини, уларнинг одамнинг ҳаёти, жонли ва жонсиз табиатдаги моҳиятини ўрганадиган ҳамда микроорганизмлар ҳаёт фаолиятини бошқариш

усулларини ишлаб чиқиш масалалари билан шуғулланадиган фан.

МИКРОБЛАР [микро.. + юн. bios — ҳаёт] қ. микроорганизмлар.

МИКРОИНСУЛЬТ [микро.. + инсульт] Миянинг кичик ўчоқли инфаркти ёки қон қуйилиши сабабли бўладиган инсульт.

МИКРОИҚЛИМ [микро.. + иқлим] 1 Унча катта бўлмаган жой (ўрмон чеккаси, дала, ботқоқлик, денгиз ёки дарё қирғоғи, шаҳар майдони ва ҳ. к.), ер юзаси устидаги ҳаво қатламининг иқлими.

2 Ёпиқ хоналарда (мас., тураржойда) ноқулай ташқи таъсирдан ҳимоя қилиниб, сунъий яратиладиган оромбахш иқлим шароити.

МИКРОИҚТИСОДИЁТ [микро.. + иқтисодиёт] Иқтисодиётнинг айрим бир ҳўжалик юритувчи субъектлар (корхона, шахс) фаолияти билан боғлиқ бўлган бир қисми.

МИКРОИҚТИСОДИЙ Микроиқтисодиётга оид.

МИКРОКЛИМАТ [микро.. + климат] қ. микроиқлим. *Пахта далаларининг микроклимати. ■ ..ҳаво алмаштириб берадиган вентиляторлар нормал ишламайди. Оқибатда микроклимат бузилмоқда. «Муштум».*

МИКРОМЕТР [микро.. + метр] Миллиметрнинг юздан бири қадар аниқлик билан ўлчайдиган асбоб.

МИКРОМЕТРИК Микрометрга ва микрометрияга оид. *Микрометрик ўлчашлар. Микрометрик винт.*

МИКРОМЕТРИЯ Физиканинг масофаларни аниқ ўлчаш ҳақидаги бўлими.

МИКРОН [юн. mikros — кичик, арзимас нарса] Метрнинг миллиондан бир улуши.

МИКРООРГАНИЗМЛАР [микро.. + организм] Фақат микроскопда кўриш мумкин бўлган, асосан бир ҳужайрали организмлар (бактериялар, микоплазмалар.. микроскопик замбуруғлар, сувўтлар, вируслар) нинг умумий номи. *Антибиотиклар микроорганизмлардан ҳосил қилиниши сабабли қимматга тушади. «Фан ва турмуш». Уй ўсимликлари ўзидан фитонцидлар чиқариб, микрорганизмларни ўлдирди. Газетадан.*

МИКРОРАЙОН [микро.. + район] эск. Шаҳарнинг ўзига мустақил кичик ҳудуди. *..шаҳримизда янгидан-янги тураржой масивлари, микрорайонлар вужудга келди. Газетадан.*

МИКРОСКОП [микро.. + юн. skopeo — қарайман] Оддий кўз билан кўриб бўлмайдиган нарсаларни текшириш учун қўлландиган, катта қилиб кўрсатадиган оптик асбоб; заррабин. *Атомлар шу қадар майда заррачаларки, уларни ҳатто микроскоп орқали ҳам кўриш қийин. «Фан ва турмуш».*

МИКРОСКОПИК 1 Микроскоп билан қилинадиган, микроскопда бўладиган. *Микроскопик анализ. Микроскопик текширишлар.*

2 Жуда майда, фақат микроскоп билан кўриш мумкин бўлган. *Микроскопик жониворлар. Микроскопик сувўтлар.*

МИКРОФИЛЬМ [микро..+ фильм] Нодир ҳужжат, кўлэзма, китоб, расм, чизма ва ш.к. нинг бир неча ўн ва юз марта кичрайтириб кинолентага олинган ихчам нусхаси. *Китоб микрофильми.*

МИКРОФОН [микро..+ юн. phone — овоз, товуш] Товушни узоқ масофага узатиш ёки кучайтириш учун ишлатиладиган асбоб. *Бобо сўз бошлаган эди, микрофондан узоқ бўлгани учун, ҳеч кимга эшитилмади. Ҳ. Фулом, Тошкентликлар.*

МИКРОХИРУРГИЯ [микро..+ хирургия] Оптик анжомлар ёки механизмлар орқали, нозик асбоблар билан кичик анатомик тузилмаларда амалга ошириладиган операциялар ва уларни ўрганадиган соҳа (Ҳозирда мия, юрак, буйрак, кўз, оёқ-қўл жарроҳлигида кенг қўлланмоқда).

МИКРОЭЛЕМЕНТЛАР [микро.. + элемент] Ўсимлик ва ҳайвон организмда жуда кам миқдорда (юздан, мингдан ва ҳатто ундан ҳам кам улушда) бўладиган кимёвий элементлар. *..таркибида марганец, молибден, мис, бор, рух каби микроэлементлар бўлган минерал ўғитларни ишлаб чиқаришга аҳамият бермоқдалар. Газетадан.*

МИКРОЎФИТЛАР қ.х. Таркибида ўсимликлар учун зарур микроэлементлар бўлган ўғитлар.

МИКСЕР [ингл. mixer — аралаштиргич < лот. mixtus — аралаш, аралашган] Турли суюқ ва қуюқ нарсаларни бир-бирига аралаштириш (крем, бирор ичимлик тайёрлашда), тухум оқи ёки қаймоқни кўпиртириш учун қўлландиган, дастаки ёки электр асбоб.

МИКСТУРА [лот. mixtura — бирикма, қоришма, аралашма] Бир неча хил модда аралашмасидан тайёрланган суюқ дори.

МИЛ I [a. ميل — сурмачўп; пардоз қалами; учи ингичка, ўткир асбоб] **I** Милтиқ, тўппонча каби отиш қуроллариининг ўқ отилиб чиқадиған найсимон қисми. *Меҳмонхонанин*г қатор уч эшиги милтиқ мили сигарлик ўлчада бир неча жойдан тешилди. С. Айний, Қуллар.

2 Баъзи асбоб ёки нарсаларнинг найсимон қисми. *Солиҳбой.. атрофга олазарак назар ташлаб, чилим милининг учини ушлаб чекади, ўзи эса Жамиладан кўзини узмайди.* Ф. Жўраев, Обид Жалилов.

МИЛ II [a. اميل] Турли ўлчов ва назорат асбобларининг ўз ўқи атрофида айланиб, ўлчанаётган нарса микдорини кўрсатувчи бош қисми, ясси ва учли қисми. *Соат мили. Компас мили.* ■ *Рўпарадаги юмалоқ тарози циферблати устидаги мили ҳаракатга келди.* С. Анорбоев, Йўлда йўлдош бўлганлар. *..дарвозанин*г пештоқидаги электр соатнинг миллари ноль-нолни кўрсатиб турарди. М. Хайруллаев, Тилла маржон.

МИЛ III қ. **миля.** *Тоғлар, океанлар, миллар ошди* у. А. Мухтор.

МИЛ IV [a. ميل] Учи ингичка, кескир темир асбоб (тарихда: қиздириб, киши кўзини кўр қилиш учун ишлатилган). *Бобур дарвозадан кирсин, кейин туттириб, кўзига мил торттирмақ керак.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

МИЛ V [a. ميل] Ўсма, сурма қўйиш учун ишлатиладиған асбоб, сурмачўп. *Қошингнинг қоралиги милданмиди, Белингнинг нозиклиги қилданмиди?* М. Алавия, Халқ қўшиқлари.

МИЛДИРАМОҚ Милдир-милдир қилмоқ, жилдирамоқ. *Майда тошлар устидан милдираб оққан илиқ сув билан челек тўлдиргандан кейин.. дам олгани катта тошга ўтиришди.* Ойбек, О. в. шабадалар.

МИЛДИР-МИЛДИР тақл с. Сувнинг бирор жойдан аста чиқиши, секин-секин товланиб оқиш ҳолатини билдиради. *Шавкат булоқ бошида силлиқ бир тош устига ўтириб, тош орасидан милдир-милдир қилиб чиқаётган сувга тикилди.* «Фан ва турмуш».

МИЛИТАРИЗАЦИЯ [лот. *militaris* — ҳарбий] Мамлакатнинг бутун иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий ҳаётини милитаризм мақсадларига бўйсундириш; ҳарбий ташкилот методларини кундалик ишларга татбиқ қилиш. *Милитаризация сиёсати.*

МИЛИТАРИЗМ [фр. *militarisme* < лот. *militaris* — ҳарбий] Муайян мамлакатнинг ҳукмрон доиралари томонидан давлат ҳарбий қудратини янада кучайтириш мақсадида фойдаланиладиган сиёсий, иқтисодий ва ғоявий воситалар тизими (қуролланиш пойгаси, мамлакат ички ва ташқи сиёсатида ҳарбий-саноат мажмуаси таъсирининг кучайиши ҳозирги милитаризмнинг асосий белгиларидир). *Милитаризм фонусига мой қўйиб, пилигини ўт олдиришга интилиш авжига чиқмоқда.* Газетадан.

МИЛИТАРИСТ Милитаризм тарафдори, милитаризм сиёсатини юритувчи. *Бизни милитаристлар чўчита олмайди.* Газетадан.

МИЛИТАРИСТИК Милитаризмга оид. *Милитаристик сиёсат. Милитаристик ҳаракат.*

МИЛИЦИОНЕР [лот. *militariter* — ҳарбийчасига, аскарчасига] Милиция ходими. *Аҳмад Маҳмудовнинг уйига иккита қуролли милиционер билан жиноят қидирув маҳкамасининг ходими кириб келди.* Ж. Шарипов, Хоразм.

МИЛИЦИЯ [лот. *militia* — қўшин] **I** Жамоат тартибини, фуқаролар ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ижтимоий мулкни кўриқлаш каби вазифаларни бажарувчи маъмурий орган; шу органнинг маҳаллий бўлими, бошқармаси. *Милиция органларининг ходимлари.. меҳнаткашларнинг осойишталигини сақлашга ҳаракат қиладилар.* Х. Ёдгоров, Ҳаёт тўлқинлари.

2 с. т. Милиционер. [Фотима:] *Бориб, милиция олиб келинг. Мен ҳар иккала туҳматчини бу ерга қамаб қўйдим.* Ҳамза, Туҳматчилар жазоси.

МИЛИЦИЯХОНА с. т. Милиция бўлими, бошқармаси жойлашган бино. *Милиционер милтиғини олиб.. милицияхона дарвозасининг бериси бурчагида қоровул бўлиб турди.* С. Айний, Қуллар.

МИЛК I [ф. *ملاک* — тирноқ остидаги оқ қисм] Оғиз бўшлиғи шиллиқ қаватининг тишлар бўйнига гипс ёпишган юмшоқ тўқимадан иборат қисми. *Помидор шарбати милк, томир.. терини мустаҳкам қилади.* Газетадан.

Кўз милки Кўз қовоқларининг киприк ўсиб чиққан ери. *Низомиддин юзини тескари ўгириб, дастрўмол олиб, кўз милкларини артди.* С. Аҳмад, Ҳукм. **Тирноқ милки** Бармоқнинг тирноқ ўсиб чиққан ери.

МИЛК II [ф. ملك] Матонинг икки ёнидан узунасига чиқарилган қирғоқ. *Милкини кўр — бўзини ол, онасини кўр — қизини ол.* Мақол.

МИЛКАК [ф. ملكك — кичкина милк] қ. **хасмол.** *Қўлимга милкак чиқди.*

МИЛЛАТ [а. ملت — халқ; дин, мазҳаб] 1 Кишиларнинг яғона тилда сўзлашиши, яхлит ҳудудда истиқомат қилиши, муштарак иқтисодий ҳаёт кечириши, умумий маданият ва руҳиятга эга бўлиши асосида тарихан ташкил топган барқарор бирлиги. *Ўзбек миллати. Рус миллати.* ■ *Ёшлар, кексалар.. қизлар, жувонлар орасида турли миллат вакиллари: қозоқ, қирғиз, арман ва яҳудийлар ҳам кўринар.. эдилар.* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Давлат, мамлакат. *Бирлашган Миллатлар Ташкилоти.*

МИЛЛАТДОШ кам қўлл. Бир миллатга мансуб бўлган, миллати бир. *Сиз билан бизнинг миллатдошимиз.. Содиқжон бойваччанинг бу хусусда фикрлари қанақа, айтолмайсизми? К. Яшин, Ҳамаза.*

МИЛЛАТЧИ Миллатчилик тарафдори, миллатчилик йўлидан борувчи. *Буржуа миллатчилари.* ■ *Тўқсонов ўз ўтмишини ва ижтимоий чиқишини яшириб, совет аппарати-га кириб олган миллатчилардан экан.* П. Турсун, Ўқитувчи.

МИЛЛАТЧИЛИК Миллат айириш, бир миллатни ҳар томонлама улуғлаб, бошқаларининг ҳуқуқ, эҳтиёж ва манфаатларини назар-писанд қилмаслик, уларни ерга уришдан иборат бўлган нодемократик мафкура. *Миллатчиликка қарши кураш. Буржуа миллатчилиги. Миллатчилик сиёсати.* ■ *Ўзбекистон фани ва маданиятининг кўплаб арбоблари миллатчиликда айбланиб, қамоққа олинди.* Газетадан.

МИЛЛИАРД [фр. milliard — мингта миллион < лот. mille — минг] 1 *снқ. сон 1 000 000 000* рақами ва шу рақам билан ифодаланган сон, миқдор. *Икки миллиард сўм. Миллиардни миллионга бўлмоқ.*

2 Сон-саноқсиз, жуда кўп. *Миллиард юлдуз билан боқади осмон.* Ж. Жабборов.

МИЛЛИАРДЕР [фр. milliardaire — миллиард(лар) эгаси] Миллиардлар билан ҳисобланадиган бойликка эга бўлган киши. *Америка миллиардерлари.*

МИЛЛИГРАММ [лот. mille — минг + грамм] Граммнинг мингдан бир бўлагига тенг оғирлик ўлчови.

МИЛЛИЙ [а. ملى — халқона, миллатга тегишли; диний] 1 Бирор миллатнинг, халқнинг ўзига хос бўлган, унинг хусусиятларини ифодаловчи. *Миллий маданият. Миллий муסיқа. Миллий кийим. Миллий меъморчилик.* ■ *Боғдаги махсус навильонларда миллий таомлар тайёрлаб сотилмоқда.* Газетадан.

2 Бирор мамлакатга, давлат ва унинг аҳолисига оид. *Республикамизнинг миллий байроғи. Миллий даромад.* ■ *Ўрта Осиёда ilk бор республикамизда 1976 йил сентябрида Зомин миллий парки таъсис этилди.* «Фан ва турмуш».

3 Миллат билан боғлиқ, миллатига кўра бўлган. *Мен ирқий ва миллий айирма ва камситишлар одамларни энг заиф жонивордан ҳам кучсиз ва муте қилиб ташлаган ўлкаларни кўрганман.* Зулфия, Чўққилар.

МИЛЛИЙЛАШТИРМОҚ айн. ерлилаштирмоқ.

МИЛЛИЙЛИК Тарихан ташкил топган барқарор ижтимоий-этниқ бирликларни, яъни миллатлар ва элатларни бошқа барқарор ижтимоий бирликлардан, мас., ижтимоий синфлардан фарқловчи томонлар, хусусиятлар, маънавий, руҳий ва маданий қирралар ҳамда тафовутлар мажмуи.

МИЛЛИМЕТР [лот. mille — минг + метр] Метрнинг мингдан бирига тенг узунлик ўлчови.

МИЛЛИОН [фр. million — мингта минг < лот. mille — минг] 1 *снқ. сон 1 000 000* рақами ва шу рақам билан ифодаланган сон, миқдор. *Беш миллион тонна пахта. Миллион сўм пул.*

2 Сон-саноқсиз, жуда кўп. *У миллионлар сафида туриб, фашист газандаларига қарши беомон курашди.* Х. Ёдгоров, Ҳаёт тўлқинлари.

МИЛЛИОНЕР [фр. millionnaire — миллион(лар) эгаси] 1 Миллионлар билан ҳисобланадиган бойликка эга бўлган шахс. *Миллионер бойлар.*

2 тар. Бойлиги, даромади миллионлаб ҳисобланадиган. *Миллионер жамоа.*

МИЛЛИОНЛАБ Миллион ҳисобида, миллион билан ҳисобланадиган миқдорда. *Миллионлаб кишилар.*

МИЛЛИЯТ [а. ملىت] эск. кт. айн. миллат, миллийлик.

МИЛЮД [а. مىلاد — туғилиш] 1 *дин.* Исо пайгамбарнинг туғилган куни. *Миллодан бу-*

рун. Милоддан кейин. ■ *Асалари оиласини биринчи бўлиб милоддан илгари яшаган юнон файласуфи Арасту текширган. «Фан ва турмуш».*

2 Милодий йил ҳисоби. *Милоднинг бешинчи асри. ■ У [танга] Ўзганда ҳижрий 397 йилда, милоднинг 1006-1007 йилларида зарб этилган. «Фан ва турмуш».*

МИЛОДИЙ Милоддан бошланган (йил ҳисоби ҳақида). *Милодий йил ҳисоби. Ҳижрийни милодийга айлантирмоқ. ■ Милодий 1494 йилнинг ёзи. П. Қодиров, Юлдузли тунлар.*

МИЛТ *масв. с. Кучсиз, қисқа нур чиқishiни, кўринишини билдиради.*

Милт этмоқ *Қисқа, кучсиз нур чиқармоқ, шу ҳолатда кўринмоқ. Чўғ учқуни милт этди. Юлдузлар милт-милт кўринмоқда.*

МИЛТИЛЛАМОҚ *айн. милтирамоқ.*

МИЛТИРАМОҚ I Милт-милт ёниб ёки кучсиз ёруғ бериб турмоқ. *[Элмурод] Кооператив чироғи милтираб турган ердан узоқлашиб, қишлоқ четига чиқиб қолганини пайқагач, орқага қайтди. П. Турсун, Ўқитувчи. Унда-мунда юлдузлар хира милтирар, совуқ аччиққина. Ойбек, О. в. шабадалар.*

2 Кўзга аранг ташланмоқ, зўрға кўринмоқ. *Қоражонбек шундай бўйлаб қаради, Милтираган бир қорани кўради. «Алпомиш».*

МИЛТИҚ Ўқ отадиган, кўндоғи ва узун стволи бўлган қўл қуроли. *Ов милтиғи. Кўшогиз милтиқ. Бешотар милтиқ. ■ Додхоҳ дағаллик қилган эди, оломондан биттаси милтиқ отиб, икки сипоҳни йиқиб ҳам кўйди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. У орқага қарамоқчи бўлувди, бошига милтиқ кўндоғи тегди. Газетадан.*

МИЛТИҚБОЗЛИК Милтиқ билан отишиш, отишув. *Милтиқбозликлар ҳам бўлди. С. Аҳмад, Ҳукм.*

МИЛТИҚСОЗ Милтиқ ясовчи уста.

МИЛТИҚСОЗЛИК Милтиқ ишлаб чиқариш, милтиқ ясаш.

МИЛЯ [*лот. milia < mille passuum* — мингта кўш қадам] Қадимдан қўллаб келинган, турли давлатларда ҳар хил қийматларга эга бўлган узунлик ўлчови бирлиги (Мас., денгиз миляси 1852 м, география миляси 7420 м га тенг).

МИМ [*а. ميم* | Арабча م — «м» ҳарфи ва шу ҳарфнинг номи.

МИМИКА [*юн. mimikos* — тақлидий] **1** Юз мускулларининг ҳис-туйғу, ички кай-

фиятни ифодаловчи ҳаракатлари. *Артист-канинг ҳар бир ҳаракати, мимикаси, кўз қарашида унинг фарзанд меҳрига лиммо-лим қалбини ҳис этиш қийин эмас. Э. Охунова, Санъат бўстонида 40 йил.*

2 Ҳис-туйғу ва кайфиятларни юз мускуллари ҳаракати билан ифода этиш санъати. *Истеъдодли раққоса.. ўзининг ажойиб мимикаси билан томошабинларнинг ҳурматиغا сазовор бўлди. Ю. Ҳамдам.*

МИМИКРИЯ [*ингл. mimicry* — тақлидийлик] *биол.* Баъзи ҳайвон ва ўсимликларнинг ўз атрофидаги табиий шароит рангига ёки бошқа ҳайвонлар, ўсимликлар тусига мослашуви. *Мимикрия — ҳайвон ва ўсимликларнинг табиий ҳимоя воситасидир. «Фан ва турмуш».*

МИМИТ *бол.* Кичкинагина, жимит; митти. *Мимит қошиқ. ■ Эзгу ҳиссиёт билан қизчанинг мимит қўлини ушламоқчи бўлган эди, Дилбар силтаб юборди. А. Муҳиддин, Чап чўнтак.*

МИМОЗА [*юн. mimos* — ўз кўринишини, қиёфасини ўзгартирувчи] Жануб томонларда ўсадиган ўт, бута ёки дарахт (баъзи турлари, қўл тегизилса, баргини осилтириб олади).

МИН *шв.* Нуқсон, айб. [*Ойдона:*] *Опа, ёрим бўлса ўша кишидек, Асло мини йўқ топган ёримнинг. «Хушкелди».*

МИНА [*фр. mine*] **1** Ер, сув остига қўйиладиган портловчи снаряд. *Танкка қарши мина. Сув ости минаси. Мина қўймоқ. ■ ..йўл йўғон дарахтлар билан тўсилиб, атрофларга мина кўмилди. И. Раҳим, Чин муҳаббат.*

2 Миноётдан отиладиган снаряд. *Бошимиз устидан миналар чинқириб ўтиб ёрилади. Ш. Рашидов, Қудратли тўлқин.*

3 *айн. торпеда.*

МИНАЛАШТИРМОҚ Мина қўйиб чиқмоқ, мина қўйиб ташламоқ. *Душман ўз мудофаа марраларининг олдинги томонларини миналаштирган бўлиши мумкин эди. Назармат, Жўрлар баланд сайрайди.*

МИНАН *с.т.* Билан. *Мен минан жуда қадрдон-да, тақсир! А. Қодирий, Меҳробдан чаён. Қароллар овқат қилиб бўлиши минан, бек қозон тагида қолган бўтқага уч-тўрт челақ сув қуйдирди. Ҳ. Фулом, Машғал. Бова, Эрмат полвон минан мени олиштиринг, у қалин ошнамни йиқитди. Т. Мурод, Юлдузлар мангу ёнади.*

МИНБАР [а. منبر — баланд жой, ўриндик] **1** дин. Масжидда имом ваъз айтадиган баланд жой. *Ҳазрат минбардан тушиб, бетига фотиҳа тортганидан кейин, масжид муаззини билан дарвозанинг ёнига бориб турди.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

2 Маъруза қилинадиган, ахборот бериладиган баланд курси; трибуна. *Минбарга чиқмоқ. Минбарда туриб гапирмоқ.* ■ *Умрида минбарга чиқмаган Мирвали банги ҳам, ўзича айтганда, меҳробга сўза чиқиб, сўзининг охирида ҳаммани кулдиради.* А. Қодирий, Обид кетмон. *Ҳали институтнинг минбарларидан Унларча олимдан тинглайсан хотоб.* Ғ. Фулом. *Доска ёнида устига қизил сурп ёшилган ёзув столи, унинг чап тарафида минбар.* Ғ. Мусажонов, Ҳиммат.

Адабий минбар Газета, журнал ва ш. к. ҳақида.

МИНБАЪД [а. من بعد — бундан кейин] эск. кт. **1** Бундан кейин. *Бир кун оқсоч хотин «Раҳимжон ака» дегани учун домладан бир тарсаки еди.* Домла: «Минбаъд, бегим, дегин» — деди. А. Қаҳҳор, Сароб. *Дўст топмоқ ҳар замон мушкул эди, минбаъд ҳам шундоқ қолур.* С. Сиёев, Ёруғлик.

2 Ҳеч, сира, асло. *Мен энди қилмайман, минбаъд қилмайман.* А. Мухтор, Туғилиш.

МИНГ снқ. сон **1** 1000 рақами ва шу рақам билан ифодаланган сон, миқдор. *Мингни мингга қўшмоқ. Минг сўм пул. Минг киши.*

2 Кўп, кўпдан-кўп, жуда. *Мингдан-минг рози бўлмоқ. Минг яшамоқ.* ■ *Фотима амалсининг авзойини кўриб, келганига минг пушаймон қилди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

3 Ҳар қанча. *Сен минг чиройли бўлма — етимсан.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Минг дод денглар, минг фарёд денглар, беҳуда!* Ойбек, Танланган асарлар. *Сизнинг ўрнингизда бўлак одам бўлганда, минг ёмон кўрса ҳам.. бир бориб, ўша бечорани юпатиб келар эди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлар.

Минг қилса (ҳам) Нима бўлганда ҳам, ҳар нима бўлса-да. *Қандай бўлар эди. Фарзандда, минг қилса.* Ҳамза, Танланган асарлар.

МИНГАШМОҚ 1 От, велосипед кабиларга минган кишининг орқасига минмоқ. *Давлатёр, Элмуродни эгарга миндириб, ўзи мингашган ҳолда жўнамоқчи бўлиб туришган эди, туюқ товушлари эшитилиб қолди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Бир иккинчисининг устига чиқиб олмоқ, шундай ҳолда айқашиб кетмоқ. *Улар Олатоғ бағридаги уйлари бир-бирига мингашгандек кичкина қишлоқда яшардилар.* Ш. Холмирзаев, Бодом қишда гуллади. *Бир-бирининг устига мингашиб-қалашиб ётарди қоятошлар.* Й. Муқимов, Олов ва ниҳоллар.

МИНГБОШ Пилла қурти пилла ўраш даврида даста қилиб қўйиш учун ишлатиладиган бир турли ўт-ўсимлик. *Майдоннинг қоқ ўртасида чайла — ойимсупурги, мингбош, какра ва бугдой пояси билан ёшилган.* А. Дилмуродов, Осмоннинг бир парчаси. *Вакил йигит махсус жойга тўплаб қўйилган барглар учун мингбош тайёрлаб қўйилганини, даста учун мингбош тайёрлаб қўйилганини кўриб хурсанд бўлди.* М. Қўшоқов, Катта хирмон жилғаси.

МИНГБОШИ 1 тар. **1** Даҳа ёки қишлоқ оқсоқоли, ҳокими. *Бир гувоҳнома олиш учун Кўкча даҳамизнинг мингбошиси Нормуҳаммаднинг маҳкамасига югурдим.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари. [Тешабойнинг] *Катта хотини.. Ўктамхон, кичиги эса Қорабулоқ мингбошиси Мадумар додхоҳнинг кичик қизи Тўраҳон эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 тар. Кўшин бошлиғи. *Қушбеги ва Юсуфбек ҳожиларнинг таклифи билан Мусулмонқул ўрнига Ўтаббой қушбеги [Марғилон ҳокими] мингбоши белгиланиб, тўртинчи кун Худоёрхон, қўшини билан Кўқонга қайтди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МИНГБОШИ II қ. мингбош.

МИНГБОШИЛИК Мингбоши мансоби, лавозими. *Мингбоши кўнгли бузилиб, маҳкамасидан чиқди. Мингбошиликдан бекор қилсалар, унча қайғурмас эди.* Чўлпон, Кеча ва кундуз.

МИНГДЕВОНА Ҳиди одамни гангитадиган бир хил заҳарли ўт (тиббиётда ишлатилади).

МИНГЛИК 1 мат. Катта сонларнинг минглар хонаси.

2 Пул, облигация ва бошқа қимматли қоғозларнинг минг сўмлиги.

МИНГОЁҚ Бўғимоёқлиларга мансуб, танаси бўйлаб икки қатор кўплаб оёқлари бўлган ҳашарот. *Биз мингоёқ, калтакесак.. ва турли кўнғизлардан коллекция туздик.* «Ўзбек тили» дарслиги.

МИНДИ-МИНДИ I Болаларнинг бир-бирини миниб ўйнайдиган ўйини. *Кураш.. қушим боши, минди-минди, ўғриларимиз бор.* F. Фулом, Шум бола.

2 *кўчма* Тумонат одам йиғилган, тиқил-линч, тирбанд ҳолат ҳақида. *..фильм кўрсатилаётган эди, одам демаганингиз минди-минди.* Ш. Тошматов, Тонгдаги кўланка.

МИНЕРАЛ I [фр. *mineral* < лот. *minera* – руда, қазилма кон] Ер қобиғи таркибида учрайдиган табиий кимёвий бирикма ёки элемент. *Бу минераллар эса Помирда, Зарафшон тоғларида, Чотқол-Қурама тизмаларида топилиши мумкин.* С. Кароматов, Олтин қум.

МИНЕРАЛ II Табиий кимёвий бирикма ёки элементларга оид, шундай элемент ёки бирикмалардан иборат бўлган, таркибида шундай элемент ёки бирикмалар бор. *Минерал тузлар. Минерал ўғит. Минерал сув.* ■ *Бобур.. минерал хомашёлар борасида ҳам фикр билдирган.* «Фан ва турмуш».

МИНЕРАЛИЗАЦИЯ қ. **минералланиш.**

МИНЕРАЛЛАНИШ I Органик моддаларнинг минералга айланиши, минерал бирикмалар ҳосил қилиши. *Ўсимликларнинг минералланиши.*

2 Минерал тузларга тўйиниш, тўйинганлик. *Келажакда Амударёнинг қуйи қисмида сувнинг минералланиш даражаси уч барабар ортади.* «Фан ва турмуш».

МИНЕРАЛОГ Минералогия олими, мутахассиси.

МИНЕРАЛОГИК Минералогияга оид. *Минералогик тадқиқотлар.*

МИНЕРАЛОГИЯ [минерал + юн. *logos* – фан, таълимот] Минераллар, уларнинг таркиби, тузилиши, хоссалари, ер қобиғида минерал моддаларнинг пайдо бўлиш жараёнларини, шунингдек, улардан халқ хўжалигида фойдаланишни ўрганувчи фан.

МИНИАТЮР Миниатюра тарзидаги; жуда кичик ва нафис. *Қизча онасида шу қадар ўхшардики, уни кўрган киши онасининг миниатюр сурати деб ўйларди.* Т. Жалолов, Олтин қафас.

МИНИАТЮРА [итал. *miniature* – нафис, нозик қилиб ишланган расм < лот. *minium* – қизил ёки қизғиш-жигарранг бўёқ] снт. 1 Ўрта аср қўлёзма асарлари ва китобларда бўёқлар билан чизилган нафис расм, сурат,

безакли бош ҳарф ёки лавҳа. *Навоий лирикаси ва «Хамса» сига Беҳзод ишлаган миниатюралар ўрта аср тасвирий санъатининг қимматбаҳо дурдоналаридандир.* Ф. Ҳусайнова, Қўкон адабиёт музейида.

2 Нозик ва чиройли қилиб ишланган кичкина расм, сурат; шундай сурат ва расмлар солиш санъати. *Миниатюра намунаси. Шарқ миниатюраси.* ■ XVI аср Бухоро миниатюра санъатида ҳам юқоридаги анъана давом этади. «Фан ва турмуш».

3 Кичик адабий ёки саҳнавий-муслиқий асар. «Тавъзим» тўпламига киритилган «Гул ҳақида ҳикоялар», «Жажжи ҳикоялар» туркумлари яхши миниатюралардир. Газетадан.

МИНИМАЛ [лот. *minimus* – энг кичик] Энг оз, энг кам, энг кичик; *зид. максимум.* *Минимал қиймат. Минимал тафовут.* ■ *Таҳлил шуни кўрсатадики, терим мавсуми.. мустаҳкам хўжаликларда жуда қисқариб, минимал даражага етган.* А. Мухтор, Бу – қаҳрамонлик. Агар тилда фонемалар оппозициясини намоён этувчи минимал жуфтликдаги сўзлар топилмаса, у фонемаларни фонологик системадан ўчириш мумкин. «ЎТА».

МИНИМУМ [лот. *minimum* – энг кам, энг кичик миқдор; кам деганда] 1 Энг оз, энг кичик миқдор; *зид. максимум.* *Ишлаб чиқаришни минимумдан максимумга кўтаришда қомандирлик қилишимиз лозим.* С. Аҳмад, Менинг дўстим Баббаев.

2 Бирор соҳа учун лозим бўлган энг зарурий билим ёки тадбирлар йиғиндиси. *Техника минимуми. Номзодлик минимуми.*

3 айн. **минимал.** *Минимум программа. Минимум юз килограммдан пахта териш.*

МИНИСТР [фр. *ministre* < лот. *minister* – хизматчи, ходим, ёрдамчи] тар. айн. **вазир.** *Мудофаа министри. Маориф министри. Молия министри.* ■ *Қайси ўрмонларни кезмоқчисиз, бамаслаҳат маршрут тузармиз, деб меҳмондўстлик қилди министр Мамадалига.* Н. Сафаров, Оловли излар.

МИНИСТРЛИК [фр. *ministere* < лот. *ministerium* – хизмат, амал, лавозим] 1 тар. айн. **вазирлик.** *Қишлоқ хўжалик министрлиги. Савдо министрлиги. Маданият министрлиги.* ■ *Бугун министрликда бўлдим. Тақсимот масаласида гаплашдим.* Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

2 Буржуа парламентаризмида министрлар ҳайъати.

3 тар. айн. вазирлик 3.

МИНМОҚ 1 Бирор нарсанинг устига (одатда от-уловга) оёқларни икки ёққа солиштириб ўтириб олмоқ. *Туяга минмоқ. Мотоциклга минмоқ. От кимники — минганники.* Мақол. ■ *Ёрмат араванинг ҳар қисмига разм солиб, кейин чаққонлик билан отга минди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Бўтабой азим туп ёнғоққа тирмашиб, боғ деворига минди.* С. Аҳмад, Ҳукм.

2 шв. Транспорт воситаларига чиқмоқ, ўтирмоқ. *Аравага минмоқ. Трамвайга минмоқ. Машинага минмоқ.* ■ *У ердан одатда кемага минилар, Чоржўйда ўтаравага ўтириш керак эди.* С. Сиёев, Аваз. *Бобоқул ота Қайнардан қайтишида Тўламат мўйловнинг пичан ортилган автокачасига минишга мажбур бўлди.* С. Анорбоев, Оқсой.

3 шв. Транспорт воситаларининг бирор турини бошқармоқ, ҳайдалоқ. *Машина минмоқ. Арава минмоқ.* ■ *Жонфигон бундан бешолти йил бурун қайси бир идоранинг извошини минар экан, киракашлик қилиб, қўлга тушгандан кейин ҳайдашибди.* А. Қаҳҳор, Жонфигон. *Арслон чиройли костюмларини гардеробга илиб, комбинезон кийиб, универсал минди.* Мирмуҳсин, Яширинган куч.

4 кўма. Ўтирмоқ, йнмоқ. *Булбул кетиб, боғда навоси тинди, Юлдуз елкасига гўё тоғ минди.* Б. Бойқобилов, Садоқат.

5 Амал, мансаб мазмунли сўзлар билан қўлланиб, шу сўз билдирган вазифа, лавозим, мансабни эгалламоқ маъносини билдиради. *Нодон Анвар ўрдадан қувланиш ерида сармунийлик маснадига минмоқчи!* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. *Амалга янги минган ҳовлиқма одамдек бурнини кўтарган.* Ойбек, Танланган асарлар. *Аъзам Мираҳмедов бош врачлик лавозимига минди-ю, ҳўмрайиб кириб, чимирилиб чиқадиған бўлди-қолди.* «Муштум».

6 Авж, газаб каби айрим сўзлар билан қўлланиб, шу сўзлар билдирган ҳолатнинг юз бериши маъносини билдиради. *Беўхшов чўлнинг дайди шамоли авжга минган.* Ф. Нуруллаев, Бўз йигит. *-Тўхтат деяпман сенга! — лаблари пирпираб, жаҳлга миниб бақирди раис.* «Муштум». *Совуқ чунон қаҳрига минганки.. тишимиз тишимизга тегмай қалтираймиз.* О. Ҳусанов, Қўшиқчининг тақдири.

Елкасига (ёки бўйнига) минмоқ Ихтиёрини («тизгинини») ўз қўлига олиб, истаган ҳукмини ўтказмоқ, ўз йўлига юритадиган бўлмоқ. *Салимбойваччанинг елкасига миниш учун Гулнор қўрбон бўлиши керак.* Ойбек, Танланган асарлар. *Келиним ўлгурнинг бурнини бир ерга ишқаб бермасангиз, болагинамнинг бўйнига миниб олди.* С. Аҳмад, Сайланма. **Ерни миниб олмоқ** Ерни ўз ҳукмига бўйсундирмоқ; ундан хоҳлаганча фойдаланмоқ. *Тангриқул ҳожи катта ҳамёнини — узанги, чоракор батракларни — жилов қилиб, ерни маълум даражада миниб олган эди.* Фулом ака ерни минолмас эди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

МИННАТ [а. مَنّت — ҳиммат, мурувват, хайр-саховат; ташаккур, раҳмат айтиш] 1 Қилинган хизмат, яхшилик учун бўлган қарздорлик. [Юсуфбек ҳожи:] *Агар бу хизматни ўз зиммангизга олур экансиз, устимга катта миннат қўйган бўласиз.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Қилинган яхшиликни юзга солиш ёки бошқаларга гапириб юриш. *Текиннинг миннати кўп, меҳнатнинг зийнати кўп.* Мақол. ■ *Эҳсон қилган кишининг миннати эҳсонни йўққа чиқаради.* Газетадан. *Бу зиёфатнинг хали миннати чиқиб қолмаса, деб турибман.* К. Яшин, Ҳамза.

Миннат қилмоқ Яхшиликни юзга солмоқ. *Меҳнат қилдим — ҳўп қилдим, миннат қилдим — йўқ қилдим.* Мақол. ■ *Ҳасис бир бор меҳнат қилса, юз бор миннат қилар.* Газетадан.

МИННАТДОР Бировнинг қилган яхшилигидан, хизматидан мамнун ва қарздор. [Мулла Обид:] *Бўғдойни тайёр унга алмаштирдингиз, миннатдорман.* А. Қодирий, Обид кетмон. *Устозим менда машинага меҳр уйғотди.* Ундан *миннатдорман.* Ҳ. Назир, Маёқ сари.

МИННАТДОРЛИК 1 Миннатдор эканлик. *Элмурод уларнинг ўқишдан миннатдорликларини кўриб хурсанд бўларди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Миннатдор, мамнун ҳолат. шундай ҳис-туйғуга эгалик. *Миннатдорлик изҳор қилмоқ.* ■ *Ачахоннинг тинч, осуда кўзларидан миннатдорлик баралла порлаб турарди.* К. Яшин, Ҳамза. *-Шунисига ҳам раҳмат, ўғлим, кам бўлманг асло! — миннатдорлик билдирди чол.* «Гулдаста».

МИННАТДОРЧИЛИК айн. миннатдорлик 2. [Нормухаммад қушбеги] Золим душманни қўла туширишнинг бош омили бўлган Юсуфбек ҳожига ўз миннатдорчилигини айтиб тугата олмас эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МИННАТЛИ Миннатга сабаб бўлган ёки бўладиган. *Миннатли ошдан миннатсиз ёвгон яхши.* Мақол.

МИННАТСИЗ Миннати йўқ, миннатга сабаб бўлмайдиган; беминнат. *Бу оила аъзолари бир умр шодлик кўрмади, ҳатто миннатсиз нон ейиш нималигини билмади.* М. Ўринхўжаев, Унутилмас кунлар.

МИННАТЧИ Миннат қилувчи, яшилгини пеш қилувчи. *Бу эса қаҳрамоннинг табиатига хос ижобий сифатларга соя ташлайди, уни ўз ҳимматини пеш қилувчи, миннатчи, тамагир шахсга айлантириб қўяди.* Газетадан.

МИНОМЁТ [р. мина + метать – «ирғитмоқ, отмоқ, улоқтирмоқ» фл. дан] Мина отадиган қурол. *Атакани олти оғизли миномётлар ва артдивизион (артиллерия бўлинмаси) бошлаб берди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

МИНОМЁТЧИ Миномётдан ўқ отувчи ҳарбий хизматчи, аскар. *Миномётчилар ротаси. ■ ..миномётчилар ва пулемётчиларнинг позицияларини белгилаб бергач, кўприкка келди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

МИНОНОСЕЦ [р. мина + носить – «олиб, кўтариб бормоқ» фл. дан] Торпеда билан қуролланган ҳарбий кема.

МИНОР(А) [а. منار – ёруғлик манбаи бўлган жой; маёқ; минора] Бирор бинога қўшиб ёки алоҳида қурилган, мезана шаклидаги баланд иншоот. *Масжид минораси. Бухоро миноралари. Минора куббаси. ■ Амирнинг дори бор, минори бор, ноғорахонаси бор.* С. Айний, Дохунда. *Мовий осмон билан ўпишган миноралар, ҳаворанг гумбазлар.. савлат тўкиб туради бу ерда.* Н. Улуғжонов, Самарқанд сайқали.

МИНТАҚА [а. منطقه – камар, белбоғ; иқлимий ҳудуд; соҳа, доира] 1 *геогр.* Ер юзининг икки қўшни параллел оралиғидаги, бир-биридан иқлими билан фарқ қиладиган ҳар бир бўлаги. *Иссиқ минтақа. Совуқ минтақа. Уртача минтақа.*

2 Ер юзининг бирор хусусияти билан ажралиб турадиган бўлаги, зонаси. *Халқаро хотин-қизлар куни 8-Мартни.. барча қитъа*

ва минтақалардаги тараққийпарвар инсоният байрам қилмоқда. Газетадан.

МИНТАҚАВИЙ Минтақага оид, тегишли.

МИНУС [лот. minus – кичик, оз, озроқ] 1 *мат.* Айириш амалини ёки манфий миқдорни билдирувчи (–) белги.

2 *мат.* Айирув, олув. *Беш минус тўрт – баравар бирга.*

3 *мат.* Миқдорнинг манфийлигини, ҳароратнинг нолдан пастлигини билдирувчи сўз ёки белги. *Бугун ҳарорат минус йигирма.*

4 Ўқувчига қўйилган баҳонинг тўлиқ эмаслигини, унинг билими шу баҳога етарли эмаслигини билдирувчи сўз ёки белги. *Минус уч баҳо қўймоқ.*

МИНУТ [лот. minutus – майда, кичик; арзимас, унча эмас] 1 *қ. дақиқа.* Соат тўққиздан ўн беш минут ўтганда, дарё тепсида қоп-қора булутдек самолётлар пайдо бўлди. И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Йўлчи ерга қараб, бир минут сукут қилди.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 *мат.* Градуснинг олтмишдан бир улushiга тенг ясси бурчак ўлчови бирлиги (ёзувда рақамнинг ўнг томонига, устига қўйилди, мас., 80°30' – 80 даража, 30 минут).

МИНУТЛИ айн. дақиқали. *Ўн минутли иш. Беш минутли танаффус.*

МИНФАЙМАС Дардини, юрагидагини ёрилиб гапирмайдиган; индамас. *Моҳира ойим қизининг бирорта ишдан норозилигини пайқаб: -Минғаймас, писмиқ ўлгур, тағин нима жин урди сени? – деб сўраганида, Зайнаб қовоқ-дудогини солиб, бир оғиз ҳам жавоб бермас эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Сен бўлсанг, сени букчайтириб, минғаймас қилиб қўйган дардни ҳам айтгинг келмайди.* Б. Раҳмонов, Олтин одамлар.

МИНФАЙМОҚ Қовоқ-димоғини солмоқ, лаб-лунжини осилтирмоқ; араз қилмоқ. *Фуломжоннинг.. бир неча минутгина аввал томирларида қайнаган йигитлик қонининг тиниши учун Наргиснинг.. чеккада минғайиб кўриниши кифоя қилди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

МИНФИЛЛАМОҚ қ. минғирламоқ. *Низомжон унинг юзига қарамай манғиллади: -Кечир, Дилдор, бехосдан шундай бўлиб қолди.* С. Аҳмад, Уфқ. *Бола йиғласа, қайнана минғиллайди, самоварнинг ўти тутаса, қайнота дўнғиллайди.* С. Аҳмад, Сайланма.

МИНФИРЛАМОҚ 1 Димоғда секин ва ноаниқ гапирмоқ; пинғилламоқ. [Бой] *Йўлчининг саломига минғирлаб жавоб қайтарди.* Ойбек, Танланган асарлар. Куни бўйи минғирлаб қўшиқ айтиб юраман. С. Сиёев, Ёруғлик.

2 Норози оҳангда нолиб гапирмоқ; нолимоқ. *Кўп минғирлама.* ■ -Таъна қилавериш ҳам ўлдирдингиз, — деди Баратов минғирлаб. С. Зуннунова, Янги директор.

МИНФИР-МИНФИР тақл. с. 1 Димоғда айтилган паст ва ноаниқ товуш ёки гапни билдиради. *Минғир-минғир ашула.* ■ [Тожибой:] *Ўзиям хотинчалиш одам-да. Гапи оғзидан тушиб кетади. Минғир-минғир қилади. Гоҳо гапини одам ҳам тушуниб бўлмайди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Норозилик, нолиш ҳақида. *Минғир-минғирни йиғиштир. Минғир-минғири жонга тегди.*

МИОКАРД [юн. mios — мускул + kardia — юрак] анат. Юракнинг ўрта мускул қавати.

МИОКАРДИТ тиб. Юрак мускуллари — миокарднинг яллиғланиши.

МИОЛОГИЯ [юн. mios — мускул + logos — фан, таълимот] Мускуллар системасининг тузилиши ҳақидаги таълимот.

МИР [а. مير < «амир» с. нинг қисқарган шакли] 1 Ҳоким, ҳукмдор (пайгамбар авлодларининг унвони). *Мир Алишер.*

2 Баъзи эркаклар исмининг таркибига киради, мас. *Миртемир, Мирали, Мирғиёс.*

МИРЗА [а. + ф. ميرزا < «амирзода» с. нинг қисқарган шакли] 1 тар. Ёзув-чизув ишларини олиб борган лавозимли киши; котиб. *Амлоқдорнинг мирзаси белига суқилган қаламдонини очиб, қаламини қўлига олди.* С. Айний, Қуллар.

2 *кўчма* Саводли, ўқимишли одам.

Мирза йигит Саводли, ўқимишли ёш кишиларга ҳурмат билан мурожаат этиш шакли.

3 эск. Юқори табақаларга мансуб киши; жаноб. *Мен чуриман, сиз мирзасиз, беквачча!* «Гўрўгли».

4 Мирза (эркаклар исми).

МИРЗАБОШИ тар. Ўзбек хонликларида (асосан Кўқон хонлигида) мирзахона бошлиғи. [Сафар бўзчи:] *Шаҳардаги бирорта мударрис домлани мирзабоши кўтарсалар, йўқ дерми?* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

МИРЗАЛИК Мирза иши, лавозими. *Мирзалик қилмоқ.* ■ *Мирзалик учун хат-саводим унча ярамайди.* С. Айний, Қуллар.

МИРЗАТЕРАК Теракнинг тик ва текис, маданий ҳолда ўстириладиган бир тури. *Фақат мирзатеракнинг учи ботиб кетган қуёшнинг жуда баланддаги сўнги нурлари билан қизариб турибди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар. *Кеч куз. Япроқларидан ажралган мирзатераклар қунушиб, дилдираб турибди.* А. Ибодинов, «Латофат» дўқонидаги қатл.

МИРЗАХОНА [мирза + хона] тар. Амир ва хонларнинг мирзалар ёзув-чизув ишлари олиб борадиган идораси.

МИРЗО [а. + ф. ميرزا — «амирзода» с. нинг қисқарган шакли] 1 Мирзода, амирзода, амир ўғли (Айни маънода ушбу сўз тегишли атоқли отдан кейин ёзилади мас.: *Улуғбек мирзо, Иброҳим мирзо.*) Аммо, бари бир ёш мирзолар катта бўлгач, ўз ота-боболари каби хунрез, золим бўладилар. Мирмуҳсин, Меъмор.

2 кт. айн. мирза 1,2. (Айни маънода ушбу сўз тегишли атоқли отдан олдин ёзилади; мас., *Мирзо Анвар, Мирзо Бедил.*) *Анвар.. нома ва аризаларнинг.. баъзиларини биринчи хонда олдига давоат, қалам қўйиб, дафтар устида ўтирган мирзо, муфтиларга ҳавола қилар эди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

МИРЗОЙИ [а. + ф. ميرزايى — мирзаларга хос, оид; мирзалик вазифасини бажариш]: **мирзойи кавуш** эск. Баланд ингичка пошна-ли кавуш. **Мирзойи сабзи** Сабзининг ўртапишар цилиндрсимон, учи ингичка узун хили. **Мирзойи этик** эск. Баланд ингичка пошна-ли этик.

МИРИ [а. ميرى — амирга хос; давлатга, хазинага оид, тегишли] тар. Беш тийинли чақа, беш тийин. *Бир мири хаён, уч мири зиён.* Мақол. *Дунёники мири кам икки.* Мақол. ■ *Домла уч мири пул ё битта қатлама келтириб қўйганга сира индамайдилар.* П. Турсун, Ўқитувчи.

Миридан-сиригача Муфассал равишда, майда-чуйдасигача, батафсил. *Зиёдиллага бу хунар ёқиб тушган, уни миридан-сиригача эгаллаб олиш учун бутун кучи, зехнини ишга солган эди.* Ҳ. Назир, Ўтлар туташганда. **Миридан сирини айирмоқ** (ёки ажратмоқ) Муфассал равишда, майда-чуйдасигача текширмоқ.

МИРИЛИК Мири қийматига эга бўлган, мирига арзийдиган, миридан иборат. *Бир қулоғига уч мирилик танга қистириб олган самоварчи йигит қўш чойнаклаб чой ташийди.* С. Аҳмад, Ҳукм. *Бир мирилик носни баҳо-*

на қилиб бозорга тушиб, бутун бир кунини беҳуда ўтказадиганлар кўп. Ш. Ризо, Қор ёғди, излар босилди.

МИРИШКОР [a. + ф. ميرشكار – ов бошлиғи, овни бошқарувчи] **1** Ўз ишининг тажрибали, моҳир устаси; тажрибадор, омиликор. *Миришкор сувчи. Миришкор боғбон. Миришкор деҳқон.* ■ Султон бўзчи.. ўз хунарининг миришкори ҳисобланар.. эди. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

2 с. т. Саранжом-саришта. *Миришкор хотин.*

МИРИҚМОҚ Ниҳоят даражада қонмоқ, қониқмоқ, тўймоқ. *Чойга мириқмоқ. Ҳикояни мириқиб эшитмоқ. Мириқиб ухламоқ.* ■ *Парвариши етган ғўзалар она сутига мириққан боладек гуркураб ўсарди.* Ш. Фуломов, Ташаббус. *Тоза ҳаводан мириқиб симирмоқ ҳақонасида Расулжон тезроқ ҳовлига чиқа қолди.* Ж. Абдуллаҳонов, Хонадон.

МИРОБ [a. + ф. ميرآب – суғориш ва сув таъминоти бўйича нозир] **1** Сув тақсимооти ва суғориш тармоқларини назорат қилувчи шахс. *Отанг мироб бўлгунча, даланг қулоқнинг бошида бўлсин, деганлар.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

2 с. т. Суғориш ишларини бажарувчи шахс; сувчи. *Ана, миришкор мироб, суғорар ғўзасини..* Ю. Ҳамдам. *Эгатлар аралаб миробми, кимдир Якка оёқ йўлдан қайтади ёлғиз.* Файратий.

МИРОББОШИ *тар.* Миробларга бошчилик қилган мансабдор. *Тошганинда асло бўлмас ёнашиб, Ночор от чопишар мироббошилар.* Миртемир.

МИРОБЛИК Мироб иши, касби. *Тўхтабой ака эсини танибдики, шу ерларда мироблик қилади.* Б. Маҳмудов, Олтин юлдузлар.

МИРОХУР, мирохўр [a. + ф. ميرآخور – бош отбоқар; отхона бошлиғи] **1 тар.** Ўрта Осиё хонликларида сарой отхоналарига бошчилик қилган мансабдор. *Мен мирохурдан ўн беш сўм олиб, мана шу остимдаги эшакни сизга бериб кетаман.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

2 эск. айн. отбоқар.

МИРРИХ [a. مزيج – Марс сайёраси; қадимги мунажжимлар уни уруш ва хунрезликлар сабабчиси деб ҳисоблаганлар] (М – катта) эск. кт. айн. **Марс.**

МИРШАБ [a. مير – бошлиқ; ҳукмдор + ф. شب – кеча, тун; тунги қоровул бошлиғи]

1 тар. Ўрта Осиё хонликларида тунги шаҳар соқчиси ва уларнинг бошлиғи. *-Бизни кимнинг ҳукми билан ўлдирмоқчи бўлаётирсиз? – деди.. хатирчилик банди, миришаб одамига.* С. Айний, Қуллар. *Миришаблар томонидан қўрбоши маҳкамасига сўроққа олиб кетилган қутидор қайтиб йўлакка кириши билан.. Офтоб ойим ила Кумушга.. жон кирган каби бўлди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 с. т. Милиционер.

МИРШАБХОНА Миршаб маҳкамаси ва қамоқхонаси. *Икки миришаб Уста кулол билан Ҳамроқулни.. бутхонанинг нариги томонидаги миришабхонага томон олиб кетди.* А. Қаҳор, Томошабоғ.

МИРҚУРУК с. т. ҳазл. Ёнида ҳеч пули бўлмайдиган киши ҳақида. [Рўзипаранг:] *Ўзингиз тушунган одам-у, доим мириқуруксиз, қачонгача сизни кечириб юрамиз, хўжайин.* А. Муҳиддин, Кечирасиз.

МИРҒАЗАБ [a. مير – бошлиқ, ҳукмдор + غضب – қаҳр, нафрат; норозилик: жаллод] *тар.* Маҳбус ва бандиларни жазолайдиган, калтаклаб, тергов қиладиган зиндон назоратчиси. *Мирғазаблар кунда келиб, уларнинг [бандиларнинг] ҳар бирини ўлғудай уриб, сўроқ қилардилар.* С. Айний, Дохунда.

МИС [ф. مس – мис] Менделеев даврий системасининг I гуруҳига мансуб кимёвий элемент; юмшоқ (қайишқоқ ва чўкичланувчан) қизғиш рангли металл. *Соф мис. Қизил мис. Сариқ мис. Мис қотишмалари.* ■ *Мис, вольфрам, қўрғошин, рух, олтин ва бошқа рангли маъданлар етказиб бериш кўлами анча кенгайди.* «Фан ва турмуш». *Қамбар ихчам, ярқироқ мис чилимни олиб кетди.* Ойбек, Танланган асарлар.

Миси чиқди Нопок, қалб иши фош бўлди, сири очилди. *Мазмунан, ишларнинг миси чиқиб, ўзлари билан ўзлари овора бўлиб қолган бўлсалар керак.. Қинғир иш қирқ йилдан кейин ҳам очилади.* «Муштум».

МИСВОК [a. مسواك – тиш тозалагич] эск. Арча ва ш. к. хушбўй дарахт ёғочидан тарашлаб, моксимон шаклда ясалган тиш тозалагич. *..салла устига қадалган мисвок ва хурмо данагидан ясалган.. тасбеҳ бу чолнинг сўфилардан бири эканлигини кўрсатади.* С. Айний, Қуллар. *Сўфи мисводини қиндан чиқариб, яна секингина солиб қўйди.* Чўлпон, Кеча ва кундуз.

МИСКАР [ф. مسگر – мис билан ишловчи] Мис ва унинг металллар билан қотиш-

масидан қуроллар, уй-рўзгор буюмлари яшаш ва уларни тузатиш иши билан шуғулланувчи хунарманд. *Гулнор.. мискарлар томонидан самовар тахлитиде ясалган қумғондан чой қуяр эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

МИСКАРЛИК 1 Мискар иши, касби. *Мискарликни ўрганмоқ. Мискарлик қилмоқ.*

2 тар. Мискарлар растаси. *Мискарликда, ўнг томондаги пачақ дўкон олдиға ёйиб қўйилган мис баркаш..* Мирмуҳсин, Ал Маҳдий.

МИСКИН [а. مسكين — бечора; бахтсиз] **1** Фақирликдан оғир аҳволға тушиб қолган, аҳволи танг, бечораҳол одам. [*Бугроҳожи:*] *Ҳадемай элга қаҳатчилик бўлғай.. фақир ва мискинлар ит, эшак гўштини егайлар.* М. Осим, Ўтрор.

2 Мунгли, тушкун, ҳазин. *-Отанг боёқиш чарчаб, бўлганича бўлди, — деди она мискин товуш билан.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Ота, ўғил диллари мискин, Унсиз суҳбат қуришар эди.* Сафо Очил.

3 Мақом услуби ва шаклларида яратилган туркумли куй ва ашула йўллари.

МИСКИНЛИК Мискин аҳвол, тушкун ҳолат. *Бу ундаги мискинлик ўрнида уйғонган инсоний ғурур нишонаси эди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

МИСЛ [а. مثل — ўхшаш; худди, каби] Мисол, тимсол, ўхшаш. *Мисли йўқ оламшумул воқеа. Мисли топилмайдиган киши. ■ Тошкент тарихида мисли кўрилмаган Азизбек каби ваҳшийни фақат шу Муеулмонқул қўлидан олди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МИСЛИ [а. + ф. مثل — «мисл» с. изофа ҳолатда] Каби, сингари, бамисоли. *Қалбини бир оғир ғам ўртарди мисли оташ.* Ҳ. Олимжон.

МИСЛСИЗ Мисли, ўхшаши йўқ; беқиёс. *Мислсиз қахрамонлик. ■ Бу ҳаёт оқимида мислсиз гирдоблар учрайди.* А. Қаҳҳор, Сароб. *Фашистларнинг бева-бечораларға бераётган мислсиз азобларини кўрганда, Ўринбойнинг тутуни осмонға чиқади.* Т. Рустамов, Мангу жасорат.

МИСОЛ [а. مثال — намуна; ўхшашлик; андоза] **1** Тушунтириш учун ёки далил, исбот ва ш. к. тариқасида бир турли нарса, ҳодиса ва ш. к. дан олинган айрим намуна; ўрнак. *Мисол келтирмоқ. Мисолға олмоқ. Мисол учун гапирмоқ. ■ [Ҳакимбойвачча] Ёмонларнинг кўпайгани ҳақида шикоят қил-*

ди. Мисол учун Йўлчини олди. Ойбек, Танланган асарлар. *Шайбонийхон мирзоларнинг инсофни, имонни унутганлари, эл-улусни вайрон қилганларига яна бир талай мисоллар келтирди.* П. Қодирова, Юлдузли тунлар.

2 Ечиш, машқ қилиш учун бериладиган математик ифода. *Мисол ишламоқ. Ечилиши осон мисол.*

3 кам қўлл. айн. **МИСОЛИ.** *Оқ пахтамыз таронаси ёйилсин тонг мисол! Т. Тўла. Кунларим ҳам энди тийиқсиз Оқар кўзим ёшлари мисол.* Ш. Раҳмон.

МИСОЛИ [а. + ф. مثال — «мисол» с. изофа ҳолатда] кўм. Худди, гўё, каби, сингари. *-Ҳалиги гапимни сир деб бил! — давом этди чол. — Пахта бозори мисоли қайнаб тошган бир дарё.* Ойбек, Танланган асарлар. *Мунчалар шунчалик кўркам шохингни Кўёшга кўтармай, пастга эгибсан? Соябон мисоли ерга тегибсан.* Шухрат.

МИСРА [а. مصرع — бир қатор шеър, байтнинг бир сатри] Шеърый асарнинг, байтнинг бир сатри, бир қатори. *Шодлигим эзгулик этади инъом. Маржондай сочилар мисралару байт.* Г. Жўраева. *Зокиржон ўзи кўчирган мисрани қайта-қайта ўқиди.* «Шарқ юлдузи».

МИСРАНГ [ф. مسرانگ — мис тусли, мис кўринишли] Қаттиқ нарсаларни кўчириш, бузиш, тешиш ва ш. к. учун ишлатиладиган, бир ёки иккала томони учли темир асбоб; лом. *Бир неча дақиқадан сўнг девор тешилиб, бири қўлида теша, иккинчиси мисранг ушлаган икки устанинг калласи кўринди.* М. Осим, Карвон йўлларида.

МИССИОНЕР [фр. missionnaire < лот. mission — жўнатиш, топшириқ] Черков томонидан, одатда, ҳукумат ёрдамида бошқа диндаги кишиларни ташвиқот қилиб, христиан динига киритиш учун қарам ва мустамлака мамлакатларға юборилган тарғиботчи. *Америка қитъаси янги очилган вақтларда миссионерлар ундаги занжиларни христиан динига киргизиш учун турли йўллари тутганлар.* А. Қаҳҳор, Сароб.

МИССИЯ [лот. missio — жўнатиш, топшириқ < mittere — жўнатмоқ, юбормоқ] **1** Юксак бурч, масъулиятли вазифа. *Армия-мизнинг буюк қудрати, инсонпарварлик миссияси айниқса Биринчи жаҳон уруши даврида янада яққол намоеён бўлди.* Газетадан.

2 Муайян топшириқ билан бошқа мамлакатға юборилган вакиллар. *Савдо миссияси. Ҳарбий миссия.*

3 Бир давлатнинг бошқа давлатдаги (элчихонадан фарқли равишда) ёки халқаро ташкилотлардаги вакили бошчилигидаги доимий дипломатик ваколатхона. *Савдо миссияси.*

МИСТЕР [ингл. mister – жаноб] Англия ва Америкада эркакларга нисбатан, одатда, исм ёки фамилия олдига қўшиб, «жаноб» маъносига қўлланадиган сўз. [*Уолд Питте*] *Номи ёнига «мистер» сўзини қўшиб айтишни қаттиқ талаб қиларди.* Мирмуҳсин, Жаноб Питте. - *Мистер Джон, бу бахтсиз ҳодисами, деб сўраяптилар, – деди Олчинбек бойваччага қараб.* К. Яшин, Ҳамза.

МИСТИК 1 Мистицизм тарафдори. *Ўрта аср мистиклари.*

2 Ғайритабиий нарсаларга, мўъжизаларга ишонувчи.

МИСТИК Мистикага, мистицизмга оид, мистақадан, тасаввуфдан иборат бўлган, мистицизм руҳидаги. *Мистик тушунча. Мистик асар.*

МИСТИКА [юн. mystikos – яширин, сирли] Ғайритабиий оламга, илоҳлар ва илоҳий кучларга, инсоннинг илоҳият олами билан алоқа қила олишига ишонишдан иборат диний эътиқод. *Ўрта аср мистикаси.* ■ *..тасаввуфда Жомийни қизиқтирган нарса.. мистика, таркидунёчилик эмас эди.* Ш. Шомухамедов, Сўнмас юлдуз.

МИСТИЦИЗМ [фр. misticisme < юн. mystikos – яширин, сирли] Мистикага, тасаввуфга асосланган идеалистик диний дунёқараш; мистикага мойиллик. *Мистицизм руҳидаги асар.*

МИСҚОЛ [а. مِسْقَال – 4,35–4,86 грамм оралиғидаги оғирлик ўлчов бирлиги] 1 эск. Қадимги оғирлик ўлчов бирлиги: тахминан 4,24 граммга тенг. *Полвон битта тухум, иккита хурмо, ярим мисқол седана, беш дона бўтакўз.. топиб, бир пиёла сув билан идишда қайнатишга буюрди.* А. Қаҳҳор, Кўр кўзнинг очилиши.

2 *кўчма* Озгина, жуда оз, жиндак. *Ўзганинг ҳимматини дарё, ўзингникини мисқол бил.* Мақол. ■ *Назарбой Оқбўз отини миниб, танглайига мисқол носни ташлаб жўнади.* «Ойсулув».

МИСҚОЛИ: мисқоли дока Юқори сифатли нафис дока; шундай докадан тайёрланган. *Муфти Бухорога келгач, катта мисқоли салла ўраб.. юрарди.* А. Ҳақимов, Илон

изидан. *Ариқ соҳилидаги жийда соясида эса мисқоли яқтак кийган оппоқ соқолли чол кетмон дастасига суяниб, букчайиб турибди.* Ў. Ҳошимов, Қалбинга қулоқ сол.

МИСҚОЛЛАБ 1 Бир мисқолдан, мисқол билан. *Мисқоллаб тортмоқ.*

2 Жуда оз миқдор билан, оз-оздан. *Бизлар мисқоллаб обрў топамиз, улуғларимиз ботмонлаб бу обрўни тўқадилар.* Мирмуҳсин, Меъмор. *Ҳар мисра шеъри қиларкан нафис, Мисқоллаб ишғандай гуллардан гулоб.* О. Кўчқорбеков.

МИТА 1 бот. Ғалла экинларининг дони қорайтириб юборадиган касаллик; кул.

2 зоол. Донга тушадиган зараркунанда қурт; сақланаётган ғалла донлари, ёрма, қоқи ва б. ни зарарлайдиган ҳар хил ҳашарот ва каналарнинг умумий номи. *Омбор митаси. Митанинг ёмони тегирмондан бутун чиқади.* Мақол.

МИТИНГ [ингл. meeting – йиғин, мажлис, йиғилиш] Бирор муҳим воқеага, кўпинча сиёсий масалаларни муҳокама этишга бағишлаб ўтказиладиган оммавий йиғин. *Тинчлик тарафдорларининг митинги.* ■ *Уруш ҳақидаги хабар радиодан эшитилиши биланок университетнинг мажлислар залида митинг бўлди.* Назармат, Жўрлар баланд сайрайди.

МИТИНГБОЗЛИК салб. Бўлар-бўлмаста митинг ўтказавериш, иш ўрнига митингларга берилиб кетиш. *Шовқин-сурон кўтармай ва жар солмай, митингбозлик қилмай, ташкилотчилик ишларини кучайтириб юборшингиз керак.* Газетадан.

МИТРОПОЛИТ [юн. metropolites – метрополия фуқароси; метрополия епископи] Православ христиан чerkовида епископларнинг олий унвони ва шу унвонга эга бўлган руҳоний.

МИТТИ Жуда кичкина; жимит. *Орамизда ётган эмиш чақалоқ, Митти оёқчаси ой каби оппоқ.* Х. Даврон. *Келин шундай митти чучвара тугадики, унинг тўрттаси битта қошиққа сиғади.* «Муштум».

МИФ [юн. mythos – сўз; афсона, ривоят] Қадимги кишиларнинг борлиқ олам ҳақидаги ибтидоий тасаввурлари мажмуи бўлиб, коинотнинг яратилиши, инсон, ўсимликлар ва ҳайвонот дунёсининг вужудга келиши, самовий жисмларнинг пайдо бўлиши, табиий ҳодисаларнинг сабаблари

ва моҳияти, афсонавий қаҳрамонлар, маъбудалар ва илоҳлар тўғрисидаги эътиқодий қарашларни ўз ичига олади. **Юнон мифлари.** ■ *Халқ эпосининг илк илдизи бўлган мифлар ҳақида археологик топилмалар анчагина маълумотлар беради. «ЎТА».*

МИФИК Мифга оид, мифдан иборат бўлган, мифга асосланган. *Мифик тушунча ва тасаввурлар.* ■ *Маросим ва ритуалларда шомон Кўкдаги ва Ер остидаги мифик ҳомилар мададага таянган. «ЎТА».*

МИФОЛОГИК Мифологияга оид. *Мифологик ишлар.* ■ *Фикримизча, уч йўл мотиви қадимги туркларнинг мифологик тасаввурларига бориб тақалади. «ЎТА».*

МИФОЛОГИЯ [юн. mythos – афсона, ривоят + logos – фан, таълимот] **1** Мифлар ҳақидаги фан. *Уни мукамал билиш учун қадим мифологиядан астрологиягача, ўрта аср каллиграфиясидан «илмҳои сегона» деб ном олган Шарқ поэтикасигача бўлган фанлардан хабардор бўлиш керак. «ЎТА».*

2 Бирор халқнинг мифлари, афсоналари мажмуи. *Юнон мифологияси. Шарқ мифологияси.* ■ *Эртаклар мифлар билан алоқада бўлиб, уларнинг жуда кўп мотивлари мифологияга бориб тақалади. «ЎТА».*

МИХ [ф. مېخ – мих; қозик] Икки нарсани бир-бирига маҳкамлаш, бириктириш учун қоқиладиган, бир томони учли, иккинчи томони қалпокли металл ёки ёғоч буюм. *Арава михи. Мих қоқмоқ. Мих урмоқ. Михни суғуриб олмоқ.* ■ *Маҳкам ака деразага қоқайтган мих Бувниса холанинг қалбига қадалайтгандай бўларди. Р. Файзий, Сен етим эмассан.*

Ишлар мих с. т. Жуда яхши, жойида, михдай. *Ҳамма чапак чалди, демак, ишларим мих экан-да. «Муштум».*

МИХДАЙ, =дек **1** Мих каби. *Палов меъдага михдек қадалади. Ойбек, Танланган асарлар.*

2 кўчма с. т. Жуда яхши, жойида. *Аввалги ишим михдек эди. С. Аҳмад, Тоғларда.*

МИХЛАМОҚ **1** Икки нарсани бир-бирига мих билан маҳкамламоқ, бириктирмоқ. *Улар тўғонларни тахта ва қозиқларни йўниб, михлаб, сим ўраб маҳкамлашар экан, уларга оталар бетиним «ҳа-ҳа»лаб кўмаклашмоқдалар. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.*

2 кўчма с. т. Кишини гап ёки бошқа йўл билан ерида қотирмоқ, мулзам қилмоқ.

Кўлимдан келса, мен ҳозир Ашурни бир сўз билан михлар эдим-у, Фуломовнинг мушкулни осон қилар эдим. П. Қодиров, Қадрим. Сенинг бир кунлик иситманг мени ўринга михлайди. Шуҳрат, Шинелли йиллар.

МИХЛАНМОҚ **1** **Михламоқ** фл. ўзл. ва мажҳ. н. *Михланган қопқоқ.* ■ *Отабек эсини бошига йиғиб, михланган еридан қўзғалганда.. кишилар уйларига қайта бошлаган эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. От, тўрт оёғи ерга михлангандай, қимир этмасди. Ойбек, Танланган асарлар.*

2 кўчма Бутун диққат-эътибори билан қараб қолмоқ, бутунлай берилиб қотмоқ. *Штабдагиларнинг кўзлари кўк ва қизил чизиқлар билан бўялган харитага михланиб қолди. И. Раҳим, Чин муҳаббат. Халойиқ кўзи билангина эмас, бутун фикру зикри билан ҳам мингбошига михланган эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.*

МИХХАТ [мих + хат] тлш. Қадимги Олд Осиёда қўлланган, мих ёки поначаларга ўхшаш белги (ҳарф)лари лой тахтачаларга ўйиб ёзилган идеографик ёзув тури.

МИХЧЎП **1** Этикдўзликда ишлатиладиган махсус ёғоч михча. *Бир куни чол қоқилга тортилган кавушнинг тағига михчўп қоқаркан, ўзидан-ўзи қизиқ бир байт ўқиди. М. Осим, Тилсиз гувоҳ.*

2 бот. Узун баргли зубтурум.

МИШИҚ Бурундан оқадиган шилимшиқ суюқлик. *Эрмакчиларнинг кутгани ҳам фақат унинг [қовоқ девонанинг] ёши мишиғига, мишиғи тупугига қўшилиб йиғлаши эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

Мишиғи оққан кест. Ҳали турмуш тажрибасига эга бўлмаган: ёш, гўдак, гўр.

МИШИҚИ **1** Бурундан мишиғи оқиб турадиган. *Мишиқи бола.*

2 айн. **мишиғи оққан қ.** **мишиқ.** *Бир томони, қиз боланинг олдида ўзидан кичик бир мишиқидан тарсаки ейиши алам қилди. М. Хайруллаев, Журъат.*

МИШ-МИШ Эл оғзига тушган, тўғри-нотўғрилиги номаълум хабар, гап-сўз. *Мишмиш тарқатмоқ. Миш-мишларга ишонмоқ.* ■ *Эрталаб яна турли гаплар эшитила бошлди.. Мадамин воқеасидан ҳам ваҳималироқ миш-мишлар тоғлар, довонларни бир кечада ошиб келиб, қишлоқнинг тор кўчаларига кирган экан. П. Турсун, Ўқитувчи. Қишлоқдан анча нарида, дашт этагида жойлашган бу*

тепалик ҳақида ваҳимали миш-мишлар тарқалган эди. «Ёшлик».

МИШМИШЧИ Миш-миш гапларни тарқатувчи, тарқатишни яхши кўрувчи. *Мен гап-сўздан қўрқмайман-у, эл оғзида сақич бўлиш, мишмишчиларни ўчакиштириш ҳам ҳавас эмас.* А. Мухтор, Бўронларда бордек ҳаловат.

МИЯ 1 Одам ва баъзи ҳайвонлар нерв системасининг марказий бўлими; одамда — тафаккур аъзоси. *Бош мия. Орқа мия. Мия қобиғи. Мия касалликлари.* ■ *Айтишларига қараганда, миям чайқалган эмиш.* «Гулдаста». *Унинг [Жапақнинг] миясида гўё ҳеч қандай ўй, фикр йўқ эди.* А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси.

2 Одам ва умуртқали ҳайвонлар суяги бўшлиқларини тўлдириб турувчи тўқима (кўмик).

3 кўча Ақл, онг. *Мияси бор киши. Мияси бутун одам.* ■ *[Зуннунхўжа:] Миянг борми ўзи, Сидиқжон колхозга киргани билан ер колхозга ўтиб кетмайди, ўртада бўлади!* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

4 с. т. Бошининг қоқ тепаси; бош, калла. *Миясига муштламоқ.* ■ *Тўравой душманининг бирининг кўксига найза санчиб, иккинчисининг миясига қўндоқ билан урди.* Н. Сафаров, Оловли излар.

Мияси шишмоқ Нима қилишини билмай қолмоқ, боши қотмоқ. *Мана шунингдек масалалар билан Ўзбек ойимнинг мияси шишган эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Халқнинг мияси шишди, кўзи тинди.* А. Қодирий, Кичик асарлар. **Мияси говламоқ** айн. **мияси шишмоқ.** *Шермат аканинг газабни қайнаб кетди. Мияси говлаб, юзига совуқ тер қуйилди.* М. Хайруллаев, Тилла маржон. **Миясида ёнғоқ (ёки данак) чақмоқ** айн. **бошида ёнғоқ чақмоқ.** қ. **бош.** ..эрим миямда данак чақса ҳам, уйда ўтирганам бир давлат эди. А. Қаҳҳор, Мастон. **Миясини емоқ** Тўғри фикрлай олмайдиган бўлмоқ. *Миясини еган чол!..ўғлиннинг кимлигини билганингда, вадирамас эдинг!* Мирмуҳсин, Меъмор. *Қариб, миянгизни еб қопсиз, кўздан ҳам қопсиз!* М. Исмоилий, Фарғона т.о. **Миясини қотирмоқ** айн. **бошини қотирмоқ** қ. **бош.** ..бу ҳол яна унинг миясини қотирди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Миясини қоқиб, қўлига бермоқ** Ҳаддан ортиқ гап-сўз билан жонига тегмоқ. *Тошкентдан яп-янги машина олиб*

келиши ҳақида мақтанавериб, миямизни қоқиб, қўлимизга берди. И. Раҳим, Зангори кема капитани. *Айтиб улгургунча, ая миясини қоқиб, қўлига берарди.* Ў. Умарбеков, Ёз ёмғири.

МИЯЛИ Ақли бор, ақли ўткир, ақлли. *Мияли киши.* ■ *Ҳозирги директоримиз бўладиган бола — мияли, эсли-ҳушли.* С. Аҳмад, Сайланма.

МИЯСИЗ Ақли йўқ, ақлсиз, беақл. *Миясиз одам.*

МИҚ: **миқ этмаслик** Ҳеч гапирмаслик, бутунлай индамаслик, овоз чиқармаслик. *Икки тарафдаги болалар ҳам миқ этмай, ҳатто нафас олмай, унинг ҳаракатини кузатишар эди.* М. Ҳазратқулов, Журъат. *Тиллабой тепса-тебранмас бир одам бўлиб.. биров гап сўрамаса, ўзи миқ этмас эди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

МИҚДОР [а. مقدار — катта-кичик, оз-кўплик; катталиқ] **1** Ўлчаш, санаш мумкин бўлган нарсаларнинг оз-кўплиги, сони, чамаси. *Иссиқлик миқдори. Сув бир миқдорда оқиб турибди. Етарли миқдорда озиқ-овқат билан таъминламоқ. Кўп миқдордаги сув.* ■ *Ота-онамдан қолган кўрпа-ёстиқлардан ўзим учун ва укаларим учун керакли миқдорда олдим.* С. Айний, Эсдалиқлар. *Яккам-дуккам туб конлардан олинаётган олтин миқдори жуда кам.* С. Кароматов, Олтин қум.

2 мат. Кесма узунлиги, сирт юзи, жисм ҳажми ва массаси каби тушунчаларнинг умумлашма номи; катталиқ.

3 флс. Объектнинг ташқи қўрсаткичлари (катталиги, сони, ҳажми), ҳодисаларнинг ривожланиши ва ш.к. ни ифодаловчи тушунча. *Миқдор ва сифат. Миқдор ўзгаришларининг сифат ўзгаришларига ўтиши.*

МИҚДОРИЙ Миқдорга оид, миқдор билан боғлиқ бўлган. *Миқдорий фарқ. Миқдорий ўзгаришлар.*

Миқдорий анализ ким. Модданинг тарқибий қисмлари миқдорини белгилаш учун қилинадиган анализ.

МИҚЁС [а. مقياس — ўлчов, мезон; ўлчачи] Қўлам, масштаб. *Иш миқёси. Жаҳон миқёсида аҳамиятга эга бўлган масала. Кенг миқёсда текшириш олиб бормоқ.* ■ *Агар бу мисолни республика миқёсида оладиган бўлсак, янада қувончли натижаларни кўрамиз.* Газетадан.

МИҚНОТИС [а. مغناطيس < юн. magnetis – магнит] эск. кт. айн магнит.

МИКРОЗ [а. مِقْرَاض – қайчи] эск. Шам сўхтасини кесадиған кичкина қайчи. *Отабек микроз билан шам сўхтасини кесиб тузатди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МИҚТИ Сергўшт, аммо пишиқ. *Миқти йигит.* ■ *Хусайн Бойқаро белидан юқориси кенгайиб борған қабарик қўкракли, миқти гавдали эди.* Ойбек, Навоий.

МИҚТИЛАМОҚ Уриб, босиб тигизламоқ, тиқиб жойламоқ. *Жуда қўп хазон сунуриб, қанорларга миқтилаб жойладик.* Ойбек, Танланған асарлар.

МИҚҚИ с. т. Миқти, пишиқ. *Тўсатдан у ёнидаги миққи йигитнинг ёқасидан олди.* Газетадан.

МИҚҚИЙ Лочинсимонлар оиласига мансуб йиртқич қуш.

МОБАЙНИДА (а. ماين – ора, оралиқдаги нима? ўрталик) кўм. Вақт муносабатини билдиради; давомида, оралиғида, орасида. *Ўтган вақт мобайнида.* ■ *Бир неча ой мобайнида қиз ўзи хоҳлабми ё Сидиқжон «асти қўймагани» учунми, боққа яна бир неча марта тушиб чиқди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Йил мобайнида Умид Шукур Каримович топшириғи билан уч бор Фарғонадаги «Зарбдор» колхозида бўлди.* Мирмуҳсин, Умид.

МОБИЛИЗАЦИЯ [фр. mobilisation < лот. mobilis – ҳаракатчан, қўзғалувчан] 1 Уруш эълон қилиниши муносабати билан захирадаги ҳарбийларни ёки уларнинг бир қисмини ҳақиқий хизматга чақириш; сафарбарлик. *Мобилизация эълон қилмоқ.*

2 Қуролли кучларни ва халқ ҳўжалигининг барча тармоқларини тинч ҳолатдагидан уруш давридаги даража ва ҳолатга келтириш; сафарбарлик. *Умумий мобилизация.*

3 *кўчма* Муҳим топшириқни бажариш учун аҳолини, саноатни сафарбар қилиш. *Йиғим-терим ишига мобилизация қилмоқ.*

МОВ: **мов бўлмоқ** Куйикмок (мушук ҳақида). *Ҳамма ёқ жимжит. Аллақаерда мов бўлган мушуклар вағиллаб, бутун қишлоқни бошига кўтармоқда.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

МОВИЙ [а. ماوى – сувга ўхшаш, қўк ранг, ҳаворанг] *поэт.* Тиниқ қўк, ҳаворанг. *Мовий осмон. Мовий денгиз. Мовий кўл. Мовий кўзлар.* ■ *Текис ва қўнғир дашт усти-*

да мовий гумбаз – осмон гумбази ҳам улкан бир сардобага ўхшарди. Мирмуҳсин, Меъмор.

МОВЛИЯТ [а. مواليّت – қўллаб-қувватловчи, дўстона (иш, муносабат)] с. т. 1 Тўй, маърака ва б. маросимларнинг умумий номи. [Гулнора:] *Ойим Ҳафиза холаникига кетганлари учун қўзғалолмадим. -Нега, бирор мовлияти бор эканми? Ҳ. Нуъмон, Фасллар. Борадиган жойи, мовлиятига қараб, ҳар замонда билинар-билинмас сурма, упа-элик сурарди.* Р. Файзий, Ҳазрати инсон.

2 Маврид, пайт, вақт.

МОВУТ Ўнг томони силлиқ, жун ёки яри мун жун мато; сукно. *Бир пальтолик мовут. Мовут шим.* ■ *У[Хўжабеков] яшил мовут ёпилган, оғир оқ мрамар сиёҳдон қўйилган ҳашаматли стол орқасида улғвор бир вази-ятда ўтирарди.* С. Анорбоев, Оқсой.

МОДА [ф. ماده – урғочи ҳайвон, урғочи қуш, макйён] Товуқ ва беданадан бошқа қушларнинг урғочиси. *Модасига тегишгани учун томдаги каптар ҳам буқоғини чиқариб, рақибининг теварагида яғрин кера бошлади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МОДА [фр. mode < лот. modus – меъёр, усул, қоида, кўрсатма] 1 Турмуш ёки маданиятда кийим-кечак, рўзғор буюмларига нисбатан муайян дид ёки қизиқишнинг маълум вақтгача устувор бўлиши.

2 Тор маънода: ана шу дид ва қизиқишларга мос келадиган кийим шакли ва намуналари. *Ҳозир бу мода эмас. Мода бўлмоқ. Модадан чиқмоқ. Мода бўйича кийинмоқ. Модага қараб соч қўймоқ.*

МОДАЛ тлш. Модаллик ифодаловчи. *Модал сўзлар.*

МОДАЛЛИК [фр. modalite < лот. modus – усул; майл] тлш. Фикрнинг, гап мазмунининг воқеликка бўлган муносабатини кўрсатувчи грамматик категория.

МОДДА I [а. ماده – нарса, жисм, материя] Тинч ҳолатда массага эга бўлган зарралар мажмуи; жисмларни ташкил қилган нарса. *Органик модда. Портловчи моддалар. Заҳарли моддалар.* ■ *Она сутида оқсиллар, ёғлар, фосфор каби тўйимли моддалар етарли бўлади.* «Саодат».

МОДДА II [а. ماده – қонун ёки шартноманинг бир бўлими] 1 Расмий ҳужжат, мажмуа, қонун ва ш. к. нинг рақам ёки ҳарф билан ажратиладиган мустақил бўлими.

Уставнинг биринчи моддаси. ■ [Жонфиғон] *Жиноят қонунлари мажмуасининг алланечанчи моддаси тўғрисида гапирди.* А. Қаҳҳор, Жонфиғон.

2 Бюджет ёки бирор молиявий ҳужжатнинг даромад манбаи ва харажат қисмларини кўрсатувчи бўлими. *Даромад моддалари.*

МОДДИЙ [а. مادی — жисм, моддага оид, тегишли] 1 Моддадан иборат бўлган, моддадан тузилган. *Моддий олам. Моддий зарра.*

2 Мол ва пулдан иборат. *Моддий ёрдам. Моддий бойлик. Моддий жавобгарлик.* ■ *Ҳаёт ёлғиз моддий жиҳатдан эмас, маънавий жиҳатдан ҳам мислсиз бой.* Ойбек, О. в. шабадалар.

Моддий далил айн. *ашёвий далил қ. далил 2.*

МОДДИЙЛИК Моддий ҳолат, моддий эканлик.

МОДДИОН [а. مادی — моддага, ашёга, материяга оид] эск. айн. **материалист 1.**

МОДДИОНЛИК эск. айн. **материализм.**

МОДДИОНЧИ эск. айн. **материалист.** *..бутун бир авлодни боғча ёшидан моддиончи, даҳрий қилиб тарбиялашган..* Ҳ. Шайхов, Туташ оламлар.

МОДДИОНЧИЛИК эск. айн. **материализм.** *Моддиончилик шундай соҳаки, биз билан мулки оламни тан олади.* Ҳ. Шайхов, Туташ оламлар.

МОДЕЛЛАШТИРМОҚ 1 Бирор нарсанинг моделини ишламоқ, яратмоқ. *Кўйлакни моделлаштирмоқ.*

2 Ҳодисалар жараёнининг юз бериш моделини белгиламоқ, шу йўл билан тадқиқ этмоқ.

3 Бўлғуси ҳайкалнинг сирт қисмини ишламоқ, тарашламоқ.

МОДЕЛЧИ Модель ясовчи, яратувчи уста, мутахассис.

МОДЕЛЬ [фр. modele < лот. modulus — ўлчов, меъёр] 1 Бирор нарсанинг (мас., автомобиль, иншоот, кийим ва ш. к. нинг) худди ўзидек ёки кичрайтириб, катталаштириб олинган, кўплаб ишлаб чиқариш учун андоза бўладиган нусхаси. *Трактор модели. Станок модели.* ■ *Асад кўйди модели, унди модель ҳаволаб.* Т. Тўла.

2 снт. Тасвирий асарнинг, мас., ҳайкалнинг лой, мум, гипс ёки ёғочдан ясалган, кейинчалик ундан қолип олиш асоси-

да чидамли материалдан асл нусха тайёрланадиган хомаки нусхаси. *Рассом ўз асарини бошлар экан, энг аввало, маълум эстетик кечинмаларни уйғотадиган, ўй суришга мажбур қиладиган, завқ бахш этадиган модель танлаши керак.* А. Умаров, Портрет — даврнинг ёрқин ифодаси.

3 снт. Рассом расм чизаётганда ёки фотограф суратга олаётганда муайян, керакли вазиятда турадиган эркак ёки аёл (натурачи).

4 Қуювчиликда қолип тайёрлаш учун ёғоч ёки металлдан ясалган нусха. *Модель цехи.*

5 кўчма Оммага, жамоатчиликка у ёки бу модельер яратган янги модел (намуна)-даги кийимларни намойиш этувчи хизматчи аёл ёки эркак.

МОДЕЛЬЕР [фр. modeleur — модель тайёрловчи] айн. **моделчи.** *Корхонанинг модельерлари маҳсулотларнинг янги замонавий хилларини яратиш борасида самарали иш олиб бормоқдалар.* Газетадан.

МОДЕРНИЗАЦИЯ [фр. moderniser — янгиламоқ < moderne — янги, замонавий] Бирор нарсани замонавий талаб ва дидга мослаб ўзгартириш; замонавийлаштириш. *Ускуналарни модернизация қилиш.*

МОДЕРНИЗАЦИЯЛАМОҚ Модернизация қилмоқ, замонавийлаштирмоқ. *Ускуналарни модернизациялаш ва ялли ўзлаштириш йўли билан ишлаб чиқариш қувватини оширмоқ.* ■ *Саноят корхоналарида эскириб қолган асбоб-ускуналарни модернизациялаш давом эттирилди.* Газетадан.

МОДЕРНИЗМ [фр. modernisme] 19-аср охири ва 20-асрда АҚШ ва Европа санъати ва адабиётида реализмга қарши бўлган, анъанавий шакллар ва эстетикани инкор қилувчи оқимларнинг умумий номи. *Ўзбекистон санъати — модернизмнинг иллатли таъсирларидан холи бўлган соғлом санъатдир.* Газетадан.

МОДЕРНИСТ Модернизм йўлидан боровчи, модернизмга амал қилувчи.

МОДЕРНИСТИК Модернизмга ва модернизмга оид; модернизм талабларига асосланган. *Модернистик мусиқа.*

МОДИФИКАЦИЯ [фр. modification < лот. modificatio — тўғри ўлчаб чиқиш, чамалаш] 1 Предмет ёки ҳодисанинг асли моҳияти сақланган ҳолда янги хоссалар

пайдо бўлиши билан намоён бўладиган шаклий ўзгариши.

2 Шундай ўзгаришга учраган предмет ёки ҳодиса, кўриниш.

МОДОМИКИ [a. + ф. ماداميكه — шунга қадарки.., шундай экан..; қадавр, ..гача < a. مادام — давомли, доимо] юкл. Эргаш гаплар бошида келиб, шу гап билдирган маънони таъкидлайди. *Модомики сиз рози экансиз, менинг қаршилигим йўқ.* ■ *Модомики, аҳвол шундай экан, у кишининг орзуларига қулоқ солишимиз керак бўлади.* Ойбек, Танланган асарлар.

МОЖАРО [a. ماجراء — ўртада бўлган нарса, айни шу сабабли] **1** Ҳодиса, воқеа (асосан, салбий воқеа-ҳодиса ҳақида). *Даҳшатли можаролар.* ■ *Зайнабнинг жинни бўлиб.. оғаси томонидан ушланиб, кишанга солинган можароси эшитилди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Мактаблар бўлди вайрон, Иморатлар хароба. Бу офат можарога Кўҳна фалак ҳам ҳайрон.* М. Шайхзода.

2 Кишининг бошидаги, бошидан кечган ташвиш, саргузаштлар. *Абдурашул ўз бошидан кечган можароларни сўзлашга киришди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Бир вақтлар ишқ можароларини ёлғиз эртақлардан тинглаган Гулнор энди ўзи ишқнинг олов кўйлагида яшар эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 Жанжал, тортишув, ғалва. *Шарофат.. Сидиқжоннинг ғашига тегмоқчи, шу ерда бирон можаро бошлаб, дод солмоқчи эди.* А. Қаҳҳор, Кўшчиновр чироқлари. *Йўлда хотини билан тонгда бўлган можарони эслаб, кўнгли бадтар хижил тортди.* Қ. Кенжа, Нотаниш гул.

МОЖАРОЛАШМОҚ Келишмовчилик орқасида айтишиб қолмоқ, жанжаллашмоқ. *Кўни-кўшилар билан можаролашиб қолди.*

МОЗАЙКА [фр. mosaïque — музаларга бағишланган] **1** Турли рангдаги шиша, рангдор тошлар, ёғоч, металл парчаларидан бир-бирига тигиз қадаб тайёрланган тасвир ёки нақш; шундай парчаларнинг ўзи.

2 Шундай тасвир, нақшлар тайёрлашдан иборат санъат тури.

МОЗИ [ф. مازو — тиканли ёнғоқча] Болут дарахтининг баргида баъзи паразитлар таъсирида ҳосил бўладиган ёнғоқсимон ўсимта (тери ошлаш ва бўёқчиликда, шунингдек, халқ табобатида дори сифатида ишлатилади). -[Бозордаги] Моллар ичиди

жаҳондаги атторликнинг ҳамма жиҳози топшлади: мози, занжабил, санойи макка, кучала, кўзмунчоқ.. кўйинг-чи, ҳамма нарса бор, — деди Шум бола. Ф. Фулом, Шум бола.

МОЗИЙ [a. ماضى — ўтган, ўтиб кетган замон] эск. кт. айн. ўтмиш. *Чилдухтарон — ўша, қора мозийнинг Энг қора варағи, энг қора боби.* Уйғун. *Мақтамасман мозийни, бироқ ўтмишингни ўйлайман бир зум.* А. Орипов, Руҳим.

Феъли мозий эск. тлш. Ўтган замон феъли.

МОЗОР [ф. مزار — гўр, қабр; муқаддас, зиёратгоҳ жой] **1** Ўлган кишилар дафн этиладиган жой; қабристон. *Қишлоқ мазори.* *Болалик уй — бозор, боласиз уй — мазор.* Мақол. ■ *Қишлоқ олдида пайдо бўлган ўртоқлар мазорига жафокаш кампирнинг ҳам жасади кўйилди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

2 Гўр, қабр. [Ёрмат] *Қаёққадир, балки Гулнорнинг мазорига, илдам жўнаркан, лаблари муттасил пичирларди: -Нима иш қилдим? Гуноҳми? Савобми? Ойбек, Танланган асарлар. ..бузишяпти экан. Ҳозироқ бор.* *Отангнинг мазорини кавла. Суяклари хор бўлиб кетмасин.* Э. Раимов, Ажаб қишлоқ.

Мозор босган ёки мазор босиб келган айн. мазорбосди. *Вали полвон бурчақда турган қопидан «мазор босиб келган» патир билан туршак, анор олиб кўйди.* Ҳ. Назир, Ўтлар туташганда. **Очиқ мазорда** **1)** ҳеч қачон, ўлганда ҳам; **2)** ҳеч қерда(н). *Сен очиқ мазордан олиб берасанми [пулни]..* Э. Раимов, Ажаб қишлоқ.

МОЗОРБОСДИ с.т. Узоқдан, бошқа жойдан келган; табаррук (егулик ҳақида). *-Сизлар ҳам еб қолинглар, қаландарнинг нони, мазорбосди — табаррук, — деб лаълини Сафарга қаратиб итарди.* С. Айний, Қуллар. *-Қорин-ку очликка оч-а, шошмай тур, мазорбосди нарсаларни олайлик-чи, — деди, рюкзакни каравати тагидан олиб очаркан.* С. Кароматов, Олтин қум.

МОЗОРИСТОН [ф. مزارستان — қабристон] Қабристон, мазор. *Нуруни нақ мазористонда ёлғиз қолган каби бир ваҳима босди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Мозористон ҳайбати, мазористон сукунати уни ғамгин, нажмурда ўйлар гирдобига ботиради.* С. Сиёев, Аваз.

МОЗОРОТ ив. Мозористон. [Ҳакимбек:] *Кеч қолган одам мазоротда ётади дегувчи эди.* «Алпомиш».

МОЙ 1 Чорва моллари ва баъзи жониворлар тўқималарида бўладиган, таркибида ёғ бўладиган нарса. *Бир қумалоқ бир қорин мойни чиритар.* Мақол. *Эчкига жон қайғу, қассобга мой қайғу.* Мақол. ■ *Куйнинг мойи қўй ва қорамол мойига нисбатан тез эрийди.* «Фан ва турмуш».

2 Шундай нарсдан ва баъзи ўсимликларнинг уруғи, гули ва мевасидан олинадиган, сувда эрмайдиган модда; ёғ. *Ҳайвонот мойларидан тайёрланган ёғ маҳсулотлари ҳам яхши доғлашни талаб этади.* Газетадан. *Ёнғоқнинг таркибида мой, оқсил.. моддалари беҳисоб.* Ж. Абдуллахонов, Орият. *..соядан яхши ҳосил олишимиз, озиқ-овқат саноати учун соя мойи ишлаб чиқаришимиз мумкин.* Газетадан. *Инсон гуллардан эфир ва саноат мойи.. ва доривор олишга ҳам ўрганган.* Газетадан.

Жувоз мойи Чигит, мағиз ва ш.к. дан жувозда чиқарилган мой (қ. **мойжувоз**). *Кўшни ҳовлидан чучитилган жувоз мойининг иси келади.* С. Аҳмад, Ҳукм. **Мой босган ёки мойи чиққан** Кир бўлиб, ялтираб кетган (асосан кийим ҳақида). *Бир неча минутдан сўнг туриб, мой босган қатирма дўпписи ичига тўнгалган игнани олди.* Ойбек, Танланган асарлар. *..бошида мойи чиқиб кетган эски кепка, эгнида қора сатин пиджак.* О. Тоғаев, Алангали юрак. **Мой томса** (ёки **тўкилса, тушса**) ялагудек Нийоятда тоза (ер сатҳи, пол ва ш.к. ҳақида). *Турдиматчўтал гўлаҳхонани мой томса ялагудек қилиб, афтидан, бор зехнини бериб тозалаб қўйган эди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар. *Мой тўкилса ялагудек.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Мойдек** (ёки **мой каби**) ёқмоқ Кўнглига жуда хуш келмоқ; ёқиб тушмоқ. *Зиёдиланинг бу гаплари домлага мойдек ёқиб тушиди шекилли..* Ҳ. Фулом, Машғал. *Кумушининг ўтинчи унга мой каби ёқиб тушди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Оғзидан мой томмоқ** Ўзига жуда маъқул билиб, хуш келиб гапирмоқ. *Гапирганда оғзидан мой томади.* ■ **Раҳмонали ўзи ишлаган МТС ва хотини аъзо бўлган колхоз ишини оғзидан мой томиб мақтай кетди.** Н. Сафаров, Катта карвон йўлда. **Пичоғи мой устида** Иши, маишати жуда яхши. *Булар ҳам бир нав дуруст: бири агроном, бири домдехтири. Пичоқлари мой устида!* О. Ёқубов, Ларза. *Ана, энди Турсуналининг пичоғи яна мой устида.* «Муштум». **Қозон ҳам мой,**

чўмич ҳам Рўзғор, тирикчиликнинг бекам-кўст, етарли таъминланганини, тўкинлигини билдиради. *Машиналарни рост кўча қолиб, паст кўчадан югуртиравердилар.* *Қарасалар, қозон ҳам мой, чўмич ҳам.* «Муштум». **Оғзингга мой** Суҳбатдошнинг гапи, хабари жуда маъқул келганда, ёқиб тушганда қўлланадиган ибора. *Оғзингизга мой, амаки!* О. Ёқубов, Ларза. *-Унинг айтишига қараганда, Зуннунхўжа қулоқ қилинипти! Сидиқ-жон ялт этиб унга қаради: -Ростми? Яшанг-е, оғзингизга мой!* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

3 Юмшатиш, ҳаракатни равонлаштириш, пардоз ва б. мақсадларда ишлатилувчи моддаларнинг умумий номи. *Коржомаси ва қўлларигача мой бўлганидан, билagini тутиб сўрашди.* Р. Файзий, Асад либоси. *Муллажон амаки.. ҳалиги кишининг юзига суқма мой суртдилар-да, ҳафсала билан ишқаладилар.* Э. Раимов, Ажаб қишлоқ. *..мой суртмасанг, араванинг ўқи ҳам фирчиллайди.* «Муштум».

4 с.т. кам. қўлл. Бўёқ. *Полиция эшиги берк: яшил мой билан сирланган ёғоч панжаралар олдида тутаққан халқ қайнайди.* Ойбек, Танланган асарлар.

МОЙДАЙ 1 Мой каби. *Мойдай мулойим.*
2: мойдай ёқмоқ Жуда хуш келмоқ, ёқиб тушмоқ. *Полвоннинг гаплари Матёзга мойдай ёқди.* Ж. Шарипов, Хоразм. «*Келин*» сўзи *йигитнинг қўлогига мойдай ёқиб, «куйган» меҳнатини ҳам унутди.* С. Нуров, Нарвон.

МОЙЖУВОЗ Ўсимлик уруғидан мой олинадиган жувоз ва шу жувоз жойлашган жой. *Сенга ўхшаш обжувози, мойжувози борлар солиқ тўламаса, муллажиринг қаёқдан тушади?* П. Турсун, Ўқитувчи.

МОЙИЛ [a. مائل — бир томонга эгилган, энгашган; қия, нишаб] 1 Майли, кўнгли бор, кўнгли қўйган. *Илмга мойил одам.* ■ *Кўшниси қишлоқдаги бир деҳқоннинг Нуржамол исмли қизини яхши кўраркан. Қиз ҳам унга мойил экан.* М. Хайруллаев, Кўнги. *Аммо ёшлар одам зотин айирмас. Кўнги мойил бўлса — шунинг ўзи бас!* М. Икром, Кўнги гули.

2 Яқинлашиб борувчи, яқин. *Олти-етти ёшлар чамаси дундиққина, оқча мойил юзчаси исиққина бу жажжи қиз.. қўғирчоққа ўхшар эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Бердиёрнинг бўйи ҳам новча, ўзи сариққа мойил.*

Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўча. *Раъно та-бассумга мойил жоду кўзлари билан Анварга оҳиста бош кўтариб қаради.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. *Ер бағирлаб турган имо-ратлар кўнгилда гашилка мойил бир ҳис уйғотади.* Э. Усмонов, Ёлқин.

3 Бирор нарса таъсирига берилувчан, яқин. *Бўрижарнинг шаҳар чеккаларидаги соҳиллари эрозияга мойил бўлиб турибди.* Газетадан. *Билимсиз кишиларнинг кўнгли ху-рофотга мойил бўлади.* Газетадан.

Мойил қилмоқ (ёки этмоқ) Майлини қозонмоқ, мойиллик уйғотмоқ. *Эртанги кун ишқи этмаса мойил, ҳаётнинг лаззати кел-лурми эсга.* Г. Жўраева.

МОЙИЛЛАНМОҚ кам қўлл. 1 Мойил бўлмоқ, кўнгили кўймоқ. *Баъзан бир қадар мойилланиб, деразанинг бир четидан айвон-га кўз ташлаб кўяр эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Ён босмоқ, тарафини олмоқ. *Масала-нинг бу янглиғ бошланишига ва бунинг усти-га эрининг [Отабекка] мойилланишига Оф-тоб ойим нима дейишини билмай қолди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МОЙИЛЛИК 1 Мойил эканлик. [Зулфи-қорнинг] *Ўз қизига мойиллигини сезиб, Ҳирот-дан узоқлаштирди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

2 Ички интилиш, майл. *Ёшлиқдан ме-нинг романтикага, саргузатларга мойилли-гим бор эди.* «Ёшлик».

МОЙЛАМОҚ Мой суркамоқ, мой бер-моқ. *Машинани мойламоқ. Этигини мойла-моқ.* ■ *Мўйловдор бир йигит дераза мойла-ётган экан.* С. Аҳмад, Сайланма.

Оғзини (ёки томоғини) **мойламоқ** Пора тариқасида меҳмон қилмоқ ёки пора бер-моқ. *-Хумпарнинг оғзи-бурнини мойлаб, қўлга олиб бўлмасмикин? Доридан ичар? — деди Олахўжа.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Улар хўжа-инининг томоғини мойладик, деб нон зувала-сидан бир сиқими-бир сиқим узиб қолаверди-лар.* «Муштум».

МОЙЛАНМОҚ 1 **Мойламоқ** фл. мажх. н. *Мойланган арава. Мойланган этик.* ■ *Ҳоким соқоли тоза қирилиб, қора мўйлови мойлан-гандай йилтираб турган.. ўзбекка юзланиб бош ирғади.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 кам қўлл. **Мой босмоқ**, кирланиб мойи чиқмоқ. *Энида кирланиб, мойланиб йилтил-лаган, доғ-дуғли.. қора камзул.* Ойбек, Тан-ланган асарлар.

МОЙЛИ 1 Мойи бор, мой олиш мум-кин бўлган. *Мойли ўсимликлар.*

2 **Мойланган**, мой берилган. *Мойли қоғоз.*

3 **Сермой**, ёғли. *Турсуной тухум билан қовурилган мойли қўй гўштини бир хитой лаганда келтириб, сандал устига қўйди.* Ой-бек, Танланган асарлар. *Фазлиддин олдин-роқ мойли сомсани кўпроқ еганидан манти-ни оз еди.* Ойбек, Танланган асарлар.

4 **кўчма** Даромади яхши; сердаромад. *Мойли иш излаб юрибди.* ■ *Бу оила тинч, мойли макон қидириб, қишлоққа кўчиб кел-ган..* Ойбек, Танланган асарлар.

5 **Мойи чиққан**; кирланган. *Ёқаси мойли бўлсин, этаги лойли бўлсин.* «Бойчечак».

МОЙЛИҚИ шв. Кир босган, кирланиб кетган, мойи чиққан. *Қорасоч унинг мойлиқи бўлиб кетган уст-бошини юваётиб, кўкрак чўнтагидан шу хатни олиб ўқиди.* Т. Сулай-мон, Қорасоч.

МОЙУПА айн. ёғупа. *Маликанинг мой-упа суртилмаган қўллари аёллик нафосати-дан маҳрум эди.* Э. Усмонов, Ёлқин.

МОЙХЎРАК Отнинг ёлида ва одамнинг бошида бўладиган тери касаллиги. *Кал бўлиш, бошга мойхўрак тошиш.. ҳаммаси Салмон покнинг ҳақларини еганликдан бўла-ди.* Ф. Фулом, Шум бола.

МОЙЧЕЧАК Мураккабгулдошлар оила-сига мансуб, ўртаси карнайча шаклидаги сариқ ва чети косагул шаклидаги оқ гул-лардан иборат тўпгулли бир йиллик дори-вор ўт, ўсимлик ва унинг гули. *Гулзордаги оппоқ мойчечак ширасини асаларилар сўнги бор ташийди.* Й. Шамшаров, Кўриқ меъмор-лари.

МОЙЧИРОҚ шв. Қора чироқ, лампа. *У [Жапак] яна мойчироққа тикилди, яна ўзи-ни унутди.* А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси.

МОЙҚУТ Чумқучсимонлар туркумига мансуб кичкина кулранг сайроқи қуш.

МОКИ [ф. ماکى — тўқув дастгоҳининг қайиқчасимон анжоми] 1 Тўқув дўкони ёки дастгоҳининг газмолнинг ўришига арқоқ ипларини ўтказиш учун хизмат қиладиган ғалтаги. *У ҳали гула кўяр, ҳали кудунгчилар-га қарашар, ҳали дўконга ўтириб, моки отар-ди.* Ё. Шукуров, Қасос.

2 Тикув машинасида устки ип измасига пастки ипни ўтказиб турадиган мослама, ғалтакча.

Бўзчининг мокисидай югурмоқ (ёки қатнамоқ) Тўхтовсиз, тез бориб-келиб турмоқ, қатнамоқ. *Қўл қўйдириш учун бир неча кундан буён бўзчининг мокисидай мана шу қабулхонага қатнайман. «Муштум». Тентак экансан-ку.. бўзчининг мокисидай югуриб қолдинг.* Й. Шамшаров, Тошқин.

МОЛ [а. مال — бойлик, мулк; пул жамфармаси] 1 Сутэмизувчилар оиласига мансуб асосий гуруҳ уй ҳайвонлари (қорамол, йилқи, қўй, эчки, туя ва б.); чорва. *Мол оласи ташида, одам оласи ичида.* Мақол. ■ *Кўксойни ёқалаб тақир чорва йўли ўтган. Чўпонлар бу йўлдан баҳорда тоққа, кузда қишлоққа мол ҳайдайдилар.* С. Анорбоев, Оқсой. *Бу-ку мол, териси қалин, жони бўш қўй, эчкиларимиз ҳам чўп тишлаб, тупроқ ялаб, қишни очиқ ҳавода ўтказишди.* «Муштум».

2 *Кўчма с. т.* Дид-фаҳмсиз, кўпол одамга нисбатан ҳақорат тарзида қўлланади. *Жуман писмиқ, кўзларини жавдиратганича тураверди. -Гапир, мол! — деди мингбоши.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

3 Бисотдаги буюм; мол, бойлик. *Йигит моли ерда.* Мақол. ■ *Бу кун кечаси Тошкент қон ичида.. ҳукумат кишилари халқ томонидан ўлдириладилар, уйларига ўт қўйилиб, моллари талонга тушади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

4 Келиннинг кийим-кечаклари; сеп. *Ганининг сираси шуки, қизнинг молини тўлатаман деб, отангиз бир оз қоқилиб қолдилар.* «Муштум».

5 Сотиладиган нарса, буюм; товар. *Баъзи дўконларда, ердан шипга қадар қаланган моллар орасида ўн икки-ўн уч яшар жажжи болалар ўтиради, савдо қилади, чўт қоқади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Қорақўл тери дейсизми, ипак мол дейсизми — барини вагонлаб соттирдим.* Ж. Шарипов, Хоразм.

6 *с.т.* Кийим ва бошқа нарса учун ишлатиладиган мато. *Яхши молдан тикилган костюм.*

МОЛА Ҳайдалган ернинг кесакларини майдалаб текислаш ва зичлаш учун ишлатиладиган қишлоқ хўжалик асбоби, боронанинг ёғочдан ясалган жайдари тури. *Матқовул қишда ҳам тинмади. Узига омоч йўнди, мола ясади.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Туп-*

роқ обитобига етиб, шудгорларга мола тушиди. С. Нуров, Нарвон.

МОЛА БОСМОҚ Шудгор устидан мола юргизмоқ. *Тушдан кейин.. арпадан бўшаган ерни ҳайдаб, мола босаман.* С. Нуров, Нарвон.

МОЛАЛАМОҚ Мола билан шудгорнинг кесакларини майдалаб, ўнқир-чўнқирларини текисламоқ; мола босмоқ. *Тошоталиклар аксар ерларини молалаб бўлиб, бугун-эрта чигит экамиз деб туришганда, бирдан ёғингарчилик бошланиб кетди.* Р. Раҳмонов, Чангалзордаги шарпа.

МОЛБОҚАР Молларга қаровчи, мол боқувчи. *Сувчилар ариқларни тозаламоқда, молбоқарлар йўнғичқа ўрмоқда.* С. Айний, Қуллар.

МОЛДАВАН Молдавия (Молдова) Республикаси туб аҳолисининг номи. *Молдаван халқи.*

МОЛДАВАНЛАР Молдавия (Молдова) Республикасининг туб аҳолиси (Украина ва Россияда ҳам яшайди).

МОЛДОР [а. + ф. مالدار — бой, бадавлат; чорвадор, чорва эгаси] Моли, чорваси бор. *Молдор киши.*

МОЛ-ДУНЁ, **молу дунё** Кишининг бутун бойлиги, давлати; мулк. *Юзбошининг мол-дунёси бениҳоя кўп, кечалари уйини ўн иккита мерган қўриқлар эди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

МОЛЕКУЛА [лот. molecula — кичик масса < moles — масса] Модданинг барча кимёвий хоссаларини намоён қиладиган энг кичик заррачаси. *Ядро нурланишлари моддаларга таъсир қилиб, улар молекулаларининг ўзгарувиغا сабаб бўлади.* «Фан ва турмуш».

МОЛЕКУЛЯР Молекулага оид; молекула таркибига кирувчи; молекулаларни ўрганишга оид, молекулаларни ўрганиш билан шуғулланадиган. *Молекуляр оғирлик. Молекуляр назария. Молекуляр физика.*

МОЛЁЯР этн. Келин туширилган куннинг эртасига келин тушган уйда унинг сепини ёйиш ва хотинларга зиёфат бериш маросими (Баъзи жойларда келин тушишидан олдин ўтказилади).

МОЛИБДЕН [юн. molibdos — кўрғошин] Менделеев даврий системасининг VI гуруҳига мансуб кимёвий элемент; қаттиқ, ялтироқ кумушсимон оқ металл. *Рангли металлургияда вольфрам молибден, кобальт,*

мис, рух.. ва бошқа металл қотишмалари билан ишлатилади. «Фан ва турмуш».

МОЛИК [а. مالِك — эга бўлувчи, бошқарувчи; эга, соҳиб] кт. айн. эга. Катта аҳамиятга молик масала. ■ *Отабекнинг.. ёзган хатини ўқиб эшитиш Кумуш учун катта қийматга молик эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

МОЛИМАРДУМХЎР айн. мардумхўр.

МОЛИЯ [а. ماليه — пул маблағлари] 1 иқт. Мақсадли пул фондларини ҳосил этиш, жамлаш, тақсимлаш ва ишлатиш юзасидан пайдо бўладиган иқтисодий муносабатлар мажмуи; пул маблағларини шакллантириш, тақсимлаш, уларни сарф қилиш, ишлатиш тизими. *Молия йшли. Молия капитали. Молия тизими.*

2 Бирор шахс, оила, жамоа, муассаса, ташкилот ёки давлат тасарруфидаги пул маблағлари. *Корхона молияси.*

3 с.т. Шундай (молия 1) ишлар билан шуғулланувчи давлат органи. *Қишлоқ одамларининг айтишича, Исмоилов молиядан яширинча устахона очиб, ясаган буюмларини қиммат баҳога пуллар экан. Газетадан. Кира қилгансан, деб молияга ёзиб беришдан ҳам тоймайди булар. С. Анорбоев, Оқсой.*

МОЛИЯВИЙ Молияга оид, молия ҳақидан бўлган; пул маблағлари ва уларни тўплаш, тақсимлаш билан боғлиқ бўлган. *Молиявий масала. Молиявий режа.* ■ *Ўрнимдан турдим-у, бир панка молиявий ҳужжатларни қўлтиқлаб, бошлиқнинг кабинетига югурдим. Ф. Мусаёнов, Совға. Бунинг натижасида.. мамлакатнинг молиявий қудратига нутур етади. Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.*

МОЛИЯТ [а. ماليت — пул маблағлари; солиқ] эск. кт. айн. солиқ 1. *Қиши билан чўлдан ўтин ташиб сотиб, шу молият пулини зўрға тўладим. С. Айний, Қуллар.*

МОЛҲИҒАР этн. Тўйдан тахминан 20-30 кун ўтгандан кейин келиннинг ёйилган сепини йиғиш муносабати билан ўтказиладиган хотинлар маросими.

МОЛЛЮСКА [лот. molluscus — юшоқ, юшоқроқ] Чиганоқ ичиди бўладиган умуртқасиз юшоқ танли жонивор; кенг тарқалган умуртқасиз ҳайвонлар тип. *Денгиз моллюскалари.* ■ *Саккизёёқ моллюскаси хавф-хатар туғилганда, ўзидан рангли*

модда чиқариб, душманидан ўзини ҳимоя қилади. «Фан ва турмуш».

МОЛ-МАНОЛ, **молу манол** [мол + а. مال — эришилган, қўлга киритилган нарса] эск. айн. мол-дунё.

МОЛ-МУЛК, **молу мулк** айн. мол-дунё. *Мол-мулкини мусодара қилмоқ.*

МОЛОТИЛКА [р. молотить — «янчмоқ» фл. дан ясалган от] Галла янчадиган машина. *Ҳозир трактор ҳайдаётган жойларда у пайтга бориб комбайнлар сузади, гас-тда, кўчма уй турган ерда эса молотилкалар тақиллайди. О. Ёқубов, Баҳор кунларидан бирида.*

МОЛПАРАСТ [а. + ф. مالپرست — бойликни севувчи; очкўз] Молга, дунёга берилган, фикри-зикри мол бўлган одам; дунёпараст. *«Шунинг ўзи етар» — хаёлидан ўтди унинг. Мунис ўзи молпараст эди. Ў. Умарбеков, Ёз ёмғири.*

МОЛХОНА Мол боқиладиган, турадиган бино; оғилхона, оғил. *Молхонада охурни тозалаётган Ойнисанинг қулоғига беихтиёр гангир-гунгур овоз эшитилди. «Саодат».*

МОЛЧИ айн. молбоқар. *Яхшиям ишончли бўрибосарлар бор. Улар бўлмаса, молчиларнинг аҳволига вой деяверинг. К. Яшин, Ҳамза.*

МОЛЬБЕРТ [нем. Malbrett — рассом тахтаси, сурат ўрнатиладиган тахта] снт. Рассом асар ишлаш жараёнида картина, расм ва ш.к. ни ўрнатадиган, одатда, ёғочдан тайёрланган уч оёқли мослама, таглик.

МОЛҚЎРА айн. қўра 2. *У хотинлар билан ёнимиздаги молқўрадан сой бўйига гўнг таширди. С. Сиёев, Ёруғлик.*

МОЛ-ҲОЛ Кишининг бисотидаги бор нарсалари. *Шунча мол-ҳол билан кишига бир сиқим туз бера олмаган инсон кўз ўнгимда сўниб қолаётган гулхан кулидек кўринди. С. Нуоров, Дурдона.*

МОМА шв. 1 Ота ёки онанинг онаси; буви.

2 Кампир. *Равшанбек, моманинг сўзлари-га ишонмай, ҳуркиб-ҳуркиб борди. «Равшан».*

3 Кампирларга мурожаат шакли. *Чўлларда йиғлайсан бундай минғайиб, Не сабабдан, мома, сочингни ёйиб? «Алпомиш».*

Мома Ҳаво қ. момоҳаво.

МОМАГУЛДУРАК шв. Момақалдироқ. *Ёмғир, ҳар замонда чақмоқ чақилиб, мома-*

гулдурак бўлиб туради. У. Исмоилов, Сайланма.

МОМАТАЛОҚ Қаттиқ калтак зарбидан танада қон талашиб, кўкариб кетган жойлар. Уни [Аҳмадбекни] худодан қайтган деб таёқ билан саваладилар, баданларини моматалоқ қилиб, қонга буладилар. М. Ўринхўжаев, Унутилмас кунлар. Юзлари пачақланган, ҳамма ёғи моматалоқ, сочлари тўзғиган Жўраҳон ётар эди. М. Исмоилов, Фарғона т.о.

МОМАҚАЙМОҚ 1 Сарик тўпгулли, шамолда учиб кетадиган тўзғоқ уруғли ўт; қоқиўт. Эрта баҳор Ёрқиной кўк териб юради. У ён-бу ёнга эланиб, отқулоқ, исмалоқ, момақаймоқ қидирарди. Р. Раҳмонов, Меҳр кўзда. Ухудди биздаги момақаймоқ ёки бўта-кўзга ўхшайди. Газетадан.

2 кўчма Юз, бадан тузилиши бўлиқ ва ёқимли кўринишга эга (аёлларга нисбатан). У момақаймоқ хотинига ҳам қиё боқмасди. Мирмуҳсин, Умид. Олчинбекнинг таърифида қараанда, Зубайдаҳон тенги йўқ момақаймоқ, офатижон эмиш. К. Яшин, Ҳамза.

МОМАҚАЛДИРОҚ Чақмоқ чақиб, электр разряди – яшин билан кузатиладиган, қисқа вақт давом этадиган атмосфера ҳодисаси; портлаш тўлқини. Олисда, фарб томонда, осмонни икки бўлиб чақмоқ чақайди, анчадан кейин момақалдиरोқ гулдуради. Ж. Ташенов, Жангчи Ўтеген. Кечга бориб жала қўйиб, тонг отеунча момақалдироқ гумбурлаб чиқди. С. Аҳмад, Уфқ.

МОМЕНТ [лот. momentum < movere – силжитмоқ, кўзғатмоқ] **1** Бирон-бир нарса бўладиган, амалга ошириладиган вақт; он, лаҳза.

2 физ. мат. Айрим ўлчов, миқдор ва векторлар номи. Куч моменти.

МОМИҚ 1 Пахтага ишлов бериш жараёнида толаси ажратиб олинган чигитда қоладиган калта толадан тайёрланадиган майин пахта. Пахтанинг момигини аскар болаларнинг ярасига босишибди. «Ёшлик». Собира она кўзгу олдидан бир тутам момиқ пахта билан юз-кўзларини артаётган қизига қараб уриша кетди. М. Хайруллаев, Тилла маржон.

2 Умуман, очилган, терилган пахта. Ҳозир чевар қўллар ҳам, машина бункерлари

ҳам лўппак момиқларни мириқиб қамрайдиган дамлар. Газетадан. Чаноқларда кўпириб турган оппоқ момиқлар.. қуёшнинг заррин нурида мисоли олмосдек товланади. Газетадан.

3 Юмшоқ юнг, тивит. Назокат қоракўл ёқали пальто, момиқ рўмол ўраб олган. С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

4 кўчма Пахтадай оппоқ, юмшоқ, лўппи, момиқдай. Йигитали тортинг деган маънода Лаблининг билакларидан ушлади. Д. Нурий, Осмон устун. Гуппа-гуппа ёғар эди момиқ қор. Ю. Жабборов.

МОМО Юқ. усл. Мама, она.

МОМОҲАВО [момо + ҳад. яқ. ҳавво – ҳаёт манбаи] Исломга кўра, Одаматонинг хотини, биринчи аёл ва инсон зотининг онаси (Инжилда Ева номи билан маълум).

МОНАНД [ф. مانند – ўхшаш; мос, мувофиқ] кт. **1** айн. ўхшаш. Ўлкамиз жаннатга монанд. Ғ. Ғулум. Мисоли йўқ латофатда мулоим гул баданларда, Такаллум қилсалар монанди йўқ ширин суханларда. Ҳабибий.

2 Мос, мувофиқ. Бригада аъзоларидан яна бири исми жисмига монанд Барно Ҳожиевадир. Ф. Нуруллаев, Бўз йигит. Ориф отанинг ўзини ёш йигитлардек тутиб, гапга монанд муқом қилишларидан кулишарди. Р. Файзий, Ҳазрати инсон.

3 (б.к. с. билан) кўм. вэф. Ўхшатиш, қиёс билдиради; каби, ўхшаб. Қотиллик ҳам қилай майли Отелло монанд. А. Орипов, Йиллар армони. Бири юлдуз монанд, бири ой монанд, Келур устозларим чақнаб, ярақлаб. Миртемир, Ўйлар.

МОНАРХ [юн. monarchos < monos – битта, якка + archos – ҳукмдор] Монархия давлатининг бошида турувчи шахс (шоҳ, император, қирол, хон, султон ва ш.к.), ҳукмрон; мустабид; одатда давлат унга мерос бўлиб ўтади.

МОНАРХИЗМ 1 Монархияни давлат тузумининг ягона, энг маъқул шакли деб ҳисобловчи сиёсий йўналиш; монархия шаклидаги бошқарувга тарафдорлик.

2 айн. монархия.

МОНАРХИСТ Монархизм тарафдори.

МОНАРХИЯ [юн. monarchia – якка ҳокимлик] Якка ҳокимиятчилик; давлатнинг олий ҳокимияти якка ҳукмдор – монарх

қўлида бўлган бошқарув шакли ва шундай бошқарув шаклига эга бўлган давлат.

Абсолют (ёки мутлақ) монархия Ҳокимият чекловларсиз, бус-бутун монарх қўлида бўлган бошқарув шакли. **Конституцияли (ёки конституцион) монархия** Монарх ҳокимияти, унинг ҳуқуқлари конституция билан чекланган давлат тузуми.

МОНАРХИЯЧИ Монархия тарафдори; монархист.

МОНАСТИРЬ [юн. monasterion — чекка, хилват, одамлардан узоқдаги жой] 1 Тарки дунё қилган христианлар — монахларнинг муайян қоида ва меъёрлар, белгили низомга амал қилиб яшовчи диний жамоаси.

2 Шундай жамоага қарашли черков, тураржой, ер-мулк ва б.

МОНАХ [юн. monachos — яккаланган, ёлғиз] Тарки дунё қилиб, монастирда яшовчи диний жамоа аъзоси; роҳиб. *Ибодатхонанинг темир панжарали дарвозаси олдида тўпигига тушадиган узун қора чакмон кийган икки кекса монах турар эди.* О. Ёқубов, Излайман.

МОНГОЛ қ. мўғул.

МОНГОЛЛАР қ. мўғуллар.

МОНЕ [а. مانع — ман этувчи, тўсиқ бўлувчи; тўсиқ, гов] Тўсқинлик, қаршилик қилувчи, ман этувчи нарса ёки шахс. *Ўзидан икки маҳалла нарида бўлган ҳозирги масжид имоматига тайин қилмоқчи бўлган эдилар. Бунга ҳам монe чиқди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

Моне бўлмоқ Тўсиқ бўлмоқ, тўсқинлик қилмоқ. *Лекин арзимаган бир нарса монe бўлади-ю, иш пишиб етганда бузилади.* Н. Сафаров, Танланган асарлар. *Фотиманинг пахта билан тўлиб-тошган этаги ўз хаёлини давом эттиришига монe бўлди.* С. Айний, Қуллар.

МОНЕЛИК Тўсқинлик, қаршилик қилиш, монe бўлиш, йўл қўймаслик. [Анвар:] *Сен билан менинг ҳар тўғрида ҳам очиқ сўзлашмагимизга ҳеч бир монелик бўлмас, деб ўйлайман.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. *Чунки дадаси ўз сўзли, вақти келганда, ҳар қандай монеликни яқсон қилувчи забардаст кекса бўлганидан, унинг қизга уйланишига тўсиқлик қилиш мумкин эмаслигини англади.* Ойбек, Танланган асарлар.

Монелик қилмоқ Тўсқин бўлмоқ, қарши бўлмоқ. *Уй-жой танқислиги яхши муттахассисларни олиб келишга монелик қияпти.* С. Кароматов, Сўнгги бархан. *Наҳотки, ўша муздек чашма суви.. чўл ичкарисига келтирилишига монелик қилсам.* Ж. Саъдуллаев, Камолот йўллари.

МОНЕСИЗ Ҳеч қандай тўсиқсиз. *Кай-хусрав ўзининг отличлари ва оғир қуролини пиёдаларини дарёдан монесиз олиб ўтгач, дарҳол массагетлар устига юриш бошлади.* М. Осим, Аждолларимиз қиссаси.

МОНЕТАРИЗМ [лот. moneta — танга, зарб қилинган пул] иқт. Муомаладаги пул миқдори хўжалик шароитини шакллантиришнинг белгиловчи омилдир ва муомаладаги пул массаси ҳажмининг ўзгариши билан ялпи маҳсулот миқдори ўртасида бевосита алоқадорлик мавжуд, деб ҳисобловчи иқтисодий назария.

МОНИЗМ [юн. monos — якка, бир] флс. Дунёдаги турли ҳодисалар негизида битта ибтидо, ягона субстанция (материя ёки руҳ, жон) ётади, деб ҳисобловчи таълимот; қиёс. дуализм. *Материалистик монизм. Идеалистик монизм.*

МОНИСТ Монизм тарафдори, издоши.

МОНИСТИК Монизмга оид, монизмга асосланган. *Монистик назария. Монистик дунёқараш.*

МОНИТОР [ингл. monitor < лот. monitor — огоҳлантирувчи, эҳтиёт қилувчи] тех. 1 Белгиланган чегараларда сақланиб туриши лозим бўлган маълум ўлчамларни (мас., бинодаги радиоактив нурланиш даражасини) назорат қилувчи асбоб.

2 Телевизион тасвир сифатини назорат қилувчи мослама; видеоназорат мосламаси.

3 Компьютерда матний ёки график маълумотларни экранга чиқариш учун хизмат қиладиган мослама. *Талабалар топшириқларни бажаргач, уларнинг натижалари мониторда кўрсатилади ва ҳар бир матн баҳоланади.* «Тил ва адабиёт таълими».

МОНИТОРИНГ [монитор + ингл. ing — ҳаракат номи қўшимчаси: кузатиш, назорат қилиш] 1 Бирон-бир жараёни унинг кутилган натижа ёки дастлабки тахминга мувофиқлигини аниқлаш мақсадида доимий кузатиб бориш.

2 Маълум бир ҳодиса ёки жараённинг ҳолатини (мас., қабул қилинган қонуннинг бажарилишини) кузатиш, ҳисобга олиш, баҳолаш ва истиқболини белгилаш. *Жамоатчилик фикри мониторинги. Атроф муҳит мониторинги.* ■ *Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси ҳузурида махсус Амалдаги қонун ҳужжатлари мониторинги институти фаолият кўрсатади.* «ЎЗМЭ». ..*Шаҳарда тадбиркорлар ҳуқуқларининг ҳимоя қилиниши аҳволи мониторинг йўли билан ўрганиб чиқилди.* «Инсон ва қонун».

МОНО- [юн. monos – бир, якка, ягона] Ўзлашма байналмилал қўшма сўзларнинг биринчи қисми: «бир», «ягона», «ёлғиз» маъноларини билдиради (мас., *моногамия, монография*).

МОНОГАМИЯ [моно.. + юн. gamos – қўшилиш, никоҳ] **1** Бир (якка) никоҳлилик; бир эракнинг фақат бир хотин билан бирга барқарор ҳаёт кечиршидан иборат никоҳ шакли.

2 биол. Бир эрак ҳайвоннинг бир ёки бир неча мавсум давомида фақат бир урғочи билан қўшилиши (қушлар ва сутэмизувчилар ўртасида).

МОНОГРАФИК Монографияга оид; монографиядан иборат бўлган. *Монографик тадқиқотлар.* ■ *Умурзоқов ана шу умумлашмалар ўрнини кенг илмий далиллар билан тўлдирса, фанмиз яна бир монографик асар билан бойиган бўларди.* Д. Нурий, Осмон устун.

МОНОГРАФИЯ [моно.. + юн. grapho – ёзаман] Бир мавзу, бир масалани ҳар томонлама ёритишга бағишланган илмий асар. *Ҳамза ижоди ҳақидаги монография.* ■ *Кўп йиллик тадқиқотлар асосида бир қанча монографиялар нашр этилди.* И. Мўминов, Асарлар.

МОНОКУЛЬТУРА [моно.. + cultura – экин; етиштириш] Алмашлаб экишга амал қилмаган ҳолда далада фақат бир хил экинни муттасил етиштириш. *Пахта монокультураси.*

МОНОЛИТ [моно.. + юн. lithos – тош] **1** Яхлит тош парчаси; харсанг, шунингдек, яхлит тошдан тарашлаб ишланган иншоот ёки унинг бир қисми.

2 кўчма сфт. Жипс, метиндек мустаҳкам. *Монолит бирлик.*

МОНОЛОГ [моно.. + юн. logos – сўз, нутқ] Саҳна ёки бошқа адабий асар иштирокчиларининг ўз-ўзига ёки ўзгаларга қаратилган, жавоб талаб қилмайдиган нутқи. *«Навоий» пьесасидаги Навоий монологи.* ■ *Кеча шундай қизиқарли ва дўстона вазиятда ўтиди, студентларнинг ўқиган шеърлари, монолоғлари кишини мафтун этади.* Газетадан. *Кўзи олдида Ғофир монологини айтётган Аҳмаджон гавдаланди.* С. Кароматов, Ҳижрон.

МОНОМЕР [моно.. + юн. meros – қисм, бўлак] *ким.* Молекулалари ўзаро, бир-бири билан ёки бошқа моддалар молекулалари билан реакцияга киришиб, полимер ҳосил қила оладиган модда (қ. **полимер**).

МОНОПЛАН [моно.. + лот. planum – текислик, яссилик; самолёт қаноти] Танаси (фюзеляжи)нинг остида, унинг ҳар икки томонида битта ясси қанот бўлган самолёт (замонавий самолётларнинг асосий тури).

МОНОПОЛИСТ *айн. монополиячи.* *Соғуқ урушни талаб қилаётган монополистларга қарши ташвиқот олиб бордик.* Газетадан.

МОНОПОЛИСТИК 1 Монополия принципларига асосланган. *Монополистик капитал.*

2 Монополияга оид (қ. **монополия 2**). *Монополистик бирлашма.*

МОНОПОЛИЯ [моно.. + юн. poleo – сотаман] **1** Иқтисодийнинг бирон-бир соҳасида танҳо ҳукмронлик; давлат, корхона ёки жисмоний шахсларнинг ишлаб чиқариш, савдо, ҳунармандчилик соҳасида фаолият олиб бориши учун берилган алоҳида ҳуқуқи. *Монополияга қарши қонунчилик. Монополиядан чиқариш.*

2 Муайян ишлаб чиқариш ёки унинг катта бир қисмини, шунингдек, бирон-бир товар сотишни ўз қўлига олган йирик ҳўжалик бирлашмаси (картель, синдикат, трест, концерн ва ш.к.).

МОНОПОЛИЯЧИ 1 Бирор соҳани танҳо монополия қилиб олган, савдо ва ишлаб чиқариш соҳаларида ёки бошқа бирор соҳада жуда катта ҳуқуқларга эга бўлган шахс, ташкилот ёки давлат.

2 Йирик капиталист, ишбилармон; монополистик капитал намояндаси. *Америка монополиячилари.*

МОНОСЕМИЯ [моно.. + юн. *sema* – белги] *тлш.* Бир маънолилик; сўзнинг бир маънога эга бўлиши (Асосан терминлар шундай хусусиятга эга бўлади. Мас., *лексема*, *фонема* сўзлари).

МОНОСИЛЛАБИЗМ [моно.. + юн. *syllabe* – бўгин] *тлш.* Баъзи тилларда сўз (лексема)ларнинг бир бўгиндан иборат бўлиши (бу хусусият хитой-тибет тиллари учун хос).

МОНОТЕИЗМ [моно.. + юн. *theos* – худо] Фақат битта худого сиғинувчи, биргина худони эътироф этувчи диний эътиқод; яқка худолик (мас., ислом дини); *зид. политеизм.*

МОНОТЕИСТ Монотеизм тарафдори.

МОНОТЕИСТИК Монотеизмга, яқка худоликка оид. *Монотеистик таълимот.*

МОНОТИП [моно.. + юн. *typos* – из, шакл, андоза] Ҳар бир ҳарфни сатр кўринишида айрим-айрим қуйиб, териб берадиган типография машинаси.

МОНОТИПИСТ Монотипда ҳарф те-рувчи ишчи.

МОНОТИПЧИ *айн. монотипист.*

МОНТАЖ [*фр.* *montage* < *monter* – кўтармоқ] **1** Машина, ускуна, иншоот ва ш. к. нинг тайёр қисмларини маълум режа, лойиҳа, чизма асосида йиғиш ва ўрнатиш. *Электростанция монтажи. Прокат станогини монтаж қилиш. Монтаж ишлари.*

2 Фильм, адабий ва мусиқий асарлар, расм ва ш. к. нинг парчаларини танлаб олиб, мазмун ва бадиий жиҳатдан бир бутун ҳолга келтириш. *Адабий монтаж.* ■ *Ҳамма кадрлар суратга олиниб бўлгандан кейин, монтаж даврида – уларни бир-бирига улашда ўша кадрлардан қайси бири яхши чиққан бўлса, шуниси танлаб олинади.* М. Алиев, Комил Ёрматов.

МОНТАЖЁР Монтаж мутахассиси (кинематография ва фотографияда).

МОНТАЖЧИ Монтаж қилувчи, йиғувчи ишчи, мутахассис (қ. **монтаж 1**). *Тўрт монтажчи бир кран ёрдамида тўрт хонали уйни бир кунда монтажлаб бўляпти.* Газетадан.

МОНТЁР [*фр.* *monteur*] Турли-туман электр ускуна-жиҳозларни таъмирлаш, тузатиш бўйича мутахассис. *Премьера. Бугун ҳамма: режиссёрдан тортиб раққосагача,*

грамчидан тортиб монтёргача ҳаяжонда. «Ёшлик».

МОНУМЕНТ [*лот.* *monumentum* – эс-далик, хотира белгиси; ҳайкал < *monere* – эслатмоқ] Бирор тарихий воқеа ёки буюк шахс шарафига қўйилган катта ҳайкал ёки меъморий иншоот. *Ғалаба шарафига қўйилган монумент.* ■ *Урушдан сўнг ўша «ажал водийси» деб аталмиш майдоннинг ўртасида снарядлар, бомбалар, миналарнинг парчаларидан улкан ёдгорлик – монумент ўрнатилди.* Т. Рустамов, Мангу жасорат.

МОНУМЕНТАЛ 1 Ҳашаматлилиги билан катта таассурот қолдирадиган; улкан, салобатли, муҳташам; монументга хос. *Монументал бино.* ■ *Тақдим этилган лойиҳаларнинг ҳеч қайсиси монументал ҳайкални майдоннинг архитектура ансамбли билан узвий боғлашни тўла удалай олмаган.* Газетадан.

2 кўчма Асосли; мустаҳкам; улғувор, маҳобатли, муҳташам. *Монументал тадқиқот.* ■ *Санъатимизда замонавий меъморчилик билан монументал санъат синтези тобора табиий тус олмоқда.* Газетадан.

3 Улғуворлиги билан ажралиб турувчи ва юксак шаклларда ифодаланган. *Монументал ҳайкалтарошлик.* ■ *Булар деворларга ишланган монументал расмлар ва кошинкорлик безакларида қўлланидиган услуб ва воситалардир.* Газетадан.

МОПАРДА [*ф.* *ماھپارہ* – «моҳпора» (ой-парча, гўзал) с. нинг бузилган шакли] *кт.* Ҳаёли, уятчан. *Ишқилиб, бўйида бўлмаган бўлсин. Вой қиз ўлгур, бало экан, ичидан пишган экан. Афтига қарасанг, шундоқ мопарда, ақлли, ҳушли қизга ўхшаб кўрунади.* Ойбек, Танланган асарлар.

МОПЕД [< мо(тоциклъ) + (велоси)-пед] Енгил икки гилдиракли, кичик моторли транспорт воситаси; моторли велосипед. *Йигитча магазиндан чиқиб, йўл четида турган мопеди томон бораётганида, Нусратбекка кўзи тушди.* С. Нуров, Нарвон.

МОР [*ф.* *مار* – илон] *айн. илон йили қ. илон.*

МОРАТОРИЙ [*лот.* *moratorius* – тўхта-тиб турувчи, секинлатувчи] **1** *сиёс.* Муайян мажбуриятларнинг бажарилишини давлат ҳокимиятининг махсус ҳужжатлари воситасида номаълум муддатга ёки бирон-бир

фавқуллода ҳодиса (уруш, табиий офат ва ш. к.) тугагунча кечиктириш, тўхтаиб туриш.

2 ҳуқ. Муайян ҳаракатларни давлатлараро келишув асосида ёки бир томонлама тартибда маълум ёки ноъмаълум муддатга тўхтаиш. *Ядро қуроллари синови мораторийси.*

МОРГ [фр. *morque*] с.т. Стационар даволаш муассасаларида мурдаларни сақлаш, шахсини аниқлаш, ёриб кўриш учун махсус жиҳозланган бино, хона.

МОРЖ [р. < *саам тилидан*] **1** Шимолий Муз океани соҳиллари ва кутб оролларида тарқалган, оёқлари кураксимон, териси қалин йирик сутэмизувчи ҳайвон.

2 кўчма с.т. Совуқ, салқин кунларда ҳам чўмилаверадиган киши.

МОРЗЕ: **Морзе алифбеси** [< Morse (С. Морзе) – америкалик ихтирочи номидан]: Ҳарф ва рақамлар, нуқта ва тирелар билан кўрсатиладиган шартли телеграф белгилари тизими. **Морзе аппарати** Морзе алифбеси ёрдамида сигналлар берувчи энг содда телеграф аппарати.

МОРО: **моро бўлсин** *шв.* Муборак бўлсин. *Уй билан бўлиб, моро бўлсинга ҳам келолмадим-а.* Р. Файзий, Ҳазрати инсон.

МОРОЖНИЙ [р. мороженое – музлатилган нарса] Қаймоқ, сут, мева суви ва ш. к. дан музлатиб тайёрланадиган ширин егулик; музқаймоқ. *Шу кунни Ҳафиза Ойтўра билан Раънони морожнийга тўйдирди.* Мирмуҳсин, Умид.

МОРС [нем. *Moosbeere* – клюква (қизил нордон мевали бута)] Дарахт ва буталарнинг меваларига шакар қўшиб тайёрланган чанқовбосар ичимлик.

МОРФЕМА [юн. *morphē* – шакл] тлш. Ўз маъносига эга бўлган, башқа маъноли қисмларга бўлинмайдиган тил бирлиги (мас., *билимли* сўзи уч морфемадан иборат: *бил+им+ли*).

МОРФЕМИКА тлш. Морфемалар ҳақидаги таълимот.

МОРФИН, морфий [юн. *Morpheios* – юнон мифологиясида: туш, туш кўриш худоси (маъбуд)] Афюннинг асосий алкалоиди бўлиб, афюндан кимёвий йўл билан ажратиб олинади (табобатда оғриқни қолдирувчи дори сифатида қўлланади). *Касал наркотиклардан бирини, масалан, морфий*

истеъмол қилган бўлса, аччиқ чой ёки кофе бериш керак. Н. Исмоилов, Касалларни парвариш қилиш.

МОРФЕНИЗМ Гиёҳвандлик турларидан бири, морфинга ўрганиб қолиб, уни қабул қилмай тура олмаслик.

МОРФОЛОГИК Морфологияга оид. *Морфологик таҳлил. Сўзнинг морфологик таркиби.*

МОРФОЛОГИЯ [юн. *morphe* – шакл + *logos* – таълимот] **1** Одам, ҳайвонлар ва ўсимликлар организмнинг шакли ва тузилишини ўрганадиган фанлар мажмуи. *Экспериментал морфология. Одам морфологияси. Ўсимлик поясининг морфологияси. Бактерия морфологияси.*

2 тлш. Тил тизимининг бир сўз доирасида грамматик маъноларни ифодалаш воситаларини қамраб олувчи қисми.

3 тлш. Грамматиканинг сўз тузилиши (таркиби)ни, сўз доирасида грамматик маъноларнинг ифодаланишини, сўз ўзгартирувчи шакллари, шунингдек, сўзларнинг сўз туркумлари бўйича гуруҳланишини ўрганувчи бўлими; сўз шакллари ҳақидаги таълимот. *Ўзбек тили морфологияси. Феъл морфологияси.*

МОС [а. *ماتن* – бир-бирига тегинувчи, уринувчи, алоқадор] **1** Бир-бирига тўғри; ўхшаш, монанд. *Икки севгучи қалбнинг орзулари, ўйлари, қарашлари ҳар масалада ғоят мос келар.. эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Муносиб, лойиқ. *Келин билан куёв бир-бирига жуда мос. Мос номзод(лар).*

3 Тўғри келадиган; лойиқ, боп. *Комбинезон билан резинка этик жуда катта эди, унга [Луқмончага] мосини омбордан топишолмади.* А. Мухтор, Туғилиш.

4 Мувофиқ, уйгун. *Ҳар томондан «вит-вит», «чиғи-чиғи» деб сайраган қушларнинг турли қўшиқлари сойнинг нашъасига мос бир музыка ҳосил қилган.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Кўкраклар оёқларнинг оҳангдош учишига мос диркиллади.* Ойбек, Қуёш қораймас.

5 Бир турдаги (ўйин қартаси ҳақида). *Қарта мос келди. Мос тушдингиз.*

МОСЛАМА Бирор нарсани бажариш учун хизмат қилувчи нарса, асбоб ва ш. к. *Корхона мутахассислари ишлаб чиққан махсус мослама цехлар ҳавосини филтёрлаб беради.* «Фан ва турмуш». *Ёлғиз культиватор-*

га қўшимча ўрнатилган ер юмшатувчи фил-диракли мосламани ясаш қанчалар оғир бўлди. «Ўзбекистон кўриқлари». Лағмон учун угра гидравлик пресс асосида яратилган мосламада кесилмоқда. Газетадан.

МОСЛАМОҚ Мос қилмоқ, мос, муво-фик ҳолга келтирмоқ, мувофиқлаштирмоқ. *Шеърни куйга мосламоқ.* ■ *Ҳамза ўз асар-ларидаги ҳажвий ролларни кўпинча Юсуф-жон акага мослаб ёзарди.* Т. Обидов, Юсуф-жон қизиқ. -*Мардонқул ака, — деди у бош-лиқнинг юришига қадамни мослаб.* А. Мух-тор, Бўронларда бордек ҳаловат.

МОСЛАШМОҚ 1 Мос ҳолга келмоқ, мос бўлмоқ, мувофиқлашмоқ. *Шароитга мослашмоқ.* ■ *Улар агрегат ҳаракати ва тезлиги билан мослашиб.. аниқ ишлар эди-лар.* Газетадан.

2 тлш. Ҳоким сўз шаклига мос шакл олмоқ. *Эга билан кесим шахс ва сонда мос-лашади.*

МОСЛАШУВ 1 Мослашмоқ фл. ҳар. н. *Шароитга мослашув.*

2 тлш. Сўз бирикмаси ёки гапда тобе сўзнинг ҳоким сўз шаклига мос шакл оли-шидан иборат синтактик алоқа.

МОСЛИК Мос ҳолат, мос эканлик. *Уларнинг ўқувчиларга айтган сўзларида мос-лик, бир хиллик бўлиши керак.* М. Юсупов, Телевизор ёнида. *Уларнинг [қонунларнинг] ҳуқуқий жиҳатдан етуклиги, умум қабул қилинган талаблар ҳамда қоидаларга мосли-ги юксак баҳоланди.* Газетадан.

МОСУВО [а. ماسوواء — ундан бошқа, бўлак] Бутунлай маҳрум бўлган, жудо бўлган, айрилган. *Уҳамма нарсадан мосуво.* ■ *Уйдан жудо, ердан мосуво..* М. Али.

Мосуво бўлмоқ Айрилмоқ, маҳрум бўлмоқ. *Қайга шошаётир умри равонинг, Не топдинг ва недан бўлдинг мосуво.* А. Орипов. **Мосуво қилмоқ** Айирмоқ, маҳрум қилмоқ. *Уй-жойингдан мосуво қилиб, она шахринг-дан чўл-биёбонга ҳайдаган бўлса!* Н. Сафа-ров, Наврўз.

МОТ [а. مات — ўлим, ўлиш, ўлдириш; англиш] Шахмат ўйинида шоҳнинг рақиб донаси ҳужумидан ҳимоя тополмай қолган ютқизиқ ҳолати. [*Мунажжим: дона суриб/Кишт! Мот!* Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий.

Мот бўлмоқ 1) мот ҳолатга тушмоқ; ют-қизмоқ. *Исфандиёр рақибидан мот бўлган шатранжчидек ўсал бўлиб ўтирди.* С. Сиёев, Аваз; 2) мунозара, баҳс ва ш.к. беллашув-ларда енгилмоқ, мулзам ҳолатга тушмоқ. *..тахмини тасодифан тўғри чиқиб қолса, унда Маҳмуднинг ўзи мот бўлади-ку.* М. Осим, Карвон йўлларида. **Мот қилмоқ** 1) мот ҳолатга туширмоқ (шахмат ўйинида). *Лаганбардор ходим янги шахматчи бошлиқ-ни икки юришда мот қилди.* Газетадан; 2) баҳс, мунозара кабиларда рақибни енг-моқ. *Лекин кўп вақт дўқондор оинасини бир гап билан мот қилиб қўйганини кўпиртириб мақтанади.* Мирмуҳсин, Умид. **Мотга тут-моқ** Гап-сўзидан илинтириб (тўхтатиб) ус-тун келишга, «мот қилиш»га ҳаракат қил-моқ. *Шошманг, Муса ака, бу гапни аъзолар ўртасига ташлаб олайлик, қани, умумий мажлис нима дейди, — Низомиддинов Му-сани мотга тутмоқчи бўлди.* С. Аҳмад, Ҳукм.

МОТАЛЧИ [р. мотальщик — ип ўровчи, калаваловчи] Пиллакашлик фабрикалари-да калавалаш цехи ишчиси, ипни ўраб ка-лаваловчи. *Моталчилар орқасида кузатиб юрган бригадир ғалтақларни кўздан кечирар экан..* Газетадан. *У янги ишга келган мотал-чиларга амалий ёрдам берарди.* Газетадан.

МОТАМ [а. ماتم — дафн маросими; аза йиғини] 1 Яқин ёки мўътабар кишининг ўлими туфайли юзага келган қайғули ҳолат; аздорлик ва шу муносабат билан боғлиқ бўлган маърака, таъзия, расм-русмлар (қора кийиш, байрам қилмаслик ва ш. к.). *Мотам байроғи. Мотам либоси. Мотам мажлиси. Мотам марши.* ■ *Акасининг дар-ди билан тўлган қалби учун, яқиндагина ўлган онасининг мотами ўз кескинлигини бир да-ража йўқотган эди.* Ойбек, Танланган асар-лар. *Ҳамза ўлдирилган. Шоҳимардонда мотам эди.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Музаффар зотларга мотам ножоиз, Уларнинг ҳаққидир фақат ифтихор.* А. Орипов.

2 кўча Қаттиқ ташвиш, қайғу-аламли ҳолат. *Қайнатанинг Гулнорга уйланиш ния-ти улар учун катта мотам бўлди.* Ойбек, Танланган асарлар.

Мотам тутмоқ Мотам ҳолатида бўлмоқ, шундай ҳолатни кечирмоқ. *Унинг назарида, бутун Ҳирот қора ридога ўралиб, мотам тутаётгандай.* Мирмуҳсин, Меъмор. *Сен*

кетганга мотам тутиб, йиғлашади бутун шаҳар. «Баҳром ва Гуландом».

МОТАМДОР [a.+ф. مآتمدار — мотам ҳолатли, мотам тутган] айн. **мотамли** 2. *Марҳум қабрга қўйилгач, мотамдорларнинг алам-армони хиёл совииши шундан экан. Х. Султонов, Онамнинг юрти.*

МОТАМЛИ 1 Мотамга тегишли, мотамга алоқадор. *Мотамли кунлар. ■ Ер чиғиб гулхайрилар, Мотамли тўнин кийган замон. Ф. Фулом.*

2 Мотам тутувчи, азадор. *Аччиқроқ бир сўз айтиб, аламдан чиққим келди-ю, мотамли уй бўлганидан ўзимни босдим. Ҳ. Назир, Кўктерақ шабадаси.*

МОТАМСАРО [a.+ф. مآتمسرا — мотам тутилаётган, марҳум эсланаётган жой] *поэт. айн. мотамли. Саломатнинг ранги сарғайган, гўё энг яқин кишичини қабрга қўйиб келаётгандек мотамсаро бир қиёфада эди. С. Аҳмад, Ҳукм. Шу пайт ҳовлига мотамсаро либосдаги пучуқ қиз кириб келди. Э. Усмонов, Ёлқин. Хотира майдонида — мотамсаро она ҳайкали, бу ерда — бахтиёр она сиймоси. Ҳар икки ҳолатда, икки улуғ рамзда улуғ ҳикматлар яширин. «Шарқ юлдузи».*

МОТАМХОНА Мотам тутиладиган жой, мотамли уй.

МОТЕЛЬ [ингл. motel < motor — автомобиль + hotel — меҳмонхона] Автосайёҳлар учун мўлжалланган, бир қатор хизмат турларига (техник хизмат кўрсатиш ва ёнилғи қуйиш станциялари, гаражлар, тўхташ жойлари ва б. га) эга бўлган меҳмонхона.

МОТИВ [фр. motif — куй, оҳанг] 1 *ад.* Сюжетнинг таркибий унсур, асарнинг асосий мазмуни, мавзуи. *Достоннинг мотиви. ■ Ана шу композицион бағрикенглик, биринчи навбатда, Шайхзоданинг ягона бир мотиви — пояма-поя ривожлантириш санъатида кўринади. «ЎТА».*

2 мус. Куйнинг энг кичик қисми. *Мотивда битта акцент бўлади.*

МОТИГА [р. мотыга — сихмола, ғалтакмола] Ерни, ўсимлик, экин остини юмшатиш учун ишлатиладиган қишлоқ хўжалик асбоби, мослама. *Қатқалоқнинг олдини олиш учун мотигаларни ишга солиб, қатор ораларини сифатли юмшатайлик. Газетадан.*

МОТКА [р. матка — она] с. т. Қарта ўйинида: хотин киши расми солинган, катталикда учинчи ўринда турадиган қарта.

МОТО- [лот. motor — ҳаракатга келтирувчи] Ўзлашма байналмилал қўшма сўзларнинг биринчи таркибий қисми: 1) мотор, моторли; 2) моторлаштирилган; 3) мотоциклга алоқадор каби маъноларни билдиради.

МОТОБОЛ [мото.. + ингл. ball — копток, тўп] Катта тўп билан мотоциклда ўйналадиган, футболга ўхшаш жамоавий спорт ўйини.

МОТОДРОМ [р. мото.. + юн. dromos — югуриш жойи, югуриш] Мотоцикл мусобақаси ва синови ўтказиш учун махсус жиҳозланган жой, майдон.

МОТОКРОСС [мото.. + ингл. cross — кесиб, ўртасидан ўтмоқ] Паст-баланд, ўнқирчўнқир йўлларда ўтказиладиган мотоцикллар мусобақаси. *Мотокросс ўтказмоқ.*

МОТОПОЙГА Мотоцикллар пойгаси, мусобақаси.

МОТОР [лот. motor — ҳаракатга келтирувчи] Бирор турдаги энергияни механик энергияга айлантирадиган машина, двигатель. *Трактор мотори. Автомобиль мотори. Моторни юргизмоқ. Моторни ўчирмоқ. ■ Умарали Анорхон билан айтишиб турган чоғда Содиқ сакраб «универсал»га минди, моторни тариллатиб, ишда давом этди. И. Раҳим, Ихлос. Сал ўтмай, самолётнинг мотори париллаб, парраклари айлана бошлади. Н. Фозилов, Дийдор.*

МОТОРИСТ Моторга қаровчи, уни созловчи, таъмирловчи киши; моторчи. *Уларда [комбинатларда] электриклар слесарликка, слесарлар электрикликка, мотористлар машинистликка ўқишади. Т. Шарипов, Катта йўлда.*

МОТОРЛАШМОҚ Механик транспорт билан таъминланмоқ (қўшин ҳақида). *Моторлашган қисмлар.*

МОТОРЛАШТИРМОҚ 1 Моторлашмоқ фл. орт. н. *Пароходларни моторлаштирмоқ.*

2 Қўшинни транспорт билан таъминламоқ. *Пиёда аскарларни моторлаштирмоқ.*

МОТОРЛИ Мотори бўлган, мотор ўрнатилган. *Моторли қайиқ. ■ Биров катта кўчадан моторли велосипед миниб ўтди. Та-*

риллаган овоз анчагача қулоқларни батанг қилди. Ў. Усмонов, Сирли соҳил.

МОТОРОЛЛЕР [нем. Motorroller – мотор ёрдамида юрувчи, филдировчи] Мотоциклнинг филдираги кичик, эгари билан бошқариш механизми ўртасида оёқ қўядиган очиқ жойи бўлган бир тури (юк ташиш учун хизмат қилади). *Сен шу бугундан бошлаб касалхона мотороллери ҳайдовчиси бўлдинг.* Ҳ. Шайхов, Характеристика.

МОТОРСИЗ Мотори йўқ, мотор ўрнатилмаган. *Моторсиз вагон.*

МОТОРСОЗЛИК Мотор ишлаб чиқариш; саноатнинг мотор ишлаб чиқарадиган тармоғи.

МОТОРЧИ айн. **моторист.**

МОТОЦИКЛ [мото.. + юн. kyclos – доира, филдирак] Ички ёнув двигатели билан таъминланган, икки ёки уч филдиракли транспорт воситаси. *Уларнинг ёнгинасидан – тротуарга яқин жойдан мотоцикл гуруллаб ўтди.* Ў. Ҳошимов, Қалбинга қулоқ сол. *Шундоққина беш-олти қадам наридан вариллаганича кажавали «Урал» мотоцикли ўтиб кетди.* Д. Нурий, Осмон устунни.

МОТОЦИКЛЕТ айн. **мотоцикл.**

МОТОЦИКЛЕТЧИ айн. **мотоциклчи.**

МОТОЦИКЛЛИ Мотоцикли бўлган, мотоцикл минган. *Мотоциклли киши.* ■ *Танклар орасида пулемётлардан ўқ узиб, мотоциклли солдатлар келадилар.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

МОТОЦИКЛЧИ Мотоцикл минган, мотоцикл ҳайдовчи ёки мотоцикл спорти билан шуғулланувчи шахс. *Аҳмаджон мотоциклчиларнинг қорасини кўриб.. қулай пайт пойлаб турган эди.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

МОХ [р. мох – моғор, пўпанак] айн. **йўсин** II. *Мох босган сингари кўм-кўк арчазор жарликлар пичоқ билан қирқилгандай тикка тушиб, ўйноқи сойларга этагини солиб ётибди.* А. Мухтор, Туғилиш.

МОХОВ I [а. < ماخوار – йўқ қилиш, четлатиш] Бутун организмни, хусусан, тери, нерв системаси ҳамда ички аъзоларни зарарлайдиган сурункали инфекцияни касаллик; шу касалга йўлиққан шахс. *Ҳа, Ботир ака, ҳозир одамлар моховдан ҳазар қилгандек мендан қочишади.* С. Аҳмад, Сайланма.

2 кўчма с. т. Расво, ярамас, чатоқ. *Мохов одам. Мохов иш. Ишинг моховини чиқармоқ.* ■ *..дод деганда ҳам гап шуки, қийин экин, мохов экин.* Газетадан.

3 Қарғиш билдиради. *Нега жим турибсизлар, уринглар мохов бўлгурни!* К. Яшин, Ҳамза.

Моховга ошна қилмоқ Расвосини чиқармоқ. *Туроб бир куни.. сал насиҳат қилган экан, уни келин олдида моховга ошна қилибди.* Ҳ. Назир, Ўтлар туташганда. **Якка мохов** Кишиларга аралашмайдиган ёки аралаштирилмай қўйилган одам. *Қўшиллар уни [Бўрибойни] якка моховга чиқариб, на таъзия ва на тўй-ҳашамга айтмай қўйишган.* Ҳ. Назир, Ўтлар туташганда.

МОХОРА Нўхат, гўшт солиб тайёрланадиган бир хил суyoқ ош; нўхат шўрва. *Ошхонада кеча тўйдан олиб келган мохора билан палов бор, исроф бўлмасин.* Б. Раҳмонов, Юрак сирлари.

МОЧА [ф. ماچە – ит ёки эшакнинг урғочиси] I Урғочи эшак. *Умид билан боқиб юрган оқ куррали мочам қолди.* «Гулихрамон».

2 айн. **мочағар.**

МОЧАЛКА [р. мочить, мокрый – ҳўлламоқ, ҳўл] Ювиниш учун ишлатиладиган чипта ёки бошқа тола боғлами.

МОЧАҲАР айн. **моча I.**

МОЧАҒАР [ф. ماچە خر – урғочи эшак] Мочага нисбатли ҳақоратни билдиради (аёлларга нисбатан қўлланади). *Анови қишлоқда Чинор деган бир мочағар бор эди.. бир домла билан ўйнашиб юриб, унга тегиб олди.* Ш. Ризо, Қор ёғди, излар босилди. *Иложи бўлса, у мочағар билан бошиғингиз гаплашсин.* Н. Қобил, Унутилган соҳиллар.

МОШ [ф. ماش – мош] Дуккакдошлар оиласига мансуб, бир йиллик дуккакли экин ва унинг овқатга ишлатиладиган, пўсти сабзаранг, ичи оқ дони. *Йўлнинг бир ёғи мош, ловия экилган дала.* М. Маҳмудов, Мангу куй излаб. *Мошни териб, ювиб, совуқ сувли идишга солиб, суст оловда қайнатасиз.* К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

Кўзини мошдек очмоқ Қилган ишига яраша жазо, танбеҳ билан ўзига келтириб қўймоқ. *Бу икки зарба билан Азимнинг кўзини мошдек очди.* Шухрат, Жаннат қидирганлар. *-Қиз кўнмаяпти, денглар. Мен эртага*

уларнинг кўзини мошдек очиб қўяман, — деди Тансиқ. Ойбек, О.в. шабадалар. **Мош еган хўроздай** Юз-бети семиз, қип-қизил. *Мош еган хўроздай ошпазлар қозон бошида куй-маланмоқда эдилар.* Ойбек, Навоий. **Моши очилмаслик** Келиша олмаслик, бир фикрда бўла олмаслик. *Лекин битта «лекин»и бор-да. Шу раис билан ҳеч мошим очилишмайди,* — деди Йўлдош. Газетадан.

МОШАК Балиқчилар туркумига мансуб қушларнинг бир тури (бармоқлари орасида сузгич парда бўлмаслиги билан бошқа балиқчилардан фарқ қилади).

МОШ-ГУРУЧ Оралаб оқ тушган (соч-соқол ҳақида). *Шаҳодат муфти қарийб бутун кўкрагини ёпган баҳайбат мош-гуруч соқолини қалам билан таради.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

МОШИН шв. Машина. *Мошин кўп.. Янги мошинда мунча пахта тераман, деб турганлар ундан кўп.* С. Нуров, Нарвон. *Бир мошин семонни тупканинг тагидан бўлсаям топиб келаман.* М.М. Дўст, Галатепега қайтиш.

МОШКИЧИРИ 1 Мош билан гуручдан пишириладиган куюқ таом. *Бир лаганда мошкичири олиб кирди.* Мирмуҳсин, Умид.

2 кўчма Оқ аралаш, оқ-қора аралаш, мош-гуруч (соч-соқол ҳақида). *Замон ўзини босиш учун мошкичири соқолини ўнг қўли билан бир оз силаб турди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

3 кўчма Аралаш-қуралаш, аралаш-қуралаш бўлиб кетган. *Иш мошкичири бўлиб кетибди.* ■ *Болалар адабиёти эса катталарникига қўшилиб, мошкичири бўлиб кетган.* Газетадан.

МОШОВА [ф. ماشابه — мошли суюқ овқат] Мош ва қовоқ солиб ёки мош билан жўхори уни солиб тайёрланадиган суюқ таом. *Эрталаб бир ҳовуч мошни бир кафт оқ жўхорининг уни билан бир қозон сувга солиб қайнатиб, унинг номини «мошова» қўйиб, ҳар қайсилари бир косадан ичардилар.* С. Айний, Эсдалиқлар.

МОШПОЯ 1 Мош экинининг пояси. *Мошпояни юлиб олмоқ.*

2 Мош экилган ер. *Мошпояга сув қўймоқ.*

МОШУГРА Мош ва уградан тайёрланадиган суюқ таом. *Қайнатиб берадиган мошхўрда, мошуграсини ҳам тўғриликча пишириб бермай..* С. Зуннунова, Гулхан.

МОШХЎРДА [мош + ф. خورده — ейилган, ичилган] Мош билан гуручдан тайёрланадиган суюқ таом. *Кечқурун Саодат кампир дўппидай ўчоқ олдида чўққайиб, мошхўрда қайнатаркан, Йўлчи кириб келди.* Ойбек, Танланган асарлар.

МОЯ I Урғочи туя. *Бир қари нор пўнақлини кўрдингми? — Бизнинг элда қолган учта мояси.* «Нигор ва Замон».

МОЯ II [а. مایه — хамиртуруш, ачитқи; зардоб; манба; маблағ] кт. Бирор нарсанинг асосини ташкил қилган модда, асос бўлган нарса; ўзак; бирор гуруҳнинг, жамоанинг асосини ташкил қилган шахслар. *У [Абдураҳмон] кутган асосий мойлар, яъни мударис, пешволар.. зиёратчилар орасида кўз оғриғи учун ҳам кўринмадилар.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

МОЯК 1 Товуқнинг тухум қилиши керак бўлган ерга қўйиладиган тухум ёки тухумга ўхшаш нарса. [Фотима:] *Келинпошиша, товуқларингизга мояк қўйдингизми? А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлар.*

2 шв. Тухум. *Бир гуруҳ бола мояк уриштиряпти.* Т. Мурод, От кишнаган оқшом.

3 Эркаларнинг ёрғоқ ичида жойлашган бир жуфт жинсий бези; уруғдон (сперматозоид ва эркалар жинсий гормони ишлаб чиқаради).

МОЯНА [ф. ماهانه — ҳар ойдаги; ҳар ойлик (иш ҳақи, нафақа)] с. т. Маош. *Бир ойлик мояна. Мояна олмоқ. Мояна тўламоқ.*

МОЯНАЛИ Мояна берадиган, мояна тўлайдиган. *Қани энди мен ҳам сиз қатори моянали бир ишга кирсам.* М. Осим, Тилсиз гувоҳ.

МОЯНАХЎР [мояна + ф. خور — еювчи] кам қўлл. Фақат мояна, ойлик билан ҳаёт кечирувчи.

МОҒОР 1 Туриб қолган нарсаларда ёки зах ерларда микроскопик замбуруғларнинг тўпланишидан ҳосил бўладиган ва нарсаларни чиритадиган момиқсимон туклар; пўпанак. *Китоб варақларидан зах ва моғор ҳиди анқир эди.* С. Аҳмад, Қадрдон даладар.

2 кўчма Кир, кир босган. *Тешабой юридаги гашилик моғорини шу пўниса билан ювди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Бошида титилиб кетган моғор дўппи.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

Моғор босмоқ Моғор қопламоқ; пўпанакламоқ. *Моғор босган нон. ■ Соё суви.. юзини моғор босиб, чармдек қотиб кетган безбет харсангларга қарши олиша-олиша, бутун ғазабини уларнинг устига тўкади. С. Анорбоев, Оқсой. [Сидиқжон] Нега қишлоқда бўлиб ўтган ва бўлиб ўтаётган ишларга кўзини каттароқ очиб қарамапти? Ақлини моғор босгани шудир-да! А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. Наҳотки Аҳмаддек навқирон йигит мана шу.. миясини занг, вужудини моғор босаётган кимсага бас келолмаса?! Ф. Мусаёнов, Ҳиммат.*

МОҒОРЛАМОҚ айн. **моғор босмоқ** қ. **моғор**. *Нон моғорлаб кетибди. ■ Унинг азалий мудроқ, моғорлаган шуурига тароватли бир тўлқинлар, зиёлар сочилмоқда. С. Сиёев, Аваз. Шундоқ гўзал шахримизда моғорлаб ётган одамлар ҳам бор экан-да! Мирмуҳсин, Жаҳолат панжаси. [Урмонжон:] Аввало Зуннужжанинг сандиғида ётиб, ақлинг моғорлаб кетганидан кулгин! А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.*

МОҲ [ф. ماه, مه – ой] *поэт. айн. ой. [Гули:] Ох.. Куёшдин нур олиб кулган каби моҳ, Кулардим сўнги бор, у келса мен ҳам. Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий. Кўкда моҳ аста кезар. Э. Воҳидов.*

Моҳи тобон (ёки **мунаввар, анвар**) Равшан нур сочувчи ой (гўзалларнинг сифати). *Сабо, арзимни етқур, моҳи тобон бир келиб кетсун. Ҳамза. Ҳар бирлари бир моҳи мунаввар қизлар. Ҳабибий. Олиб борсак, кўрар ул моҳи анвар. «Муродхон».*

МОҲАЗАР [а. محاضر – барча бор нарса; тайёр таом] *эск. кт. Тайёр, ҳозирланган таом. -Нега турдингиз. Чой, нон моҳазар. -Раҳмат, тақсир. А. Қодирий, Меҳробдан чаён. ..дастурхон солиниб, моҳазар келтирилди. С. Абдулла, Мавлоно Муқимий. Бир косадан совуқ сувни олдимизга кўйиб, моҳазарни тушира кетдик. Ф. Фулом, Шум бола.*

МОҲИЁНА [ф. ماهيانه – ҳар ойлик иш ҳақи] *эск. кт. айн. маош. [Анвар] Уч-тўрт йиллардан бери ўрдада мирзолик қилиб, неча тилло моҳиёна олар эмиш. А. Қодирий, Меҳробдан чаён.*

МОҲИР [а. ماهر – маҳоратли, малакали, уста; чаққон] *Юксак маҳоратга эга бўлган, маҳорат қозонган; уста. Моҳир сувчи. Моҳир ёзувчи. Моҳир ташкилотчи. ■*

Шогирд қанча моҳир бўлса, қувонар устод. Ф. Фулом. Тўғри, кексаларимиз деҳқончиликда жуда моҳир.. Ойбек, О.в. шабадалар.

МОҲИРЛИК *Юксак маҳоратга эғалик; маҳорат. Турли миллат жангчилари Жўра-хоннинг жасорати ва моҳирлигидан қойил қолганлигини сўзлаб бердилар. Т. Рустамов, Мангу жасорат. Бульдозерни моҳирлик билан бошқариш, иш унумдорлигини кўзлаб меҳнат қилиш бўлакча экан. «Ўзбекистон кўриқлари».*

МОҲИРОНА *Маҳорат билан, моҳирлик билан. Моҳирона хомтоқ қилинган новдалар, сийрак япроқлар ораб ерга танга-танга қуёш нури ёғилади. Ж. Абдуллахонов, Орият. Мен ҳам уни [Пиракни] моҳирона рақс қилиши билан таҳсинлаб мақтадим. С. Айний, Эсдалиқлар.*

МОҲИЯТ [а. ماهيت – ҳақиқат, ҳар нарсанинг асли, туб-негизи] **1** *Бирор нарсанинг замиридаги туб, энг муҳим маъно, ички мазмун, мағиз. Моҳият – нафақат Бухоро ўлкасини, балки Туркистон, Хоразм, Фарғона музофотлари, алқисса, икки дарё оралиғини ёвдан озод этишдан иборат! Ш. Холмирзаев, Қил кўприк. Рихсивой, чамамда, чўлқуварларнинг улкан ишининг моҳиятига тушунмаяпти. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.*

2 *флс. Нарсаларнинг ички мазмуни бўлиб, уларнинг турли-туман хоссаларини ва муносабатларини яхлит акс эттиради. қиёс. ҳодиса.*

МОҲТОБ [ф. مهتاب – ой нури, ойдин] *Ёритиб турувчи ой; ойдин. Сутдай оптоқ моҳтоб кечада оқ кийим остида келувчининг кимлигини аниқлаш мумкин эмас экан. С. Айний, Эсдалиқлар. Кун чекиниб, моҳтоб чиқади, Чечаклар ҳам ярқирар алвон. М. Шайхзода.*

МУАЗЗАМ [а. معظم – машхур, донгдор; буюк, улуғ] **1** *кт. Азим, улкан, улуғвор. Муаззам шахар. Муаззам иншоот. ■ Юксак дарахтларнинг учлари қучоқлашиб, муаззам яшил чодир ясаган. Ойбек, Куёш қораймас. Пишканик муаззам таъзияхонани эслатарди. Қишлоқ аҳлининг кайфи бузуқ, ғамнок. С. Сиёев, Аваз.*

2 *Муаззам (хотин-қизлар исми).*

МУАЗЗИН [а. مؤذن – намозга чақирувчи, азон айтувчи] *дин. Масжидда азон айтиб, намозга чақирувчи шахс; сўфи. Ҳаз-*

рат минбардан тушиб, бетига фотиҳа тортгандан кейин, масжид муаззини билан дарвозанинг ёнига бориб турди. М. Муҳаммад-жонов, Турмуш уринишлари.

МУАЙТАЙ [тайландча кураш, тайландча бокс] Спортчилар (боксадагидек) қўлқоп кийган ҳолда махсус рингда вазн тоифалари бўйича мусобақалашадиган спорт тури. Муайтайда қўл, тирсак, оёқ ва тизза билан зарб бериш, шунингдек, рақибни кучоқлаб йиқитиш мумкин. *Миллатимиз фарзандларининг муайтай бўйича халқаро майдонда ўз обрўйига эга бўлиб бораётгани ҳаммамиз учун фахрли албатта.* Газетадан.

МУАЙЯН [а. معين — белгиланган, аниқ, аниқланган] 1 эск. кт. Тайин этилган, белгиланган, аниқланган. *Бул тақдирни ўшал муайян қатли ом соати етмагунча.. нўшида тутилмоғи маъқулдир.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Аниқ, тайинли, белгили, маълум. *Муайян давр.* ■ *Олимхоннинг муайян касби-кори йўқ.* Ойбек, Танланган асарлар. *Кишининг руҳий ҳолати ва иш қобилияти муайян ритмга бўйсунганини одамлар аллақачон пайқашган.* Газетадан.

МУАЛЛАҚ [а. معلق — ҳал қилинмай қолган; тобе, боғлиқ бўлган; осилган, осилиб қолган] 1 Ҳавода, бирор нарсага тегмай, осилмай туриб қолган. *Ҳозиргина дон ортиб ўтган машина орқасидан кўтарилган чанг ҳавода муаллақ туриб қолди.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар. *Бир бечора сўфитурғай, табиат кашф этган ўхшашиқларнинг фарқига етмаётгандай, ҳавода муаллақ туриб вижирлайди.* Н. Фозилов, Оқим.

Муаллақ ошмоқ Сакраб ҳавода оёқни бош томондан ошириб, яна ерга оёқ билан тушмоқ, умбалоқ ошмоқ. *Бирови йиқилди муаллақ ошиб.* «Гулихиромон».

2 На у ёқли, на бу ёқли бўлмаган, аросат ҳолда(ги); аросат. *Бу ҳаммаси ҳаётнинг энг нозик, энг муҳим томонлари эди ва ҳаммаси муаллақ бир аҳволда ётарди.* П. Қодиров, Уч илди. *У қайёққа ён бошини билмай, қоқ ўртада муаллақ бўлиб қолди.* А. Убайдуллаев, Ҳаёт оқими.

МУАЛЛАҚЧИ эск. айн. акробат. Аммо муаллақчилардай эпчил ҳаракатлар билан арқонга тирмашиб, катта муз устига ирғиди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

МУАЛЛИМ [а. معلم — ўргатувчи, ўқитувчи; устоз] 1 Дарс берувчи киши; ўқитувчи, педагог. *Математика муаллими. Муסיқа муаллими. Университет муаллими.* ■ *Синфга муаллим бўлиб кирясизми ё ўрта асрлар тарихи учун кўрғазмали қурол бўлибми?* С. Сиёев, Ёруғлик. *Фикҳдан таълим берувчи муаллимнинг маоши 300 дирҳамни ташкил этган.* «Фан ва тумуш».

2 Таълим берувчи, бировга бирор нарса ўргатувчи киши; устод, устоз.

МУАЛЛИМА Муаллим аёл. *Отин буви дейишга тили бормади.. муаллима деса-чи?* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

МУАЛЛИФ [а. مؤلف — яратувчи, ижодкор, автор] кт. Бирор асар, лойиҳа, кашфиёт ва ш.к. ни яратган шахс. *Роман муаллифи.* ■ *Артист танлашда ҳам фильм муаллифлари томошабин кўнглини топишган.* Т. Тўла, «Ўтган кунлар» ҳақида. *..энг истиқболли лойиҳа муаллифлари деб топилганлар ичида Акбар Қодиров ҳам бор.* Ж. Абдуллаҳонов, Хонадон.

МУАЛЛО [а. معلى — олий, юксак] эск. кт. Юксак, олий.

МУАММО [а. معتمى — жумбоқли, сирли, ғалати; тушунилиши қийин, бошқотирма; кўр, кўр қилинган] 1 ад. Ўзбек мумтоз адабиётида шеърин жанр, поэтик санъат тури. Унда бирор сўз, исм (ёки уларнинг бош ҳарфлари), сана ва б. яшириб берилди. *Навоий муаммолари.* ■ [Отам] *Муаммо, абжад ҳисоби ва.. баъзи воқеаларни билишга боғлиқ бўлган шеърларни.. кўп биларди.* С. Айний, Эсдалиқлар.

2 Тушуниб бўлмайдиган, жумбоқли нарса; жумбоқ. *Кумушининг заҳарли муаммо мактуби бир сира Отабекнинг кўз ўнгидан ўтиб кетди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Ҳа, оғайни, дунёда англашилиши қийин бўлган муаммолардан ҳеч бирини севгига тенглаштириб бўлмайди.* С. Кароматов, Олтин қум.

3 Ҳал қилиниши лозим бўлган нарса; масала, проблема. *Асарда катта муаммолар кўтарилган.* ■ *Сув чиқариш муаммоси ҳал бўлиб, техникадан яхши ёрдам кўрсатилса, биз меҳнатдан чарчамаймиз.* Ф. Нуруллаев, Бўз йигит. *Демак, Орол муаммоси давлат аҳамиятига эга бўлган муҳим вазифа бўлиб қолмоқда.* «Фан ва турмуш».

МУАММОЛИ 1 Тушуниш қийин бўлган; сирли, жумбоқли. *Муаммоли гап.*

2 Муаммодан иборат бўлган; проблема-тик. *Муаммоли масала.*

МУАНБАР [*a. معنبر* — анбар ҳидли, муаттар, хушбўй] **1** Ёқимли ис, яхши ҳид; хушбўй. *Полиزلардан анқир муанбар, Боғда бир қиз ясар гулчамбар.* Р. Бекниёз, Мовий тўлқинлар.

2 Муанбар (хотин-қизлар исми).

МУАННАС [*a. مؤنث* — хотинларга хос нозик, мулоим; хотин жинси] **1** эск. Хотин жинси. *Тўрамнинг кўзларига уйқу келмасдан.. кўчаларда кўринган аҳли муаннасларни.. кўздан кечириб ётдилар.* «Муштум».

2 тлш. Араб тилида хотин жинсига оид сўз ёки сўз шакли, мас., муаллима, мураббия, сайёра; зид. **музаккар.**

МУАРРИХ [*a. مؤرخ* — тарих ёзувчи, тарихчи] Тарих ёзувчи, тарихчи. *Бу ерда Навоийнинг шахсиятини характерловчи бир нуқтани муаррихлар қайд қилиб ўтадилар.* Ойбек, Навоий. *Заъфарон вараққа кўз нурин тўкиб, Ёдга ҳам оларсиз биз — муаррихни.* Б. Бойқобилов. *Муаррих ал-Мақдусий бизга Хоразмдан олиб чиқилаётган моллар рўйхатини қолдирган.* «Фан ва турмуш».

МУАССАСА [*a. مؤسسه* — идора, корхона, ташкилот; институт] Хўжалик, савдо-сотиқ ишлари ва ш.к. нинг бирор соҳасини бошқарувчи ёки илмий, таълим-тарбия ишларини олиб борувчи, белгили штат ва маъмурияга эга бўлган ташкилот. *Давлат муассасалари. Ижтимоий муассасалар. Илмий муассасалар.* ■ *Мақтаб ва мақтабгача бўлган муассасалар сони йил сайин ортиб бормоқда.* Газетадан.

МУАССИР [*a. مؤثر* — таъсир қилувчи; таъсирчан] эск. кт. Таъсир қилувчи, таъсирли, ёқимли. *..унинг нур ичида чўмилган сиймосини, ойим, деб хитоб қилгандаги мулоим, беозор ва муассир сўзини яхши кўраман.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МУАССИС [*a. مؤسس* — асос солувчи, ташкил этувчи] Таъсис этувчи, асос солувчи. *Бу газетага ким муҳаррирлик қиларкан? Муассиси ким экан? Ўзи қанча чиқаркан?* Газетадан.

МУАТТАР [*a. معطر* — хушбўй, ўткир ёқимли ҳидли] **1** Ёқимли ҳид сочувчи; хушбўй. *Келди баҳор, наврўзи олам. Гул фас-*

лидир — боғлар муаттар. Уйғун. *Бутун олам хушбўй, муаттар гулларга бурканиб олгандай.* О. Ёқубов, Каптар.

2 Муаттар (хотин-қизлар исми).

МУАШШАР [*a. معشر* — ўн марта кўпайган, ўнлик] ад. Хар бир банди ўн мисрали, бир неча ўнлик бандлардан ташкил топувчи шеър шакли.

МУБОЛАҒА [*a. مبالغه* — кучайтириш, бўрттириш; гипербола] **1** ад. Тасвирланаётган ёки таърифланаётган кимса, нарса, ҳодиса ва ш. к. ни ўқувчиларга яққол, таъсирли қилиб етказиш учун уларнинг сифатларини орттириб, бўрттириб кўрсатиш; шу мақсадда ишлатилган сўз, ибора; гипербола. *Ўзбек муомтоз адабиёти муболағаларга бой.* ■ [Анвар:] *Агар менга ҳурмат лозим бўлса, муболаға билан эмас, яна такрор айтаман, бир қариндошингиз қаторида такаллуфсиз муомала қилиш билан бўлсин.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

2 Умуман, бўрттириш, ошириб юбориш; лоф. *Муболаға қилмоқ.* ■ *Энди гузар ва йиғинларда мулла Обиднинг кучи ҳақида муболаға бошлайдилар.* А. Қодирий, Обид кетмон. *Анвар жавобни ўқиб завқланди: -Офарин, Раъно, лекин бировнинг устида ортиқчароқ муболаға қилибсан.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

МУБОЛАҒАЛИ 1 ад. Муболағадан иборат бўлган, муболағага бой. *Муболағали тасвир.*

2 Бўрттириб, ошириб юборилган; лоф урилган. *Мен у вақтларда отам нақл қилган бу воқеанинг ясама ва ҳаддан ортиқ муболағали эканини сезмай, эшитганимга ишонган эдим.* С. Айний, Эсдалиқлар.

МУБОЛАҒАСИЗ Муболаға қилинмаган, орттирилмаган, бўрттирилмаган. *Муболағасиз гап.* *Муболағасиз гапирмоқ.* ■ *Ҳеч муболағасиз айтиш мумкинки.. суғоришни тўғри ташкил этиш мўл ҳосил олишнинг ҳал қилувчи омили бўлади.* Газетадан.

МУБОЛАҒАЧИ Муболаға қилувчи, муболаға билан гапирувчи. *Бир серапта, бир муболағачига эҳтиёт бўлиш керак.* Ҳ. Фулом, Ташкентликлар.

МУБОРАЗА [*a. مبارزه* — ўзаро кураш, курашиш; дуэль] эск. кт. Кураш, курашиш. *..улар тинчлик учун кураш соҳасида тинмай мубораза қиладилар.* Ойбек, Нур қидириб. *..ишнинг остида узала тушиб ётган син-*

фий муборазани кўришда кўрлик қилдилар. «Муштум».

МУБОРАК [a. مبارک — худо марҳамат қилган; хайрли; бахтли] 1 Бахт келтирувчи; хайрли, эзгу, қутлуг. [Ҳасанали:] -Кўрайчи, қадамим муборак бўлармикин, — деб қўйди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Табаррук, муқаддас, азиз. Бектемир.. халтачани, гўё муборак жойдан келган азиз дўстининг совға-саломни каби, ҳаяжон билан очди. Ойбек, Қуёш қораймас. -Ота, агар муборак тупроғимизда сўнги инглизнинг шум изини ўчирмасак, Покистон ватанпарварлар учун нопокдир! — деди Аҳмад Хусайн. Ойбек, Нур қидириб.

3 Табриклаш, қутлаш ибораси. Саруполар муборак. ■ [Ўзбек олим:] Ўғил муборак бўлсин, болам! А. Қодирий, Ўтган кунлар. Тўрт йил жафо чеккан ватандош ўртоқ, Бу йилги байрамнинг муборак энди. Ф. Фулом.

4 Муборак (хотин-қизлар ва баъзан эркаклар исми).

МУБОРАКБОД [a.+ф. مبارکباد — табриклаш] кт. Табриклаш, қутлаш, қутлов. Муборакбодга бормоқ. Муборакбод учун келмоқ. ■ ..бола асраганнинг дарагини эшитган кўни-кўшнилари, узоқ-яқин қариндошлар муборакбодга кела бошлаган эдилар. Ҳ. Фулом, Тошкентликлар. Бу сўзларнинг орасида энг ёқимлиси Хонзода беғимнинг муборакбоди бўлди. П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

Муборакбод қилмоқ (ёки этмоқ, айламоқ) Табрикламоқ. Анвар девонхона саҳнига етганда, ичкаридан каттадан-кичик мирзо, мунишлар янги бошлиқларини муборакбод қилгали ўринларидан қўзғалдилар. А. Қодирий, Меҳробдан чаён. Маҳмуднинг ҳузурига кириб, уни муваффақият билан муборакбод этди. М. Осим, Карвон йўллариди.

МУБОРАКНОМА тар. Амир ёрлиғи ёки фармони. Амирдан қозига Шофирконга бориб, янги рўд қозиши ишига раҳбарлик қилиш тўғрисида муборакнома келган. С. Айний, Эсдаликлар.

МУБОРИЗ [a. مبارز — яккама-якка курашувчи] эск. кт. Мубораза қилувчи, курашчи. Оташин мубориз [Навоий] ўзининг ҳақлигига, ўз илғор интилиши ва ғояларининг тўғрилигига ишонган бўлса-да, лекин тўхтовсиз ва аламли мағлубиятининг туб сабабини билмади. В. Зоҳидов, Ўзбек адабиёти

тарихидан. ..ғазалларда жафокаш муборизнинг, исёнкор қалб эгасининг руҳий фожиаси равшан кўриниб туради. «ЎТА».

МУБОШИР [a. مياشیر — бажарувчи; бошлиқ, назоратчи] эск. 1 айн. инспектор.

2 Бирор ишга бошчилик қилувчи, бошқарувчи, бошлиқ. Тўйга ўзини мубошир ҳисоблаган, катта Каримовнинг лаганбардорларидан бири унга тўн ёпинтириб, ичкаридан олиб чиқди. С. Абдулла, Куёвлар, келинлар.

3 тар. Солиқ йиғувчи амалдор. Мажиддин.. солиқларни йиғмоққа киришмоғи кераклигини сўзлади. —Дуруст, мубоширлик чакки иш эмас. Ойбек, Навоий.

МУБОҲАСА [a. مباحثه — муҳокама, мунозара, баҳс; музокара] кт. Баҳслашиш, баҳс, мунозара. Мунозара бирмунча жиддийлашиб, мубоҳаса ҳатто домланинг обрўйига.. тўқинадиган бўлди. А. Қодирий, Обид кетмон. Ҳафтада бир йиғилиб, диний, илмий масалалар юзасидан мубоҳаса ва мунозара ўтказсак. Сиз бу ишга бош бўлсангиз. М. Осим, Карвон йўллариди.

МУБТАЛО [a. مبتلى — азоб чекувчи; гирифтор, дучор бўлган] 1 Бирор иллат, касаллик ёки кўнглисиз воқеага дучор бўлган, учраган; гирифтор. [Ғули:] Нечун тўғдинг мени бахти қарони? Балага мубтало мотамсарони? Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий. Бидъатга ботган мубталоларни кўролмасман. «Муштум».

2 Мафтун, шайдо, ошиқ. Мубталоман парирўга, кўзи бир маст охуга. Я. Маматхонов. Ёр васлидан тополмас Эркин дилига таскин. Афсус демакдан ўзга у мубтало на қилсин. Э. Воҳидов.

Мубтало бўлмоқ 1) гирифтор бўлмоқ, дучор бўлмоқ, учрамоқ. Чамамда, ўртоқ Хўжабеков «фош қилиш» касалига мубтало бўлган кўринади. С. Анорбоев, Оксой; 2) мафтун бўлмоқ. Лола янглиғ оразингни мен кўриб тасвирда, Мубтало бўлмоқлиғим ёзмиш экан тақдирда. Ҳамза. **Мубтало қилмоқ** (ёки этмоқ, айламоқ) 1) гирифтор қилмоқ, дучор қилмоқ, учратмоқ. [Отабекнинг] Умрининг энг қимматли кунларини оғулаган, икки йил бўйи давосиз дардга мубтало қилган ўз онаси эмасмиди? А. Қодирий, Ўтган кунлар; 2) мафтун этмоқ.

МУБҲАМ [a. مېھم — яширин, ноаник; шубҳали] *кт.* Муҳмал, ноаник; чигал. *Мубҳам жавоб.* ■ *Ўзи тушуниб етмаган ички газаб ва мубҳам фикрлар тумани уни [Умидни] чулғаб ола берди.* Ш. Фуломов, Ёрқин уфқлар.

МУВАФФАҚ [a. موفق — яхши натижали, ўнгидан келган, омади юришган]: **муваффақ бўлмоқ** Муяссар бўлмоқ, эришмоқ. *Мен сизга кўп дафъа гапирсам ҳам.. мақсадимни ҳали тушунтиришга муваффақ бўлган эмасман.* Ойбек, Танланган асарлар. *Хонга яқин кўриниб, Анварнинг ўрнини олишга муваффақ бўлди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

МУВАФФАҚИЯТ [a. موفقیت — яхши натижа, эришилган нарса; ютуқ, омад] Бирор ишда эришилган натижа, яхши натижа; ютуқ, ғалаба. *Муваффақият қозонмоқ. Муваффақиятга эришмоқ.* ■ *Парпихўжа ёғчи пойлоқчилик, чақимчилик ишининг муваффақиятидан ғурурланиб.. сўзлаб бораркан, элликбоши уни тўхтатди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Душман қанчалик гангитилса, унинг ўт очиси нуқталари қанчалик емириб ташланса, хужумнинг муваффақияти шунча муқаррар бўлади.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз. *Латофат кандидатлик диссертациясини муваффақият билан ёқлаб олди.* Л. Тожиева, Меҳрим сизга, одамлар.

МУВАФФАҚИЯТЛИ Муваффақият билан тугаган, муваффақият келтирган, ижобий натижага олиб келган; натижали. *Муваффақиятли ҳаракат. Муваффақиятли иш. Муваффақиятли хужум.* ■ *Республика-миз матбуотида фан ютуқларини тарғиб қилиш борасида муваффақиятли қалам тебратиби келаётган тажрибали журналистларимиз бор.* «Фан ва турмуш».

МУВАФФАҚИЯТСИЗ Муваффақияти бўлмаган; натижасиз, самарасиз. *Муваффақиятсиз иш.* ■ *Фашистларнинг ҳар галги хужуми муваффақиятсиз чиқаверди.* Т. Рустамов, Мангу жасорат.

МУВАФФАҚИЯТСИЗЛИК 1 Салбий натижа, натижасизлик. *Ишининг муваффақиятсизлиги.*

2 Ютқизиқ, мағлубият. *Биринчи муваффақиятсизликдан кейиноқ қўлини ювиб, қўлтиққа урган чемпион бўлмайти.* С. Абдуқаҳҳор, Олтин водийларни кезганда. *Беш йигит муваффақиятсизликка учрагандай руҳлари тушиб, уйларига тарқасанларида, тонг*

ёриша бошлаган эди. П. Қодиоров, Юлдузли тунлар.

МУВАШШАҲ [a. موّشع — зийнатланган, безалган] *ад.* Ҳар бир байтининг биринчи мисралари бош ҳарфи сирасидан шоир қаламга олган шахс номи келиб чиқадиган лирик шеър. *Ғози Юнус.. мадрасага кирди.. фикрида бир ўзгариш бўлиб, мувашишаҳлар ёзди.* А. Қодирий, Кичик асарлар. *Комронлик унга етмак, етмаган армон билан. Ким мувашишаҳ битди Эркин кўнглида армон билан.* Э. Воҳидов, Муҳаббатнома.

МУВАҚҚАТ [a. موقت — муайян вақтга белгиланган; вақтинча, қисқа вақтли] Вақтинчали, доимий бўлмаган. *Муваққат ҳукумат. Муваққат иш.* ■ *Хатни ўқиб бўлганда, унинг кўз ўнги қоп-қора, ўтирган ўрнига ҳам ишона олмас, ҳамма нарса муваққатдек эди.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк. *Улар [бинокорлар] баъзан муваққат баракларда яшашга мажбур бўладилар.* Газетадан.

МУВОЗАНАТ [a. موازنت — таққослаш; тенглаштириш; тартибли бошқариш] **1** Жисмларнинг қарама-қарши йўналган тенг кучлар таъсиридаги тинч, турғун ҳолати. *Турғун мувозанат (физ.). Мувозанат сақламоқ.*

2 кўчма Қарама-қарши кучларнинг, ҳодисаларнинг тенглашуви, уйғунлашуви тугайли содир бўладиган нисбий турғунлик, осойишталик. *Сиёсий кучлар мувозанати.* ■ *Аҳмад Собирни исёнкор, ҳаётдаги бир хилликка.. турғун мувозанатга қарши курашчи сифатида тасаввур қилганди.* Ф. Мусаёнов, Ҳиммат.

3 Киши қадининг тўғри (меъёрий) туриш ҳолати, шундай ҳолатни тутиш имкони. *От қаттиқ кишнаб, сапчиди. Йигитли мувозанатни сақлай олмай, ёнбошига гуп этиб йиқилди.* Т. Малик, Ажаб дунё. *Бўғин-бўғинлари ловуллаб ёнмоқда. Мувозанатини ҳам тутиб қолишга қурби етмаётир.* Ж. Абдуллахонов, Тўфон.

МУВОЗИЙ [a. موازى — баробар, тенг] *эск. айн. параллел. Мувозий чизиклар.* ■ *..ҳокимиятнинг янги ва мувозий таркибларини тузиш.* Газетадан.

МУВОФИҚ [a. موافق — маъқулловчи, мос келувчи, қулай; мақбул] **1** Мос, тўғри келадиган, муносиб, лойиқ. *Ўзига мувофиқ иш топмоқ.* ■ *Кўконга чопар юбормоқчи бўлдилар, бу ишининг мувофиқ кишиси, албат-*

та, Ҳасанали бўлганлигидан чопар бўлиб белгиланди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. «Читтак» деб лақаб қўйган киши Набиғулга жуда мувофиқ лақаб қўйибди. А. Қаҳҳор, Қанотсиз читтак.

2 Монанд, яраша, мос. *Гапига мувофиқ жавоб.*

3 (ж. к. билан) кўм. взф. Биноан, асо-сан, кўра. Қонунга мувофиқ. Фармонга мувофиқ. Анъанага мувофиқ. ■ Уларнинг ўзаро писандаларига мувофиқ янги ерлар, чиқариладиган сувлар Тешабойга текин ўтади. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

Мақсадга мувофиқ Мақсадга, талабга жавоб берадиган, фойдали, ўринли. *Дарсликларга ичиш ва чекишининг ҳалокатли таъсири ҳақидаги мақоллар киритилса, мақсадга мувофиқ бўларди.* Газетадан. *Аҳмад унинг аҳволига қулиб, бирмунча савол беришни мақсадга мувофиқ топди.* Газетадан.

МУВОФИҚЛАШМОҚ айн. **мослашмоқ.** У [Саудий] қишлоққа келганида, дастлаб янги муҳитга мувофиқлашолмай, кўп қийинчиликларни бошдан кечирди. А. Қаҳҳор, Сароб.

МУГУЗ эск. Ҳайвон шохи. *Одам тилидан топади, ҳайвон — муғузидан.* Мақол. ■ *Йирик гавдалари, ҳайбатли муғузлари демасангиз, кўчқорлар танбаллик билан кавш қайтарардилар.* С. Анорбоев, Оқсой. *Молхонада бир муғузи синган қашқа эчки ҳам бўғилиб мағрарди.* Ҳ. Ўтман, Навбаҳор. *Муғуз лат еса, туёқ сирқирайди.* Н. Ёқубов, Жон.

Муғуз парда анат. Кўз соққасининг устки тиниқ пардаси.

МУДАРРИС [а. مدرّس — дарс берувчи; ўқитувчи, муаллим] Мадрасада дарс берувчи киши, мадраса ўқитувчиси. *Катта амалкиси Бухоронинг «Хўжа Порсо» мадрасасининг мударрисси бўлиб, Абдурахмон шу кишининг тарбиясига келган эди.* А. Қодирий, Меҳробан чаён. *Ноиб мударрис олдига сўроқ бераётган муллаваччадай шошиб қолди.* С. Сиеёв, Аваз. *Ўртаҳол хунарманд ёки мадраса мударрисси ўзининг ойлик маошига 2-3 та қўй ёхуд 150-250 килограмм бугдой олиши мумкин бўлган.* «Фан ва турмуш».

МУДАРРИСЛИК Мударрис иши, касби, лавозими. *Бу одам.. Тошкентдаги машҳур Кўкалдош мадрасасига мударрислик қила бошлади.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Мадрасанинг*

бош мударрислигига Солиҳ махдум тайинланиб, шул жанобда дарсимни давом қилдирдим. А. Қодирий, Кичик асарлар.

МУДДАЙЙ [а. مذعی — даъвогар, рақиб] эск. кт. Даъво қилувчи; даъвогар.

МУДДАО [а. مذعی — даъво қилинган нарса, талаб; тилак] Кишининг дилидаги мақсад, ният, мурод. *Унинг муддаоси нима? ■ Биринчи бўлиб муддаомни айтдим, фронтга юборишларини сўрадим.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Сенинг муддаонг.. марғилонлик келини ўғлингдан ажратиб юбориш.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Айни муддао қ. айни.

МУДДАТ [а. مدت — давр, вақт оралиғи, муҳлат] **1** Вақтнинг аниқ, бирор иш, нарса учун белгиланган бўлаги. *Ўқиш муддати. Хизмат муддати. Бир йиллик муддат.* ■ *Хайриятки, шундан сал олдин шитҳонларни муддатидан олдин топшириб тугатган эди.* П. Қодиров, Уч илдиз. *Шу йигирма беш кунлик бир муддатнинг ичида у бутунлай одамгарчиликдан чиқа ёзди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Умуман, вақтнинг бўлаги, қисми (унинг қанча вақт эканлиги маълум сўзлар билан ифодаланади). *..дунё қойил қоладиган мадрасани тез муддатда қуриб битиришни ният қилибди.* Шукрулло, Жавоҳирлар сандиғи. *Катта майдонга қисқа муддатда ўғит солиб улгуришимизга қўлбола машина-сеялка асқатди.* «Ўзбекистон кўриқлари». *Бир йил муддатида у Тошкентга иккинчи марта келди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Меҳмонлар яна бир неча муддат теплицани айланишиди.* Ж. Абдуллахонов, Орият.

Бир муддат Озгина вақт. *Шамси Тўраевич бир муддат сукут сақлаб қолди.* Н. Аминов, Суварак. *Қорамтир тутун бир муддат ичида бурқиб, осмонга ўрлади.* «Саодат».

3 Бирор нарсанинг бажарилиш ёки бўлиш пайти. *Режани муддатидан олдин бажармоқ. ■ У Замиранинг сессияни муддатидан олдин ва «агло» яқунлаганини.. биларди.* П. Қодиров, Уч илдиз. *Томошани муддатидан олдин қўйсам — қутулмасам, кеч қўйсам — қутулмасам.. «Муштум».*

МУДДАТЛИ Муддатга эга бўлган, бирор вақтга, муддатга мўлжалланган, вақти, муддати чекланган. *Муддатли иш. Қисқа муддатли курс. Узоқ муддатли қарз.*

МУДДАТСИЗ Муддати йўқ; доимий. *Муддатсиз паспорт. Муддатсиз хизмат.*

МУДИР [а. مدير — бошқарувчи; идора қилувчи] Муассаса, ташкилот ёки унинг бирор бўлимини ёхуд бирор ишни идора қилувчи, бошқарувчи шахс. *Мақтаб мудир. Магазин мудир. Кафедра мудир. Ферма мудир.* ■ ..буларнинг кўпчилиги раис, мудир, директор дегандек, раҳбарлик ўриндаги хотинлар эди. А. Қаҳҳор, Хотинлар.

МУДИРА Мудир аёл. *Боғча мудираси. Кутубхона мудираси.* ■ Ёқутой мактаб мудираси, қизингизни ўзи ўқитади. Ж. Шарипов, Хоразм.

МУДИРЛИК Мудир иши, лавозими. *Мудирлик қилмоқ. Мудирликдан бўшамоқ.* ■ Бобоҳўжа домла мудирлик вазифасига ўтгандан бери.. қоровул айтганча, димоғидан эшак қурт ёғадиган бўлиб кетган эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

МУДОМ [а. مدام — доимо, ҳамиша; доимий] *кт.* Доим, ҳамма вақт, ҳамиша, тўхтовсиз. *Мудом меҳнат учун пайдо бу қўллардир, бу қўллардир.* Э. Воҳидов. *Зиёкор ўқитувчи мудом порлаб нур бермоғи, ўз зиёсидан ёш авлодни баҳраманд қилиши лозим.* Р. Усмонов, Одобнома. *Шарқдан, ғарбдан, жанубдан мудом «Салом», дея келар меҳмонлар.* М. Шайхзода.

МУДОФАА [а. مدافعه — ҳимоя қилиш; ҳимоя, тўсиқ] **1** Жанговар ҳаракатнинг душман кучлари ҳужумини қайтариш, уларга жиддий талафот етказиш, позицияни қўлда тутиб туриш ва ҳужумга ўтиш учун қулай шароит яратиш мақсадида қўлланидиган бир тури. *Душман мудофааси. Мудофаа линияси. Мудофаадан ҳужумга ўтиш.*

2 Душмандан сақланиш, ўзини ҳимоя қилиш учун зарур бўлган ёки ҳозирланган восита ва чоралар мажмуи. *Мамлакатнинг мудофаасини кучайтириш. Душман мудофаасини ёриб ўтиш.* ■ Немисларнинг олтиотар миномёти ҳурмоқда. Немис мудофаасининг ўзаги бўлган тепаликда жон асари кўринмайди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

Мудофаа қилмоқ (ёки **этмоқ**) **1** душман ҳужумини қайтармоқ, душмандан сақланмоқ. *Полк мудофаа қилиб ётган район устида баъзан душман самолётлари пайдо бўлишини эътиборга олмаганда, урушдан ҳали ҳам дарак йўқ эди.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз;

2) умуман, ҳимоя қилмоқ, сақламоқ. *Туркистон мусулмонларининг ҳуқуқларини мудофаа эта биладиган тўрт-беш арбоби сиёсат етишса, биз учун шараф эмасми? Ойбек, Танланган асарлар. Гангиб қолган Маҳкам ўзини уқувсизгина мудофаа қиларди.* П. Қодиров, Уч илдиш.

МУДОФААЧИ Мудофаа қилувчи, ҳимоячи. *Кўргон мудофаачилари.* ■ *Омон қолган мудофаачилар томларга чиқиб олиб, ғанимни ўққа тутдилар.* М. Осим, Карвон йўлларида.

МУДОФЕ [а. مدافع — ҳимоячи, мудофаа қилувчи] *кт.* Мудофаачи. *Кўргоннинг бошдан-оёқ ясов тортган мудофеларига инъомлар улашилиб битди-да, ҳудайчи.. Азизбек қошига келиб қуллуқ қилди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МУДОХАЛА [а. مداخله — аралаштириш, тикилиш (биронинг ишига)] *эск.* **1** Бирор ишга аралашув. *Эрон тамом мустамлака ҳолига қолса керак эди, лекин шўролар ҳукуматининг мудохаласи натижасида бу муоҳада йўқотилди.* Газетадан.

2 *эск. айн. интервенция.* *Ғарбий Европа давлатлари шўро давлатига қуроли мудохала қилажак.* Н. Сафаров, Оловли излар.

МУДОХАЛАЧИ Мудохала қилувчи; интервент. *..бегона юртлардан келган мудохалачилар оқизган беҳисоб қонлар чайқалгандай бўлар, кесилган бошлар тилидан гўё нидо эшитиларди.* А. Ҳакимов, Илон изидан.

МУДРАМОҚ **1** Мудроқ босиб, ярим уйғоқ, ярим уйқу ҳолатида бўлмоқ. *Чигир ёнида мудраб ўтирган чўри унинг овозидан чўчиб уйғониб, йўлига чиқди.* Ж. Шарипов, Хоразм. *Шерали шу ҳаяжон ичида мудраб, ниҳоят, ширингина уйқуга кетганини ҳам билмай қолди.* С. Кароматов, Олтин кум.

2 *кўчма* Ҳаракатсиз, тинч ҳолатда бўлмоқ (нарсалар ҳақида). *Дарахтлар ҳордиқ чиқаргандай бошини солиб, тонг нурларига кўмилган ҳолда мудрамоқда.* «Шарқ юлдузи». *Тагидаги отнинг шўх қадам олиши ва соғлом бир қудрат билан ўйноқлаши Бобурнинг аззоларидан анчадан бери мудраб ётган ёшлик кучларини уйғотгандай бўларди.* П. Қодиров, Юлдузи тунлар.

МУДРОҚ *сфт.* **1** Уйқу босган, мудраган ҳолатли (қ. **мудрамоқ** **1**). *Мудроқ кўзлар.* ■ *Уша чироқ атрофида жим Уни кутар*

хотини мудроқ. Х. Даврон. -*Ҳа, бир-бир торт-сак, маза бўларди, — деди ҳорғин, мудроқ кўзли бошқа бири.* Ойбек, Қуёш қораймас.

2 *кўчма Ҳаракатсиз, тинч, «ухлаган» ҳолатли (нарсалар ҳақида. қ. мудрамоқ 2).* Қиш бўйи қору ёмғир сувига тўйиб, қорайиб қолган ер мудроқ бир кайфиятда оғир-оғир хўрсинаётганга ўхшайди. Ў. Ҳошимов, Нур борки, соя бор. Наманганнинг азамат чинорлари мудроқ уйқуда. С. Сиёев, Эркаклар эртаги. Бульдозер асрий мудроқ чулни уйғотиб, унинг кўксига панжа солди. «Ўзбекистон кўриқлари».

3 *от Уйқу босиб мудраган ҳолат. Маҳдумнинг мудроғи қочиб, кўзлари катта очилди.* Х. Фулом, Машғал.

Мудроқ босмоқ Мудроқ ҳолат кўзгалмоқ, кучаймоқ. Аҳмаднинг қовоқлари оғирлашиб, мудроқ босди. У иккала оёғини узатиб, ўзини уйқу ихтиёрига топширди. Ф. Мусажонов, Ҳиммат. Тўғонбек дам мудроқ босиб, дам сергакляниб ётар эди. Ойбек, Навоий.

МУДҲИШ [а. مدهش — ҳайратда (ҳайрон) қолдирадиган, ажойиб] *кт.* Кишини даҳшатга саладиган, даҳшатли, кўрқинчли. *Мудҳиш ҳолат. Мудҳиш жиноят. Мудҳиш манзара.* ■ *Мозор чакалагининг бир бурчагида тутаб ётган тўнка ёнида сочлари ўсиб, соқолига қўшилиб кетган бир девона бу мудҳиш қоронғиликка қарши курашган каби гулханни ёндиришга тиришар эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. -*Бу қандай фалокат, қандай мудҳиш фалокат, — деди Ибн Сино йиғламоқдан бери бўлиб.* М. Осим, Ибн Сино қиссаси.

МУЖАЛЛА [а. مجله — журнал; даврий нашр] *эск. кт. айн. журнал. Адабий мужалла.* ■ *Ҳозир биз хуфия ўқиб юрган газету мужаллаларда ҳам шундоқ фикрлар олдинга сурилади.* К. Яшин, Ҳамза.

МУЖАССАМ [а. مجسم — катта, улкан; катталашган, бўрттирилган] *кт. сфт.* Гавдаланган, мукаммал ва аниқ тус, шакл олган. *Шеърда севги, вафо, ишонч ва ҳаёт мужассам эди.* М. Зайниддинова, Ким эди у, демасангиз айтаман. Унинг меҳрида оналик ва аёллик фазилати мужассам. Зулфия. *Уша шеърда бутун оламнинг Шавқу дарди эди мужассам.* Э. Воҳидов.

Мужассам топмоқ *айн. мужассамланмоқ. Шундай ишлаки, Асриян, уни қандай яхши*

кўрганамиз, муҳаббатимиз, бунинг теран сабаблари унинг юзи-кўзида, қарашларида мужассам топсин. Шуҳрат, Шинелли йиллар. **Мужассам этмоқ** *Тўла шакллантирмоқ, акс эттирмоқ. . . шахсга сиғиниш ғоясини ўзида мужассам этган Муллаев ва зараркунанда, мансабпараст Халитов сингариларнинг қиёфаларини ҳам кўрсатди.* Газетадан.

МУЖАССАМЛАНМОҚ Мужассам шакли, аксини топмоқ, мукаммал ва аниқ шакл, тус олмақ; гавдаланмоқ, мужассам бўлмоқ. *Бу ишда бутун жамоа фикри ва ақли мужассамланган.* ■ *Портретда гўзаллик соҳибасининг мукаммал қиёфаси акс этган, унинг қўйма қадди-қоматида ёшларимизга хос нафосат ва жисмоний баркамоллик мужассамланган.* М. Хайруллаев, Тилла маржон.

МУЖАССАМЛАШМОҚ *айн. мужассамланмоқ.* *Бу оилада ўзаро ҳурмат, ўзаро ёрдам, обрў, эътибор, коллективчилик мужассамлашган.* Газетадан. *Раиснинг фикрида бутун қишлоқ меҳнаткашларининг орзуси мужассамлашган.* Газетадан.

МУЖГОН [ф. مژگان — киприқлар] *қ. мижгон.* *Қотмадан қолган бу қизнинг ўсма кўйилган қайрилма қора қоши тагида ёниб турган чарос кўзи, қора қуюқ мужгони. . . бир боқишдаёқ ҳар қандай одамни доводиратиб кўяди.* Н. Сафаров, Узоқни кўзлаган қиз. *Йиғлайверганидан кўзлари қизариб кетибди.* Мужгонларида ёш, юзларида ғам-алам. М. Қориев, Ойдин кечалар.

МУЖДА [ф. مزده — хушxabар; қувончли маълумот] *поэт. айн. хушxabар.* *Зафар муждаси.* ■ *Бу бахт муждаси эдики, уни эшитиш билан Қамчининг қалбидаги ташвишларнинг бари тонг туманидай энгилгина тарқалди.* Х. Фулом, Машғал.

МУЖИК [р. муж — эр, эркак одам] *с. т. эск. Рус деҳқони. — Улар мужик руслар-да, — деб бойга изоҳ берди Ҳожилатиф девонбеги.* С. Айний, Қуллар.

МУЖИМОҚ *Кемириб емоқ, тозаламоқ. Суяк мужимоқ.* ■ *Бурчакдаги тоқчада қаттиқ нон мужиб ўтирган сичқонни кўрсатиб ўтилмаса, бу уйда бошқа жонли зот ҳам кўринмас эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МУЖМАЛ [а. مجمل — йиғинди; қисқача; қисқа баён, мухтасар сўз; маълумот] **1** *Тушуниб бўлмайдиган, ноаниқ, муҳмал,*

дудмол. Мужмал гап. Мужмал жавоб. ■ Газетанинг 14 февраль сониди «Мусобақа ғолиби» сарлавҳали хабар босилди. Унда шундай мужмал сатрлар бор.. Газетадан.

2 Иш, гап, масала кабиларни шартта ҳал қилмайдиган, тайинли фикр билдирмайдиган; ланж. Баъзи раислар жуда мужмал бўлади. Қўрқоқлигидан ишни пайсалга солади. Ж. Шарипов, Саодат. Пайғомов бунақа мужмал одатларни ёқтирмас, шу сабабли.. Нусратбекка бошқа қарамади. С. Нуров, Нарвон.

3 с. т. Мажағил, нимжон. ..алақандай нотаваон.. мажақланган чумчуқдай мужмал бир нарсага ўхшарди. К. Яшин, Ҳамза.

МУЖМАЛЛИК 1 Мужмал эканлик. Гапнинг мужмаллигидан «Ора очик бўлибди-да», — деб қўя қолдим. А. Қаҳҳор, Асарлар.

2 Мужмал, ланж кишиларга хос иш, хатти-ҳаракат; ланжлик. -Ҳосил ёмон бўлмас, деб ўйлайман, — деди мужмаллик билан Рихсвой ака. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

МУЖОҲИД [а. مجاهد — эътиқод учун, муқаддас иш учун курашчи: айн. — жиҳод урушининг иштирокчиси] дин. Худо йўлида жанг қилувчи киши.

МУЖРИМ [а. مجرم — гуноҳкор] кт. Айбдор, гуноҳкор.

МУЗ 1 Сувнинг ноль даражагача совishi натижасида қотган ҳолати; ях. Муз нарчаси. Муз ёрмоқ. ■ Қаҳратон қишда яланг оёқ муз босиб, саратонда қизғин кўм кечиб.. обдан ишиган бизнинг йигитни ҳам.. кун хийла бетоқат қилган эди. Ойбек, Танланган асарлар. Уфққа туташ муз қатламларини тилимлаб, атом музёра кемаси сузиб бораётир. Газетадан.

2 Муз каби совуқ. Унинг бошига муз юғуриб, асаблари тиришди. Ҳ. Фулом, Машғал. Йўлчи қотган қорни гарч-ғурч босиб, тоза, муз ҳавони қамраб, кеза бошлади. Ойбек, Танланган асарлар.

3 кўчма с. т. Жуда совуқ, ёқимсиз нарса, одам ва ш. к. ҳақида. Сухбат муз бўлиб кетди. Меҳмонлар ичкиликка зўр беришди. С. Аҳмад, Гугурт.

4 от Совуқ. ..элликка яқин киши бешўнтадан навбат билан кириб-чиққунча, оёғимдан муз ўтиб кетди. Ў. Ҳошимов, Қалбингда қулоқ сол.

Муз даври Ер тарихидаги қаттиқ совуқлар бўлиб, қуруқлик юзини қалин муз қоп-

лаган давр. **Муз кўчди** Иш ўрнидан силжи-ди; юришди. Муз кўчди, ўртоқ Сафаров, ўрта деҳқон қимирлаб қолди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

МУЗА [юн. musa] 1 Юнон мифологиясида шеърият, санъат ва фан ҳомийлари саналган 9 маъбуданинг ҳар бири: Урания — астрономиянинг, Каллиопа — эпоснинг, Клио — тарих фанининг, Мельпомена — трагедиянинг, Полигимния — гимн ва пантомималарнинг, Талия — комедиянинг, Эрато — ишқий шеъриятнинг, Терпсихора — рақс ва хор ашуласининг, Евтерпа — лирик шеърият ва мусиқанинг маъбудаси ҳисобланган.

2 кўчма Поэтик илҳом манбаи; илҳом париси.

МУЗАЙЯН [а. مزین — зийнатланган, безатилган] 1 юқ. усл. Безалган, безакли. Боққа кирилгандан кейин.. киши.. музайян қасрдан руҳ олиш ўрнига, билъакс, бир даҳшат ва хавф ҳис эта бошлар эди. А. Қодирӣ, Меҳробдан чаён. Шифтлари музайян, деворлари ўймакар тонага кириб, Ибн Сино.. рангпар кишига таъзим қилди. М. Осим, Карвон йўлларида.

2 Музайян (эркаклар исми).

МУЗАККАР [а. مذكار — эркак жинсли] эск. тлш. Араб тилида эр жинсига оид сўз ёки сўз шакли, мас., муаллим, мураббий; зид. муаннас 2.

МУЗАФФАР [а. مظفر — зафар, ғалаба қозонган] 1 юқ. усл. Зафар топган, ғалаба қозонган; ғолиб. Музаффар ўзбек пахтакорлари. ■ Бу оғир фронт йўлларини мардонвор босиб ўтиб, уйига музаффар қайтган паҳлавон жангчи кувончи эди. Назармат, Жўрлар баланд сайрайди. Юсуфбек ҳожӣ бошлиқ еру кўкка сиғмаган музаффар халқ ўрда теварагини қуршаб тушди. А. Қодирӣ, Ўтган кунлар.

2 Музаффар (эркаклар исми).

МУЗАФФАРИЯТ кт. Катта зафар, тантанали ғалаба, ғолибият. Кексалар гузар ва маҳаллаларга тўнкалардан гулхан солиб.. оломонга музаффарият тилайдилар. А. Қодирӣ, Ўтган кунлар. Музаффарият билан мағлубиятни тақдир тарозисининг икки палласига солиб кўрмоқ керак. Ҳ. Фулом, Машғал.

МУЗАФФАРОНА кт. Музаффарларга хос йўсинда; ғолибона, ғолибларча. [Қуш-

бегига] Қўрбоши музаффарона жавоб берди: -[Отабекни] Тутдим, тақсир. Қутидорни ҳам! А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МУЗАХОНА эск. айн. музей. Уй жиҳозга ғоятда бой, гўё музахона тусини берар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МУЗД [ф. مزد – хизмат ҳақи, тўлов; мукофот] эск. Хизмат ҳақи. – Мен ҳам пахтакашлик қилаётирман, – деди тоғам, – ёмон иш эмас. Лекин музди меҳнатига арзимайди. С. Айний, Эсдаликлар.

МУЗДЕК, -дай 1 Муз каби (қ. муз 1). Муздек сирпанчиқ. Муздек ялтироқ.

2 айн. муз 2. Муздек шамол. Муздек айрон. Муздек ҳаво. ■ У ҳовлига ўтиб, тўрдаги мажнунтол тагида шириллаб оқиб турган муздай куз сувида юз-қўлини ювди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

Муздек бўлмоқ Ноқулай, нохуш ҳолатга тушмоқ. Рўзимбой ота бу магазиндан ҳам муздек бўлиб чиқди. «Муштум». Уй-жойимга тушди қулф. Утган-кетган боқар қулиб. Йўлда қолдим муздек бўлиб. Ўнгимми ё тушим, аттанг. Т. Йўлдош, Аттанг.

МУЗЕЙ [лот. museum < юн. museion – музалар ибодатхонаси] Санъат, техника, табиат намуналарини, тарихий ва илмий-табиий аҳамиятга эга бўлган нарсаларни йиғиш, сақлаш, ўрганиш ва халққа намойиш қилиш билан шуғулланадиган муассаса. Санъат музейи. Тарих музейи. Ўлкашунослик музейи. Табиат музейи. ■ Халқни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш ва уларга юксак савияда таълим беришда музейларнинг роли каттадир. Газетадан.

МУЗЕЙШУНОС Музейшунослик билан шуғулланувчи мутахассис.

МУЗЕЙШУНОСЛИК Музейлар тарихи, уларнинг ижтимоий вазифалари, музей иши назарияси ва методикаси масалаларини ўрганадиган фан тармоғи.

МУЗЁРА Қалин қопланган музни ёриб ҳаракатланадиган. Музёра, транспорт кемалари ва самолётлар шошилинч равишда сафарга ҳозирландилар. «Фан ва турмуш».

МУЗИКА [юн. musike – музалар санъати] қ. мусиқа. Қиз ўн олти ёшгача бу оилада.. ўсади, ибтидоий таҳсил кўради, музикадан ҳам бир оз маълумот олади. Ойбек, Танланган асарлар. Катта залдаги шовқин-сурон, музика, ичимликлар.. ҳиди Йўлчининг боши-

ни айлантирди. Ойбек, Танланган асарлар. Карвон жўнади. Юкнинг оғирлигиданми ёки гунчакларнинг ёғсираганиданми, аравалар ғирчиллаб, ўз музикаси ўзи билан жадал бормоқда. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

МУЗИКАВИЙ қ. мусиқий 2.

МУЗИКАЛИ қ. мусиқий 2.

МУЗИКАНТ қ. мусиқачи.

МУЗИКАЧИ қ. мусиқачи. Ёш музикачини томошабинларнинг салобати босиб, куйни бузмоқда. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

МУЗИКАШУНОС қ. мусиқашунос.

МУЗИКАШУНОСЛИК қ. мусиқашунослик.

МУЗЛАМОҚ 1 Музга айланмоқ, муз ҳосил қилмоқ, муз қопламоқ. Сув музлади. Ер музлади. Ариқ музлади. ■ Тўсатдан тоғдан совуқ шамол эсди. Билчираб ётган далада ёйилиб юрган қўй-қўзиларнинг туёқлари, жунларига ёпишган лой музлади. С. Анорбоев, Оқсой. ..етти разведкачи музлаган дарё устидан билдирмай ўтдилар. Назармат, Жўрлар баланд сайрайди.

2 Қаттиқ совуқ таъсирида қотиб қолмоқ, тўнгмоқ; яхламоқ. Қўлим музлаб қолди. ■ Опанг ўргилсин.. қўлингни бер! ..Вой, музлаб қолибсан-ку! А. Қаҳҳор, Хотинлар. Юраги сиқилган Анвар гоҳ утириб, гоҳ ёнбошлаб, совуқда музлаб кетган маҳсили оёғини турли вазиятга солиб кўрар эди. А. Қодирий, Мехробдан чаён.

3 кўчма. Ҳис-сезгисиз ҳолга тушмоқ; қотиб қолмоқ. Қўрққанимдан, бутун вужудим музлаб, тахта бўлиб қолдим. Э. Раимов, Ажаб қишлоқ.

МУЗЛИ Музи бўлган. Музли тоғ. Музли сув. ■ ..узоқдаги музли чўққи эрталаб зангори, кундузи кўзни олғудай чарақлаб кўринар эди. А. Мухтор, Чинор.

МУЗЛИК геол. Шароит қулай жойларда қор тўпланишидан ҳосил бўлиб, қия томонга силжиб турувчи муз массаси. Тоғ музлиги. Зарафшон музлиги. ■ Қутб музликларига швед ва француз крейсерлари йўл олди. «Фан ва турмуш». ..музликлар остидан чиқаётган сув кичик ирмоқ ҳосил қилиб оқарди. С. Кароматов, Олтин қум.

Музлик даври айн. муз даври қ. муз.

МУЗЛОҚ Муз билан қопланган ёки музлаб қолган ер. Тоғнинг оти Музлоқ эди. Бу ном унинг ҳозирги аҳволига унча тўғри

келмаса ҳам, бир вақтлари музлоқ эканидан ёки музи борлигидан далолат беради. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

МУЗОКАРА [a. مذاكره – муҳокама қилиш, суҳбат; анжуман] **1** Мажлисда муҳокамага қўйилган масала юзасидан ўз фикрини баён қилиш, шу муносабат билан гапирилган нутқ, сўз. *Маъруза юзасидан музокара бошламоқ. Музокарага ўтмоқ.* ■ Докладдан кейин қизғин музокара бошланиб кетди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Музокарага қатнашган ходимлар.. олиб борилаётган илмий тадқиқот ишлари ҳақида ўз мулоҳазаларини айтдилар.* «ЎТА».

2 Шарт-шароит, томонларнинг талаблари ҳақида фикр алмашиш. *Сулҳ ҳақида музокара олиб бормоқ. Дипломатик музокаралар.* ■ *Қудалар ўртасида рўй берадиган англашилмовчилликлар, жанжаллар аксар вақт музокара ва муроса йўли билан ҳал қилинади.* Ойбек, Танланган асарлар.

МУЗОКАРАЧИ Мажлисда музокарага чиққан, сўз олган киши; музокара қатнашчиси. *Навбатдаги музокарачи, зиёлиларнинг ер ислоҳотидаги вазифалари.. тўғрисида сўзлаб кетди.* А. Қаҳҳор, Сароб.

МУЗОФОТ [a. مضافات] эск. Вилоят, область. *Куз охирлашиб, қиш яқинлашган бўлса ҳам, Бухоро музофотининг қуруқ ҳавосида ҳали ёгингарчилик бошланмаган эди.* С. Айний, Қуллар. *Тўртқўл кичик бир қўрғон эди. У тез орада ўсиб, музофот ҳокими турадиган жойга айланди.* Ж. Шарипов, Хоразм.

МУЗТАР [a. مضطر – мажбур бўлган; мажбур қилинган; муҳтож] Изтиробли, ноқулай ҳолатли. *Ҳамма аллақандай мулзам, музтар.* Э. Аъзамов, Олам ям-яшил.

Музтар бўлмоқ Изтиробли, ноқулай ҳолатга тушмоқ. *Раис кўпчилик олдига музтар бўлиб, «айб бизда», деб қўлини қовуштирганча турарди.* Ҳ. Назир, Кўктерак шабадаси. *Уялганимдан томоғимдан ҳеч нарса ўтмади, то тўй жўнатиладиган маҳалгача музтар бўлиб ўтирдим.* М. Муҳаммадҷонов, Турмуш уринишлари. *Меҳмонлар ҳам Бўри полвондай музтар бўлиб ўтирди.* Т. Мурод, От кишнаган оқшом.

МУЗТАРЛИК Музтар ҳолат. *Аҳмадҷонга маъясона боқиб, жавдираб, ҳовли ўртасида ҳайрон ва музтарликда қолди.* К. Яшин, Ҳамза.

МУЗТОҒ қ. айсберг.

МУЗХОНА 1 Ёзда роҳатижон тайёрлаш учун муз босиб қўйиладиган ертўла ёки чуқур. *Музхонага муз босмоқ.*

2 Иссиқда бузиладиган маҳсулотларни сақлаш учун ишлатиладиган, ҳавоси сунъий равишда совитиладиган асбоб ёки хона; холодильник. *Гўшт комбинатининг музхонаси. Гастроном музхонаси.* ■ *Бирлашма консерва ва вино заводлари ҳамда катта музхона қуриб битказди.* Газетадан.

3 Холодильникнинг музлатадиган (музлаткич) хонаси. *Гўштини холодильникнинг музхонасига қўйдим.*

4 кўчма Жуда совуқ (уй, жой ҳақида). *Уйингиз музхона экан.* ■ *Ҳатто, гавдасини қандай қилиб ўрашни билмай уринган Йўлчи жавоб берди: -Уй эмас, музхона бу.* Ойбек, Танланган асарлар.

МУЗҚАЙМОҚ Қаймоқ, сут, мева суви ва ш.к. дан музлатиб тайёрланадиган ширин егулик, яхна ширинлик. *Музқаймоқ ҳам тўйимли, ҳам ташналикли қондиради.* Газетадан. *Тўрахўжа синфдошларини буфетга таклиф этиб, музқаймоқ, сув, ширинликлар билан меҳмон қилди.* Д. Нурий, Осмон устунни.

МУК: мук тушмоқ **1)** оёқларни йиққан ҳолда юзтубан бўлиб ётмоқ ёки бошини жуда қуйи солиб энгашмоқ. *«Жинчиروق»ни пуфлаб, Йўлчи билан Ўроз гулхан теварагида мук тушишди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Утар бобо бўсағада мук тушиб илтижо қилди.* С. Сиёев, Аваз; **2)** кўчма бирор нарса устида кунт билан ўтирмақ. *Камол.. кейинги кунларда кўп ишлар, иш столида қоғоз устига мук тушиб, тонг оттирар эди.* С. Аҳмад, Ойдин кечалар. *Мук тушиб ўқий-ўқий чарчади қўзичоғим.* Ҳ. Назир, Ёнар дарё.

МУКАЛЛАФ [a. مكلف – солиққа тортилувчи, вояга етган; қимматли] *кт.* Таклиф этилган, чақирилган. *Тўйга биз ҳам мукаллаф.* ■ *Сизни бундан ҳам сандали иссиқроқ бир ерга олиб бормоқчиман. Иккимиз шу ерга мукаллафмиз.* С. Абдулла, Мавлоно Муқимий.

МУКАММАЛ [a. مكمل – ниҳоясига етказилган, тўлдирилган, тўлиқ] **1** Ҳар жиҳатдан тўлиқ, камчилиги йўқ; расо, бут. *Мукаммал тўплам. Уч тилни мукаммал билади. Мукаммал билим.* ■ *Ҳаётни мукам-*

мал қиламан, деб не-не одамлар бош қотирган. С. Сиеёв, Ёруғлик. *Рустам отда юриш, найза отиш, қиличбозлик каби ҳунарларни мукаммал ўрганибди.* «Олтин бешик».

2 Такмиллашган, камолотга эришган; етук. *Сенинг қимматли сўзинг, ўтқир фикринг мукаммал, Элнинг хотирасида сақланади умрбод.* Х. Расул. *Азизанинг назарида, ҳар томонлама мукаммал, одобли, билимли йигит шу эди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

МУКАММАЛАШМОҚ Мукаммал ҳолат касб этмоқ, мукаммал бўлмоқ (қ. **мукаммал 1, 2**). *Лекин қизнинг ҳусни, ҳасрат оташида товланиб мукаммаллашгани каби, яна ҳам ёрқинроқ, яна ҳам сеҳрлироқ бўлиб кўринди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Чала, лекин кўз ўнгиди тез юксалиб, мукаммаллашиб, диққатни тортаётган бино теварагида аста айланиб, ҳар чеккани томоша қилди.* Ойбек, Танланган асарлар.

МУКАММАЛЛИК Мукаммал ҳолатга эгалик, бекам-кўстлик. *Инсон доимо мукаммаллик, баркамолликка интилади.* ■ *Масал композициясининг мукаммаллиги ундаги ҳаракатнинг қонуний ривожланиши асосида юзага келади.* «ЎТА».

МУКАРРАМ [а. مَكْرَم – ҳурматли, азиз] **1** кт. Иззату икром қилинувчи; иззатли. *Худойи таоло инсонни ҳамма жониворлардан азизу мукаррам қилиб яратди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

2 Мукаррам (хотин-қизлар исми).

МУКАРРАР [а. مَكْرَر – такрорланган, икки ҳисса ортган; қайта-қайта] эск. кт. Такрорланган, қайд қилинган.

Мукаррар бўлмоқ Такрорланмоқ. *Андак таҳаммул қилган эрдим.. тақ-тақ овози мукаррар бўлди.* «Муштум».

МУКАРРИР [а. مَكْرَر – такрорловчи, қайтарувчи] эск. Мадрасада амалий машғулот олиб борувчи муаллим. *Абдураҳмон.. баъзи мадрасаларнинг мударрислари, мукаррирлари билан ҳам танишдир.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

МУККА: мукка тушмоқ **1**) айн. мук тушмоқ қ. мук. *Тожиддин Қосим оёқларига мукка тушиб ялинган, нола қилган Абдувоҳидни кўтариб турғизди.* Ойбек, Нур қидириб. *Йўловчилар шамолни тўсиб турган қумтепаннинг орқасига ўтиб, мукка тушиб ётди-*

лар. М. Осим, Карвон йўлларида. *Штаб бошлиғи Йўлдош столга мукка тушиб, нималарнидир чизарди.* Шухрат, Шинелли йиллар; **2**) бутунлай берилмоқ, таъсирга тушмоқ. *Умрни узайтиришининг бир неча хил йўллари бор: доимо серҳаракат бўлиш, ортиқча ҳасадеғўй бўлмаслик, спиртли ичимликларга мукка тушмаслик.* Газетадан. **Муккаси билан тушмоқ (ёки йиқилмоқ)** Юзтубан бўлиб йиқилмоқ. *У Тўлқинни яна калтаклайди. Бу маҳал калтак Эъвозхонга ҳам тегиб, у муккасидан йиқилди.* Х. Фулом, Машғал. *Маҳсум пичоқ ушлаган қўлини олдинга чўзганча муккаси билан йиқилди.* С. Анорбоев, Оқсой. *Комил турган ерида бир чайқалиб, оз бўлмаса, отнинг тагига муккаси билан тушай деди.* Х. Фулом, Машғал. **Муккасидан кетмоқ 1)** айн. **мук тушмоқ** қ. **мук.** *..ишдан келади дегунча апил-типил овқатланади-ю, чизишга муккасидан кетади.* Х. Фулом, Замин юлдузлари. *У китоб ўқишга яна муккасидан кетди.* Ю. Шомансур, Қора марварид; **2)** айн. **мукка тушмоқ 2.** *Мол-дунёга муккасидан кетмоқ.* ■ *Хуруфотга муккасидан кетган бир қўшним билан.. гаплашиб турган эдик.* «Муштум». *Шамшихол ая ўғлининг ишга муккасидан кетганини кўриб, еган-ичгани жойига тушмайди.* «Ўзбекистон кўриқлари». **Муккасидан тушмоқ 1)** айн. **муккаси билан тушмоқ** қ. **мукка;** **2)** айн. **мукка тушмоқ 2.** *Л. Ленч ўз ҳикояларида.. эскилик сарқитларига муккасидан тушган кишиларни фош қилади.* Газетадан.

МУККАЙМОҚ 1 Бирор иш устида мук тушмоқ. *Баъзилар муккайиб, тошларнинг гадир-будир бетини ойнадай силиқлаб ярқиратиш билан машғул.* Ойбек, Навоий.

2 айн. **мункаймоқ.** *Зах ҳиди келган кичкина даҳлизда муккайган бир кампир чарх йигириб ўтирар, ёнидаги ўчоқда тезак тутаб ётарди.* С. Зуннунова, Гулхан.

МУККАЛАМОҚ 1 Юзтубан йиқилмоқ. *Элов тўпни ушлаб олди-ю, муккалаб бориб йиқилди.* Р. Азизхўжаев, Яшил дала.

2 айн. **мук тушмоқ, муккасидан кетмоқ.** қ. **мук, мукка.** [Дадажон] *Дарсдан кейин далага борганида ҳам, доим қўлида китоб юради. Бирпас бўшади дегунча, китоб устига муккалайди.* Р. Раҳмонов, Одат.

МУКОЛАМА [a. مکالمه — сўз юритиш, суҳбат] эск. кт. 1 Сўзлашув тили; оғзаки нутқ. [Абдишукур] *Русчада китоб мутолаа қилолмаса ҳам, лекин муколама тилига анча-мунча энцил.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Ўтилган дарсни мустақамлаш учун бир-бирига сўзлаб бериш. *Муколама ўқилган дарсларнинг маъносини мияга яхшироқ жойлаштириб олиш учун чиқарилган бир қоида.. эди.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

МУКОФОТ [a. مكافات — тақдирлаш, тўлов; товон пули] 1 Бирон-бир фаолият соҳасидаги алоҳида ютуқлар учун рағбатлантириш шакли (қимматли буюм, пул, медаль, орден ва ш. к.). *Олий мукофот. Давлат мукофоти. Пул мукофоти. Мукофот бермоқ. Мукофот олмоқ. Мукофотга тақдим этмоқ.* ■ *Ғолиблар махсус мукофотлар билан тақдирланишди.* Газетадан. *Баҳрихон бир қўй билан бир кўйлаклик атлас мукофот олган экан.* А. Қаҳҳор, Хотинлар. *Биринчи даражали диплом ва пул мукофоти билан қайтди.* С. Аҳмад, Юлдуз.

2 Кишининг ўз қилмиши, хатти-ҳаракати учун қайтган қаримта; умуман, совға, тортиқ. *..биздан кейингилар ҳам бу ерга келиб сув ичади — ҳаққимизга дуо қилади. Бундан ортиқ мукофот борми бизга?! Мирмуҳсин, Меъмор. Дунё можаросидан қўл ювмоқчи бўлган бир отага кексайган кунларида фарзанд доғини кўрмасликнинг ўзи ҳам улғу мукофотдир.* А. Қодирий, Ўтган кунлар,

МУКОФОТЛАМОҚ Мукофот бермоқ, мукофот билан тақдирламоқ. *Орден билан мукофотламоқ. Илғорларни пул билан мукофотламоқ.* ■ *Менда бир таклиф бор: бугун Канизакни янги уй билан бирга янги ном билан ҳам мукофотласак..* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

МУКЧАЙМОҚ с.т. айн. **мункаймоқ.** *Ичкаридан мукчайиб қолган دادаси — Иноят оқсоқол чиқди.* С. Аҳмад, Уфқ. *Узун соқолли мукчайган гадой қиёфасидаги Бек.. қопини ерга қўйди-да, унга ўтирди.* Ҳ. Фулом, Машғал.

МУЛАТ [исп. mulato] Оқ танли (европоид ирқига мансуб)лар билан негрларнинг аралаш никоҳидан бўлган авлод, насл.

МУЛЗАМ [a. ملزم — мажбур, мажбурият юкланган; ўйинда мағлуб бўлган] Му-

нозара, баҳс, тортишув ва ш. к. да енгилиб ёки бирор иши, хатти-ҳаракати учун лол, уятли, хижолатли ҳолатда қолган. *Соли отанинг баъзи тенгқурлари, машина ҳақида қалай фикрга келдингиз, дейишса, чол ўзини анча мулзам сезиб, бошини қуйи эгарди.* С. Абдуқаҳҳор, Олтин водийларни кезганда. *Мен ҳам маънос ва мулзам ҳолда, гуноҳкор боладай, ичкарига.. кириб бордим.* «Муштум».

Мулзам бўлмоқ Мулзамлик ҳиссини туймоқ, мулзам ҳолатга тушмоқ. *Боягидай мулзам бўлиб қолишдан чўчиб, ўзини тутди.* М. Мансуров, Ёмби. *Бош инженер мулзам бўлиб, гулдурашса ҳам ҳоли келмай қолди.* «Муштум». **Мулзам қилмоқ** Мулзам ҳолатга қўймоқ. *Фанижон қаерга борса, самоварда ҳам худди шу тўғрида гапириб, уни мулзам қилишди.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

МУЛЗАМЛИК Мулзам ҳолат. «*Мен сизни танимайман, йўлингиздан қолманг», деса, унда нима қилади? Мулзамликнинг оғир тошини кўтариб кета берадими? Ҳ. Фулом, Машғал.*

МУЛК [a. ملك — шахсий бойлик, мол] 1 Ихтиёрдаги, қўлдаги бор мол-дунё, ер-сув, иморат ва б. бойликлар. *Жамоат мулки. Хусусий мулк. Шахсий мулк.* ■ [Комилов Қодиоровга:] *Давлат мулкани, халқ мулкани кўз қорачиғидай сақлашимиз керак.* Уйғун, Навбахор. *Мадамин отасидан қолган молига мол, мулкига мулк қўшди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 кўчма Бойлик. *Ойбекнинг қаламига мансуб асарлар аллақачон қардош халқларнинг маънавий мулкига айланган.* Газетадан. *Республика кенгаши қишлоқларни қайта қуришда тўпланган бой тажрибаларни ҳамманинг мулкига айлантириш ҳақида астойдил ғамхўрлик қилмоқда.* «Ўзбекистон кўриқлари». *Уз аҳамиятини йўқотмайдиган асарлар умумсанъат мулки, халқлар мулки бўлиб қолди.* Н. Сафаров, Оловли излар.

3 эск. кт. Жой, мамлакат каби маъноли сўз билан бирикиб, шу сўз англатган жой, мамлакат, вилоят маъносини билдиради. *Подшоҳ ҳазратлари, мулки Хуросоннинг тақдири ва ҳаёти сизнинг қўлингиздадир.* Ойбек, Навоий. *Йўқ жаҳон мулкида биздек ожизу бечора халқ.* Аваз.

4 кўчма Баъзи сўзлар билан бирикиб, шу сўз англатган нарсага тегишлиликни билдиради. *Бу кишининг сеҳрли бўёқларидан*

чиқаетган суратлар гўзаллик мулки. С. Кароматов, Сўнгги бархан. *Хусн мулкида киши танҳо бўларми мунча ҳам?* Муқимий.

МУЛК-АМЛОК Бутун мол-мулк, мол-дунё. *Йигирма жуфтлаб қўш ҳўкиз дейсизми, ўн-ўн бешлаб арғумоқ отлар дейсизми.. ишқилиб, ундаги мулк-амлоқнинг ҳисобиға чўт билмаган содда деҳқон етолмас экан.* Ф. Фулом, Тирилган мурда.

МУЛҚДОР [a. + ф. ملكدار — мулк эгаси] 1 Мулк субъекти; мулк объектига эғалик, фойдаланиш, тасарруф этиш ҳўқуқий тамойиллари асосида мустаҳкамланган ҳўқуқларга эға бўлган жисмоний ёки юридик шахс. *Хоразмда энг катта мулкдорлардан бири ҳам қозикалон эди.* Ж. Шарипов, Хоразм. *Хўсусий мулкнинг тўла эркинлиги таъминланиб, хўжалик юритувчи субъектлар — мулкдорлар сони кескин кўпайди.* Газетадан.

2 тар. Катта ер-сув эгаси; заминдор. *Қадимги мулкдорларнинг ҳосилдор ер ва боғларигина эмас, балки бошқа ишлаб чиқариш қўроллари ҳам энди батамом колхозға ўтиши лозим эди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

МУЛҚДОРЛИК Катта ер-сувға эғалик. **МУЛҚИЙ** Мулкка оид; мулк ва унга эғалик қилиш билан боғлиқ бўлган. *Иқтисодий ислоҳотларнинг бугунги босқичида энг муҳим ва долзарб вазифа мулқий муносабатларни тубдан ўзгартирмоқдир.* Газетадан.

МУЛҚПАРАСТ [a. + ф. ملكپرست — мол-мулкни яхши кўрувчи] Мол-мулкка ўч, мулк тўплашға мўқкасидан кетган. *..ниҳоят очкўз, мулкпараст бўлган.* Ойбек, О.в. шабадалар.

МУЛҚЧИ кам қўл. Хўсусий мулк эгаси, мулкдор; хўсусий мулкка берилган.

МУЛҚЧИЛИК Кишилар ўртасида ишлаб чиқариш воситалари ва меҳнат маҳсулини ўзлаштириш юзасидан пайдо бўлган ва тарихан аниқ бир шаклда намоён бўлувчи иқтисодий муносабатлар. *Феодалларнинг ер ва сувға бўлган мулкчилиги ғоят кенг тарқалган эди.* Газетадан.

МУЛЛА [a. ملا — ўқимишли, тақводор одам] 1 Ўрта Шарқ, Марказий Осиё мамлакатларида мадраса таълимини олган шахс. *Мадрасани тугатғач, оишқлар ёр васлиға оишққандек, мулла Абдурахмон ҳам ўз шахрига елиб-югуриб етди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

2 Дин арбоби, уламо. *Мулланинг айтганини қил, қилганини қилма.* Мақол. ■ *Чўриликни муллалар сенға қилдилар тақрир [қарор].* Ҳамза. *Бухоро шахрида Мирараб мадрасасини миён саройида кўп муллалар тўпланишиб, мадрасанинг вақфи тўғрисида гапчиришмоқда эдилар.* С. Айний, Куллар.

3 с. т. эск. Маълумотли, ўқимишли киши. *Айтайлик, менинг хизматкорим мулла бўлди-ю, оми бўлди — менға бари бир эмасми?* К. Яшин, Ҳамза. *-Ҳа, мулла, чарчамасдан, сиқилмасдан юрибсанми? Мунча озиб кетибсан? — деди қори [Элмуродға].* П. Турсун, Ўқитувчи.

Мулла бўлмоқ 1) ўқиб, маълумотли бўлмоқ, ўқимишли бўлмоқ. *У ўқиб, мулла бўлиб, бирор шахарни олиб берармиди менға!* К. Яшин, Ҳамза; 2) таъзирини еб, кўзи очилмоқ. *Қамоқдан жиндак бўлса ҳам «мулла» бўлиб қайтганлигим шу лаҳзада кучини кўрсатди.* Х. Лутфуллаев, Бахти кулган йигит. **Мулла қилмоқ** 1) мадраса маълумотини бермоқ. *-Хўп, қизим, хўп, поччаси боқмас боқмасин, мен ўзим боқаман, ўқитиб, катта мулла қиламан, — деди Моҳлар ойим.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён; 2) саводини чиқармоқ, маълумотли қилмоқ; 3) кўчма таъзирини бермоқ. *Мавлон Мусаввич ўрнидан турди. Ўзича Зумрадни бир мулла қилиб қўймоқчи бўлди.* С. Сиёев, Отлиқ аёл.

4 Ҳўрмат юзасидан мурожаатда, гаплашганда, кишининг исмиға қўшиб айтилади. *-Дунёнинг иши шунақа экан, мулла Аши! — деб уни юпатиб қўйди [Отабек].* А. Қодирий, Ўтган кўнлар. *Лоақал бир кафт тўпроқ ташласангиз-чи, мулла йигит!* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қўлоқ сол.

Мулла жиринг, муллажиринг с. т. Пул. *Сенға ўхшаш, менға ўхшаш мойжувози борлар солиқ тўламай қўйса, советнинг ҳамёниға мулла жиринг қайқдан тушади?* П. Турсун, Ўқитувчи. **Мулла минган эшакдай дағл.** *Ўта ювош. Азиза ҳам эри бир кўнмас-бир кўн мулла минган эшакдай, ювош тортиб келишини кутиб юрди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қўлоқ сол. *Қамоқда эзилса, мулла минган эшакдай.. бир кўнмас-бир кўн балки чиқиб келар..* Ойбек, Танланган асарлар.

МУЛЛАБАЧЧА [a. + ф. ملابچه — мулланинг боласи] юқ. усл. айн. **муллавачча.** *Мадрасада уч муллавачча бир бўйра устида ўти-*

риб, мушкул бир масалани баҳслашади. Ойбек, Навоий.

МУЛЛАВАЧЧА 1 Мадраса талабаси. Бу бой тириклик чоғида вақф унумларини мударрис ва муллаваччаларга ўз қўли билан бериб юрар эди. М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

2 Муллаларнинг, уламоларнинг боласи, фарзанди.

МУЛЛАКА [тўғриси: мулла ака] 1 с. т. Ўзидан катта, ўқимишли кишиларга мурожаат формаси. Мавлонов ўтириши билан Хайдарбой шошилиб, бир чойнак чой билан пиёла келтириб, унинг олдига қўйди-да: -Хуш келибсиз, муллака! – деди мулозамат қилиб. П. Турсун, Ўқитувчи.

2 шв. Келиннинг қайнағаси ва ўзидан катта қайниси.

МУЛЛАНАМО Мулла кўринишига эга бўлган, муллаларга ўхшаган. Гумашта Муҳаммад Расул қирқ ёшга етиб қолган мутавозе, мулланамо киши эди. Ойбек, Танланган асарлар.

МУЛЛО юқ. усл. айн. мулла. [Жалолдин:] Улуғ шайх Саъдий яхши айтган: илмига амал қилмайдиган муллодан устига китоб ортган эшак афзал. Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий.

МУЛОЗАМАТ [а. ملازمت – бирга бўлишлик, ажралмаслик; бирга эргашиб бориш; қатъийлик] Кишининг кўнглини олиши учун кўрсатилган илтифот; эъзоз-икром, тақаллүф. Меҳмонга мулозамат қилмоқ. Мулозамат кўрсатмоқ. ■ [Хатамова] Меҳмонларни хотинларга хос мулозамат ва ширинсўзлик билан кабинетига тақлиф қилди. А. Қаҳҳор, Картина. [Тўлқинжон] Бор усталлигини ишга солиб, илтифот ва мулозаматлар билан қизнинг кўнглини овлай бошлади. Ф. Мусажонов, Ҳури. Ақалли кўнгли учун мулозамат ҳам қилишмади. М. Хайруллаев, Кўнгил.

МУЛОЗАМАТЛИ Мулозамат қилишни яхши биладиган; сермулозамат, сертақаллүф. Ҳақиқатан ҳам у ўта мулозаматли, хушчақчақ йигит кўринар эди. Н. Аминов, Қалтис хато.

МУЛОЗИМ [а. ملازم – керакли; чамбарчас боғлиқ, ажралмас; доим ёнида хизмат қилувчи] 1 тар. Ҳокимларнинг, амалдорларнинг ҳузурда уларнинг хизматида

бўлган киши. Раис афанди мулозимларига дарра кўтартириб, намозсизларни текширар, фарзи айни билмаганларни урдирар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Энг кейинги извошда икки мулозим билан Абдуваҳоб жўнади. Ш. Тошматов, Эрк қуши.

2 Сарой, маҳкама хизматчиси. -Қозихонадан бир мулозим келибдир. Полвонда ишим бор дейди, – деб даҳлиздан кирган бола Урмон полвоннинг сўзини кесди. С. Айний, Куллар.

3 эск. Ходим, хизматчи. Музей мулозими бизга ажойиб бир кашфиётни – Ҳиндистоннинг жуғрофий харитасини кўрсатди. З. Акрамов, Ҳиндистон лавҳалари.

МУЛОЗИМАТ қ. мулозамат. Арслоннинг бундай мулозиматларни хуш кўрмаслигини пайқаб, нафаси ичида қолди. Мирмуҳсин, Яширинган куч. -Мана буни ҳўпланг, онам, – деди чол жойига ўтириб. Меҳриниса бу мулозиматдан бадтар хижолат бўлди. Р. Файзий, Ҳазрати инсон.

МУЛОЙИМ [а. ملائم – мос, мувофиқ, қулай; одобли, хушхулқ] 1 Қўлга юмшоқ уринадиган, майин. Мулойим тери. ■ Холжувон ойм.. бадангиналари мулойим. «Ҳасанхон».

2 кўчма Ёқимли ва юмшоқ таъсирли. Эрталаб ёмғир тинган, ҳаво нақадар мулойим ва оромбахш. Ж. Абдуллахонов, Орият. Муҳиддин Юлдузхоннинг мулойим товушида ўз қалбидеги сингари маънони сезди. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

3 кўчма Гап-сўз, хатти-ҳаракатлари ниҳоятда ёқимли ва юмшоқ. Алихон табиатан оғир, мулойим, камгап йигит эди. М. Хайруллаев, Тилла маржон. Нариги қўнишдаги бош чўпон дадасини танир экан, парвона бўлди, бечора. Хотини ҳам бир мулойимки. С. Анорбоев, Оқсой.

МУЛОЙИМЛАШМОҚ 1 Мулойим бўлмоқ, майинлашмоқ, юмшамоқ. Тери мулойимлашди. Лой мулойимлашди.

2 кўчма Мулойим бўлмоқ, юмшамоқ (қ. мулойим 2, 3.). -Ўтир, онанг овқат олиб келибди, еб ол, – деди у мулойимлашиб. Т. Малик, Иблис девори. -Туринг, қизим, – элликбошининг товуши бирдан мулойимлашди, – ота-онанинг бошини букманг. Ойбек, Танланган асарлар.

МУЛОЙИМЛИК Мулойим ҳолат, тус, кўриниш. Юзидан мулойимлик, эрига ито-

ат, тўғрилиқ маънолари томиб турган бу хотин қутидорнинг рафиқаси Офтоб ойим. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Юзидаги истеҳзога ўхшаган жилмайиш ўрнини айёронга мулоимлик эгаллаган эди. С. Зуннунова, Янги директор. Холанинг кичкина, ўтқир кўзларидаги илиқ мулоимлик сунди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

МУЛОҚОТ [а. ملاقات — учрашиш, кўришиш; қабул қилиш] эск. кт. айн. **учрашув**; **мусохаба** 2. Сўзга чиққанлар бундай ижодий мулоқотларни тез-тез ўтказиб туриш заруригини гапирдилар. Газетадан. [Пирназар] Болалик ошнасидан полвон Қулмуҳаммад билан бўлган ширин мулоқотда яна.. хон зулми ошиб кетаётганидан шикоят қилди. Мирмуҳсин, Чўри. Ёш қалам соҳиблари билан ҳамма жойда: Андижонда, Қўқонда, Наманганда доимий равишда мулоқот олиб бориш лозим. Газетадан.

Мулоқот қилмоқ Учрашмоқ. Хуросоннинг барча улуғ зотлари билан мулоқот қилмоққа.. фурсат келган. Ойбек, Навоий.

МУЛОҲАЗА [а. ملاحظه — кузатиш, назорат; изоҳ; фикр билдириш; танбеҳ] 1 Фикран муҳокама юритиш, ўйлаш; ўй. Биз уч оиланинг.. бир-бирига ўхшамаган қисматтақдири ҳақида мулоҳаза юритдик, вафодорликни улуғлаб, бевафоликни ранж билан қаламга олдик. Газетадан. Унинг [эшоннинг] узоқ мулоҳазадан кейин бир фикрга келган кишидек кўзлари маъноли қисилди. С. Аҳмад, Ҳўкм.

Мулоҳаза юритмоқ айн. **мулоҳаза қилмоқ** 1. **Уроқов сadoқат ва дўстлик тўғрисида узоқ, узук-юлуқ, аммо баландпарвоз мулоҳазалар юритди.** Й. Шамшаров, Тошқин. **Мулоҳаза қилмоқ** 1) фикран муҳокама юритмоқ, ўйламоқ. [Элмурод] Бир гапни айтишдан илгару ўзича мулоҳаза қилиб кўрар эди. П. Турсун, Ўқитувчи; 2) андиша қилмоқ, андишага бормоқ. У [Элмурод] энди бўйни қисик етим эмас. Энди унга мулоҳаза қилиб ўтиришдан кўра бор гапни шартта айтиб, кўнглини хижолатдан бўшатиш осонроқ. П. Турсун, Ўқитувчи. **Йигиталига бу малол келса-да, очик айтишга мулоҳаза қиларди.** Т. Малик, Ажаб дунё. **Мулоҳозага бормоқ** айн. **мулоҳаза қилмоқ** 2. **Улар ортиқча мулоҳазаларга бориб турмасдан, шу замоноқ ўпардилар.. мен ўзимни тутдим.** Ойдин, Ҳикоялар.

2 Бирор масала юзасидан билдирилган ёки ўйлаб кўйилган фикр. **Иқтисодий масалага доир мулоҳазалар. Ўз мулоҳазасини баён этмоқ.** ■ **Аҳмад Ҳусайн қулдан бадтар ожиз, забун, ҳамиша тақдирга итоаткор, ғирт саводсиз бу деҳқоннинг мулоҳазаларига ҳайрон қолди.** Ойбек, Нур қидириб.

3 айн. **андиша** 1. **Мулоҳаза билан иш қилмоқ.** ■ **Ҳосилот ота Комилжонни койиб бермоқчи ҳам бўлди, тагин раис бу воқеадан хабардордир, деган мулоҳаза билан индамади.** Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

МУЛОҲАЗАКОР айн. **мулоҳазали** 1. **Пўлатов яхши кўради: ақлли, вазмин йигит.. мулоҳазакор.** М. Ҳазратқулов, Журъат. **Ҳайдаров ўзини мулоҳазакор одам ҳисобларди.** А. Мухтор, Бўронларда бордек ҳаловат.

МУЛОҲАЗАКОРЛИК Мулоҳаза билан иш кўриш, иш юритиш. қ. **мулоҳаза**. 1, 2.

МУЛОҲАЗАЛИ 1 Мулоҳаза билан иш қилувчи, ўйлаб иш тутувчи, мулоҳаза юрита олувчи; андишали. **Мулоҳазали одам.** ■ [Директор:] **Абдусамад, менинча, ўғлингиз мулоҳазали бола, у ўз йўлини топиб олади.** О. Толипов, Ким айбдор? **Мирзамуҳаммад Расулович етти ўлчаб бир кесадиған, мулоҳазали, синчков, зукко одам эди.** Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

2 Мулоҳаза натижасида вужудга келган, ўйлаб қилинган, айтилган. **Фандан йироқ одамлар улардан ажабтовур гаплар, мулоҳазали фикрлар кутадилар.** Газетадан.

МУЛОҲАЗАСИЗ 1 Мулоҳаза қилолмайдиган, мулоҳаза юритолмайдиган, ўйламасдан иш қиладиган; бемулоҳаза. **Мулоҳазасиз киши.**

2 Мулоҳаза қилмасдан, ўйламасдан қилинган, айтилган. **Мулоҳазасиз гап. Мулоҳазасиз иш.**

МУЛОҲАЗАСИЗЛИК 1 Мулоҳазасиз тарзда иш кўриш, иш юритиш. **Оқсоқ дарвиш Бузрук Эшоннинг мулоҳазасизлигига таъби тирриқ бўлган эди.** К. Яшин, Ҳамза.

2 Мулоҳазасиз қилинган иш, айтилган гап. [Юсуфбек ҳожи:] **Жуда тўғри айтасан, ўғлим, бироқ онангинг бир мулоҳазасизлигига бошдаёқ мен лабимни тишлаб қолган эдим.** А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МУЛОҲАЗАЧИ кам қўлл. айн. **мулоҳазакор.** **Онабиби ҳассос қиз. Гўзалликдан завқ-**

лана билади. Темир бўлса, қуруқ мулоҳазачи. А. Мухтор, Чинор.

МУЛЬТИ- [лот. multum – анча, кўп] Байналмилал ўзлашма кўшма сўзларнинг таркибий қисми бўлиб, бирор нарсанинг кўплигини, кўп қайтарилиши (карралили-ги)ни билдиради.

МУЛЬТИМЕДИЯ [ингл. multimedia < мультити.. + лот. media, medium – ўрта, марказ; воситалар, тадбирлар] Ахборот-информация узатишнинг хилма-хил воситалари (матн, овоз, жонлантирилган ва график тасвирлар ва ш.к.)ни қамраб олувчи технология ва шундай технологиядан фойдаланувчи дастурлар ва компьютер воситалари.

МУЛЬТИМИЛЛИОНЕР [мультити.. + миллионер] Кўп миллионли бойлик эгаси.

МУЛЬТИПЛИКАЦИОН кино Мультипликацияга оид; мультипликация йўли билан ишланган. *Мультипликацион фильм.*

МУЛЬТИПЛИКАТОР [лот. multiplier – кўпайтирувчи] 1 Бирон-бир механизм ҳаракатини кучайтириш, суюқлик босимини ошириш учун қўлланиладиган мослама.

2 Мультипликацион фильмлар учун кадр (расм) лар ишловчи рассом.

3 Бир кассетага бир неча кадрни кетмакет (изчил) оладиган фотоасбоб.

4 Замонавий макроиктисодиётда: бир ўзгарувчининг бошқа бир боғлиқ, тобе ўзгарувчига таъсирини (мас., инвестициянинг ўзгариши натижасида даромад, фойданинг ўзгариши) акс эттирувчи коэффициент.

МУЛЬТИПЛИКАЦИЯ [лот. multiplicatio – кўпайтириш] кино Ҳаракатдаги нарсаларнинг кетма-кет келадиган турли ҳолатларини акс эттирувчи сурат ёки қўғирчоқларни расмга олиш йўли билан фильм тайёрлаш ва шу йўл билан олинган кинофильм.

МУМ [ф. موم – асалари ўзи ҳосил қилиб, ўзига уя ясайдиган юмшоқ модда] 1 Ҳайвон ёки ўсимлик маҳсулоти бўлган ёғсимон модда, асосан, юқори ёғ кислоталарнинг мураккаб эфирлари ва юқори молекуляр спиртлардан иборат.

2 Асалари ўзи ишлаб чиқариб, ўзига уя қурадиган сақичсимон юмшоқ модда; ўсимлик ёки ҳайвондан олинадиган шунга ўхшаш моддалар. *Ўсимлик муми. Сунъий мум.*

■ *Асаларилар асал, мум, елимдан ташқари, ўз организмда заҳар ҳам ишлаб чиқаради. «Фан ва турмуш». Шарият Фуёс дўзахиларга ўхшаганлар қўлида ҳар қанақа шаклга кириверадиган юмшоқ мум. М. Исмоилий, Фаргона т. о. Мум шамли қандилдай қуруқ лаблари, Бир қатор қиз кетар, елкада обкаш. Ғ. Фулом.*

Мум тишламоқ Оғиз очмай жим қолмоқ, индамаслик. *Алимжоннинг юраги тез-тез уриб, бадани қизишди. «Наҳот мен мум тишлаб ўтирсам» деган фикр унинг хаёлидан ўтди. Қ. Раҳимов, Ўз касбини севган йигит. Қозикалон қахраб тасбеҳини ўғирганча, мум тишлаб ўтирган эди. С. Сиёев, Аваз. Оқ мум Нефть, торф ва кўмирдан олинадиган оқ ёки сарғиш тусдаги мумсимон модда; парафин. Қора мум Қора мойга бошқа моддалар қўшиб тайёрланган сунъий мум.*

МУМИЁ I [а. مومياء] Физиологик функцияларни кучайтирадиган мураккаб биологик табиий маҳсулот; қояларнинг ёриқларидан сизиб чиқадиган смоласимон модда (Шарқ таботатида асосан синган суякларнинг битишини тезлатиш, меъда яраси ва ташқи нерв фалажини даволаш учун тавсия этилади). *Ўшанда Ҳикмат табиб мошдек мумиё бериб, оёқларини тузатди. Мирмуҳсин, Умид.*

МУМИЁ II [а. مومياء] Асосан сувсиз темир оксидидан иборат, кўпинча қизғишқўнғир ранг минерал бўёқ.

МУМИЁ III [а. مومياء] Махсус кимёвий таркиб билан ишлов бериб, чиримайдиган қилиб қўйилган жасад.

МУМИЁЛАМОҚ Махсус кимёвий таркиб билан ишлов бериб, чиримайдиган қилмоқ (жасадни). *Ухаёлот денгизига чўмиб, мумиёланган мурдадек, қилт этмай ўтириб қолди. Мирмуҳсин, Йўқолган жавоҳир.*

МУМКИН [а. ممكن – бўлиши эҳтимол; амалга оширса бўладиган; жоиз] 1 Имкони, имконияти бор, бўладиган, амалга ошадиган. *Қани энди ҳаётдаги саноқсиз эҳтимолларнинг барисига жавоб топши мумкин бўлса. С. Кароматов, Олтин қум. Ундан ўтиб, дарвоза орқали Дишан қалъага чиқши мумкин. С. Сиёев, Ёруғлик. Капсанчилар.. зиммаларига тушган вазифаларни мумкин қадар тезроқ бажаришга сўз бериб тарқалишди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.*

2 Рухсат этилган, ижозат қилинган; жоиз. *Боришингиз мумкин. Сўрашингиз мумкин.* ■ *-Шаҳарда чўчка асраш мумкин эмас, — деди Мукаррам. А. Қаҳҳор, Адабиёт муаллими. -Ўзи бу ерда ичиш мутлақо мумкин эмас, — деди у овозини пастлатиб. «Гулдаста».*

3 Эҳтимоли бор, эҳтимолдан узоқ эмас. [Муҳаррир:] *Йўлдошева йигирма олтинчи йилда.. паранжи ёпиниб юрган бўлиши мумкин, бунга ҳозир таъна қилишда ҳеч қандай маъно йўқ. А. Қаҳҳор, Бек.*

МУМКИНЛИК 1 Мумкин эканлик. *Ўз сирларининг Йўлчи томонидан очилиши мумкинлигидан қўрққанлигидан бўлса керак, Нури тўхматни тарқатишга.. ортиқча уринмади. Ойбек, Танланган асарлар.*

2 с. т. Имконият, имкон. [Марям:] *Бу кун беш-олти кундан бери сиз билан кўришармиканман, деб кўп интизор бўлсам-да, мумкинлик бўлмади. Ҳамза, Ким ўғри?*

МУМЛАМОҚ Мум суркамоқ, мум билан қопламоқ. *Тиқишга янги бошлаган чоғларида мумланган иннинг бармоқларига ёпишуви.. ғашини келтирар эди. Ойбек, Танланган асарлар.*

МУМЛИ 1 Таркибида мум бўлган, муми бор. *Мумли асал.*

2 Мум суртилган, мумланган. *Кўзларига уйқу келган шогирд бола мумли инни қир-қир чўзиб, қатим тортар.. эди. Ойбек, Танланган асарлар.*

МУМСИК [а. *ممسك* — бахил, ҳасис] Ўтакетган ҳасис, бахил, зиқна. *Мумсик одам.*

МУМТОЗ [а. *ممتاز* — аъло даражали, машхур; имтиёзли; сараланган] 1 кт. Бирор фазилати, яхши томони билан бошқалардан ажралиб турадиган, афзалликларга эга бўлган; етук, сара. *Вавдага вафоли, ахлоқда мумтоз, Дўстпарвар, ўз сўзли, ёрига содиқ. Ф. Фулом. Маҳаллабадилар ҳам, мактабдадилар ҳам Комилжонни «одобда мумтоз», дейишади. «Муштум». Бу сизнинг куйингиз, устоз Навоий, Ҳазал оламида мумтоз Навоий. А. Исроилов.*

2 Муайян миллат ва жаҳон фани, санъати, адабиётида муҳим ўрин тутадиган, миллатнинг шон-шухрати ва фаҳри ҳисобланган; классик. *Мумтоз мусиқа. Мумтоз адабиёт.* ■ *Шу тарзда Навоий ўзбек мумтоз адабиётида «мунишоот» деб аталадиган янги бир жанрни ҳам бошлаб берди. П. Қо-*

диров, Тил ва эл. [М. Маматова] Айниқса, мумтоз кўшиқларни ижро этишни жондилдан яхши кўрарди. Газетадан.

3 Мумтоз (эркаклар исми).

МУМТОЗЛИК Мумтоз белги, даража, ҳолат; шундай даража, белги, ҳолатга эгаллик. *Уяратган табиатнинг ранг-баранг лавҳалари кўркамлиги ва мумтозлиги билан кишига эстетик завқ бағишлайди. «ЎТА».*

МУНАВВАР [а. *منور* — нур сочиб турувчи; нурли, ёруғ] 1 кт. Нур билан ёритилган, нурга тўлган; равшан, ёрқин. *Сахий ёз қуёши оламга нур таратади, қабристон ҳам кўм-кўк, мунаввар. Газетадан. Одамзоднинг қуёши, Мунаввар ҳаёт боши Бошланур шу хонадан, Доим уйғоқ онадан. Г. Жўраева, Иқбол.*

Мунаввар қилмоқ (ёки этмоқ) Нурли, чароғон қилмоқ; ёритмоқ. *Қуёш уфқдан қанчалик юқори кўтарилса, оламни шунчалик мунаввар қилади. Ҳ. Фулом, Қуёш монанд ҳақиқат. Хонани қуёш нури мунаввар этиб турганига қарамай, Румия чироқни ёқди. С. Кароматов, Сўнгни бархан.*

2 Мунаввар (эркаклар ва хотин-қизлар исми).

МУНАВВАРЛИК Мунаввар, ёруғ, чароғон ҳолат. *Дарёлар бу ёғдуга мўл, мўл сарҳоват, эҳсонга, Мунавварлик эҳсон айлар қалби қайноқ инсонга. Э. Охунова. Дунё но-донлардан холис бўлганда эди, бу олам яна ҳам мунавварлик касб этарди. Газетадан.*

МУНАЖЖИМ [а. *منجم* — юлдузшунос, астролог] 1 эск. Мунажжимлик билан шуғулланган, юлдузларга қараб фол кўрган киши; астролог. [Навоий Ҳусайн Бойқарога:] *Халқнинг тақдирини мунажжимларнинг шубҳали қуръаларига қараб эмас, балки ақл ва идрокнинг талабига кўра ҳал этмак зарур. Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий.*

2 эск. кт. айн. **астроном**. *Самарқанд-Китоб йўлида ҳазрат Навоий ва буюк мунажжим Улуғбек замонасидан қолган минг йиллик чинорлар ҳали ҳам шовуллаб турибди. «Ўзбекистон кўриқлари».*

МУНАЖЖИМЛИК Айрим кишилар ва халқларнинг тақдирини осмон ёритқичларининг вазиятларига қараб башорат қилиш (фол очиш) билан шуғулланадиган таълимот, касб.

МУНАҚА с. т. Бундай. -Ҳа, отангизга раҳмат! Гап мунақа бўлади, — деди Юсвали тоға.. П. Турсун, Ўқитувчи.

МУНАҚАНГИ с. т. Бундай, бунақанги. Мунақанги гапни биринчи эшитишим.

МУНАҚҚАШ [а. منقش — нақшланган; зар билан тикилган] эск. кт. Нақшланган, нақшли, нақшдор. *Олтин қандилдаги элик-лаб шамларнинг нури билан мунаққаш деворларнинг олтин, кумуш, кўк-қизил гуллари юлдузлардек яшнаб, уйга бир хаёлийлик берар эдилар. А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

МУНАҚҚИД [а. منقذ — танқид қилувчи; танқидчи] эск. кт. айн. **танқидчи**. Бу одам шу кунларда адабиёт майдониди ўзининг танқидлари билан жавлон урган мунаққид Аббосхон эди. А. Қаҳҳор, Сароб. Асарда мунаққид «Бой ила хизматчи», «Заҳарли ҳаёт», «Миллий роман» асарларини илмий баҳолайди ва таҳлил қилади. Газетадан.

МУНГ кт. Ҳазинлик, маъюслик. Анвар ўз тенги болалар билан оз алоқа қилар, уларга кам аралашар ва ортиқча уйнаб-кулмас, ҳамиша унинг кўзиди бир мунг ётар эди. А. Қодирий, Меҳробдан чаён. Жамолиддин юзиди ўчиқлик, кўзиди мунг бор эди. М. Исмоилий, Фарғона т.о. Ёндашмасин бу оқшом ҳам Қиттак қайғу, жиндак ҳам мунг. Миртемир.

МУНГЛАНМОҚ кам қўлл. Мунгли, маъюс аҳволга тушмоқ, маъюсланмоқ. *Анорхон ўқтин-ўқтин хаёл суриб кетади, бирдан мунгланиб ҳам қолади. Ойбек, О. в. шабадалар. Арслонов мунгланиб, жойига ўтирди. Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.*

МУНГЛИ кт. Ҳазин, ғамгин; маъюс. *Қайнарбулоқ томонидан.. мунгли най овози эшитилди. П. Турсун, Ўқитувчи. Унинг ғамгин, мунгли ўтириши Гавҳарнинг юрагини ўртаб ташлади. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.*

МУНДА 1 шв. Бу ерда. *Бизнинг Тошкентдан аҳвол сўрасанг, балки Марғилонга ҳам эшитилгандир, мунда Азизбек қандоғдир бир кучга таяниб, Кўқонга исён этди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

2 с. т. Бунда. *Гап мунда эмас.*

МУНДАЙ с. т. Бундай. [Самандаров:] *Мундай гапирсангиз-чи, забон борми!? А. Қаҳҳор, Кўшчинон чироқлари.*

МУНДАРИЖА [а. مندرجه — мазмун, маъно; таркиб] 1 Китоб ёки қўлёзманинг

бошида ёки охирида унинг фасл ва бўлимларини, одатда бетлари билан кўрсатувчи рўйхат. *Китобнинг мундарижасига қарамоқ.*

2 кам қўлл. айн. **мазмун**. *Мақоланинг мундарижаси. Ишнинг мундарижаси. ■ Ғанишер Юнусовнинг ҳаёт мундарижаси — ғўза парвариши ва қўриқ ер очганлигидир. «Ўзбекистон кўриқлари».*

МУНДИР [фр. manture — аслаҳа-анжом < лот. mundus — кийинган, гўзал; кийим, либос] Ҳарбий ёки расмий формали устки кийим. *Кўприкдан қочиб кетаётган охирги солдатлар орасида немис капитанининг мундири кўриниб қолади. И. Раҳим, Чин муҳаббат. Парад мундирилари ҳам кўринмай қолади. Солдатдан тортиб генералгача — ҳамма дала формасини кийиб олган. Газетадан.*

МУНДОҚ с. т. Бундай. -*Гулнор бузилибди.. Йўлчи иккови мана мундоқ эмиш! — Нури икки бармоғини бир-бирига маҳкам чирмаштириб кўрсатди. Ойбек, Танланган асарлар.*

МУНИС [а. مؤنس — улфат, ҳамдам; дўст] 1 эск. кт. Яқин, сирдош дўст, ҳамдам. *Кундан-кунга ортар дарду ҳасратим, Мунис, аҳли дардларимни соғиниб. Ҳамза. Фурбатхонада менга энг яқин ўртоқ ва севимли, мунис ёлғиз шу бароқ мушук эди. Файратий, Менинг ёшлигим.*

2 Мунис (эркаклар ва хотин-қизлар исми).

МУНИЦИПАЛИЗАЦИЯ [фр. municipalisation < лот. municipium — ўзини ўзи бошқарувчи жамоа] Хусусий кишиларга қарашли ер-мулк ва бойликларни мажбурий равишда маҳаллий ҳукумат органлари ихтиёрига ўтказиш.

МУНИЦИПАЛИТЕТ [нем. Munizipalität < лот. municipium — ўзини ўзи бошқарувчи жамоа] Бир қанча мамлакатларда: маҳаллий ўзини ўзи бошқарув органи ва у эгаллаган, жойлашган бино.

МУНКАЙМОҚ Букчайиб қолмоқ; буккилмоқ, эгилмоқ (киши ва унинг қомати ҳақида). *Мункайган чол. ■ Партихўжа ёғчи.. чол бўлмаса ҳам, чоллар каби икки қўлини орқа белига қўйиб, бир оз мункайиб, ичкари уйга кириб кетди. Ойбек, Танланган асарлар. Робия хола яккаю ягона ўгли урушга кетиб, мункайган чоли билан қолган. С. Зуннунова, Олов.*

МУНКАРНАКИР [а. منكر و تكير — ўлганларни қабрда сўроқ қилувчи фаришта-

ларнинг номлари] с.т. Мункар ва Накир: Исломиё тасаввурга кўра, ўлганларни Раббинг ким, дининг нима, пайғамбаринг ким, деб қабрда дастлабки сўроқ қилувчи, уларни қилган гуноҳлари учун жазоловчи фаришталар. Афанди мункарнакирнинг сўроғини ўз кўзи билан кўргиси.. келиб қолди-ю, бир очиқ гўрга кириб ётди. «Латифалар».

МУНКИЛЛАМОҚ Қариллик натижасида кучдан кетиб мункаймоқ, букчайиб қолмоқ. Яқинда Қумри иш билан яна Тошкентга келди. У ҳар галдагидек қабрдон институтига бориб, мункиллаб қолган профессорини кўриб чиқди. Мирмуҳсин, Ажрим. Мункиллаган бир кампир, нур ёғилиб бетидан, Дўқиллатиб ҳассасин, ўтди кўча четидан. Қ. Муҳаммадий.

МУНКИМОҚ 1 Қоқилиб ёки мувозанатни йўқотиб, олдинга силкинмоқ, ташламоқ. Канал қирғоғидаги чанг босган ўтлар устида эринчоқлик билан бораётган от бирдан мункиб кетди-ю, икки олдинги оёғи билан чўккалаб қолди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. Қудрат қўлидаги сувли челақ билан мункиди, лекин йиқилмади. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 кўчма Нотўғри йўлга кирмоқ, тўғри йўлдан озмоқ, тоймоқ, қоқилмоқ. *Фафлатга мункимоқ.* ■ Унинг иқбол чироғи мана шу мункишида қўлидан тушиб, чилпарчин бўлмасмикан? С. Анорбоев, Оқсой.

МУНКИР [а. منكر — инкор этувчи, тонувчи] эск. Инкор этувчи, тан олмовчи. -Худонинг қудратида мункирмисан? — деб Мулланаврўз ҳам Сафарга бир дўқ қилиб қўйди. С. Айний, Қуллар. *Биз тез вақтда Хуросонни чириган, ачиган мавлонолардан, шариатга мункир аҳли фузалодан тозалаб оламиз.* Мирмуҳсин, Меъмор.

Мункир келмоқ Тан олмаслик, тонмоқ. -Шариатга мункир келган Ҳасан билан Содикқа ақл ўргатишга кетаётганмидингиз? — деди Нишонбек Мўғтабарга. Б. Раҳмонов, Мардлар қиссаси. ..ўзларига ён босган зотларнинг бошидан тилла еочарди-ю, аммо уларнинг ҳукмдорлигига қиттаккина мункир келган кимсани асло кечирмасдилар.. қаттиқ ўч олардилар. Мирмуҳсин, Меъмор.

МУНОЖОТ [а. مناجات — илтижо, махфий суҳбат] 1 дин. Ислондаги фарз намозлардан ташқари, ихтиёрий равишда

ўқиладиган намозлар. Ҳар қандай диндорнинг худога ихтиёрий илтижо ва ибодат қилиши ҳам муножот ҳисобланади. *Қишнинг кўп вақтлари.. кечалари қиблага қараб, тиз букиб ўтириб, худога йиғлаш ва муножот қилиш билан ўтар эди.* М. Муҳаммадҷонов, Турмуш уринишлари. *Афанди ёмғирда ивиган бир иморатнинг орасида худодан давлат сўраб муножот қилаётган эди, чордевордан бир ғишт тушиб, унинг боши ёрилди.* «Латифалар». Айрилиқдан тинмайин дод айлайин, Ёлбориб, ҳаққа муножот айлайин. «Ойсулув».

2 ад. Шарқ мумтоз адабиётининг анъанавий унсурларидан бири. Одатда, муножотда нажот умиди, илтижо ва тавбалар тангрига оташин мурожаат шаклида ифодаланади.

3 Йирик шаклдаги ўзбек мумтоз чолғу куйлари туркуми (уч асосий қисмдан иборат). Домла.. музиканинг хумориси тутар экан, «Муножот» билан «Қари наво»ни эшитмаган куним, бамисоли халтасини йўқотган девонаман, деган экан. П. Турсун, Ўқитувчи,

4 Муножот (хотин-қизлар исми).

МУНОЗАРА [а. مناظره — баҳс, мубоҳаса, тортишув; назорат] 1 Илмий, адабий, сиёсий, диний ва ш. к. масалалар юзасидан тортишув; баҳс. *Илмий мунозара.* Қизғин мунозаралар. *Мунозара олиб бормоқ.* *Мунозара ўтказмоқ.* *Мунозарага яқун ясамоқ.* ■ *Элмурод оқсоқол билан эшон ўртасидаги диний мунозарага аралашини лозим кўрмади.* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 ад. Мумтоз адабиётда кенг тарқалган жанр; фикрлар кураши, қарама-қаршилиги шаклида ёзилган асар.

МУНОЗАРАЛИ 1 Мунозара талаб этадиган, ҳал қилинмаган. *Чакана нархларни ўзгартириш мумкинлиги, шубҳасиз, ҳозирги пайтда энг мунозарали масаладир.* Газетадан.

2 Мунозарага оид, мунозара тарзидаги. *Врачлар ўртасида калта-калта мунозарали гаплар бўлиб ўтди.* Ж. Абдуллахонов, Орият. *Кейинги пайтда тарихий шахслар портрети масаласида мунозарали фикрлар кўпайиб кетди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.

МУНОСАБАТ [а. مناسبت — муносиблик, мувофиқлик; жоизлик; қариндошлик; ало-

қадорлик] 1 Кишилар ўртасидаги алоқа, муомала. [Элмуродга] Эшоннинг муносабати ҳам ўзгарди. Илгаригидай қаттиқ сўкмай қўйди. П. Турсун, Ўқитувчи. У Навоий билан Биноийнинг ўзаро муносабатлари ҳақида баъзи бир гаплар эшитган.. П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

2 Кишилар, ташкилотлар, давлатлар ўртасидаги борди-келди, олди-берди муомалалари; тирикчилик, моддий ва маънавий ҳаёт билан боғлиқ бўлган алоқа. *Оилавий муносабат. Савдо муносабатлари. Ишлаб чиқариш муносабатлари. Муносабат боғламоқ. Дипломатик муносабатларни узмоқ.* ■ У банклар орқали ўз рақибларига қарши олиб бормоқчи бўлган «сирли ишлари»ни, ўз қарздорларига қандай муомала ва муносабатда бўлишини ўйлар эди. Ойбек, Танланган асарлар.

3 Кишининг воқеликка, воқеликдаги нарсаларга, ҳодисаларга қарши, ёндашиш принципи. *Аёл кишининг фазилати бола билан бўлган муносабатда очилади. Ф. Мусажонов, Ҳиммат. Инсон моддий бойликини, маданий обидани яратар экан, ўзининг меҳнатга бўлган муносабатида маънавий гўзаллигини намоён этади.* Газетадан.

4 *флс.* Муайян тизимдаги элементларнинг жойланиш характери ва уларнинг ўзаро боғлиқлигини ифодаловчи фалсафий тушунча. *Тафаккурнинг борлиққа муносабати.* ■ Мен, одатим бўйича, сўзларнинг маъноларини ва номларнинг номланган нарсалар билан муносабатини билишга қизиққанымдан: -У қишлоқни нега Тезгузар деб атаганлар? — деб сўрадим. С. Айний, Эсдаликлар.

5 Бирор иш, ҳаракат, гап ва ш. к. га дахли бўлган нарса, тегишли асос; боис, дахл. *Бу ишга сизнинг гапингизнинг ҳеч қандай муносабати йўқ.* ■ Тантубойвачча анчагина маст бўлиб, оғзига келганини валдирашга бошлади. Ҳар муносабат билан ўзини мақтади. Ойбек, Танланган асарлар. *Тавҳидий бир муносабат тугдириб.. пиёлага ёзиб берган шеъри ҳақида гапирди.* А. Қаҳҳор, Миллатчилар.

МУНОСАБАТДОР Муносабатли, алоқаси бўлган, боғланган; алоқадор, дахлдор. *Ишга муносабатдор томонлар.*

МУНОСАБАТСИЗ Муносабати, алоқаси, дахли йўқ; алоқасиз, дахлсиз, боғлан-

маган. *Муносабатсиз гап.* ■ [Мулла Обид] *Гоҳо муносабатсиз бўлса ҳам, ўзича илжайинқираб қўйди.* А. Қодирий, Обид кетмон.

МУНОСИБ [а. مناسب — мувофиқ, мос келувчи; мутаносиб] 1 Тўғри келадиган, мос тушадиган; мувофиқ, лойиқ. *Муносиб номзод. Исми жисмига муносиб. Муносиб кўрмоқ.* ■ *Ёрмат бир йилдан буён қизини муносиб жойга узатишга тиришади.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Мувофиқ тушадиган, ярашадиган, ярашиқ. *Олим кишига муносиб сиполик.* ■ *Ўйлар ўзига муносиб безаклар билан безалган.* «Эртақлар». *Ғалабага марсия эмас, мадҳия муносиб.* Уйғун.

3 Арзийдиган, арзирли. *Муносиб ҳисса қўймоқ.*

МУНОФИҚ [а. منافق — иккиюзламачи; муғамбир] Тили бошқа, дили бошқа, сўзи ва иши бир-бирига тўғри келмайдиган, самимийлиги йўқ; иккиюзлама. *Мунофиқ одам.* ■ *Бозор бошидаги мадрасанинг мударриси.. жуда мунофиқ, бориб турган ифвогар одам экан.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари. *Сиртдан сизга қўринар содиқ, Аслан эса шу хил мунофиқ!* Я. Курбон.

МУНОФИҚЛИК Мунофиқона иш, хатти-ҳаракат. *Бу ерда самимиятсизлик ва мунофиқлик, бир-бирини алдаш Элмурод учун оддий бир ҳақиқат бўлиб қолган эди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

МУНОФИҚОНА Мунофиқлик, иккиюзламалик билан, мунофиқлар каби. *Мунофиқона ҳужум.* ■ *Унинг кўзларида энди маккорлик, мунофиқона жилва йўқ эди.* К. Яшин, Ҳамза.

МУНОҚАША [а. مناقشه — муҳокама, мунозара; олишув, жанжал] *эск. кт.* Мунозара, баҳс, тортишув. -*Ҳозир бу масалани муноқаша этмак мавридими, мавлоно?! — деди [Беруний].* Газетадан. *Ҳамма.. Серов билан Эҳсон орасидаги муноқашага кўз-қулоқ бўлиб турар эди.* А. Қаҳҳор, Сароб.

МУНОҚАШАЧИЛИК *эск. кт.* Муноқаша билан машғул бўлиш, баҳслашиш. *Мажлисни муноқашачиликдан қутқариб, дўстона руҳлантириш учун Навоий мавзуни ўзгартиб юборди..* Ойбек, Навоий.

МУНТАЗАМ [а. منتظم — тартибга келтирилган, тартибли; бир текис, бир маромдаги] 1 Тартибли равишда узлуксиз давом

этадиган, канда бўлмайдиган; муттасил. *Самолётларнинг мунтазам қатнови.* ■ *Тирик хужайра ташиқи муҳит билан мунтазам алоқада бўлган тақдирдагина яшай олади.* «Фан ва турмуш».

2 Белгиланган тартибда, режа асосида амалга ошадиган. *Халқ хўжалигининг мунтазам ривожланиши.* ■ *Илғор ишчилар кунлик режа топшириқларининг мунтазам ортиги билан бажарилишига эришаётирлар.* Газетадан.

3 Тартибли, доимий равишда амалга ошадиган ёки ошириладиган; тартибли, доимий, изчил. *Йигитлар машғулотларга мунтазам қатнашарди.* «Ўзбекистон қўриқлари».

4 *мат.* Ҳамма томонлари, ёқлари ва бурчаклари тенг. *Мунтазам кўпбурчак. Мунтазам призма.*

Мунтазам армия (ёки қўшин) Қатъий ҳарбий тартибга эга бўлган, режали ҳарбий тайёргарлик кўриб боровчи доимий армия (қўшин). *Мунтазам қўшиндан ажраб, заифлашиб қолган Бухоро сон-саноксиз кўчманчилар томонидан босиб олинди.* М. Осим, Ибн Сино қиссаси.

МУНТАЗИР [а. *منتظر* — кутувчи, кутиб турувчи] *кт.* Орзиқиб кутувчи, интизорлик тортувчи; муштоқ, интизор. *Мунтазир бўлмоқ.* ■ *Бухоролик жанобнинг.. қашқа қорабайири депсиниб ўйноқларди.. Ҳамманинг эътибори шу жанобда, фармонига мунтазир.* Ш. Тошматов, Эрк қуши. *Унинг назарида, ёри келиб, девор орқасида мунтазир эди.* М. Исмоилий, Фаргона т. о.

МУНЧА 1 с. т. Бунча, шунчалик, бу даражада, бу миқдорда. *Мунча ҳам чиройлисан, азиз Ватаним.* Ф. Фулом.

Бир мунча, бирмунча Бир оз, бир қадар, маълум даражада. [Кумуш] *Боязига қараганда анчагина енгиллашиб, ичкарига кирди. Ҳаракатлари ҳам бирмунча ўзгарган эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 *унд. с. вzf.* Ҳаракатнинг ҳаддан ошиқлигини, ортиқ ҳаяжон, таъсирланганликни ва ш.к. ни билдиради. [Хотини эрига:] *Ҳа, мунча!.. Туртмасдан гапира беринг.* А. Қаҳҳор, Анор.

МУНЧАЛИК с. т. Бунчалик, бу қадар. [Ўзбек ойим Отабекка:] *Келин билан ичсанг бўлар эди? Бировнинг боласини мунча-*

лик хўрлаш яхши эмас. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МУНЧОҚ Қимматбаҳо ва ранг-баранг шиша, тош ва ш.к. нарсалардан ясаладиган, асосан зийнат учун ипга тизиб, бўйинга, қўлга (билакка) тақиладиган думалоқ ёки бошқа шаклдаги доналар. *Шиша мунчоқ. Ипга мунчоқ тизмоқ.*

Дўлана мунчоқ 1) йирик сариқ рангли холдор мунчоқ; 2) дўлана данагидан тизилган мунчоқ; **Кўз мунчоқ, кўзмунчоқ этн.** «Ёмон кўз»дан асраш учун кўзга яқин бўлаларга тақиладиган оқ холли қора мунчоқ. **Эшак мунчоқ** 1) от ва эшакка тақиладиган йирик мунчоқ; 2) *кўчма* ҳеч нарсага арзимайдиган, ярамас нарса ҳақида.

МУНШАОТ [а. *منشآت* — яратилган, қурилган нарсалар; иншоот; муассаса] Шарқ шеъриятидаги жанрлардан бири, муаллифнинг назм ёки насрда ёзилган мактублари тўплами.

МУНШИЙ [а. *منشى* — асосчи, яратувчи; қурувчи; муаллиф, тузувчи, ёзувчи] *тар.* Саройда ёзув ишларини олиб борадиган котиб. *Анвар девонхона саҳнига етганда, ичкаридаги каттадан-кичик мирзо, муншийлар янги бошлиқларини муборақбод қилгали ўринларидан кўзгалдилар.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

МУНҚАРИЗ [а. *منقرض* — тўхтаб қолган; ўлган, сўнган, йўқолган] *эск. кт.* Инқирозга юз тутган, кризисга учраган. *Мунқариз бўлмоқ.*

МУНҒАЙМОҚ с. т. Маъюс, тушкун ҳолда бўлмоқ; маъюсланмоқ. *Шарофат олдинги курсиларнинг бирида мунғайиб, тез-тез бурнини, кўзини артиб, дам-бадам хўрсиниб ўтирар эди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Исломота мунғайиб ўтирганча, саллали бошини кафтлари орасига олиб, оғир-оғир тебранарди.* Н. Аминов, Ёлғончи фаришталар.

МУОВИН [а. *معاون* — ёрдамчи] 1 Бошлиқ ёки раҳбарнинг ўринбосари. *Факультетни декан муовини Муслимов бошқариб борарди.* П. Қодирий, Уч илдиз.

2 *эск.* Бировга кўмаклашувчи, ёрдамчи. *Баъзи ўқитувчилар: «Ойига ўн беш-ийгирма сўм берайлик, бизга муовин бўлингиз», десалар ҳам унамадим, чунки улар менга кўнда маслакдош эмас.. эди.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

МУОВИНЛИК Муовин лавозими; ўринбосарлик. *Ҳамзахўжаев ҳамиша муовинлик лавозимида ишлайдилар, бошлиқ бўлишга қизиқмайдилар.* «Муштум».

МУОЛАЖА [а. معالجه – даволаш; тўғрилаш; ишлаб чиқиш, ишлов бериш] кт. Да-волаш, даволаниш; даво. *Муолажа қилмоқ.* ■ *Табиб муолажанинг натижасини энти-киб кутар ва кўрбошини полвоннинг ҳар бир шартига унашга ундар эди.* А. Қаҳҳор, Кўр кўзнинг очилиши. *Малика ўзини муолажа қилган табибнинг дўконига борди.* «Эртақлар».

МУОМАЛА [а. معامله – ўзаро муносабат, алоқа] 1 Кишилар билан муносабат, сўзлашув, шундай муносабат йўсини. *Яхши муомала. Дағал муомала. Муомаласи ёмон одам.* ■ *Домла машғулот вақтларида бировларга кўпроқ диққат бериб, бировларнинг кўнглини унча-мунча ўқситса ҳам, муомалада дағал эмас эди.* П. Турсун, Ўқитувчи. [Ўзбек ойим] *Теварақдан марғилонлик келинни кўриш учун келувчи хотинларга муомалани яна ҳам юқориқоқдан туриб қила бошлади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Иш, хизмат билан боғлиқ бўлган алоқа. *У билан тўғридан-тўғри муомалада бўлмай-диганлар уни «райком», «райком Мавлонов» деб атасалар, яқинроқ ва кўпроқ муомалада бўладиганлар «ўртоқ Мавлонов» деб атар эдилар.* П. Турсун, Ўқитувчи.

3 иқт. Меҳнат маҳсулотларини олди-сотди воситасида айирбошлаш (товар хўжалиги учун хос).

Муомалага келмоқ (ёки юрмоқ) Гапга кўнмоқ, бирор таклифга рози бўлиб келишмоқ. [Олахўжа:] *Сиз ҳам энди оёғингизни тираб туриб олманг, бирон муомалага келинг.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Муомаладаги пул** Айни пайтда юриб, ишлатилиб, айланиб турган пул.

МУОМАЛАЛИ 1 Муомаласи яхши; хушмуомала. *Муомалали одам.*

2 Ўзи бирикиб келган сўз (аниқловчи) англлатган маънодаги муомалага эгаликни билдиради. *Яхши муомалали одам. Дағал муомалали одам.*

МУОҲАДА [а. معاهده – битим, келишув, шартнома] эск. Битим, келишув. *Сулҳ муоҳадаси.* ■ *Бир маҳаллар шаҳарда ҳоким бўлиб турган Фишманнинг акаси билан тузилган муоҳадага кўра, бу тойлар (пахта*

тойлари) Германияга кетиши керак эди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

МУРАББА [а. مرتب – тўрт бурчакли, тўртбурчак; тўртлик, тўртланган] 1 ад. Шарқ шеъриятидаги лирик жанрлардан; асосан а-а-б-а қофияланиш тартибида тузилган, тўрт мисрали тугал маъноли шеър.

2 эск. мат. Томонлари тенг тўғри тўртбурчак; квадрат, чорси. *Тагишўр саройининг сатҳи ишғирма мурабба метр келади.* С. Айний, Дохунда. *Мурабба шакли гишталар ётқизилган йўлдан аста юриб, бош қасрга борди.* Ойбек, Навоий.

МУРАББИЙ [а. مرتبى – тарбиячи] кт. 1 айн. тарбиячи. *Раҳматилла Обидий интернатга муаллим ва мураббий бўлди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *Мураббий – бола қалбида ниш ура бошлаган умид ғунчаларининг меҳрибон соҳибидир.* Р. Усмонов, Одобнома.

2 Иш-фаолиятда раҳбарлик, раҳнамолик қилувчи; устоз, раҳнамо. *Алишер Навоий вафот этган эди. Бобур ўзига улуг бир мураббий топдим, деб суюниб юрганда, ўгай тақдир уни бу мадақкоридан ҳам жудо қилган эди.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар. *Хосиятхон фақат Назиранинг устозиёна эмас, қанчадан-қанча қиз-жувонларнинг мураббийси.* Ё. Шукуров, Марғилон гўзали.

3 Спортнинг муайян тури бўйича якка ва жамоавий тарзда машқар қилдириш орқали муайян кўникмаларга ўргатувчи, тегишли соҳадаги малака-маҳоратни ўстирувчи устоз; тренер. *Футбол жамоасининг мураббийси.* ■ *Мураббийнинг сўзлариغا кўра, келишув.. ЖАР (Жанубий Африка Республикаси) футбол мутасаддилари Бразилияга келганда амалга ошади.* Газетадан.

МУРАББИЙЛИК Мураббийга хос иш, фаолият. *Мураббийлик қилмоқ.* ■ *Назаримда, мураббийлик ҳаракатининг қудратини ёддан чиқараётганга ухшаймиз.* Газетадан. *Ўтган ярим асрлик мураббийлик даврим мен учун ҳам катта ҳаёт дарсхонаси бўлди, кўп нарса ўргандим.* Газетадан.

МУРАББИЯ кт. Мураббий аёл. *Хиёбонларнинг биридан оқ халат кийган.. нозикки-на бир жувон чиқиб қолди. Қоровул уни меҳмонларга таништирди. Жувон болалар боғчасининг мураббияси экан.* А. Қаҳҳор, Картина.

МУРАББО [а. مرّبا – жем, мураббо; мармелад] Ҳўл мева, резаворлар ҳамда шакардан тайёрланадиган ширинлик. *Олчадан қилинган мураббо. Сабзидан мураббо қайнатмоқ.* ■ *Дастурхона турли-туман қандқурс, мева-чева, анвои мураббо.. бўғирсоқлар билан зеб берилган.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Тоғлик аҳоли қадимдан ривочнинг поясини майдалаб, мурабболар тайёрлашган.* Газетадан.

МУРАККАБ [а. مرّكّب – таркиб топган, тузилган; тўплаб йиғилган; аралаш] 1 Ечилиши, тушунилиши, бажарилиши қийин; оғир, мушкул. *Мураккаб масала.* ■ *Бу иш жуда мураккаб.* Ҳ. Фулом, Машғал. *Ҳомиланинг мўъжизали ривожланиш жараёни биологлар олдида турган энг мураккаб муаммолардан биридир.* «Фан ва турмуш». *Атоқли халқ санъаткори ҳаётнинг энг чигал, мураккаб томонларини ҳам жонли тил билан содда қилиб тушунтира оларди.* Т. Обидов, Юсуфжон қизиқ.

2 Катта қийинчиликлари бўлган, машаққатли, оғир. *Ҳўжалигимиз деҳқонлари мураккаб об-ҳаво шароити юз берган йилда бир жон-бир тан бўлиб меҳнат қилиб.. давлат топшириғини шараф билан адо этдилар.* «Ўзбекистон қўриқлари». *Мен билан тенгдош бўлган ёшларнинг ўсмирлик ҳаёти жуда мураккаб бир вақтга тўғри келган эди.* Н. Сафаров, Жасоратнинг давоми.

3 Таркиби бир неча (жуда кўп) унсурлардан ташкил топган. *Кўз жуда мураккаб оптик система бўлиб, киши ҳаётида кўзнинг яхши кўриши муҳимдир.* Газетадан. *Фан ва техниканинг узлуксиз ривожини ҳамда янги-янги мукамал мослама ва механизмлар яратилиши туфайли янада мураккаброқ ЭҲМлар пайдо бўла бошлади.* «Фан ва турмуш».

МУРАККАБГУЛЛИЛАР Уруғи икки паллали, мураккаб тўпгулли ўсимликлар (мас., кунгабоқар, дасторгул, дармана).

МУРАККАБЛАШМОҚ 1 Ҳал бўлиши мураккаб тус олмоқ, чигаллашмоқ. *Масала яна ҳам мураккаблашди.*

2 Оғир, машаққатли ҳолат касб этмоқ, шундай ҳолатга тушмоқ. *Баҳорнинг серёғин келиши туфайли деҳқончилик ишлари янада мураккаблашди.* ■ *Агар аёл.. майиб-мажруҳ бўлиб қолса борми, унинг оиладаги аҳволи бадтар мураккаблашади.* Газетадан.

3 Тузилиш жиҳатидан мураккаб шакл олмоқ. *Мураккаблашган механизм.*

МУРВАТ [а. مرود – тўғноғич; ўзак, ўқ] эск. 1 Бириктириш учун ишлатиладиган резьбали металл деталь; винт. *Ражаб бобо нўлат дарвоза тепасидаги мурватни куч билан бурай бошлади.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

2 Асбоб-ускуна ва машиналарнинг бураб ишга соладиган калити ёки пружинаси. *Шофёр чаққонлик билан машинани орқа тезликка солиб, катта кўчага бурилгач, приёмник мурватини буради.* С. Кароматов, Сўнгни бархан. *У, мурвати бураб қўйилган ўйинчоққа ўхшаб, бетўхтов айланарди.* Шуҳрат, Жаннат қидирганлар.

МУРДА [ф. مرده – ўлган; ўлик, жонсиз; ҳаром ўлган нарса] Ўлган кишининг жасади; ўлик. *..жанг майдонида пачақланган танклар ва душман мурдалари қаторлашиб қоларди.* Газетадан.

Тирик мурда Ҳеч нарса билан шуғулланмайдиган, ҳаракатсиз, ҳиссиз шахсга нисбатан қўлланувчи ибора. *Тирик мурда бўлиб юрма, инсонсан, инсондай қилиқ қил, деб ўргатгансиз, ота.* С. Сиеёв, Аваз.

МУРДАХОНА 1 Мурда турган уй.

2 Касалхоналарда мурда сақланадиган хона; морг.

МУРДАШҲҲ [ф. مردهشوی – ўликни ювувчи киши] шв. этн. Ҳассол, ювғучи. *Бахтсиз мурдашўиларни, касалнинг ўлимига ҳеч бир даҳли бўлмагани ҳолда, «шумқадам», деб жанозага йўл қўймадилар.* С. Айний, Дохунда. *Эҳа, ҳали урмоқчимисан, бетингни мурдашўй ювгур!* Н. Норқобилов, Бекатдаги оқ уйча.

МУРДОР [ф. مردار – нопок, ҳаром; ҳаром ўлган нарса] 1 От Ҳаром ўлган мол; ўлимтик, ўлакса. *Магар масжидда эшитмадингмуқим, бечора, аҳволи танг бўлган одамларга мурдорни емак ҳалолдир, деб.* А. Қаҳҳор, Миллатчилар.

2 сфм. Ҳаром, нопок. *Номард – ит кабидир, мард – буюк дарё, Дарё ит дамидан ҳеч мурдор бўлмас.* «Ақл ақлдан қувват олади».

3 сфм. кўчма Ҳаром-хариш юрадиган, ифлос ишлардан қайтмайдиган, нопок. *Мен балчиқда ётган бир мурдор аёлни ҳалоллаб олиб, савоб учун қўл чўзсам.. худодан қайтар, деб ўйлагандим.* К. Яшин, Ҳамза.

МУРДОРХЎР [ф. مردارخور — ҳаром ўлган нарсаларни еювчи; бошқаларнинг ўлимидан ўз фойдасини кўзловчи] 1 Мурдор еювчи, ўлакса билан овқатланувчи (ҳайвон ва қушлар ҳақида).

2 *кўчма* Ҳаромхўр, бойлик учун ҳар қандай мурдорликдан қайтмайдиган. *Мурдорхўр одам.*

МУРИД [а. مرید — издош, эргашувчи, шогирд; суфийлар шогирди] *дин.* Пир ёки эшон (муршид)га қўл бериб, суфийлик йўлига кирган шахс. *Темурбекнинг отаси Амир Тарағай эса Абдуҳолиқ Фиждувоний таълимотига ихлос қўйган Амир Шамсуддин Кулолнинг муриди эди.* П. Қодиров, Тил ва эл. *Адрас тўнли, зарбоф чопонли кишилар, ортида муридларини эргаштирган уламо-умаро кўринса, дарҳол охират кунидан ваъз айтади.* С. Сиёев, Аваз.

Мурид овламоқ Қишлоқма-қишлоқ юриб, муридларни товламоқ, улардан назр-ниёз йиғмоқ. *Туркман эшонлари ҳам мурид овлайдилар, ҳам имоматчилик қиладилар, яъни туркманларнинг никоҳ ва жаноза маросимларини бажарадилар.* С. Айний, Эсдаликлар.

МУРОД [а. مراد — тилак, истак, мақсад] 1 Эришиш, амалга ошириш кўзда тутилган орзу; мақсад, муддао. *Ботир ёрим, биламан, сиз қайғу дарёсига мандан чуқурроқ ботгандирсиз. Энди ёлғиз муродим: сизни бир кўрмоқ, сиз билан икки оғиз сўзлашмоқдир.* Ойбек, Танланган асарлар.

Мурод ҳосил бўлди Мақсад амалга ошди, орзу ушалди. *Хотиржам бўлинг, бегим.. Худо хоҳласа, муродингиз ҳосил бўлмай қолмас.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

2 Мурод (эркаклар исми).

МУРОДБАХШ [а. + ф. مرادبخش — муродга етказувчи] *кт.* Кишининг муродини ҳосил қиладиган. *Муродбахш зот.* ■ *Аҳмадохун.. қизини ёнига чақириб, унга насиҳат қилган бўлди, бугун муродбахш кун, деб уни дуо қилди.* К. Яшин, Ҳамза.

МУРОЖААТ [а. مراجعت — кўриб чиқиш; таққослаш, солиштириш; бирор нарса сўраш; ишни қайта кўриш] Бировга қарата айтилган гап, қилинган даъват, чақириқ ва ш. к. *Механизаторларга мурожаат билан чиқсам.. таниқли, тажрибали, қатъиятли механизаторларни чўлга чорласам.*

«Ўзбекистон кўриқлари». *Яқинда матбуот-да республика илғор чорвадорларининг мурожаати эълон қилинди.* Газетадан.

Мурожаат қилмоқ (ёки этмоқ) 1) бирор иш, илтимос, чақириқ ва ш.к. билан бировга қарата оғзаки ёки ёзма сўз айтмоқ. *Илтимос билан мурожаат қилмоқ.* ■ *Ўрдага ариза билан мурожаат қиладиган ҳар ким, ҳатто расмий кишилар ҳам, аввал маслаҳат сўраш учун Анварнинг ёнига келар эди.* А. Қодирий, Мехробдан чаён. - *Подшоҳ ҳазратлари, — назокат билан мурожаат этди Навоий.* Ойбек, Навоий; 2) маълумот олиш учун қарамоқ. *Энциклопедияга мурожаат қилмоқ. Тарихий манбаларга мурожаат қилмоқ.*

МУРОЖААТНОМА Ёзма мурожаат, мурожаат хати. *Стокгольм мурожаатномаси.* ■ *Хон ва уламодан.. яширин равишда Тошкент, Андижон, Марғилон ва ўзга шаҳарларнинг ишончли уламо ва бекларига.. мурожаатномалар йўлланди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МУРОСА [а. مراضا — бир-биридан розилик, ўзаро келишиш] Ўзаро келишувли муносабат; келишув, келишувчилик. *Муросага келмоқ.* ■ *Қайси оилада муроса яхши бўлса, файзи дарвозадан кўриниб туради.* Газетадан. *Шундан кейин ҳам муштипар она уларни муросага келтирмоқчи бўлди.* Газетадан.

Муроса қилмоқ Келишувли йўл тутмоқ, муроса йулини тутмоқ. *Халқ билан муроса қилишим мумкин, аммо улар билан икки дунёда муроса қилолмайман.* Уйғун. Навбахор. *Турмуш бўлгандан кейин, муроса қилмасанг бўлмас экан.* Н. Сафаров, Наврўз.

МУРОСА-МАДОРА, **муросаю мадора** [муроса + а. مدارا — яхши муомала, илтифот] *с. т.* Келишувчилик. *Ишининг чаппасига кетаётганини сезган Бўронбек «муросаю мадора» йўлига ўтди.* Ҳ. Фулом, Машғал.

МУРОСАСИЗ Муросачилик, келишувчилик қилмайдиган, муросага келмайдиган, муросага, келишувчиликка йўл қўймайдиган. *Муросасиз танқид. Муросасиз курашмоқ.* ■ *Ҳар бир ўқитувчининг ўзи ҳам ростгўй, нуқсонларга муросасиз, жонкуяр мураббий ва устоз бўлмоғи керак.* Н. Сафаров, Оловли излар.

МУРОСАСИЗЛИК Муроса қилмаслик, муросасиз ҳолат. «Муросасизлик» қурбони

бўлган ота қизларидан на хабар олади, на бир бурда нонни раво кўради. «Муштум».

МУРОСАСОЗ айн. **муросачи**.

МУРОСАСОЗЛИК айн. **муросачилик**.

Муросасозлик ва ялтоқлик, каламуш ғаладонни илма-тешиқ қилгандек, фанни кемиради. С. Кароматов, Сўнгги бархан.

МУРОСАЧИ Умуман, келишувчи, ён берувчи киши.

МУРОСАЧИЛИК Умуман, принципсизлик билан ён бериш; келишувчанлик. Беда экиш режасининг бажарилмай қолиши ҳамда бедазорларни режадан ташқари ҳайдаб юбориш ҳолатларига муросачилик қилишга йўл қўйилди. Газетадан.

МУРОФАА [а. *مرافعه* – судлашиш, даъволашиш; суд жараёни] **1 тар.** Қозихонада жиноий ёки фуқаролик ишининг кўрилиши.

2 эск. юр. Суд жараёни, судда ишнинг кўрилиши. *Мурофаа бўладиган куни Йўлдошбой ҳаммадан илгари бориб, бир чеккада кутиб турди. Ҳ. Нуъмон ва А. Шораҳмедов, Ота.*

3 эск. кт. Довлашув, олишув.

МУРОҚАБА [а. *مراقبه* – кузатиш; мушоҳада қилиш; назорат қилиш, текшириш] Ўзи, ўз ички дунёси ҳақида фикр юритиш, мушоҳада қилиш. *Халифа ҳали ҳам жойнамоз устида, сира қимирламайди. Муроқабда дарёсига чўмган. Ким билсин, «жаннат ҳуру филмонларини» хаёл қилиб лаззат олмоқдамилар? С. Айний, Куллар. Исфандиёр жойидан кўзғалмади, Исломхўжа ҳам фикрларини жамлаб, муроқабга беришди. С. Сиёев, Аваз. ...икки қўлини қовуштириб ва зўр салла ўраган бошини ўнг кўкрагига мойил эзиб, байни муроқабдада ўтирарди. А. Қодирий, Обид кетмон.*

МУРРУК шв. айн. **мурғак 2.** Каклик шундай сайрайди, шундай сайрайди, етти чақирим наридаги муррук жўжаниям ўрнидан кўзғатади. Ш. Холмирзаев, Сайланма.

МУРСАК I Аёллар киядиган энги калта устки миллий кийим; энгсиз камзул. *Мастонбиби шу гапни айтиб, сандиқдан бисотидаги мовут мурсагини олиб кийди. С. Аҳмад, Қадрдон далалар. Тагин бир тилладан бўлган сарпо тўнни Муродхонга, бир мурсакни Орзиул оймнинг устига ёнди. «Муродхон». ...иссиқ кийимим йўқлигидан, қиш*

кунлари мактабга оймнинг мурсагини кийиб борардим. М. Қўшжонов, Дийдор.

2 шв. Мархума тобути устига ёпиладиган узун энгил камзул.

МУРТ шв. Мўйлов. *Ўша-ўша, кичкина мурти тепага буралган. С. Сиёев, Аваз.*

МУРТАД [а. *مرتد* – ўз маслагидан қайтган, диндан қайтган; хоин] **1 дин.** Диндан қайтган, худога шак келтирган одам. *Исломиятдан қайтган кишини китобларда муртад дейдилар. С. Айний, Дохунда.*

2 сиёс. Ўз сиёсий маслагидан қайтиб, душман томонига ўтган киши; сотқин; хоин. *Ҳар ким жадидга, большевикларга, муртадларга, қисқаси, жаноби олийга ёғи бўлиб.. ғазога чиқмаса, моли талон, хотини талоқ. С. Айний, Куллар.*

3 Жирканч, палид. *Муртад башара. Муртад шахс.*

МУРТАК I **1 айн.** эмбрион.

2 бот. Уруғ ичидаги униб чиқадиган ниҳолча.

МУРТАК II **тиб.** Шамоллаш ёки бир турли микробларнинг таъсири натижасида яллиғланган ёхуд йиринг олган томоқ безлари. *Отанинг томоғида нимадир тиқилгандай бўлди. Муртак чиққанда, шунақа бўлгучи эди. А. Эшонов, Тонготар таронаси.*

МУРУВВАТ I с.т. айн. **мурват.** Бино ичида монтажчилар қора мойга беланиб, алақандай мурувватларни бурайдилар. С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

МУРУВВАТ II [а. *مروّت* – мардлик, сажийлик; одамгарчилик, олижаноблик] Одамгарчилик юзасидан қилинган яхшилик; саховат, ҳиммат. *Шоқосим бу нарсани бир мурувват каби, севина-севина қабул қилди. Ойбек, Танланган асарлар. Бироқ биров бировга мурувват қилишдан ожиз бўлган ўша замонда Ҳамро ота ва унинг аёлига ўхшаш инсофли одамлар ҳам бор эдилар. Н. Сафаров, Катта карвон йўлда.*

МУРУВВАТЛИ Мурувват қилувчи, саховатли, ҳимматли. *Она қачонлардир, насиб қилса, бу сахий, одамгарчиликни биладиган мурувватли кишига бир яхшилик қилишни дилига тугиб қўйди. С. Аҳмад, Чўл шамоллари.*

МУРУВВАТПЕША кт. кам қўлл. айн. **мурувватли.** Бир қўл, бир оёғини кўтаролмай, беҳол бўлиб ётган басавлат, камгап, мурувватпеша Муҳаммад Раҳимжон ҳам

шафқатини уйғотар, ҳам нафратига туртки бўлар эди. С. Сиёев, Ёруғлик.

МУРУВВАТСИЗ Муруввати йўқ, мурувватни билмайдиган, ҳимматсиз. *Мурувватсиз киши.* ■ *Лекин мурувватсиз, оқибатсиз раислар, директорлар ҳам йўқ эмас.* М. Мансуров, Ҳамминг бурчи.

МУРУТ с. т. Мурт, мўйлов.

МУРЧ Тропик ўсимлик ва унинг зиравор сифатида ишлатиладиган думалоқ ачиқ меваси ва уруғи; қора мурч. *Туйилган мурч. Мурч донаси.* ■ *Хўжақул.. катта гўшт парчасини вилкага илиб, мурч сепаркан, лабларини ялаб деди: -Хўп ажойиб нарса-да кавказча шашлик.* О. Ёқубов, Учрашув.

МУРЧДОН Мурч солиб қўйиладиган кичкина идишча.

МУРШИД [а. مرشد – тўғри йўлга еолувчи; пир; раҳбар, йўл бошловчи] Тасавуфда: тариқат одобларидан сабоқ берувчи пир, шайх ва устоз.

Муршиди ишқ Ишқ етакчиси. **Муршиди комил** Камолотга етган, етук пир, устоз.

МУРҒ [ф. مرغ – куш, парранда: товуқ] айн. **товуқ йили қ. товуқ 5.**

МУРҒАК [ф. مرغک – кушча; жўжа] 1 Янги униб чиққан, ҳали қувватга кирмаган, нозик-ниҳол (ўсимлик, новда, барг ва ш. к. ҳақида). *Мурғак гўза. Мурғак новда. Мурғак барг.* ■ *Муаттар ҳидларга бурканган баҳор Мурғак куртакларга лабларин қўйди.* Х. Расул.

2 Ҳали суяги қотмаган, ўзини тутиб олмаган, нимжон (одам ва жониворлар боласи ҳақида). *Фақат қўзилар, кечагина кўз очиб, ёруғ дунёни кўрган мурғак жониворларгина бу даҳшатдан беҳабар эди.* Й. Муқимов, Қизилқум паҳлавони. *Хирург Аҳрор Раҳматиллаев дадиллик кўрсатди: ғоят масъулиятли бўлса ҳам, тўрт ойлик мурғак чақалоқни операция қилди.* Ж. Кўчиев, Жонкуяр хирург.

3 *кўчма* Ҳали етилмаган, энди юзага келган. *Негадир бир варақ хат ичида уларнинг мурғак севгиларига доир бир оғиз ҳам гап йўқ эди.* Мирмуҳсин, Умид. *Шеъринг мурғак, лекин дилинг соз, Нафасингда, дедингиз, ўт бор.* Зулфия.

МУСАВВИР [а. مصور – рассом; тасвирга, суратга олувчи] Турли тасвирлар иш-

ловчи, расм чизувчи ижодкор. *Ранг излайди мусаввир кўзи, Дарахтларга баргдек қўшилиб.* Х. Даврон. *Тасвирий санъатда ижодкор кишилар образини яратиш мусаввирдан катта тажриба талаб этади.* «Гулистон». *Мусаввирнинг энг сара буюқлари, энг қимматли онлари кўклам тароватини суратга муҳрлашга кетади.* Газетадан.

МУСАДДАС [а. مَسَدَس – олти қиррали, олти бурчакли; олтиталик] 1 *эск. айн. олти-бурчак.*

2 *ад.* Ҳар бири олти мисрали бир неча бандлардан иборат бўлган шеърӣ шакл; олтилик.

МУСАЛЛАМ [а. مسلم – йўл қўйиладиган, маъқулланган; тан олинган; соғ-саломат] *эск. кт.* Таслим бўлган, тан берган. *Ана, ўтган-кетган бизга мусаллам.. Қуллуқ қилармиди, бўлмаса калла.* А. Мухтор.

МУСАЛЛАС I [а. مثلث – уч ҳисса кўпайган; учбурчак] 1 *эск. айн. учбурчак.*

2 *ад.* Уч мисрадан иборат бўлган шеърӣ; уклик.

МУСАЛЛАС II 1 Хонаки, қўлбола узум виноси. *Мусаллас солмоқ. Мусаллас ичмоқ.* ■ *Кўп кишиларнинг уйларида мусаллас билан бўзалар хумлаб қайнаб ётса, иккинчи томонда расмий суратда ичкилик сотиш билан тирикчилик қилувчилар ҳам йўқ эмас эдилар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Фикр каллада, мусаллас хумда етилади.* Шукрулло, Жавоҳирлар сандиғи.

2 *Энгил* виноларнинг умумий номи. *Оқ мусаллас. Қизил мусаллас.*

МУСАЛЛАХ [а. مسلخ – қуролли, қуролланган] *эск. кт.* Қуролли, қуролланган, яроқ-аслаҳали. *Саҳн юзида уч-тўрт юз мусаллах йиғитларни бировни кутган ҳолда кўрдим.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МУСАММАН [а. ممتن – қимматбаҳо; саккизлик; саккизбурчак] *ад.* Мумтоз шеърӣятдаги лирик турга мансуб шеърӣ шакл; саккиз мисрали бир неча банддан иборат бўлиб, биринчи банд ягона қофияланишга эга, қолган бандларнинг етти мисраси ўзаро, саккизинчи мисра эса биринчи бандга қофиядош бўлади.

МУСАННИФ [а. مصنف – китоб тузувчи, муаллиф] *эск. кт.* Тасниф этувчи, китоб, мусиқа ва ш. к. муаллифи, тузувчи. *Китобнинг мусаннифи. Ушшоқнинг мусаннифи.*

МУСАФФО [а. مصفى – тоза, соф; тоза-ланган] **1** *кт.* Жуда ҳам соф, беғубор. *Мусаффо осмон. Мусаффо сув.* ■ Яқингинада шивалаб ўтган ёмғирдан кейин ҳаво мусаффо. С. Анорбоев, Оқсой. *Тошкент қадимдан серқуёш, мусаффо ҳаволи, серсув, унумдор тупроқли шаҳар сифатида шуҳрат қозонган.* «Саодат».

2 *кўчма* Тоза, пок. [Кундуз:] *Навоийданми? [Гули:] Ҳа, менга битибдур. [Кундуз:] Мусаффо ишқини изҳор этибдур.* Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий. *Энг маҳрам дўстингиз – сизнинг мусаффо қалбингиздир.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

Мусаффо бўлмоқ **1)** соф, беғубор бўлмоқ. *Осмондаги булутлар тарқаб, ҳаво мусаффо бўлди.* Ш. Рашидов, Қудратли тўлқин. *Шаҳримизнинг кумуш камарлари – канал ва анҳорлари доим мусаффо бўлсин.* Газетадан; **2)** бутунлай қутулмоқ, халос бўлмоқ. *Йўқ, мусаффо бўлиб соғайганингиздан сўнг, ўшанда ҳам докторларнинг рухсати билан.* К. Яшин, Ҳамза.

МУСАФФОЛАШМОҚ Мусаффоликка эга бўлмоқ, мусаффо бўлмоқ. *Ёмғир савалаган сайин чанг-ғуборли атроф-жавониб тобора мусаффолашмоқда.* «Ёшлик».

МУСАФФОЛИК Мусаффо ҳолат. *Сувнинг эпкинида.. баҳорги ёмғирнинг мусаффолиги бор эди.* Э. Усмонов, Ёлқин.

МУСАХХАР [а. مسخر – бўйсундирилган, мажбур қилинган] Қарам қилинган, бўйсундирилган.

Мусаххар бўлмоқ Қарам бўлмоқ, бўйсундирилмоқ. *Мусаххар бўлмай охир еру осмон, Билим бирла очилмай барча ҳикмат.* Ҳабибий.

МУСАХҲИХ [а. مصحح – тўғриловчи, тузатувчи; имзо қўйган; корректор] **қ. корректор.**

МУСБАТ [а. مثبت – ижобий; тасдиқланган, исботланган] **1** *мат.* Нолдан катта, нолдан юқори. *Мусбат сон.*

2 *физ.* Моддий қисмлари протон ва позитрондан иборат электрга оид. *Мусбат заряд.*

3 *кам қўлл. айн. ижобий.* *Кўрган-билган одамларимдан қай бирига ўхшатсам бўлади? деган саволлар фикрини машғул этаркан, у, албатта, мусбат жавоб топар, шубҳасини ишончи енгар эди.* Ойбек, Танланган асар-

лар. *Унга мусбат воқеа ҳам, манфий воқеа ҳам тез таъсир қилар, нохуш воқеадан ҳам, завқёб ҳодисадан ҳам дарҳол қалби жунбишга кела бошларди.* С. Сиёев, Аваз.

МУСИБАТ [а. مصيبت – бахтсизлик; офат, фалокат, кулфат] Мотамсаро ташвиш; кулфат. *Мусибат тортмоқ. Мусибат чекмоқ.* ■ *Учқун ойисининг бошига тушган мусибатдан беҳабар.* Ҳ. Фулом, Машғал. *Тўй бўлиб ўтди, лекин тўй билан Бозорнинг уйига аза, мусибат, мотам келиб кирди.* С. Айний, Дохунда.

МУСИБАТЛИ Бошга мусибат солган ёки келтирган, оғир, ташвишли. *Мусибатли воқеа. Мусибатли аҳвол.* ■ *Шу мусибатли кун шомга яқин кўча эшиги тақиллади.* С. Кароматов, Олтин қум.

МУСИЧА Капгарсимонлар оиласи гуррақлар уруғига мансуб, одамга яқин яшайдиган, беозор, ювош қуш. *..бўғотлардан чакиллаб сув томади, дераза рахларида кукулаб мусичалар сайрайди.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Уялиш керак, ўртоқ директор, мендай мусичадек беозор кишини ранжитгани қандай кўнглингиз бўлди?* «Гулдаста».

МУСИҚА [а. موسيقى < юн. musike – музалар санъати] **1** Инсон ҳиссий кечинмалари, фикрлари, тасаввур доирасини муסיқий товуш (тон, нағма)лар изчиллиги ёки мажмуи воситасида акс эттирувчи санъат тури. *Ҳинд мусиқаси.* ■ *Ибн Сино шарқда санъат назарийтчиси, айниқса, мусиқа илмининг билимдони сифатида тез-тез тилга олинади.* «Гулистон». *Ўзбек мусиқаси ва қўшиқчилиги тарихида очилмаган кўриқ – эстрада санъати эди.* Газетадан.

2 Шу санъатнинг чолғу билан ижро этиладиган асари; куй. *Машиҳоқлар дарҳол «Хончиқар» дейиладиган тантанавор мусиқани бошладилар.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Салқин ҳовлидан майин, латиф.. мусиқа ва қўшиқ эшитилар эди.* М. Маҳмудов, Мангу куй излаб.

3 *кўчма* Ёқимли, оҳангдор овоз(лар). *Чирildoқларнинг майин мусиқаси ҳамма ёқни тўлдирган, гўё кечанинг ўзи куйлайди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Уларнинг оптоқ, кўркам гуллари қуёш нурида жуда нафис товланар, сонсиз арилар ва баҳор қўнғизлари гуллар орасида учииш, ажиб мусиқа тарқатарди.* Ойбек, Танланган асарлар.

МУСИҚАВИЙ айн. **мусиқий** 2. *Бир турли, бир оҳангли нафис, мусиқавий товушлар кишининг борлиқ вужудига, қон томирларига ажойиб бир ўзгартиш берган эдилар. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Ахир, бастакор ҳаётининг гўзал ва сержило томонларини мусиқавий ранг билан чизмаса, майин туйғулар, эзгу ниятлар қанот язмай оладими?* А. Исроилов, Инсон ва қўшиқ.

МУСИҚАЧИ Мусиқа чалувчи, созанда. [*Аваз укасига:*] *Комилнинг куйларини сира ҳам эсдан чиқариб бўлмайди. Бизда Комилга етадиган мусиқачи йўқ.* Ж. Шарипов, Хоразм.

МУСИҚАШУНОС Мусиқа ўрганувчи, мусиқа олими, мутахассиси.

МУСИҚАШУНОСЛИК Мусиқа назарияси, тарихини ва муайян халқ(лар)нинг мусиқа маданиятини ўрганувчи фан. *Мусиқашуносликка оид асарлар.*

МУСИҚИЙ 1 эск. айн. **мусиқа**. *Дўст-ёрлар йиғилишиб, чағир ичиб, мусиқий ва рақслар билан тонг оттирадilar. Ойбек, Навоий. Навоий ўз тенги келадиан Мирзабекни ичкиликдан қайтаришига, унда шеър ва мусиқийга ҳавас уйғотишига ҳаракат қиларди. М. Осим, Сеҳрли сўз.*

2 Ритм ва оҳангга эга бўлган; оҳангдор. *Мусиқий шеър. ■ Пишқак билан Ферузанинг бутун вужуди алақандай мусиқий ритмга мос чайқалади. С. Анорбоев, Гўзаллик излаб.*

МУСИҚИЙЛИК Ритм ва оҳангга эгаллик; оҳангдорлик. *Аксар вақт ғазалларга мусиқийлик нуқтаи назаридан қараб баҳолайдиган Зайниддин, завққа тўлгандек, бошини аста тебратиб ўтирди. Ойбек, Навоий. Жомий ғазалда ажойиб уйғунлик, равонлик, мусиқийликка эриша олди. Ш. Шомухамедов, Сўнмас юлдуз.*

МУСКАТ [фр. muscat < лот. muscus < ф. مشک – қорамтир хушбўй модда; қ. мушк] 1 Узумнинг мушк ҳидини эслатадиган хушбўй навлари.

2 Шу узумдан тайёрланган вино.

МУСКУЛДОР айн. **мускулли**. *Баланд бўйли, мускулдор бир одам эшикни очди. С. Зуннунова, Гўдак ҳиди.*

МУСКУЛЛАР [лот. musculus – сичқонча] Одам ва ҳайвонларда нерв импульслари таъсирида қисқариш хусусиятига эга

бўлган анатомик тузилмалар; мушаклар (улар айрим аъзоларни ва тана қисмларини ҳаракатга келтиради). *Чой юрак мускуларида модда алмашинув жараёнини яхшилайди.* «Фан ва турмуш».

МУСКУЛЛИ Мускули тараққий қилган. *Эй азамат, ботир кўкрак, мускулли қўллар. Йўлингиз кенг, нурли йўлдир, эй бахтли юзлар.* Туйғун, Шеърлар.

МУСЛИМ [а. مسلم – исломни қабул қилган, мусулмон] 1 кам қўлл. Мусулмон динидаги киши; мусулмон. *..ислом туғи остига Туркистондаги жамики мусулмонларни тўплағаймиз.* К. Яшин, Ҳамза.

Муслим аҳли ёки аҳли муслим Мусулмон(лар).

2 Муслим (эркаklar исми).

МУСЛИМИН, муслимун [«муслим» с. кўпл.] эск. Мусулмонлар, ислом динидаги кишилар.

Амирул муслимин Мусулмонлар амири, халифа.

МУСЛИН [фр. mousseline < Ироқдаги Мосул (الموصل) шаҳри номидан] Енгил, юпқа ва майин газлама. *Ипак муслин. Юнг муслин. Муслин кўйлак.*

МУСОАДА [а. مساعدе – ёрдам, кўмак; кўллаб-қувватлаш] эск. кт. Кўмаклашиш, имкон туғдириш. *Вақт мусоада қилса, келарман.*

МУСОБАҚА [а. مسابقه – тортишув, беллашув; танлов] Ким ўзиш, ким яхши натижаларга эришиш учун бўлган беллашув. *Отиш мусобақаси. Чопиш мусобақаси. Мусобақа қилмоқ. ■ Сузиш, шахмат-шашка ва спортнинг бошқа турлари бўйича мусобақалар ўтказилмоқда. Газетадан. Пахтазорларда очиқ-ойдин кунларнинг ҳар дақиқасидан унумли фойдаланиш учун.. мусобақа қизгин тус олди. «Ўзбекистон кўриқлари».*

Мусобақа қилмоқ айн. мусобақалашмоқ. *..бу ўзи сиз билан биз мусобақа қиламизми ё халала-ҳашту ўйнаймизми?* У. Исмоилий, Сайланма.

МУСОБАҚАДОШ Мусобақа қилувчи, ўзаро мусобақада қатнашувчи томонлар (бир-бирига нисбатан). *Мусобақадоларимиз келишармиш, шартномани топиб қўймасак бўлмайди. «Муштум». Читат экишда мусобақадоларимиздан беш кун кечикдик.* Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

МУСОБАҚАЛАШМОҚ Ўзаро мусобақа қилишмоқ. *Олимпиада ўйинларида жаҳоннинг энг кучли спортчилари мусобақалашдилар.* Газетадан.

МУСОБАҚАЧИ Мусобақада қатнашувчи, мусобақа қатнашчиси. *Мусобақачилар бошқаларни ўнлаб одим орқада қолдирадилар.* А. Қодирий, Обид кетмон.

МУСОВАДА [а. مسودة — қоралама ёзув; (шартнома) лойиҳаси] эск. кт. Хатга олиш, рўйхат. [Бой:] *Мана, мусовадаси ҳам тайёр. Икки юз сўм нақд пул, беш пуд гурунч, икки чорак ун, битта бўрдоқи қўй!* Ҳамза, Бой ила хизматчи.

Мусовада қилмоқ Хатга олмоқ, рўйхатламоқ. *Мамарайим ҳеч кимни қуруқ қайтармади, каттакон дафтар очиб, кимга нима берса, мусовада қилиб борди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

МУСОВИЙ [а. مساوى — тенг, баробар] эск. кт. Тенг, баравар. *Икки карра икки мусовий тўрт.*

МУСОВОТ [а. مساوات — тенглик] эск. кт. айн. **тенглик.** *Қутлуғ бўлсин янги меҳнат, янги бойлик, янги турмуш, онг-билимнинг мусовоти.* Ҳамза.

МУСОВОТЧИ Мусовотчилар партиясига мансуб киши. *Али Акбарнинг ўзи Озарбайжондаги кўзга кўринган актив мусовотчилардан бўлган.* А. Ҳақимов, Илон изидан.

МУСОВОТЧИЛАР тар. Озарбайжонда 1911 йилда вужудга келиб, 1920 йилда, Озарбайжонда совет ҳокимияти ўрнатилганда битирилган сиёсий партия.

МУСОДАРА [а. مصادرہ — мол-мулкни мажбурий равишда давлат ихтиёрига ўтказиш; тортиб олиш] 1 Хусусий кишиларга тегишли мулк ва ш.к. ни пул тўламай, қисман ёки батамом давлат ихтиёрига олиш, умумлаштириш. - *Отанинг бутун молу мулки мусодара қилинди, ўзи онам ва ёш укаларим билан бирга сургун этилди, — деди Қутбия.* С. Айний, Қуллар. *Хоннинг буйруғи билан Шерназарбой ва бошқалар ҳибсга олинди. Моллари мусодара қилиниб, хоннинг хазинасига кирди.* Ж. Шарипов, Хоразм.

2 Матбуотда чиққан нарсаларни тақиқлаб йиғиштириб олиш. *Бу китоб чиқиши биланоқ чор ҳукумати уни дарров мусодара қилди.* Газетадан.

МУСОИД [а. مساعد — ёрдам этувчи; қўшимча; ёрдамчи] эск. кт. Ёрдам берувчи, қулай. *Ўрин бўлмагани, мусоид шароит бўлмаганидан мурожаатларнинг кўпи натижасиз қолди.* Газетадан.

МУСОЛАҲА [а. مصالحه — сулҳ тузиш; ярашиш] эск. кт. Сулҳга келиш, сулҳ тузиш; сулҳ. *Урушувчи давлатлар мусолаҳаси.*

МУСОФИР [а. مسافر — сафарга чиққан, саёхатчи, йўловчи; меҳмон] 1 Сафардаги киши; сайёҳ. *Ҳар шаҳардан ҳар шаҳарга юрамиз, Бир мусофир бизлар гадо бўламиз. «Ширин билан Шакар». Бой меҳмонхонага кирганда, мусофир ёстиққа бош қўйиб уйкуга кетган, баҳузур йўл ҳордиғини чиқараётган эди.* У. Исмоилий, Сайланма.

2 Бошқа ердан келган ёки бошқа ерда яшовчи; келгинди. *Бундан ўн саккиз йил бурун бу қишлоқнинг бир бурчагида мусофир бир темирчи бўлар эди.* А. Қаҳҳор, Сароб. *Қизимни мусофирга бермайман, деб кўярмикан.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 с. т. Ўзга, ёт (эл-юрт ҳақида). - *Раҳматли отам мусофир эларда.. менинг нима бўлишимни ҳам ўйламаганмикан? — деди Ҳожжи хола.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Биз узоқ жудодликдан кейин мусофир юртда учрашган ака-укалардек қучоқлашиб кетдик.* О. Ёқубов, Излайман.

МУСОФИРЛИК айн. **мусофирчилик.** *Мусофирликлар ўтди. Юр, қайтайлик ўз юртга. «Оқ олма, қизил олма».*

МУСОФИРХОНА эск. Ўзга ерлардан келган кишилар қўнадиган жой; меҳмонхона. *Элик тийинга фойтун кира қилиб, бир мусофирхонага бордим.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари. *Карвонсарой атрофидаги мусофирхоналардан бирига жойлашиб олишгач.. бозори Қандаҳорга боришди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

МУСОФИРЧИЛИК Мусофир кишининг ҳаёти, тирикчилиги, ҳолати. [Отабек:] *Келган кунимдан Марғилонингизни хушламай бошлаган эдим, чунки танишларим йўқ, мусофирчилик билиниб қола ёзган эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Мусофирчиликда Ватанинг қадрини янада чуқурроқ ҳис қилдим.* Газетадан. *Ёш олимнинг мусофирчиликда бошидан кечирган кулфатлари бу ташвишлар олдида ҳеч гап эмасди.* М. Осим, Жайхун устида булутлар.

МУСОҲАБА [а. *مصاحبه* – бирга кузатиб, ҳамсухбат бўлиб бориш; жўр бўлиш] эск. кт. 1 Суҳбатлашиш, ҳамсухбатлик, суҳбат. *Олимлар ва ёзувчилар оила аъзолари билан нонуштага ўтирар эканлар, мусоҳабаларининг мавзуи оқ олтин бўлади.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

2 Давлат, жамоат, фан, маданият арбобларининг мухбир билан оммани қизиқтирадиган бирор масала юзасидан матбуот учун ўтказган суҳбати; интервью. *Мусоҳаба ўтказмоқ.*

МУСОҲИБ [а. *مصاحب* – ҳамсухбат, улфат; хуштор, жазман] эск. кт. Ҳамсухбат, суҳбатдош. *Дардсиз, бедил била ҳаргиз мусоҳиб бўлмагил, Ҳар нафасда минг чаманда дил қушин парвоз топ.* Ҳамза.

МУССОН [фр. *mousson* – йил фасллари < а. *موسم* – вақт, фасл; мавсум] Ер юзасида ва тропосферанинг қуйи қисмида доимо бир томонга эсадиган, фақат йил фасллариининг алмашилиши билангина ўз йўналишини қарама-қарши томонга ўзгартирадиган ҳаво оқими. [Ҳиндистонда] *Жазирама ёздан кейин муссон даври бошланиб, бир неча кун сурункасига жала қуяди.* 3. Акрамов, Ҳиндистон лавҳалари.

МУСТАБИД [а. *مستبد* – ўз хоҳишича иш қилувчи; золим, зулмкор] Мутлақ ҳокимиятга эга бўлган ҳоким, истибод эгаси. *Азизбек Туркистон хонлигининг энг золим ва мустабид саналган бекларининг бири ва унинг ўз қарамоғида бўлган Тошкент аҳолисига қилган зулмлари Фарғонага дoston.* А. Қодирӣ, Ўтган кунлар. *Мустабид шoҳларнинг разолати ҳам шундаки, улар фақат ўз номлари эмас, балки ўз эли номига ҳам доғ туширишга қодирдирлар.* О. Ёқубов, Кўҳна дунё. *Мустабид тузум мафкурачилари элига садоқатли, обрў-эътиборли одамларни йўқ қилиш пайида бўлганлар.* М. Кўшонов, Дийдор.

МУСТАБИДЛИК Якка шахс ҳукмронлигига асосланган сиёсий тузум шакли.

МУСТАЖОБ [а. *مستجاب* – талаби қабул этилган, қондирилган, қабул бўлган] дин. Қабул этиладиган, ижобат бўладиган. *Муштирақсиз, дуоларинг мустажоб, Дуо қил, қўл очиб, сарвиноз қизлар.* «Хушкелди».

Мустажоб бўлмоқ Қабул этилмоқ, ижобат бўлмоқ. *Некалай замонасида Розикбой*

акамнинг ҳар бир дуоси оғзидан чиқмасдан мустажоб бўлур эди. А. Қодирӣ, Кичик асарлар.

МУСТАМЛАКА [а. *مستملکه* – эгаллаб олинган, қарам мамлакат] Кучли давлат томонидан босиб олиниб, эксплуатация қилинувчи мамлакат.

МУСТАМЛАКАЧИ Мустамлака қилиб олувчи ва мустамлака меҳнаткашларини эксплуатация қилувчи. *Мустамлакачи давлатлар.* ■ *Илгариси мириаб ва юзбошилар мустамлакачилар томонидан қўйилган, уларнинг ноғорасига ўйнайдиган рус ва ерлик амалдорлар эди.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

МУСТАМЛАКАЧИЛИК Кучли давлатлар томонидан зўрлик билан эгалланган мамлакат ёки ҳудудни сиёсий ва иқтисодий мустақилликдан маҳрум этиб, ўзига бўйсундириш, қарам қилиш, талаш сиёсати. *Мустамлакачиликка қарши кураш. Мустамлакачиликнинг энг шармандали оқибатларидан бири меҳнаткаш аҳолининг саводсизлигидир.* Газетадан. *Маълумки, асрлар давомида қадимий ҳинд эли империализмнинг мустамлакачилик зулми остида эзилиб келди.* Газетадан.

МУСТАСНО [а. *مستثنى* – истисно қилин(ади)ган, ташқаридаги] Умумий қоидадан, одатдаги тартиб, ҳолатдан ташқари. *Ёр, диёр меҳрини қуйлаб, Урмимиз бўлмай адо, Мен на истисно эрурман, Сен на мустасно, қалам.* Э. Воҳидов. *Айрим мустасноларни ҳисобга олмаганда, адабиётимиз турли йўллар.. тажрибалар асосида ривожланиб боради.* Газетадан. *Мулла Бурҳон мажлисга киришга мансаби жиҳатидан лойиқ бўлмаса ҳам.. мустасно тарзда киргизилди.* М. Жўрабоев, М. Б. мартабаси.

Мустасно қилмоқ (ёки этмоқ) Умумий ҳолатдагилар қаторига киритмаслик; истисно қилмоқ. *Агар дарсликларни мустасно қилсак.. матбуот саҳифаларида, шунингдек, илмий, оммавий китоб ва рисолаларда кимё – химия, кимёвий – химиявий, кимёгар – химик тарзида уларнинг ҳар икки варианты ҳам қўлланаётир.* «ЎТА». *Ота-боболаримиз шу тариқа, теракни мустасно этганда, мевали дарахтни кўпайтиришга зўр эътибор берганлар.* Газетадан.

МУСТАСНОЛИ Мустасно қилинадиган, мустасно тарзидаги. *Шуниси ёмонки, ана шундай зуваласи хом таржималар онда-сонда учраб қоладиган мустасно ҳол бўлмай, балки умумий китоб маҳсулотининг хийла катта улушини ташкил қилади.* Ф. Саломов, Таржима назариясига кириш.

МУСТАСНОСИЗ Ҳеч бирини мустасно қилмасдан; истисносиз, беистисно.

МУСТАҚИЛ [а. مستقل – эркин, озод; тобе бўлмаган, алоҳида] **1** Ихтиёри ўзида бўлган; тобе, қарам бўлмаган. *Мустақил давлат.* ■ *Нормухаммад қушбеги Қўқондан бош товлаб, ўз олдига мустақил ҳукумат эълон қилган бўлди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Ўзганинг ёрдамисиз ёки раҳбарлигисиз иш қила оладиган, ўзича фикр юрита оладиган, яшай оладиган. *Дўстларининг жилмайган юзлари.. унинг [Элмуроднинг] ҳеч қачон ҳаёлига келмаган бир фикрни шивирлаётгандек бўлди: «Биз энди жиддий ва мустақил одамлармиз».. деяётгандай туюлди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Энди у ўзини мустақил ҳаёт йўлига қадам қўйган мустақил бир киши деб ҳисоблади.* С. Аҳмад, Ҳукм.

3 Фақат ўзига тааллуқли, ўзгалар иштирокисиз, таъсирсиз бўладиган. *Ўзининг қизиқиб, мустақил шуғулланиши натижасида бу тилни ўқитувчиси билан гаплаша оладиган даражада билиб олди.* Мирмуҳсин, Умид. *Менинг гапим шу: мустақил фикрингиз бўлса, яна ўйлаб кўринг.* Р. Файзий, Чўлга баҳор келди. *..учала шогирдидан ҳам мингданмиг рози эканини айтди, энди мустақил иш қилаверишларингиз мумкин, деб фотиҳа ҳам берди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

Мустақил сўз Луғавий маънога, номлаш вазифасига эга, яъни предмет, белги, ҳаракат кабиларни номлайдиган ёки унга ишора қиладиган ва гапнинг мустақил бўлаги вазифасида кела оладиган сўзлар. *Мас., гул, чиройли, сайрамоқ, беш, бу, қачон* сўзлари мустақил сўзлардир.

МУСТАҚИЛЛИК Мустақил ҳолат; боғлиқ, қарам бўлмаган ҳолат; давлатнинг ички ва ташқи ишларда бошқа давлатга қарам бўлмай фаолият кўрсатиши. *Сиёсий мустақиллик. Миллий мустақиллик. Мустақиллик эълон қилмоқ.* ■ *Ҳироту Самарқандга бўйсунмай, мустақиллик даъво этаётган Амирак Аҳмадни йўқотиб, ўрнига ўғиллари-*

дан бирини қўймоқ.. Шохруҳ салтанати мавқеини кўтаришда ғоятда муҳим масала эди. Мирмуҳсин, Меъмор. *Бу хушҳол ва очиқкўнги аёлда кўзга яққол ташланадиган кучли ирода ва мустақиллик яширин эди.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

МУСТАҒРАҚ [а. مستغرق – фарқ бўлган; ўйга толган, чўмган] Фарқ бўлган, чўмган. *Сенинг ёдинг билан юрибман омон. Сенинг ёдинг билан – масти мутағрақ.* У. Кўчқоров.

Мустағрақ бўлмоқ Фарқ бўлмоқ, чўммоқ. *..Хаёлларга мустағрақ бўлар.* М. Али. *Тотли лаблар шаробидан қанчалик масти мустағрақ бўлмасин, Аҳроржон яна узини секин четга олди.* А. Ибодинов, «Латофат» дўқонидаги қатл.

МУСТАҒАБ [а. مستعجب – севимли, афзал, устун; маъқулланган; қилинса яхши, қилинмаса гуноҳ бўлмайдиган ибодат]: **мустағаб қилмоқ дин.** Таҳорат олиш учун авратларни ювмоқ.

МУСТАҒИҚ [а. مستحق – муносиб, лойиқ; тўланиши шарт бўлган] *эск. кт.* Саъовор, лойиқ. [Навоий:] *Мазлумнинг додига етиш ва зolimни жазога мустағиқ қилишни адолат дейдилар, азизлар.* Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий.

МУСТАҒҚАМ [а. مستحکم – маҳкам, кучайтирилган, кучли] **1** Бузилиш, узилиш, қулаш ва ш.к. жиҳатдан чидамли; пишиқпухта, маҳкам. *Мустағқам иморат. Мустағқам пойдевор.* ■ *Андижон қалъаси мустағқам. Бобур мирзо у ерда бўлса, қалъа янада мустағқам бўлур.* П. Қодиоров, Юлдузли тунлар. *Мустағқам темир устунларга тортилган пўлат арқон кучли моторлар ёрдамида бир маромда ҳаракатга келиб турибди.* Газетадан.

2 *кўчма* Ўз хусусияти, моҳияти ва ш.к. жиҳатдан ўзгаришга, бузилишга, айнишга чидамли; барқарор, айнимас. *Мустағқам интизом. Мустағқам дўстлик. Мустағқам алоқа. Мустағқам ирода.* ■ *Асаби темирдан ва руҳияти ниҳоятда мустағқам кишилардан акванавтлар тайёрланади.* «Фан ва турмуш». *Имонига, динига мустағқам, покиза одам бор жойдан ажина юз қақирим нарига қочармиш.* С. Аҳмад, Ҳукм.

МУСТАҒҚАМЛАМОҚ 1 Мустағқам қилмоқ, маҳкамламоқ. *Эшикни мустағқам-*

ламоқ. ■ Шунинг учун немислар бу районни қарийб икки йил давомида тинмай мустаҳкамлаган эди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

2 кўчма Барқарор қилмоқ, жипслаштирмақ. *Истиқлолимизни сақлаб қолиш ва мустаҳкамлаш учун кураш—муттасил давом этадиган ўта масъулиятли ва мураккаб жараён.* Газетадан. *Комплекслар, фермерларни малакали кадрлар билан мустаҳкамлаш чораларини кўриш керак.* Газетадан.

3 Пухталамоқ, пухта ўзлаштириб олмақ. *Ўтилган дарсни мустаҳкамламоқ.* ■ *Ҳар нарсани гапираверманг, хунарингизни мустаҳкамланг, уқувели бўлинг.* Т. Обидов, Юсуф-жон қизиқ.

МУСТАҲКАМЛИК Мустаҳкам ҳолат, мустаҳкам бўлиш. *Иморатнинг мустаҳкамлиги. Дўстликнинг мустаҳкамлиги.* ■ *Йигит ўз севгисининг мустаҳкамлигига ишончи комил эмасдек.. қўрқувда эди.* А. Мухтор, Чинор.

МУСУЛМОН [a. *مسلمان*] 1 Ислом динидаги киши. [Қози:] *Сен бир камбағал мусулмонсан. Ўз жонингга жабр қилма.. деймиз.* Ҳамза, Бой ила хизматчи. *Ҳиндистон мусулмон бойлари ҳам эъзоз-икром билан қасрлар, саройларга эга бўлдилар.* Ойбек, Нур қидириб.

2 Мусулмон (эркаклар исми).

МУСУЛМОНЛИК Ислом динига мансублик, тааллуқлилик. *Мусулмонликка хилоф иш.* ■ *Бас, гоҳ-гоҳида эл-жамоатни бир ерга йиғиб, дуосини олиб қўйиш мусулмонлик шарти эмасми?* С. Сиёев, Ёруғлик.

МУСУЛМОНОБОД Мусулмончилик ҳукм сурган, ривож топган; шундай жой, пайт. *Халқимиз таъбирича, бу замонлар «мусулмонобод» бўлса-да, бироқ бу тантанали тадбирни бузиб қўядиган ишлар ҳали йўқ эмас эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Ул вақтлар мусулмонободнинг қайнаган чоғлари эди.* К. Яшин, Ҳамза. *Қўқон тахтига Худодёрхон авлодларидан бирортасини ўтқазиб, ислом туғи остига Туркистондаги жамики муслимларни тўплагаймиз, мусулмонобод бўлғай.* К. Яшин, Ҳамза.

МУСУЛМОНЧА Мусулмонларга хос, мусулмон динига оид. *Хон мусулмон, бек мусулмон.. бунинг устига юриш-туриш ҳам мусулмонча эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МУСУЛМОНЧИЛИК 1 айн. **мусулмонлик.** *Мусулмончиликнинг фарзларидан бири — муборак ҳаж зиёратида бўлиб қайтдим.* Газетадан.

2 Ислом динига, мусулмонларга хос тартиб, қонун-қоидалар. *Сиз мусулмон фарзандисиз.. лекин қилган ишларингиз мусулмончиликка тўғри келмайди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *..бунчалик талон-тороғ қилиш мусулмончиликка тўғри келармикан?* П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

МУСҲАФ [a. *مصحف* — саҳифаланган китоб] Халифа Абу Бакр Сиддиқ даврида Куръоннинг кийик терисидан бўлган саҳифаларга ёзилган тўплами; саҳифаланган Куръон. *Шоҳим, муқаддас мусҳафда дарж этилмабдурмиким, инсон фарзандларини азиру мукаррам қилиб яратдик, деб.* С. Сиёев, Ёруғлик.

МУТААССИБ [a. *متعصب* — ўта фидойи, берилган; гайратли] 1 Динга қаттиқ берилган, унга кўр-кўрона амал қилувчи. *Қўйган театрларимиз кўпчиликка ёққан бўлса ҳам, мутаассиб уламолар ва чор ҳукумати амалдорлари бизга ёмон кўз билан қарар эдилар.* М. Муҳаммадҷонов, Турмуш уринишлари.

2 Бировга кўр-кўрона эргашувчи, бирор ишга онгсиз равишда қаттиқ берилувчи, таассуб қилувчи. *Мутаассиб адиб.* ■ *Бўғинлари зирқирар, анови авом, мутаассиб оломонга қўшилиб, ўзи ҳам казак аскарларидан таёқ егандек, жисму жони ёнарди.* С. Сиёев, Аваз.

3 эск. айн. **консерватор.** *Муҳаррирнинг гоят мутаассиблигини, прогрессив ёшларнинг ва зиёлиларнинг энг зўр душмани эканлигини ҳам яхши биларди.* Ойбек, Нур қидириб.

МУТААССИР [a. *متأثر* — бирор нарсдан таъсирланган] эск. *кт.* Бирор нарсдан таъсирланган, таъсир олган ёки таъсирланувчан. *Анвар ёш бўлса ҳам, жиддий ва кичкина мияси муҳокамага қобил, бошқа кишилар устига тушган бахтсизликдан ҳам мутаассир бўлувчи эди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

МУТАВАЛЛИ [a. *متولى* — мудир, бошқарувчи; идора қилувчи] *тар.* Диний муассасаларнинг хўжалик нозири. *Кичик мударисимиз тўнғиздан тўқ бўлса-да, вақф даромадини тақсим қилиш чоғида мутаваллилар билан тил бириктириб, муллаваччалар-*

ни кўп қақшатар эди. М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

МУТАВОЗЕ [а. متوازن — камтар, тавозели, кибрсиз] эск. кт. Таъзим-тавозени канда қилмайдиган, барчага баравар тавозе билан муомала қиладиган; сертавозе; камтар, *Муҳаммад Расул қирқ ёшга етиб қолган мутавозе, мулланамо киши эди. Ойбек, Танланган асарлар.*

МУТАКАББИР [а. متكبر — мағрур; кибрли, калондимоғ] эск. кт. Ўзини катта олувчи, кибр-ҳавоси баланд, кибрли, такаббур.

МУТАКАББИРОНА Такаббурлик билан, такаббуруна. *Мутакаббируна муомала.*

МУТАМОҚ 1 Қирқиб, учуриб ёки кемириб парчаламоқ. *Ёғочни мутамоқ.*

2 кўчма Авраб бировнинг ҳақини емоқ, ўмармоқ, қаллоблик, текинхўрлик билан бировнинг ҳисобига яшамоқ. *Бас энди, жаноблар, хўб мутадингиз, Ҳақ-ҳисоб куни ҳам яқиндир ахир. Ф. Ғулом.*

МУТАНОСИБ [а. متناسب — тенг ўлчамли, тенг нисбатли; пропорционал] **1** Қисмларининг катта-кичиклиги, эни, бўйи, бичими бир-бирига мос ва маълум нисбатда бўлган. *Мутаносиб қадди-қомат. ■ Эргаш гапирар экан, Добротворцев унинг пишиқ гиштдай қорайиб қизарган озғин юзига мутаносиб келмайдиган бақувват кўкраги ва темирдай чайир билакларига разм солди. А. Мухтор, Опа-сингиллар. ..пушти лаблари юпқа, юзига мутаносиб чиройли бурни устида реза тер. Ҳ. Ғулом, Замин юлдузлари.*

2 Ўзаро бир-бирига мос нисбатли, бири иккинчисини тақозо қиладиган. *Табиат ҳамма нарсани бир-бирига мос, мутаносиб қилиб яратган. Қаердаки бу мутаносиблик бузилса, фожиа келиб чиқади. С. Сиёев, Отлик аёл.*

3 эск. айн. пропорционал. *Шундай қилиб, ўтказгичдан ток ўтганда ажралиб чиқадиган иссиқликнинг миқдори ток катталигининг квадратига, ўтказгичнинг қаршилигига, токнинг ўтиб туришига тўғри мутаносиб экан. Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.*

МУТАНОСИБЛИК Мутаносиб ҳолат. *..қирра бурун ва чиройли узун бўйин баланд қоматига мослаштирилган сингари мутаносибликни сақлаб турар эди. С. Кароматов, Қалбимда куёш. Хотиранинг чуқурлиги билан кишининг истеъдоди ўртасида доимо ўза-*

ро мутаносиблик бор. «Фан ва турмуш». Чунки табиатнинг, ҳаётнинг ўзи ақл бовар қилмайдиган даражада мутаносиблик қонунияти асосига қурилган. У. Норматов, Талант тарбияси.

МУТАСАДДИ [а. متصدى — бошқарувчи; бирор ишни бошловчи, ташаббускор] кт. **1** тар. Ўтмишда кичик амалдор.

2 Бирор ишни бошқариш учун тайинланган киши; ишбоши, бошлиқ. *Вақтида кўрак етказиб берилмаса, машина, одамлар ишсиз қолгудек бўлса, мутасаддиларнинг жиғига тегарди. Н. Сафаров, Узоқни кўзлаган қиз. Мутасаддиларнинг гапларига қараганда, Маллаевнинг.. даволаниш сарф-харажатлари хабари аввал Наврўз телемарафонига келиб тушган. Газетадан.*

3 эск. Бирор ишни ўз устига олган киши. *-Шартномада кўрсатилган миқдордан бир ярим баравар ҳосил олишга мутасадди бўлман, — деди Содиқ жиддият билан. С. Айний, Қуллар.*

МУТАФАККИР [а. متفكر — фикр юритувчи, фикрловчи, ўйловчи] кт. Чуқур фалсафий фикрлаш истеъдодига эга бўлган киши, тафаккур эгаси. *Шарқда ўтмишда яшаб ижод этган барча мутаффакирлар.. халқлар дўстлиги ва иттифоқини орзу қилиб, ажойиб фикрлар айтганлар. «ЎТА».*

МУТАХАССИС [а. متخصص — бирор соҳада ихтисос олган, ихтисос эгаси] Бирор соҳада махсус билим ва тажрибага эга бўлган киши, ихтисос эгаси. *Физиология мутахассиси. Қишлоқ хўжалиги мутахассислари. Ёш мутахассислар. ■ Мутахассислар иншоот қурилишига кетган харажат узоғи билан уч йилда қопланади, дейишмоқда. «Ўзбекистон кўриқлари».*

МУТАХАССИСЛИК айн. ихтисос. *Билим юртини тугатганлар ўрта маълумот ва мутахассислиги тўғрисида диплом оладилар. Газетадан.*

МУТЕ [а. مطيع — итоат этувчи, бўйсунувчи] кт. Бировга қарам, тобе бўлган, итоат қилувчи, итоаткор. *Нусратбек бўлса, кўчага чиққанда, беклик даввосини қилиб, уйига кирганда, Хушрўй бекка муте! А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

МУТЕЛИК Бировга қарамлик, тобелик, итоаткорлик. *Одамнинг қадрини ерга урадиган мутелик — менинг ашаддий душманим. П. Қодиров, Юракдаги куёш.*

МУТЛАҚ [a. مطلق – бирор нарса билан чекланмаган, шартсиз; ҳеч, асло] **1** Шак-шубҳасиз, шартсиз, ҳеч қандай шарт-шароитларга боғлиқ бўлмаган, чекланмаган, поёнига етган, мукамал деган маъноларни билдирувчи тушунча; абсолют. *Мутлақ ҳақиқат. Мутлақ чемпион.* ■ *Ҳақиқат мутлақ бир нарса эмас. А. Қаҳҳор, Сароб. Режалаштиришининг ўзи ҳам қотиб қолган мутлақ бир нарса эмас. Газетадан.*

Мутлақ ҳокимият Чекланмаган подшо ҳокимияти ва шундай ҳокимиятга асосланган идора усули; абсолют монархия.

2 Бутунлай, мутлақо. *Бойнинг катта ҳовлисида, мутлақ сукунат ичида, қори, имом никоҳ ўқиди. Ойбек, Танланган асарлар. Энди кўрқидан фойда йўқлигига мутлақ ишонди. Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.*

МУТЛАҚО [a. مطلقاً – бутунлай, умуман; шубҳасиз, албатта] **1** *рвш.* Бутунлай, тамомила, батамом. *Қаршини ҳам таний олмайсан. Мутлақо ўзгариб кетган.* «Ўзбекистон кўриқлари».

2 *юкл.* Инкорни таъкидлайди; асло, ҳеч, сира. [*Навоий асилзодаларнинг бирига:*] *Бирор қудуқ кавлатганмисиз? [Чол:] Йўқ. Мутлақо, юзлаб қудуқни қуритган. Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий. Фаввос Муҳаммад ўз устидан кулишларини мутлақо эшитмаган эди-ю.. Мирмуҳсин, Меъмор.*

МУТОЙИБА [a. مطائبه – ҳазил; қочирим; аския] *кт.* Бир-бирига қизик, кулгили, қочирим гаплар қилиш, ҳазилкашлик. *Мутуйибада ошпазлар ҳам.. бўш келмадилар. Ойбек, Навоий. Ҳеч кимнинг юрагига ўйинкулги, одатда, тўйларда бўладиган қувноқ мутуйибалар сиғмас, ҳамманинг елкасидан аллақандай оғир юк босиб тургандай эди. К. Яшин, Ҳамза.*

МУТОЛАА [a. مطالعه – диққат билан ўқиш; ўрганиш] Диққат билан ўқиш, ўқиб тушуниб олиш. *Ҳумайрабону ўғлининг ивирсиб қолганидан хавотир олиб, эшикдан мўралаганда, у яна мутолоага берилиб кетган экан. Ж. Абдуллахонов, Орият. Отабек.. жиддий равишда Фузулий мутолоасига берилди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

МУТРИБ [a. مطرب – шодлантирувчи, завқлантирувчи; ашулачи; чолғучи] *эск. кт.* Созанда ва ашулачи. *Қилғай эрмиш мутри-*

би ишқ ўз мақомини ироқ, Шул сабаб оҳанги ушшоқ гиряи афғон эмиш. Э. Воҳидов.

МУТТАСИЛ [a. متصل – туташ, боғлиқ; ёнма-ён; узлуксиз] Бир-бирига улашиб кетган; узлуксиз, тўхтовсиз. *Муттасил иш. Муттасил қатнов.* ■ *Поёнсиз жазирама кум саҳросининг нақ ўртасидан офтобнинг муттасил жазиллатиб санчаётган найзаларига бардош бериб биров боради. А. Ҳакимов, Илон изидан. Уч кеча-кундуз муттасил ёққан лайлак қор кунни кеча босилди. С. Анорбоев, Оқсой. [Амир Темури] Замондош ҳукмдорлар билан элчилик алоқаларини йўлга қўйиб, муттасил ёзишмалар олиб борган. «Фан ва турмуш».*

МУТТАҲАМ [a. متهّم – айбланувчи; шубҳага олинган, айбланган] Олди-берди муомалаларида нопок; фирибгар, қаллоб. *Муттаҳам одам.* ■ *У [Мадаминхўжа] бир кўнгли бориб, муттаҳам қозининг тумшуғига туширгиси ё ифлос башарасига тупургиси келди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.*

МУТТАҲАМГАРЧИЛИК *айн. муттаҳамлик 2.* *Муттаҳамгарчилик қилмоқ.* ■ *Муттаҳамгарчиликка корафта А. Мираҳмедов хотинбозликдан ҳам хабари бор экан. «Муштум».*

МУТТАҲАМЛИК 1 Муттаҳам эканлик. *Унинг муттаҳамлигини билардим.*

2 Муттаҳамларга хос иш, хатти-ҳаракат; фирибгарлик, қаллоблик. *Ҳақини ташлаб кетинг! Агар муттаҳамлик қилсангиз, бу ердан соғ чиқмайсиз. Мирмуҳсин, Меъмор.*

МУТТАҲАМЧИЛИК *айн. муттаҳамлик 2.* *..айрим раҳбарлар уларнинг ҳар хил муттаҳамчиликлари учун шароит яратиб берадилар. Газетадан.*

МУФАССАЛ [a. مفصل – батафсил; мукамал; тўла] Бутун тафсилоти, майда-чуйдаси, икир-чикиригача қамраб олган; тўлиқ, батафсил. *Муфассал изоҳот. Муфассал ҳисобот.* ■ *Кешдан келган меъмор дўстига ҳамма бўлган воқеани жуда муфассал айтиб берган эди. Мирмуҳсин, Меъмор. Абдишукур тили қичиб, янгича тўй ҳақида, уламо, шарият ва мактаб тўғрисида муфассал изоҳ бермоқча чоғланган эди, лекин сўзни Ҳакимбойвачча илиб кетди. Ойбек, Танланган асарлар.*

МУФАТТИШ [a. مفتش – назир, назоратчи] *эск. кт.* Тафтиш қилувчи. *Ўзи бўри*

бўлса ҳам, қўй терисини ёпиниб олган Мар-
филон молия муфаттиши.. «Муштум».

МУФИД [а. مفيد — ибратли, насиҳато-
муз; фойдали, нафли] эск. кт. Фойдали,
нафли. *Ҳар бобда бағоят муфид мунозара*
бўлди. Ойбек, Навоий.

МУФТ [ф. مفت — бепул, текин] эск. кт.
Текин, бепул. [Худоёрхон] *Мамлакатни обод*
қилиш баҳонаси билан 1824 йилда Қўқон ко-
сибларини ҳақсиз — муфт ишлатиб, янги рас-
та қурдирди. А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

МУФТА [нем. Muffe] тех. Вал, тишли
ғилдирак, труба ва ш.к. ни бириктириш,
бир-бирига улаш ёки ажратиш учун хизмат
қиладиган қисм ёки мослама. *Шофёр Му-*
каррамнинг юрагига қил сиғмаслигини сезиб,
газ берди, сўнгра муфтани босиб, учинчи
тезликни олди. С. Кароматов, Ҳаёт қандай
якши!

МУФТИ(Й) [а. مفتى — фатво берув-
чи] дин. Мусулмонларда олий лавозимли ру-
ҳоний: шариат қонунларини талқин қилув-
чи, шариат ва ҳуқуқ масалалари юзасидан
ҳукм чиқарувчи, фатво берувчи лавозимли
уламо. *Бошда қози билан амлоқдор бир саф-*
да, уларнинг кетидан раис билан мишаб бир
сафда, улардан кейин туман муфтиси.. ми-
ршаб йиғитлари ясов тортиб келдилар. С. Ай-
ний, Қуллар. Агар мен муфти бўлса эдим,
шу мазмунда бир фатво чиқарар эдим. С.
Айний, Қуллар.

МУФТХҲҲ [ф. مفت خور — текин еювчи]
эск. кт. айн. **текинхўр**. *Ҳар бир диннинг ўзи-*
га яраша муфтхўрлари бордир. «Муштум».

МУХАММАС [а. مخمس — беш бурчак-
ли; бешлик, бешталиқ] 1 эск. айн. **бешбур-**
чак.

2 *ад*. Беш мисрадан тузилган, ўзига хос
қофияланишга эга бир неча банддан иборат
шеърий жанрлардан бири.

Мухаммас қилмоқ (ёки боғламоқ) Би-
рор шоир газалининг ҳар байтига уч мис-
радан қўшиб, мухаммасга айлантирмоқ.
Шоир 1882 йилда кўпгина воқеабанд газал-
лари, насрий латифалари ва Алишер Наво-
ийга боғланган мухаммасларини йиғиб китоб
қилиб, уни «Качкули қаландар» деб номлай-
ди. «ЎТА».

МУХБИР [а. مخبر — хабарчи, хабар
берувчи; айғоқчи] 1 Таҳририят таркибида
журналист сифатида хизмат қилувчи ходим.

2 Бевосита таҳририятда ишламайдиган,
аммо оммавий ахборот воситаларида мун-
тазам ижодий ҳамкорлик қилувчи шахс.
Мажид билан Райҳонов олмослик мухбир-
нинг илгариги ёзган хабарлари оригиналини
кўздан кечирмоқчи бўлишди. М. Жўра, Но-
ширнома.

3 Бирор кимса ёки ташкилот билан ха-
барлашиб, хат ёзишиб турувчи киши. *Ёзув-*
чининг мухбири.

Мухбир аъзо Баъзи мамлакатларда, 2000
йилгача Ўзбекистонда: академияларнинг
умумий мажлисида сайлов йўли билан тас-
диқланадиган, атоқли олим ёки санъат ар-
бобларига бериладиган, академикдан кич-
ик унвон ва шу унвонга эга бўлган киши.

МУХЛИС [а. مخلص — самимий, очиқ-
кўнгил; ихлосманд; садоқатли] 1 Бировга
ихлос қўйган; ихлосманд. *Қутидор келган-*
дан бери бир соат ҳам уйда бекор қолмай,
ҳар кун Юсуфбек ҳожининг мухлисларидан
бирининг уйида меҳмон ва ҳожининг
суҳбатидан мамнун эди. А. Қодирий, Ўтган
кунлар.

2 Бирор нарсага қаттиқ берилган, уни
жуда севувчи; муҳиб. *Шеърят мухлислари.*
Кино мухлислари. Шахмат мухлислари. ■
Меҳмонларнинг спектаклини.. минглаб санъ-
ат мухлислари томоша қилдилар. Газетадан.
Миллионлаб футбол мухлислари томонидан
катта қизиқиш билан кузатишган футбол
бўйича XVIII жаҳон чемпионати баҳслари
ҳам ўз ниҳоясига етди. Газетадан.

3 Мухлис (эркаклар исми).

МУХОЛАФАТ [а. مخالفت — келишмов-
чилик, тескарилашиш; ҳуқуқбузарлик; ито-
ат қилмаслик] Расмий ҳуқумат ва унинг си-
ёсати билан келишмай, бошқача сиёсий
йўл тутиб, амалдаги қонунлар доирасида
фаолият юритиш. *Бу мухолафат.. кўп вақт*
шахснинг бўйнига сиртмоқ солади. А. Қаҳ-
ҳор, Сароб.

МУХОЛИФ [а. مخالف — тескари, қара-
ма-қарши; итоатсиз; душман] кт. Қарама-
қарши фикрда бўлган, қарши чиқувчи,
қарши. *«Ука, биз бир-икки кўйлакни ортиқ*
ийртганмиз, ҳа, бир оз кўрганмиз» дер, мун-
доғроқ мухолифини танг аҳволга солиб қўяр-
ди. Й. Шамшаров, Пахтақайнар.

МУХТАСАР [а. مختصر — қисқартирил-
ган, қисқа] эск. кт. 1 Қисқа, лўнда. *Чин сўз*

— *муътабар, яхши сўз — мухтасар*. Мақол. ■ Бундан бошқа эшонни сўзга тутса, «келаси даромад» нинг қўлдан кетиши эҳтимоли бор, шунга биноан, махдум сўзни мухтасар қилмоқчи бўлди. А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

2 Бирор асарнинг қисқартирилган ва-риант.

МУХТОР [*а. مختار* — сайланган; танлаб олинган; ихтиёри ўзида] 1 Бирор иш қилиш ҳуқуқи бўлган, ихтиёрига бирор иш топширилган. *Мухтор вакил. Мухтор элчи.*

2 эск. *айн. автоном. Мухтор жумҳурият.*

3 Мухтор (эркаклар исми).

МУХТОРИЯТ [*а. مختاریت* — ихтиёри ўзидалик] эск. Конституциявий ҳуқуқда: бирон-бир ҳудуднинг унга конституция йўл қўйган чегараларда давлат ҳокимиятини мустақил амалга ошириш ҳуқуқи.

Қуқон мухторияти 1917 йил 26—27 ноябрда Қўқонда Бутун Туркистон мусулмонларининг фавқулодда 4-қурултойида ташкил топган ва 1918 йил 19 февралгача фаолият кўрсатган, Туркистон минтақасидаги дастлабки демократик ҳукумат.

МУХТОРИЯТЧИ эск. Мухторият тарафдори. *Мухториятчилар деҳқонга ер-сув беришга ожизлик қилардилар.* К. Яшин, Ҳамза.

МУЧА эск. 1 Киши аъзоси. [Қамбар:] *Қани, тортинг чилимни, мучангиз соғ бўлса ҳам, чилим сўришдан бошқа ишга ярамайсиз!* Ойбек, Танланган асарлар.

Тўрт муча Оёқ, қўл, кўз ва қулоқ. *Тўрт мучаси соғ одамга бекорчиликдан ёмон дард йўқ экан.* С. Сиёев, Аваз.

2 *тлш. айн. гап бўлаги қ. бўлак 1. Гапнинг бош мучалари.*

МУЧАЛ 1 Шарқий ва Марказий Осиёда кенг тарқалган, одатда 12 йилни қамраб олувчи ва ҳар бир йили бир ҳайвон (сичқон, сигир, йўлбарс, қуён, балиқ, илон, от, қўй, маймун, товуқ, ит, тўнғиз)нинг номи билан аталадиган ҳамда йил боши 22 мартдан бошланадиган йил ҳисоби.

2 Кишининг шу ҳисобдаги туғилган йили. *Ҳай, Шукур кампир, мучалинғиз тўнғиз бўлиб, сафар ойининг ўн бирида туғилганми-сиз, нима бало, сира эл бўлмайсиз-а?* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

МУЧЧИ *шв. Ўпич, бўса. Молу дунёнг даркор эмас Оққизга, Ўхшатиб бир муччи олсанг бўлади.* «Равшан».

МУШ [*ф. موش* — сичқон] *айн. сичқон йили қ. сичқон 2.*

МУШАК I [*ф. مشك* — сичқонча] *айн. мускул. Собир ака.. оғир меҳнатдан эзилган, қўллари қадоқ, мушаклари чайир бўлиб кетган.* Ж. Шарипов, Хоразм.

МУШАК II [*ф. مشك* — сичқонча] Турли таркибли порох моддалар билан тўлдирилган, ёқилганда осмонга кўтарилиб, хилма-хил, ажиб ранглар ҳосил қилиб портлайдиган снаряд, ракета (сайил ва тантаналарда мушакбозлик учун, ҳарбий ишда эса сигнал бериш ва ёритиш учун ишлатилади). *Осмон қаърига отилиб чиққан қизғиш ва тўқ яшил мушаклар ҳавода бир жом зар бўлиб сочилиб кетди.* О. Ёқубов, Излайман. *Салют ҳам бошланди. Ранго-ранг мушак Ҳисор водийсини қилди чароғон.* Газетадан.

МУШАК III [*ф. امشك*]: **мушак сабзи** Сабзининг йўғон, гўласимон ва учи тўмтоқ тури.

МУШАКБОЗ Мушакбозлик мутахассиси.

МУШАКБОЗЛИК Сайил ва тантаналарда ранг-баранг мушаклар отиш. [Элчи].. *хоқоннинг зиёфатлари, сарой олдида бўлган мушакбозлик, хитой раққосалари тўғрисида ҳикоя қиларди.* М. Осим, Ўтрор. *Кечқурун байрам мушакбозлиги шаҳарни чароғон этди.* Газетадан.

МУШАРРАФ [*а. مشرف* — шараф топган, шарафли; хурматли, муҳтарам; азиз] 1 *кт.* Шарафли, шонли. [Аҳмад Ҳусайн:] *Бу мушарраф, пок мамлакатимизда турли тадбирлар ва ислоҳотлар ила жамият ишларини тартибга солмоғимиз зарур.* Ойбек, Нур қидириб.

2 Шарафга муяссар бўлган, шараф топган. *Она хатнинг мазмунидан, қизининг шунчалик хурматга мушарраф бўлишидан севи-ниб, кўзига ёш олди.* Р. Файзий, Фароғат.

3 Мушарраф (хотин-қизлар исми).

МУШК [*ф. مشك* — қора тусли, хуш исли нарса] Ҳайвон ёки ўсимликларнинг ўткир ҳидли моддаси: ҳайвон мушки баъзи ҳайвонларнинг эркагидаги мушк безларидан ҳосил бўлади (парфюмерия саноатида ишлатилади).

МУШК-АНБАР, **мушқу анбар** Мушқ ва анбар, хушбўй моддалар. *Ойимлар ўтирар ҳайкалин осиб, Мушқу анбар ҳиди ҳар ённи босиб.* «Равшан».

МУШКЕТ [фр. mousquet] 16-асрада ихтиро қилинган, тагликка ўрнатиб отиладиган йирик калибрли пилта милтиқ.

МУШКЕТЁРЛАР [фр. mousquetaires] Мушкетлар билан қуролланган пиёда аскарлар.

МУШКУЛ [а. مشكل – қийин, мужмал; қийинчилик, оғирчилик] сфм. Ҳал қилиниши, ечилиши маҳол бўлган; қийин, оғир. *Мушкул иш. Мушкул вазифа. Мушкул аҳвол.* ■ *Йўлчи ўзи учун мушкул масалани, яъни хўжайин олдига кириб, ундан пул талаб қилишни ўйлади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Биродари азиз, аҳволингиз мушкул, ачинаман, илло кўмаклашининг уддасидан чиқолмайман.* Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

2 *от* Қийин иш, оғир аҳвол, қийинчилик. *Тўламат мўйлов, Шербекнинг мушуқлини бирга тортишаётгандек, ўйга чўмди.* С. Анорбоев, Оқсой. [Навоий:] *Шоҳим, ҳар бир мушуқлини ақл ва совуққонлик ҳал қилади.* Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий.

3 *от* кам қўл. Ишқал чиқарувчи, чатоқчи, чатоқ. [Сафар бўзчи:] *Бирорта мушкул иғво қилдими, закотчининг томоғи тақилладими, қўлтиғимдаги бўзни ёппа олдиқўйди.* А. Қодирий, Мехробдан чаён. [Юсуфбек:] *Ҳой Тўла, ҳушёр бўл! Мени биласан-ку, йигит-яланг ичида гапимни бермай юрган мушуқулман.* Ҳамза, Паранжи сирлари.

МУШКУЛКУШОД [а. + ф. مشکلگشایی – қийинчиликларни ҳал қилиш, бартараф этиш] дин. Кишининг мушуқлини осон қилиш, ишини юргизиб мақсадида қилинадиган дуо ва ирим-сиримлар ва уни ўтказиш йиғини. *..бахтсизликнинг олдини олиш мақсадида.. чиллаёсин, мушуқлушод, биби сешанба ўқитиш – ҳаммаси диний хурофотлардир.* Газетадан. *Мен Қутлуғ кампирникига мушуқлушода бораман, сен уйда қимирламай ўтиргин.* Э. Раимов, Ажаб қишлоқ.

МУШКУЛЛАШМОҚ Мушкул бўлмоқ, қийинлашмоқ, оғирлашмоқ. *Иш мушуқлашди. Вазият мушуқлашди.* ■ *Ҳосилни ёғингарчилик бошлангунча йиғиб-териб олмасак, қора совуқ тушгандан кейин иш янада мушуқлашади.* М. Назаров, Бўз йигит.

МУШКУЛЛИК Мушкул ҳолат, мушкул нарса. *Бу мушуқликдан қутулишининг йўли фақат битта.* Газетадан. *..деҳқонларимиз обҳаво шароити ноқулай келганлиги сабабли*

келиб чиққан мушуқликларни мардонавор енгдилар. Газетадан.

МУШКУЛОТ [а. مشکلات – қийинчиликлар, муаммолар] 1 *кт. айн. мушуқлик.* *Ёрмат катта мушуқлот қаршида қолган одам каби, бошини тебратиб, бир тутам соқолини юла бошлади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Бу оғир мушуқлотдан нажот истаб, қайси бир эшикни тақиллатмасин, ҳеч биридан марҳамат нидоси чиқмади.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

2 *мус.* Мақомнинг биринчи чолғу қисми. *Мушуқлоти «Уфор».*

МУШОИРА [а. مشاعره – шеърый ижоддаги тортишув; шеър айтишиш] 1 Шеърятнинг бир жанри: икки ёки ундан ортиқ шоирнинг бир мавзуда бир-бирининг фикр ва туйғуларини ривожлантирадиган шеър айтишиш мусобақаси. *Ҳиротнинг олим ва шоирларидан маълум бир ғуруҳи бу ерга тўпланар, муҳим асарлар ўқилар, қизғин суҳбатлар, мушоиралар.. бўлиб турарди.* Ойбек, Навоий.

2 Умуман, шеър айтишиш, шу борадаги тортишув, мусобақа. *Студентлар билан ўтказган учрашувимиз мушоирага айланиб кетди.* Н. Сафаров, Оловли излар.

МУШОҲАДА [а. مشاهدہ – кузатиш, кўздан кечириш, кўриш] *кт.* 1 Кузатиш, кўз билан кўриб текшириш. *Канизак аксари йўл бўйидаги ғўзалардан баъзилари шохлаб кетиши тўғрисидаги ўзининг мушоҳадаларини батафсил сўзлаб берди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

2 Фикр юритиш, ўйлаш. *..у эса тинчиб, бус-бутун мутолаа ва мушоҳада дарёсига шўнғийди.* О. Ёқубов, Кўҳна дунё. *Бадий асарни таҳлил этиш, албатта, олимдан кенг мушоҳадани талаб этади.* «Фан ва турмуш».

Мушоҳада қилмоқ (ёки этмоқ) 1) кузатмоқ, кузатишдан ўтказмоқ. *Хатни очар экан, Ҳомиднинг юзида қувонч аралаш бир жиддият мушоҳада этилар эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар; 2) фикр юритмоқ, ўйлаб кўрмоқ. *Биз бу ғазал мусаннифини тутиб.. ғазал зимнидаги сўзларни мушоҳада қилиб кўрмоғимиз мақбулдир.* С. Сиёев, Аваз. *Содир бўлган вазиятни ҳар ким ўзича мушоҳада этарди.* С. Кароматов, Олтин қум.

МУШТ [ф. مشت – муштум, муштум билан уриш; ҳовуч, кафт] 1 Кафт-панжанинг

зарб учун сиқимланган ҳолати; муштум. *Ботирнинг мушти ҳам яроғ.* Мақол. *Қўрққан олдин мушт кўтарар.* Мақол. ■ *Нодирнинг қўллари мушт бўлиб, пай томирлари бўртиб чиқди.* С. Юнусов, Қутилмаган хазина.

2 Муштум зарби. *Тор жойда ош егандан, кенг жойда мушт еган яхши.* Мақол. ■ *Серсоқол, дов аскар билан олишиб, икки мушт билан уни гаранглатди.* Ойбек, Танланган асарлар.

МУШТАК 1 с. т. айн. муштдек. *Осмондаги бўз турғай, Бўламасанг на бўлғай? Муштаккина жонингга Куйламасанг на бўлғай?* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Эски вақтларда бозор тарозидорларининг сотилаётган нарсадан оладиган тарози ҳақи. [*Ортиқ ака:*] *Мен сенинг молингни бойга «таппа-тах» ўлчаб бериб, бир ҳовуч муштдек олишимни биламан.* С. Айний, Қуллар.

МУШТАРАК [а. مشترك — умумий, бирлашган, ўртадаги] кт. Кўпчиликка тааллуқли, ўртадаги, умумий. *Муштарак ер. Муштарак чегара.* ■ *Бизлар мақсадлари умумий, муштарак бўлган қардошлармиз.* Н. Сафаров, Оловли излар. [*Шерназарбой:*] *Биз олий ҳазратнинг қулимиз, унинг хазинасини тўлдирмоқ биз ва сизнинг муштарак вази-фамиздир.* Ж. Шарипов, Хоразм.

МУШТАРАКЛАШМОҚ Муштарак ҳолат касб этмоқ, муштарак бўлмоқ. *Мақсадлар муштараклашди.* ■ *Ёшлик ва уйғонниш даври — баҳор инсоний ҳисларнинг уйғонниши билан муштараклашади.* Газетадан.

МУШТАРАКЛИК Муштарак ҳолат. Бу яхлитлик эстетик идеалнинг муштараклиги тўфайли, методологик принципларнинг умумийлиги тўфайли вужудга келган эди. Газетадан.

МУШТАРИЙ I [а. مشتری — Юпитер] эск. айн. **Юпитер 1.**

МУШТАРИЙ II [а. مشتری — сотиб олувчи, харидор] эск. кт. **1** Харидор, олувчи.

2 айн. **обуначи.** *Муштарий бўлмоқ.* ■ *«Фан ва турмуш» журналининг март ойи сони ҳадемай муштарийлар қўлига тегади.* Газетадан.

МУШТДАЙ, -дек 1 Муштга ўхшаган, катта-кичиклиги, шакли муштча. *Муштдек ҳандалак. Муштдек олма.* ■ *Муштдек кесак олиб, ўрикка отди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

2 кўчма Тирмизак, ёш, кичкина. -*Мен муштдек вақтимдан ҳаммага яхшилик қилиб ўрганганман, — деди Султонмурод.* С. Абдуқаҳҳор, Санамай саккиз дема.

МУШТИПАР Қўлидан бирор иш келмайдиган, ожиз, бечора (аёллар ҳақида). [*Тўлахон:*] *Эй худойим, мен нима қиламан энди? Бир муштипар бўлсам.* Ҳамза, Паранжи сирлари. *Орзу ҳавасингни кўрай, демангмиди муштипар кампир.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

МУШТЛАМОҚ 1 Мушт билан урмоқ. *Бир рус аёл ирғиб сўрига чиқиб, ҳалиги чўққи соқолни, елкасига муштлаб, сўридан итариб туширди.* П. Турсун, Ўқитувчи. -*Айб ўзимда, — деди Нормат кўкрагига муштлаб.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

2 Мушт билан ишлов бермоқ, пишитмоқ. *Зумрад дўппидек хамирни қаттиқ-қаттиқ муштлай бошлади.* С. Сиёев, Отлиқ аёл.

МУШТЛАШ 1 Муштламоқ фл. ҳар н. *Хамир муштлаш.* ■ *Мағрурланиш, кўкракка муштлаш.. кишини хижолат қилиб қўяди.* «Муштум».

2 Мушт солиб уришиш, ёқалашиш, уриш. *Улфатлар орасида низо чиқиб, муштлаш, пичоқбозлик бошланди.* Ҳ. Фулом, Машғал.

МУШТЛАШИШ 1 Муштлашмоқ II фл. ҳар. н.

2 Бир-бири билан мушт солиб уришиш, ёқалашиш.

МУШТЛАШМОҚ I Муштламоқ 2 фл. бирг. н.

МУШТЛАШМОҚ II 1 Мушт солиб уришмоқ, ёқалашмоқ. *Давлатёр Олахўжанинг ўғли Мағмуржон билан муштлашмоқда эди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Бир-бирига ёпишиб, муштга ўхшаб қолмоқ. *Конфетлар муштлашиб қолибди.*

МУШТОҚ [а. مشتاق — жуда-жуда хоҳловчи; интизор бўлувчи, соғинувчи] Зориқиш, сабрсизлик билан кутувчи; эришиш, кўриш ва ш. к. га истаги, иштиёқи кучли. *Она дийдорига муштоқ.* ■ *Тўнғич ўғлининг бахтини кўришга муштоқ онанинг бошидан бир челак сув қуйиб юборилгандай бўлди.* Ҳ. Фулом, Тошкентликлар. *Атрофида унинг латифаларига, қизиқ-қизиқ ҳангомаларига муштоқ бўлган беш-олтита ўсмирлар.* С. Анорбоев, Оқсой.

МУШТОҚЛИК 1 Муштоқ эканлик; интизорлик, зориқишлик. *Муҳаррам уни галаба билан табриклар, унинг тезроқ она шахрига қайтишига кўплар қатори муштоқлигини айтарди. Шухрат, Шинелли йиллар.*

2 Муштоқ ҳолат. *Киши ҳар сафар баҳорни.. муштоқлик билан кутиши табиий. Газетадан. Ҳеч кимни муштоқлик дарди емасин, Мени олиб кетинг ўз диёримга. А. Орипов, Йиллар армони.*

МУШТУК [нем. Mundstück] **1** Папирос найчасининг тамаки тикилмаган, оғизга олинадиган қисми.

2 Сигарет, ўралган махорка тиқиб чекиш учун мўлжалланган найча.

МУШТУМ 1 айн. мушт. *Муштум кўрсатмоқ. Муштум емоқ. ■ Йўлчи.. Қора Аҳмадининг башарасига, кўксига, қорнига тўқмоқдай муштуми билан тўхтовсиз тушира бошлади. Ойбек, Танланган асарлар.*

2 Ўзбек тилида нашр этиладиган ҳажвий журнал номи. «Муштум»нинг навбатдаги сони нашрдан чиқди.

МУШТУМДАЙ -дек айн. муштдай. *..ёқасидан кўкрак суякларни муштумдай бўлиб уриб чиққан чолнинг юзида ҳаёт эмас, ўлим сояси бор эди. М. Исмоилий, Фаргона т.о. [Ота-оналар].. болаларининг келажagini уйлаб, уларни муштумдекларидан меҳнатга ўргатадилар. М. Исмоилий, Одамийлик қиссаси.*

МУШТУМЗЎР тар. 1 Батракларни, камбағал деҳқонларни ҳаддан ортиқ ишлатган мулкдор, бой деҳқон. *Ҳали ернинг кўп қисми муштумзўрлар қўлида эди. Н. Сафаров, Оловли излар.*

2 Зўравон, гушна. *Муштумзўр йигит уни [Содиқни] бир туртди-да, «юр, юр, итвачча, жинни-минни бўлдингми» деб, судрай бошлади. А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

МУШУК Мушуксимонлар оиласига мансуб йиртқич сутэмизувчи.

Бунга мушук ҳам офтобга чиқмайди Бу овора бўлишга арзимаиди. **Ичини мушук таталамоқ (ёки тирнамоқ) қ. ич. Ораларидан қора (ёки ола) мушук ўтди** Ораларидан низо пайдо бўлди, оралари бузилди. *Яна ораларингдан мушук ўтдими, қовоқ-тумшуқларингни осилтириб ўтирибсизлар? К. Яшин, Ҳамза.*

МУШУКСИМОНЛАР Йиртқич сутэмизувчилар туркуми оиласи: катталиги ҳар

хил, боши юмалоқ, думи одатда узун, бармоқларида юрвучи гепард, силовсин, қорақулоқ, тўқай мушуги каби жониворлар.

МУШФИҚ [а. مشفق — шафқатли, раҳмдил, меҳрибон] *кт. Шафқат қилувчи, шафқатли. Унинг сиймосида мушфиқ онадаги болажонликни, жафокашликни, олижанобликни кўрасиз. Э. Охунова, Меҳр чашмаси.*

МУШШАЙМОК айн. шумшаймоқ.

МУЮЛИШ айн. муюш. *Катта кўчанинг муюлишидаги тут тагига етганда, Алимардон бурилиб қаради. Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол. ..йўлқаларни тозалаб бўлгач, муюлишдаги дераза тагига келиб туради. Ў. Умарбеков, Дутор.*

МУЮШ Кўчанинг бурилиш жойи, иморатнинг ташқи бурчаги. *Қашқар дарвозасининг муюшига ҳам етган эди, ташқаридан кимнингдир дарвозани ургани эшитилиб, Азизбекнинг оти.. кетига бурилиб тўхтади. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Фотиҳадан сўнг қорихонанинг айвон муюшига чўнқайиб, болаларнинг ўйинини томоша қилди. А. Қодирий, Меҳробдан чаён.*

МУЯССАР [а. ميسر — осонлик билан юзага чиққан, ҳосил бўлган; муваффақиятли; яхши натижали] **1: муяссар бўлмоқ** 1) қўлга кирмоқ, насиб бўлмоқ. *[Ҳасанали:] Айби йўқ, ўғлим, муҳаббат жуда оз йигитларга муяссар бўладиган юрак жавҳаридир. А. Қодирий, Ўтган кунлар; 2) эришмоқ, муваффақ бўлмоқ. Катта ютуқларга муяссар бўлмоқ. ■ Катта билим даргоҳининг талабаси бўлишдек шарафга муяссар бўлди. Газетадан.*

2 Муяссар (хотин-қизлар исми).

МУҚАДДАМ [а. مقدم — биринчи ўринга қўйилган; олдиндан тўланадиган; олд қисм; йўлбошчи] **1 (б. к. ва ч. к. билан) кўм.** Пайт муносабатини ифодалайди; бурун, илгари, олдин. *Бундан уч йил муқаддам. ■ Ярим соатча муқаддам бўм-бўш турган катта зал одамлар билан лиқ тўла. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.*

2 Муқаддам (хотин-қизлар исми).

МУҚАДДАС [а. مقدس — пок, тоза, азиз; илоҳий; олижаноб] **1 дин.** Диндорлар тасавурида илоҳиёт билан боғлиқ бўлган, азиз, табаррук. *Муқаддас жой. ■ Токча деворига гул равишда туширилган дуо ёки шунинг каби*

муқаддас ʔалималар ёзиглиқ бир қоғоз ёпиштирилган. А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

2 кўчма Шарафли, олижаноб, юксак. Табиатнинг бебаҳо неъматини сувни тоза сақлаш.. ҳар биримизнинг муқаддас бурчимиздир. Газетадан. Шариф Сулаймон халқнинг чин ўғилларидан. Халққа самимий хизматдан кўра юксакроқ, муқаддасроқ нарса йўқ, деб билади у. Ойбек, Нур қидириб. Ҳозир иккиси [Йўлчи билан Гулнор].. қалбларида йилларча сақланган муқаддас орзуларига етишганликларидан, иккиси ҳам маст каби эди. Ойбек, Танланган асарлар.

3 Муқаддас (хотин-қизлар исми).

МУҚАДДИМА [a. مَقْدِمَة — олд қисм; кириш жойи, қисми; нутқ, асарнинг бошланмаси] **1** Адабий-бадий, илмий, мусиқий асарлар ва б. нинг бошланиш қисми; кириш, дебоча. Китобнинг муқаддимаси. Муқаддима бермоқ. ■ Бу хил муқоясага.. Истамбулда нашр этилган Фузүлий девонига ёзилган муқаддимани мисол қилиб кўрсатиши мумкин. «ЎТА».

2 Гап ва нутқда асосий мақсадга кўчишдан олдин айтилган сўзлар, гапнинг даромади. Бўтабой қисқача бир муқаддимадан кейин мажлисни очиб, бинокорлик бригадасининг бошлиғи Тўлаанга сўз берди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. Меҳмон гапнинг муқаддимасини яхшигина бошлаган, энди бирор йўл топиб, асли муддаога ўтиши керак эди. С. Айний, Дохунда.

3 Бирор ишнинг боши, дастлабки босқичи, дебочаси. Кумушнинг эрдан чиққан хабарини Кумушнинг ўзидан ҳам илгари тушунган ва Отабекдан ҳам илгари сезган Ҳомиднинг совчиси бошқа совчиларнинг муқаддимаси эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МУҚАЛЛИД [a. مَقْلَد — тақлидчи] Ўзбек анъанавий театрининг жанри; шу жанр ижрочиси (Муқаллид шаклидаги томошаларда қуш ва ҳайвонларга тақлид қилинган, ҳаётдаги баъзи кишилар хулқ-атвори, қизиқ воқеалар кулгили тарзда акс эттирилган).

МУҚАРРАП [a. مَقْرَر — маълум, белгили, қайд этилган] **1** Вужудга келиши, юз бериши, амалга ошиши аниқ бўлган, шубҳасиз, турган гап. Аҳмад ичида ўзини койиди.. нега шошдинг, ахир шундай жавоб олишинг муқаррар эди-ку. Ф. Мусажонов, Ҳиммат. Иш

шу хилда борса, кайфият шу бўлса, ҳадемай капсанчилардан биронта ҳам яккахўжалик қолмаслиги муқаррар эди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

2 Қарор топган, турғун ҳолга келган; тайинли. Муқаррар тартиб. Муқаррар қилмоқ.

МУҚИМ [a. مَقِيْم — бир ерда истиқомат қилувчи, (доимий) турувчи] **1** Бир ерда доимий турувчи, туб жойли. Фиждувоннинг муқим савдогарларининг дўконлари, саройлари бино бўлган чорсуда савдогарларнинг молларини кўриқлайдиган уч-тўрт нафар қоровул кўзга кўринди. С. Айний, Куллар.

2 Доимо бўладиган, доимий. Ўйлаб қараса, унга [Акбарга] ҳам мавсумий иш эмас, муқим иш зарур экан. Й. Шамшаров, Фурумсаройликлар.

3 Муқим (эркаклар исми).

МУҚОБАЛА [a. مَقَابِلَة — таққослаш, солиштириш; учрашув; қабул қилиш; ўрнини тўлдириш, қоплаш] эск. кт. Қаршилиқ, қарши туриш; жавоб ҳаракати. Отабек бу терс ва кўрс муқобаладан тоқатсизланди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Йигитча Зебидан муқобала кўрмагач, кўлини тортиб олди. Чўлпон, Кеча ва кундуз.

МУҚОБИЛ [a. مَقَابِل — қарши турувчи, қарши, зид; ўрнини алмаштирувчи] **1** Қарши борувчи, қарши турувчи, зид. Муқобил томонлар. ■ Урушни бошлабон, қочди ўзи бўлмай муқобил, кўр, Қочиб билмамки, охир кетди Афғон ичра Қобил кўр. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

2 Қарама-қарши йўналган; қарама-қарши йўналишда. Муқобил юк ташиш.

3 Жавоб бўлувчи, жавобан амалга оширилган. Муқобил даъво. ■ Бунинг учун у буюк ўзбек классик шоири асари тилига хос ўта нозик, чиройли сўз ва ибораларнинг ҳозирги рус тилидаги мос келадиган муқобилларини излаб топишга ҳаракат қилади. «Фан ва турмуш». Мақсадимиз зиммамизга янги муқобил режа қабул қилишдир. Газетадан.

МУҚОВА Китоб, журнал, дафтар ва ш.к. ни яхлит қилиб бириктириб турувчи, ички варақларга нисбатан қалинроқ материалдан ясалувчи сирт қисми. Картон муқова. Чарм муқова. ■ Ботирали ҳисоб дафтарининг кўк муқовасига чизилган суратга тикилиб қолди. Ҳ. Фулом, Машъал. Китобнинг муқоваси

кўрам, китобхон уни қўлга олиши билан баҳридилди очилиб кетади. Газетадан.

МУҚОВАЛАМОҚ Муқова ичига олиб тикмоқ, муқова қилмоқ, муқова билан қопламоқ. *Китоб(ни) муқоваламоқ.* ■ Саидмухтор ўзи доим обуна бўладиган «Фунча» ва «Гулхан» журналларининг ўтган йилги сонларини тўплаб, муқовалаб ўтирарди. С. Абдуқаҳҳор, Икки ўртоқ.

МУҚОВАМАТ [а. مقاومت – қаршилик, қарши хатти-ҳаракат] эск. кт. Қаршилик, монелик, қарши туриш. *Элчилар келди, ҳеч қандай муқовамат кўрсатмасдан, шаҳарни таслим этишни таклиф этишди.* Ойбек, Навоий.

МУҚОВАСОЗ Китоб муқовалайдиган киши, уста.

МУҚОВАСОЗЛИК 1 Китоб муқовалаш иши, касби. *Муқовасозликни ўрганмоқ. Муқовасозлик қилмоқ.*

2 Китоб муқовалайдиган устахона ёки цех. *Муқовасозликда ишламоқ.*

МУҚОВАЧИ айн. муқовасоз.

МУҚОВАЧИЛИК 1 Муқовачи касби, хунари.

2 айн. муқовасозлик **1**, **2**. *Муқовачилик цехи. Муқовачилик қилмоқ.*

МУҚОМ [мақом сўзидан] **1** Рақса мусиқа ритм-усулига мос ҳаракат; мақом. *Муқом қилмоқ.* ■ *Сознинг дилни қитиқловчи шўх оҳангига Лолахон жуда мос муқом билан ўйнар эди.* Ҳ. Нуъмон, Фасллар.

2 Уйғур мумтоз мусиқасининг асосий жанри.

МУҚОЯСА [а. مقايسه – таққослаш; баҳолаш] Қиёс қилиш, солиштириш, чоғиштириш; қиёс. *Муқояса учун мисол олмоқ. Муқояса қилмоқ.* ■ [Обид] *Ҳозир Хатиб домла билан Бердибойнинг ташвиқотларини бир-бирига тўқнаштириб муқояса қилиб ишлайди.* А. Қодирий, Обид кетмон.

МУҒ [ф. مغ] эск. кт. **1** Зардушт динига мансуб киши; оташпараст; оташпарастлар руҳонийси; қоҳин.

2 *кўчма поэт.* Майхона эгаси; майфуруш.

МУҒАМБИР, муғамбир [а. مغامر – таваккалчи, қалтис иш қилувчи ёки معتبر – тушни таъбирловчи] Алдоқчилик билан иш кўрувчи; айёр, қув. *Муғамбир тумшугидан илинар.* Мақол. ■ *Мирзакаримбой илоннинг ёғини ялаган одам эди.. муғамбир, пухта-*

пишиқ.. ҳар ишда эҳтиёткорликни маъқул кўрар эди. Ойбек, Танланган асарлар.

МУҒАМБИРЛИК Муғамбир кишиларга хос иш, хатти-ҳаракат; қувлик. *Дадамат аканинг сўзлашида мижғовликдан, муғамбирликдан, ясамаликдан асар ҳам йўқ эди.* Ф. Мусаждонов, Ҳиммат.

МУҒАМБИРОНА Муғамбирлар каби, муғамбирлик билан. *Жалил «Айта берайин» дегандай, Зиёдахонга муғамбирона жимлайиб қаради.* С. Анорбоев, Оқсой. [Элмурод] *Зокиржон қассобнинг сиёсат ҳақидаги муғамбирона саволларига оқ кўнғил билан жавоб беришга тиришганини эслаб, қизарар эди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

МУҒАМБИРЧИЛИК айн. муғамбирлик. *Бизда сансалорлик, такаббурлик, муғамбирчилик, кибру ҳавога берилиш деган гаплар бўлмайди.* М. Исмоилий, Икки қиз ҳикояси.

МУҒАННИЙ [ф. مغنى – ашулачи, созанда] эск. кт. Нағма чалувчи созанда, нағма билан кўшиқ айтувчи хонанда. *Тўхта-син ака.. Андижоннинг машҳур муғаннийлари билан дўстлашди.* С. Абдулла, Халқ бастакори. *Нозиктағб шоирлар қасидасида, муғаннийлар кўшиғида Найманча таърифланган.* С. Кароматов, Сўнгги бархан.

МУҒОЙИР [а. مغاير – фарқланувчи; турли хил; бир-бирига ўхшамаган] эск. кт. Хилоф, тесқари. *Жавоб тамом ҳақиқатга муғойир ва кишини ҳайратга соларлик бўлди: -Бу кун жўнамоқчи бўлиб турибман, -деди [Отабек].* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МУҲАББАТ [а. محبت – севги, ишқ; боғланиш] **1** Кимсанинг кимсага қалбдан берилиш ҳисси; севги, ишқ. *Муҳаббат чирой танламас, уйқу – ўрин.* Мақол. ■ *Қиз Йўлчини чуқур севар, унинг ёлғиз исмини эшитиш билан юраги тўлқинланар эди.* Бу муҳаббат қизнинг кўнғилига ёз чоғи.. саратон қуёши билан бирга кирган эди. Ойбек, Танланган асарлар. *Ҳаммаси жойида, фақат ўртайди Висолни қўмсаган оташ муҳаббат.* Г. Жўраева, Иқбол.

2 Бировга, бирон нарса ёки ишга берилиш, мойиллик туйғуси, меҳр. *Мусиқага муҳаббат қўймоқ. Санъатга бўлган муҳаббат.* ■ *Полвонларнинг бирига муҳаббат, иккинчисига нафрат билан қараб турган халқ кўзида, унинг ҳаяжонли юзида икки дунё кураши акс этгандек эди.* М. Исмоилий, Фар-

гона т.о. *Отам бўлмасангиз ҳам, мени оталик муҳаббати билан севган содиқ ва меҳрибон кишимсиз, яъни маънавий отам.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 Муҳаббат (хотин-қизлар исми).

МУҲАДДИС [а. محدث — ҳикоячи, ҳам-суҳбат; ҳадис олими, ҳадис айтувчи] Ҳадисларни тўплаш, саралаш ва шарҳлаш билан шуғулланган илоҳиётчи.

МУҲАЙЁ [а. مهتاء — тайёр, тайёрланган] 1 Таппа-тайёр; мавжуд. [Ҳадича:] *Ош тайёр.* Ичкарида дастурхон солиғлиқ, ҳамма нарса муҳайё. Уйғун, Навбаҳор.

Муҳайё қилмоқ (ёки этмоқ) Тайёр ҳолга келтирмоқ. *Чой олиб келинди, кетма-кет таомлар муҳайё қилинди.* «Муштум». ..меҳнат қилишлари ва мароқли дам олишларига ҳамма нарса муҳайё этилган. Газетадан.

2 Муҳайё (хотин-қизлар исми).

МУҲАММАДИЙ дин. Муҳаммад динидаги; мусулмон.

МУҲАНДИС [а. مهندس — инженер, техник; ҳандаса (геометрия) ни яхши билувчи, қурувчи уста] Техниканинг бирор соҳаси бўйича олий маълумотга эга бўлган мутахассис. [Исломуҳжа:] *Жадид мактабларни кўпроқ очиб, дунёвий фанларни ўқитиб.. муҳандис, зиротчи, доктор, техник тайёрлаб чиқаришимиз лозим.* Ж. Шарипов, Хоразм. ..усталарни ҳам, янги бино лойиҳаси устида бош қотираётган муҳандисларни ҳам учратасиз. О. Ҳакимов, Сув келтирган азиз.

МУҲАНДИСЛИК Муҳандис иши, касби. *Аҳмад Дониш ўз замонасининг кўп нодир асарлар ёзган буюк олими.. эканлигини пухта биламан-ку, аммо ўтқир муҳандислиги боисидан унча маълумотим йўқ..* Ж. Абдуллахонов, Тўфон.

МУҲАРРАМ [а. محرم — ман, ҳаром қилинган, тақиқланган; ой номи] 1 Қамария йил ҳисобида биринчи ойнинг арабча номи. *Амир Музаффариддин 1868 йил мартида, яъни мусулмонлар ҳисобича, янги йил кирадиган муҳаррам ойида Туркистон ўлкасини босиб олиш учун Россияга қарши ғазавот эълон қилган эди.* Ш. Тошматов, Эрк қуши.

Муҳаррам ойи айн. муҳаррам 1.

2 Муҳаррам (хотин-қизлар исми).

МУҲАРРИР [а. محرر — озод этувчи; таҳрир қилувчи; ёзувчи] 1 Нашриёт ёки бошқа масъул нашрларда муайян маттни тур-

ли жиҳатдан таҳрир қилиб, босмага тайёрловчи ходим. *Адабий муҳаррир. Техник муҳаррир. Бош муҳаррир. Масъул муҳаррир.*

2 Айрим матбуот органларига раҳбарлик қилувчи шахс. *Кекса ишчи газетанинг муҳарририга қараб: -Нега бунга читтак деб лақаб қўйдиларинг? — деди.* А. Қаҳҳор, Қанотсиз читтак. *Муҳаррир бошлиқ редакциянинг ҳамма ходимлари тўйга бордик.* Ў. Усмонов, Сирли соҳил.

3 эск. Муаллиф, автор. *Мактубнинг муҳаррири.*

МУҲАРРИРИЯТ қ. таҳририят, редакция. *Муҳарририят деворий расмлар репродукцияларини тайёрлаганликлари учун [меъморларга] ўз миннатдорчилигини билдиради.* «Фан ва турмуш».

МУҲАҚҚАҚ [а. محقق — амалга оширилган; шубҳасиз; муқаррар; тўғрилиги исбот этилган, аниқ] эск. кт. Ҳақиқатдан иборат бўлган, ҳақиқатлиги аниқ; чин. *Бу ғамли, бевафо фоний оламни Тарк этмоқ муҳаққақ шоҳу гадога.* Э. Воҳидов.

МУҲИБ [а. محب — севувчи, дўст тутувчи; муҳлис; хуштор] эск. кт. 1 Севувчи, яхши кўрувчи, ишқивоз. *Китоб муҳиб. Шеър муҳиб.* ■ *Мўмин кофир адабиёт муҳибларини ҳангу манг қилиб қўйди.* «Муштум».

2 айн. дўст. *Эй муҳиблар, юрган экандур фароғатда деманг, Соғиниб сизларни тункун, уйқу йўқ бедорман.* Муҳимий.

МУҲИМ [а. مهم — керакли, аҳамиятли; жиддий] Алоҳида аҳамиятга эга бўлган, аҳамият жиҳатдан биринчи даражали. *Муҳим масала. Муҳим иш. Муҳим воқеа.* ■ *Анвар.. атроф ҳокимларидан бу кун келган нома ва аризаларнинг муҳимини аҳамиятсизидан ажратиб, ҳудайчига топшириш учун тайёрлар.. эди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

МУҲИТ 1 [а. محيط — ўраб олган, ихота этган, ихота этилган] 1 Ҳаёт, фаолият кечадиган табиий ёки ижтимоий шароитлар мажмуи. *Географик муҳит. Ижтимоий муҳит.* ■ *Қишлоқ муҳити, ота-онанинг ўта оқкўнглик руҳида берган тарбияси Йигиталининг қон-қонига сингиб кетганди.* Д. Нурий, Осмон устун. *Мактабни битиргач, ҳаммамиз ҳар ёққа тарқашиб кетамиз. Кейин ҳар ким ўз муҳитида ўз иши билан овора бўлиб кетади.* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Касб-хунари, иши, фаолияти ва ш.к. га кўра бир-бири билан боғлиқ бўлган кишилар доираси. *Мен қози домла ва Асад қори каби ҳурматли зотлар муҳтига ўзимни топшириб, дарёдан айрилиб чиққан ариқчадай, халқимдан айрилиб чиқиб, охири қуриб қолишга маҳкум бўлган эканман.* М. Исмоилий, Фаргона т. о. *Табиийки, она учун ҳам ёлғиз фарзанд арзанда эди. Бу муҳит Давронни ҳаволантириб қўйди.* С. Кароматов, Сўнгги бархан.

3 Ҳодиса, жараён ва ш.к. кечадиган моддий шароит. *Ёруғликнинг турли муҳитда турлича синиши.*

МУҲИТ II [a. محيط — океан] 1 эск. айн. океан.

2 Муҳит (эркаklar исми).

МУҲЛАТ [a. مهلت — муддатни чўзиш, вақтинча тўхтатиш] Бирор иш учун тайин қилинган аниқ вақт бўлаги; муддат. *Уч кунлик муҳлат. Муҳлат бермоқ. ■ -Кўчиб кетиш муҳлати ўн кун, — деб бақариб қолди оқсоқол унинг кетидан.* Ж. Шарипов, Хоразм.

МУҲОЖИР [a. مهاجر — ҳижрат қилган, бошқа жойга кўчиб кетган] Ўзи фуқаро бўлиб турган ёки доимий яшаётган мамлакатини ташлаб, бошқа давлатга доимий яшаш учун жўнаб кетувчи киши. *Сиёсий муҳожир. ■ Аҳмад Ҳусайн шаҳар сиртида муҳожирлар.. орасида тинчлик ҳақида муҳим, жиддий тортишувлар билан баҳсни битиргандан сўнг, ҳорғин, ўйчан қайтар эди.* Ойбек, Нур қидириб.

МУҲОЖИРЛИК Муҳожирга хос ҳаёт, шарт-шароит. *Муҳожирликда яшашга мажбур бўлган ёш бухороликларга келганда шуни айтиш керакки..* Газетадан.

МУҲОКАМА [a. محاکمه — судлашиш, даъволашиш; ҳукм қилиш] 1 Бирор хулосага келиш учун кўпчиликнинг фикрини олиш, фикрлашиш, ҳар томонлама ўйлашиш. *Масалани муҳокамага қўймоқ. Аризани муҳокама қилиш. ■ Иброҳимов қаерга бормасин, шундан гап очилиб, ҳар ким ўз фикр-мулоҳазасини айтар, Ўрмонжон айтмоқчи, масалани бутун халқ муҳокама қилар эди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

2 Фикр юритиш, мулоҳаза; фикр. *Муҳокамаси йўқ одам. Муҳокама билан иш қилмоқ. ■ -Баъзи енгил муҳокамаларинг онангникдан қолишмайди, Отабек! — деди*

[ҳожи]. А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Бундай ишга бениҳоят уқув, чапдастлик, хўш, яна муҳокама ва моҳирлик керак.* Ойбек, Танланган асарлар.

МУҲОКАМА ҚИЛМОҚ (ёки этмоқ) 1) муҳокама ўтказмоқ. *..қўриқ очиш масаласи муҳокама қилинганидаёқ ҳаммани бўрон билан қўрқитмоқчи бўлган эди.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. *«Журналист» саҳифаларида адабий жанрлар, услуб, тил, касб этикаси масалалари ҳар томонлама муҳокама этилмоқда.* Газетадан; 2) муҳокама, фикр юритмоқ; ўйламоқ. *Худди Элмуроддек Зебо ҳам уйига қайтиб, ўз хатти-ҳаракатини, Элмурод билан қилган суҳбатини муҳокама қиларди.* Шуҳрат, Шинелли йиллар. *Анвар, кечаги кунларда ҳиссиётга қаттиқ берилиб, китоб сўратиш оқибатини яхши муҳокама этмаганидан пушаймон эди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

МУҲОКАМАЛИ Муҳокама билан, ўйлаб иш юритадиган (қ. муҳокама 2). *Ўттизда киши муҳокамали бўлиб, қони совинқираб қолади.* Шуҳрат, Жаннат қидирганлар. *Йўлдош ҳам Элмурод каби билимли, муҳокамали, “Кўкламги заҳмат — қишки роҳат”, деб узоқни кўзларди.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

МУҲОРАБА [a. محاربه — уруш, жанг] эск. кт. Уруш, жанг. *Биринчи жаҳон муҳорабаси. ■ [Абдишукур] Бўлиб ўтган «Болқон муҳорабаси»ни тилга оларкан, уруш воқеаларини тинглашни яхши кўрган Мирзакаримбой дарров унинг сўзини кесди: —Қайси қирон билан урушди? Ойбек, Танланган асарлар.*

МУҲОСАРА [a. محاصره — қамал, ўраб олиш] эск. кт. Қамал, қуршов; блокада. *Ҳануз Тошкент Кўқон сипоҳлари томонидан муҳосара ҳолатида эканлиги тўғрисида хабарлар келиб турмоқда эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МУҲОФАЗА [a. محافظه — сақлаш; ҳимоя қилиш] кт. 1 Ҳимоя қилиш, қўриқлаш, ҳимоя. *Кейинги пайтларда биз атроф муҳит муҳофазаси ҳақида кўп гапирадиган бўлдик. Бу табиий.* Газетадан. *Табиий, бу муҳофаза кўрғони. Атрофини ўраган девордан ўқ отиш учун шинаклар қўйилган.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.

Муҳофаза қилмоқ (ёки этмоқ) Ҳимоя қилмоқ; қўриқламоқ, ҳимояламоқ. *Атроф*

муҳит ва табиий бойликларни муҳофаза қилиш жуда муҳим масала. «Фан ва турмуш». Табиатни муҳофаза этиш, жумладан, ҳайвонот дунёсини сақлаш ва ундан оқилона фойдаланиш ҳозирги даврда муҳим аҳамиятга эга. Газетадан.

2 Эсда сақлаш қобиляти; хотира. [Мавлон] Эшитганини сира эсдан чиқармайдиган зеҳн-фаросатли, муҳофазаси бақувват йигит. А. Ҳақимов, Илон изидан.

МУҲОФАЗАКОР [a.+ф. محافظه‌کار – консерватор; эскилик тарафдори] эск. Мутаассиб, консерватор. Баъзи муҳофазакор колхозчилар бир неча кун.. бу қарорни мияларига сиғдиролмай юрадидилар. А. Қодирий. Обид кетмон. -Ростдан ҳам муҳофазакор бўлиб кетяписизми, Ҳошимжон? ..давлат манфаатини кўзлаган кишиларнинг боши нега галва остида қолар экан? Ж. Абдуллахонов, Тўфон.

МУҲОФАЗАКОРЛИК эск. Мутаассиблик, консерваторлик, консерватизм.

МУҲОФАЗАТ [a. محافظت – сақлаш, ҳимоя] кам кўлл. айн. муҳофаза. Эшикдан икки қуролли йигит муҳофазатида Отабек ва Мирзакарим қутидор кўриниб, бекка қуллуқ қилдилар. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МУҲОФИЗ [a. محافظ – сақловчи, муҳофаза қилувчи] кт. Муҳофаза, ҳимоя қилувчи, ҳимоячи, кўриқчи. Урданинг гиштин, кунгурадор кўрғонлари ости билан жазойирий қилич тақинган махсус муҳофиз йигитлар айлланиб, бегона кишини кўрғон яқинига ўрлатмас.. эдилар. А. Қодирий, Мехробдан чаён.

МУҲР [a. مهر – муҳр; тамға; шуларнинг изи] 1 Юридик ёки жисмоний шахснинг номи тўлиқ ёзилган матннинг (матн ва расмнинг) қабарик ёки ботик тасвири бўлган босма шакл (асбоб) (Қоғоз, сургуч, мум ва б. материалларга нусха тушириш учун хизмат қилади). Мана, нома тайёр. Фақат муҳрингизни боссангиз бас. Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий. -Мулла Шарофиддиннинг муҳри бор бу васиқаларда. Муллажон қозининг муҳри бор! – деди [кампир] васиқаларни титкилаб. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

2 Тамға; герб. Бир ерда учта пул ётипти: иккитаси сийқа-сийқа бўлиб кетган, биттасининг муҳри йўқ. «Эртақлар».

МУҲРА [ф. مهره – юмалоқ нарса; мунчоқ] Болта, теша, кетмон каби асбобларнинг тигга қарама-қарши томони, орқа қисми. Онда-сонда учраган катта кесакларни кетмоннинг муҳраси билан бир ур-да, кетавер! А. Қодирий, Обид кетмон. Аланглаб ўрнимдан туришим билан домланинг қўлидаги тескари ушланган болтанинг муҳраси елкамга келиб тушди. Ғ. Фулом, Шум бола.

МУҲРДОР тар. Хон, амирлар саройида муҳр сақловчи амалдор. Мактубни хон оталиққа, оталиқ муҳрдорга беради. У. Исмоилий, Сайланма.

МУҲРКАН [a.+ф. مهره – муҳр ўювчи, муҳрга ўйиб нақш ясовчи] Муҳр(лар) ясовчи ўймакор уста. Ябон билан Худойберган муҳркан ҳам шу тарзда яшаб ишлаган. Газетадан.

МУҲРКАНЛИК Муҳр ясаш, муҳрга ўйиб нақш солиш иши; муҳркан касби. Комилжон мадраса илмларидан ташқари, шоирлик, бастакорлик, хонандалик ва, албатта, отамерос касб – хаттотлик, муҳрканлик, ўймакорликка ҳам қизиққан истеъдод эгаси эди. Газетадан.

МУҲРЛАМОҚ 1 Муҳр босмоқ, муҳр билан тасдиқламоқ. Турсунали Исроиловга эртасигаёқ бош инспектор-ревизор деган лавозим муҳрлаб берилди. «Муштум».

2 Фойдаланиш, очишни тақиқловчи белги (муҳр) қўймоқ. Бўлди, ишимиз тамом, муҳрланг хонани, лозим бўлса, яна очармиз. Ойбек, Нур қидириб.

3 кўчма Ўлмас, йўқ бўлмас қилиб олмақ. Ҳар бир кўрган нарсасини кўнглига муҳрлаб олмоқчи бўлгандек синчиклаб кузатарди. Шухрат, Шинелли йиллар.

Оғизни (ёки тилни) муҳрламоқ Мутлақо гапиртирмай, оғиз очирмай қўймоқ, гапирмайдиган қилиб қўймоқ. Гулнорнинг заҳарланганини Мирзакаримбой ва ўғиллари қатъиян рад қилиб, маъсума қурбоннинг ота-оналарининг тилларини дўқ-тахдид билан муҳрлашга тиришдилар. Ойбек, Танланган асарлар.

МУҲРЛИ Муҳр босилган; тамғали. У [Султонмурод] қўлида бир парча муҳрли қоғоз билан.. хушнуд бўлиб чиқди. Ш. Тошматов, Эрк қуши.

МУҲРОНА тар. Муҳр босувчи амалдорга бериладиган пул, муҳр ҳақи. Сотувчи ва олувчи ўзаро келишганларидан кейин.. қози-

хонага бориб, васиқа қилиб, қозикалонга тегишли муҳронани бериб, муҳр бостирганлар. С. Айний, Эсдаликлар.

МУХТАРАМ [а. محترم — ҳурматли, қадрли, азиз] 1 Ҳурмат ва эҳтиромга сазовор, ҳурмат, қадр қилинувчи; ҳурматли. *Муҳтарам ўқитувчилар. Муҳтарам ўртоқ.* ■ *Сенга чексиз шараф бўлсин умрбод, Муҳтарам, азизим, муаллим, устод.* Х. Расул.

2 Муҳтарам (хотин-қизлар исми).

МУХТАСИБ [а. محتسب — тарози ва ўлчовлар нозири] *тар.* Урта аср мусулмон давлатларида дин ва жамоат тартибини сақловчи, диний урф-одатлар, амалларга риоя қилинишини назорат этувчи амалдор. *Дарвозада уларга қўлида қамчи тутган, икки ёнида икки мулозим эргаширган муҳтасиб учради.* С. Сиёев, Ёруғлик.

МУХТАШАМ [а. محتشم — муҳтарам, ҳурматли; ҳашаматли] *кт.* 1 Ҳашамат билан ишланган, ҳашамат берилган, улуғвор ва серҳашам. *Хотин.. ўрданинг улуғ, муҳташам дарвозасига яқинлашгандан кейин ўндаги айри йўлга бурилди.* А. Қодирӣ, Меҳробдан чаён.

2 кўчма Улуғвор. *Балки бахт дегани мана шу ҳолдир, Балки шу муҳташам толе, иқболдир.* А. Орипов.

МУХТОЖ [а. محتاج — эҳтиёжи бор; ҳожатманд] 1 Бирор нарсага эҳтиёжи, зарурати бўлган; зарурат, талаб сезувчи. [Отабек] *Отда келган бўлса ҳам, куннинг иссиқлигидан бир пиёла чойга муҳтож эди.* А. Қодирӣ, Ўтган кунлар. Қизим, сенинг ёрдмингга муҳтожман. Ҳа, умидим катта. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. *Жиноятни пулга муҳтож одам эмас, пулни қаерга қўйишни билмаган одам қилади.* Газетадан.

2 Бечораҳол, қашшоқ, ҳожатманд. *Золим бойлар мазах қилиб куларди. Раҳми келмай муҳтожларнинг ёшига. Эргаш Жуманбулбул ўғли. Биз ўша вақтда муҳтож бўлган бева-бечораларни йиғиб, ош бериш мақсадида бир бостирма солдик.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

МУХТОЖЛИК 1 Муҳтож эканлик. *Хонзода бегим укасининг ўзи чиндан ҳам ёрдамга муҳтожлигини.. сезди-ю, кўзини тез артди.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

2 Эҳтиёж, талаб. *Уша вақтда адабий кадрларга муҳтожлигимиз ҳар кун, ҳар соатда кўриниб турарди.* Н. Сафаров, Оловли излар.

3 Моддий қийинчиликдаги ҳаёт; бечорачилик. *Муҳтожлик тортмоқ. Муҳтожликда яшамок.* ■ *Анвар Мурад Покистон ҳукумати, давлат ишлари устида тўхталиб, фалокатларимиз кўп, айниқса, халқимиз қашшоқлик, муҳтожлик чангалида, деди.* Ойбек. Нур қидириб.

МЭР [фр. mairе < majор — катта, бош; бошлиқ] Муниципалитет бошлиғи, маҳаллий ҳокимият бошқарувчиси; шаҳар ҳокими.

МҮЙ [ф. موی — соч толаси, тук; юнг] Инсон ва ҳайвон терисидан ўсиб чиққан, шох моддасидан иборат бўлган тук, қил. *Каримберди мүй босган бурун катакларидан бурқситиб тутун қайтарди.* Э. Усмонов, Ёлқин. *Кўзларига ишонмагандек яна ўқиб, баданидаги ҳар бир мүйи тик бўлди.* М. Осим, Карвон йўлларида.

Бир мүйи (ҳам) қимирламади Эътибор бермади, парвосига ҳам келтирмади. *Унинг [Уйўғлоннинг] бу сўзини эшитган Амир Темурнинг бир мүйи ҳам қимирламади.* Х. Даврон, Амир Темур ўғлининг ўлими.

МҮЙЛАБ [ф. مویلاب — лабнинг туки, лаб устидаги тук] Мўйлов, мурт. *-Иншолло! — деди энди мўйлаби сабза урган Шодмонбек кексаларга ўхшаб.* Мирмуҳсин, Меъмор.

МҮЙЛОВ [ф. مویلاب] 1 Юқори лабнинг устини қоплаган мўйлар, мурт. *Абдишукур.. қисқа мўйловининг икки учини ингичка бураб, бурнининг катакларига еткизган.. ўттиз беш ёшли ориққина киши.* Ойбек, Танланган асарлар.

Мўйлов қилмоқ Мўйлов ҳаракати билан ишора бермоқ. *-Мана энди ўзингиз келиб қолдингиз, унча-мунча камомадим бор, бир мўйлов қилиб юборсангиз, — деди Раҳмон Холматов раисга.* Н. Сафаров, Узоқ давом этмасин-да. *Буни кўрган Мастонов «ўтирабер» деган маънода мўйлов қилиб қўйди.* «Муштум».

2 с.т. Мўйлов қўйган, мўйлови бор (шахс). *Уртада чордана қуриб ўтирган мўйлов — Рўзи полван.* Т. Мурад, Қўшиқ. *-Ҳа-я, — деди Тўқсонов, ҳамон деразадан мўралаган ҳолда ва яна сўради: — Ҳалиги мўйловингиз кўринмай қолди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

3 Баъзи ҳайвонларнинг устки лаби икки чеккасидан ўсиб чиққан, сезиш учун хизмат қиладиган мўйлари. *Мушук мўйлови.*

4 Баъзи ҳашаротларнинг бошидаги ҳид билиш ва сезиш қобилиятига эга бўлган туклари. *Чумоли мўйлови.*

МЎЙЛОВДОР Узун ёки қалин мўйлови бўлган. *Соқчи мўйловдор, девдек гавдали, бадбашара бир йигит экан.* Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

МЎЙЛОВЛИ Мўйлови бор, мўйлов қўйган. *Тушга яқин мўйловли бир йигит Зайнабни қақриб, ичкарига олиб кириб кетди.* Мирмуҳсин, Чодрали аёл.

МЎЙНА [ф. *مويينه* — тукка, жунга алоқдор; жундан, жунли теридан қилинган] Баъзи ҳайвонлар (мас., сувсар, тулки, ондатра ва б.)нинг кийим-кечакка ишлатиладиган жунли териси. *Тулки мўйнаси.* ■ *Саркардаларнинг бош кийимлари савсар мўйнасидан бўлиб, погонлари олтин эди.* С. Айний, Эсдаликлар.

МЎЙНАДЎЗ [ф. *مويينه دوز* — мўйнали кийим тикувчи] Мўйнадан кийим тикувчи уста. *Улгуржи, чакана савдогарлар, атторлар, баззожлар, мўйнадўзлар карвон келиб тушган саройлар атрофида уймалашиб қолдилар.* М. Осим, Ўтрор.

МЎЙНАЧИЛИК Чорвачиликнинг мўйнали ҳайвонлар ва мўйна етиштириш билан шуғулланувчи соҳаси.

МЎЙСАФИД [ф. *موي سفيد* — оппоқ соч] 1 Соч-соқоли оқарган, мўйлари оқарган. *Мўйсафид одам.* ■ *Ҳақорат қилинган мўйсафид бошларини солиштириб қайтиб кетди.* М. Исмоилий, Фаргона т. о. *Кўрина бошлади бошда оқ туклар, Мўйсафид исмини таший бошладим.* Ф. Фулом.

2 Кекса, чол. *Кўпчилик йигирма билан қирқ орасидаги йигитлар бўлиб, орада учтўртта қирқ-эллик ёшлилар, ҳатто олтимишга яқинлашган бир мўйсафид ҳам кўринди.* А. Қодирӣ, Обид кетмон.

3 с. т. Арақ. *Остонақул биринчи қадаҳни «Мирзакарим ошнасининг саломатлигига» ичди. Кейинги қадаҳни «бу-ку мўйсафид, сен учун заҳар ичишга тайёрман!» деб кўтарди.* С. Абдуқаҳҳор, Санамай саккиз дема.

МЎЙЧИНАК [ф. *موي چين* — соч терувчи, қирқувчи, олувчи] Қош, тукларни териш учун ишлатиладиган кичкина қисқич. *Карвонбоши сартарошига буюриб, кўзи олдидан буларнинг [қулларнинг] сочларини таратди, қайчи билан тартибга солдирди,*

мўйчинак билан қошларини тердирди. С. Айний, Қуллар.

МЎЙЧИНАК тишламаган Турмуш аччиқ-чучугини тотмаган, тажриба кўрмаган; ёш, гўдак, гўр.

МЎЙҚАЛАМ [мўй + қалам] Рангтасвир ва графикада, шунингдек, каллиграфияда бўёқни мато, қоғоз ва б. асосга суртишда ишлатиладиган асбоб (рассомнинг асосий иш қуроли: ҳайвонларнинг жунидан юмалоқ, ясси, ўткир учли қилиб тайёрланади); қилқалам. *Муваффақиятдан руҳланган ижодкор ўз меҳнати, орзу-хаёллари билан яшаётган содда ва бегубор инсонлар образини яратиб, қаламини чархлаганидан кейингина мўйқалам орқали буюк инсонлар сиймосини яратишга бел боғлади.* Газетадан.

МЎККИ *шв.* Хом теридан тикиладиган кўнжи калта оёқ кийими. - *Оёғим мўккиннинг ичиди музлаб қолибди, — деди чол.* О. Хусанов, Кўшиқчининг тақдири. *Унинг оёғидаги ихчам мўккиси тошдан тошга энгил ўтиб боради.* П. Қодиров, Юлдузли туллар.

МЎЛ 1 Етарли даражада кўп; сероб. *Мўл ҳосил.* ■ *Дарахтлар пакана, меваси мўл ва йирик.* Ойбек, Танланган асарлар. *Деҳқон осмонга қараб, яхши ҳаводан қувонса, ерга қараб, мўл маҳсулидан суюнади.* М. Исмоилий, Фаргона т. о. *..атрофдаги далалар тоза, озуқа мўл.* С. Нуров, Карвон.

2 (ч. к. билан) Ортиқ, зиёд, кўп. [Мирзакаримбой:] *Бу ер чакалак эди. Утган йил ҳаммасини кесиб олдик.. Ёни-вери билан қўшилиб, бир танобдан мўл ер қўлга кирди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Бахтимизга бир бурчакда, эски охурнинг ёнидаги қозиқда бир қулочдан мўлроқ арқон боғланиб ётар эди.* Ф. Фулом, Шум бола.

3 кам қўлл. Тўкин, бекаму кўст, фаровон. *Давлатимиз мўл бўлар, Омборлар донга тўлар. Пахтамиз тўлиб ошар, Ҳосил дарёдек тошар.* Қ. Муҳаммадий. *Меҳмон учун обрўйим, Усиз ўтмайди тўйим. Мўлдир рўзгорим — уйим, Сурайлик даврон, палов.* «Муштум».

МЎЛАЙМОҚ *айн.* мўлтаймоқ. У [Шодимат] чағир кўзлари мўлтайиб, амакисига қаради. А. Муҳиддин, Ҳаля.

МЎЛДИРАМОҚ қ. мўлтирамоқ. *Сурайё настда аллақандай меҳр билан мўлдираб турган қозоқ хотин ва унинг ўғилчасига мин-*

натдорчилик билан қўл силтади. У. Назаров, Одамлар.

МЎЛЖАЛ 1 Олдиндан кўзлаб, ўйлаб қўйилган иш, нарса; режа. Бу йилги мўлжал — гектаридан 45 центнердан. ■ Равшанининг мўлжалли — бир кеча тунаш, тонг отмай Зубайда билан хайрлашади. «Ёшлик». Ҳозир ҳам ҳавонинг авзойи бузилди-ю, мўлжалдаги ишини тугатолмай, диққати ошди. С. Кароматов, Олтин кум.

2 Чама, тахмин. Латофатнинг мўлжаллида Шаҳоб бугун командировкадан қайтган бўлиши керак эди. Л. Тожиева, Меҳрим сизга, одамлар. Мўлжалимда Халачга кечга яқин кириб борсак эҳтимол. Мирмуҳсин, Меъморо.

3 Нишонга олинган ёки олинадиган нарса; нишон, қора. Мўлжалга урмоқ. ■ Пулемёт оғзидан тинимсиз учиб бораётган ўқлар тўппа-тўғри мўлжалга бориб тегар.. қалин шохларни сандириб ўтарди. А. Раҳмат, Элик бир баҳодир.

Мўлжал қилмоқ айн. мўлжалламоқ. Тошпўлатов бу масалани эртадан қолдирмай узил-кесил ҳал қилиш ва шу ҳафта ичида ўқишни бошлаб юборишни мўлжал қилиб қўйди. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди. **Мўлжалга олмоқ 1)** эришиш, ўзиники қилишни режалаштирмоқ, ўйламоқ. Мўлжалга олиб, тайёрлаб қўйилган ер бор эди, қўлдан кетди. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди. Мени аросатда қолдириш пайидамикан ё? Ижроком раислигини мўлжалга олаётган бўлса-чи? Ж. Абдуллахонов, Хонадон; **2)** уриш, отиш қуролини мўлжалга тўғриламоқ (қ. мўлжал **3**). Қўлтойнинг чап қўли билан мўлжалга олиб, боши аралаш бир зарб уришидан ҳам ўзини йўқотмади. А. Мухтор, Бўронларда бордек ҳаловат. То у қўлтиқ-таёққа суяниб, мўлжалга олгунча, ўрдак учиб кетар, қуён унига етиб бўларди. С. Аҳмад, Уфқ.

МЎЛЖАЛЛАМОҚ 1 Олдиндан ўйлаб, кўзлаб қўймоқ, белгиламоқ, режалаштирмоқ. Бир йилнинг ичида Эҳсон мўлжаллаганидан зиёда билимга эга бўлади. А. Қаҳҳор, Сароб. Аваз кўндан бери.. бу забун, меҳнаткаш тўда хусусида бир шъер ёзишни мўлжаллаб қўйган эди. С. Сиёев, Ёруғлик.

2 Бирор мақсад учун кўзламоқ, мувофиқ топмоқ, белгиламоқ. [Содиқ] Ўзини.. яшириш

учун қўтидорнинг йўлагини мўлжаллаган эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Директор.. биринчи навбатда бу йил уруғ экиладиган ерларни мўлжаллаши керак эди. «Ўзбекистон кўриқлари». Маҳоллиқнинг бувисини сизга мўлжаллаб қўювдик, бу ҳам вафот топибди-да. Ҳамза, Майсаранинг иши.

3 Чамаламоқ, тахмин қилмоқ. Боғнинг саҳнини Салим уч ярим таноб, Фазлиддин уч таноб мўлжаллади. Ойбек, Танланган асарлар.

4 Нишонга олмоқ, пойламоқ. Оқилхонтўра Бўтабойни мўлжаллаб отган ўқ Тилабувага теккан экан. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. ..Аҳмад танбал бўйинини мўлжаллаб урган қилич Бобурнинг ёй-ўқлари солинган садоғига тегиб, уни шартта кесиб тушди. П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

МЎЛЖАЛЛИ Олдиндан мўлжаллаб қўйилган; белгили, ўлчовли. Мўлжалли вақт. ■ Барча ҳозир мўлжалли чопиқни битириб олишдан бошқа нарсани ўйламайди. А. Қодирий, Обид кетмон.

МЎЛ-КЎЛ Жуда мўл, сероб, тўкин. Мамлакатимизда қишлоқ хўжалик маҳсулотлари мўл-кўл. Меҳнаткашларни озиқ-овқат билан мўл-кўл таъминламоқ. ■ Бир неча кун булутланиб турган ҳаво яна очилиб кетди. Қуёш ўз ҳаётбахш нурларини тағин мўл-кўл соча бошлади. А. Ҳайитметов, Пўлат бармоқлар.

МЎЛ-КЎЛЧИЛИК Мўл-кўл ҳолат, мўл-кўл таъминланган ҳолат, шароит. Янги ерлар очишда, уларни мўл-кўлчилик масканларига айлантиришда чўлқуварларимиз кўрсатган қаҳрамонликлар кўз олдимиздан бир-бир ўтади. Ш. Рашидов, Янги ер ҳақида сўз. Меъморо хаёлида ҳамма ёқ гулистон, ҳамма одамлар бир-бирига меҳрибон, ҳамма ерда мўл-кўлчилик бўлиб туюлади. Мирмуҳсин, Меъморо.

МЎЛЛАМОҚ кам қўлл. Кўпайтирмоқ, кўп қилмоқ. Пули кўп деб энасини галланлар.. Давлатимни, ҳар нарсамни мўлланглар. Пўлкан, Ҳасан батрак.

МЎЛЛИК Мўл миқдорга эгалик; кўплик. Дарахтлар меванинг мўллигидан ҳар томонга эгилар. Ойбек, Навоий.

МЎЛОҚ с. т. 1 Чўлоқ, ногирон. Мўлоқ одам. ■ Бир қўли мўлоқ бўлгани учун, уни ҳарбий хизматга олишмади. С. Аҳмад, Уфқ.

..қаерга борсам, «Келинг-келинг, мулла Қамбар!» ..«чўлоқ Қамбар, мўлоқ Қамбар!». Ойбек, Танланган асарлар.

2 Бирор ери учган, синиқ. *Мўлоқ ошиқ.*

МЎЛТАЙМОҚ 1 Аянчли қарамоқ, кўзни жавдиратиб, маъюсланиб, эзилиб қарамоқ; жавдирамоқ. *У [Раҳим] атрофига безовта аланглаб, кимнидир ахтарди. Лоп этиб кўзи бир чеккада мўлтайиб турган «Митти»га тушиди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.*

2 Эътиборсиз, хаёл паришонлик билан қарамоқ. *Шу чоққача мўлтайиб, хаёл ичида шўнғиб ўтирган Кумушбиби бир сесканди-да, қўшиқчи қизларга қаради. А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

МЎЛТИЛЛАМОҚ айн. *мўлтаймоқ.* -Ана ўша материалларни, ҳалигидек катта бошини кичкина қилиб, сизга мўлтиллаб турган заказчиларга кўрсатинг, ўртоқ Қўшоқов, — деди Муродов. Б. Раҳмонов, Юрак сирлари.

МЎЛТИРАМОҚ айн. *мўлтаймоқ 1.* Вали ака Хадича бувининг юм-юм ёш оқиб тушаётган юзига мўлтираб туриб: -Хафа бўлманг, онаси, — деди. М. Исмоилий, Фаргона т.о.

МЎЛТ-МЎЛТ тақл. с. Кўзда ёшнинг тўлиб-тўкилиб турган ҳолатини билдиради. ..қуллик билан озодлик ўртасидаги тафовутни тўла ҳис қилиб, кўзларидан мўлт-мўлт ёш оқизмай қолмас эди. П. Турсун, Ўқитувчи. *Ҳаёт ичидан отилиб чиққан хўрликка чидай олмай, йиғидан мўлт-мўлт тўкилатган кўз ёшларидан ўзини тиеълмай фиғон қилди. М. Исмоилий, Фаргона т.о.*

МЎЛТОНИ [Покистондаги Мўлтон шаҳри номидан] **1** эск. айн. *лўли.* Авлодаждоди фол очиб, фирибгарлик билан кун кўриб келган мўлтони колхоз ишига бўйин берармиди. Н. Сафаров, Катта карвон йўлда.

2 кўча Фирибгар, муттаҳам. *Дунё ҳаром, деб туриб, дунё йиққан мўлтониларда самимият нима қилсин! С. Анорбоев, Оқсой.*

МЎЛТОНИЛИК Мўлтониға хос хаттиҳаракат, иш (қ. *мўлтони 2*). *Оз бўлса ҳам пешона терим билан топаман, суқтойлик, мўлтониликка сира юрмайман. Ойбек, Танланган асарлар.*

МЎЛЧИЛИК Маишат, турмуш учун зарур бўлган нарсаларнинг мўллиги; тўкинчилик, фаровонлик. *Мўлчиликка эришмоқ. Меҳнат — мўлчилик гарови. Мақол. ■ Мам-*

лакатнинг ёруғ юзи, ҳуснидир пахта, Мўлчиликдан нишон бордир ҳар бир дарахтда. Ф. Фулом.

МЎМАЙ 1 Яхлит ва салмоқли (пул ва даромад ҳақида). *Омборда ғалламиз, кассада мўмайгина пулимиз ҳам бор. С. Аҳмад, Қадрдон далалар. Бухорода машинани мўл ҳосил, арзон пахта, мўмай даромад манба деб тушунадиган бўлиб қолишиди. Т. Салимов, Машинаға ихлос қўйиб.*

2 Осонлик билан, бемеҳнат топилган; бебилиска. *Маишатпараст одамға мўмай-мўмай пул бўлмаса қийин-да. М. Иброҳимов, Эгасиға тегмаган мактуб.*

МЎМАТАЛОҚ Шикастланиш натижасида тери ва шиллиқ парданинг кўкариши.

МЎМИН [а. مؤمن — эътиқод қилувчи] **1** дин. Оллоҳнинг борлигиға иқрор бўлган, имон келтирган киши; мусулмон. [Сафар бўзчи] *Шу каъбатуллонинг ичида ўтириб, ёлғон гапирган одам мусулмон эмас, кишининг қасамиға ишонмаган ҳам етти мазҳабда мўмин эмас. А. Қодирий, Мехробдан чаён.*

2 кўча Ювош, беозор, мулойим. *Мўмин одам. ■ Муҳаррам кўчада соддагина, мўмингина кўринган бу қизнинг шунчалик шўхликлари.. борлигини ўзи кўрмай, биров айтганда, асло ишонмасди. Шухрат, Шинелли йиллар.*

3 Мўмин (эркаклар исми).

МЎМИН-ҚОБИЛ Сўзға кирадиган ва ювош; беозор. *Биласан-ку, Фанижон акам мўмин-қобил, меҳнаткаш, зехни баланд.. йигит эди. Ойбек, Улуғ йўл. Хуллас.. ёш, мўмин-қобил бир ёрдамчи керак эди. Х. Султонов, Онамнинг юрти.*

МЎНДИ [ф. مندى — оғзи синиқ кўза] Сопол кўза тури: оғзи тор, қорни кенг шаклда, дастасиз бўлади (сууқлик солиб қўйишда фойдаланилади). *Бўзчи белбоққа ёлчимас, кулол — мўндига. Мақол. ■ Чайладаги хуржуннинг иккала кўзида қўшқулоқ мўндилар серқатиқ жўхори гўжаға тўла. Х. Султонов, Онамнинг юрти.*

МЎРАЛАМОҚ Тўсиқ, тирқиш, тешик орқали қарамоқ. *Тирқишдан мўраламоқ. ■ Нури палак остида ёш аёллар билан қуришланган ҳолда турар.. баъзан ялачиларға яширинча мўралаб қўяр эди. Ойбек, Танланган асарлар. Тургиси келмай, кўрпанинг тагидан мўралаб ётган Сарсенбой бошини буркаб олди. Р. Файзий, Сен етим эмассан. Бурнининг*

учигача тушириб олган кўзойнаги тепасидан мўралайди. Мирмуҳсин, Умид.

МЎРДАК: мўрдак арава *шв.* Безатилган соябонли арава. -Жуманиёз отанинг қизини мўрдак аравада Хивага олиб кетдилар-а? — деди Ниёзмуроднинг аммаси. Мирмуҳсин, Чўри.

МЎРИ [ф. *مورى* — гиштдан қилинган сувқувур] Ошхона, печка, ўчоқ ва ш. к. нинг тутун чиқиб кетадиган йўли; дудбурон, мўркон. Улар қишлоқ ичига тор сўқмоқдан киришиди: *пастак деворлар, баланд-паст уйлар, пичан босилган томлар, онда-сонда тутун бурқисидан мўрилар.* Ш. Тошматов, Эрк қуши. Паға-паға тутунлар Кўтарилар мўридан. С. Акбарий.

МЎРКОН *айн. мўри.* Ўша тандир, ўша ўчоқ, ошхонамиз мўркони. Нарроғида Мирхонлиқ тақачининг дўкони. Х. Салоҳ, Ташналик.

МЎР-МАЛАХ [ф. *مور* — чумоли + *ملخ* — чигиртка]: мўр-малахдай Қумурсқа ва чигиртка каби: кўплашиб, ёпирилиб. *Котловандан чиққан янги нам тупроқ тоғдай бўлиб турибди, атрофда мўр-малахдай одам.* А. Мухтор, Опа-сингиллар. *Ҳар бири бир янгилик келтираётган бу кунларнинг шавқидан маст бўлган халойиқ ҳар қандай ишга мўр-малахдай ёпишар.. эди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

МЎРТ Эгилмасдан синадиган, синувчан. *Мўрт чўян. Мўрт ёғоч.* ■ *Дарахтлар, буталар эгилиб-букиларди, аммо уларни бир мўрт чўпдек синдириш ёки таг томири билан ағдартиш осон эмас эди.* С. Анорбоев, Оқсой.

МЎРТЛАШМОҚ Мўрт бўлмоқ, синувчан ҳолга келмоқ. *Совуққа туриб қолган картошка ҳам мўртлашиб, яроқсизланади.* «Фан ва турмуш».

МЎРЧА I [ф. *مورچال* — чумоли уяси; лаҳим, ер ости йўли] Европа типдаги ҳаммом. *Йигит ҳужрага жойлашиб, бир оз дам олгандан кейин сарой ёнидаги кўҳна мўрчада ювинди.* М. Осим, Карвон йўлларида. *Иваннинг эпчилгина синглиси бор экан, у мўрчага ўт ёқди, биз ҳузур қилиб ювиндик.* Н. Сафаров, Оловли излар.

МЎРЧА II [ф. *مورچه* — чумолича] *шв.* Чумоли, қумурсқа.

МЎРЧАМИЁН [ф. *مورچه ميان* — чумоли бел; ингичка бел] Ингичка белли, бели

ингичка, хипча бел (хотин-қизлар ҳақида). *Бир туриб ўтирганда билдики, бел мўрчамиён. Узини ҳам бир тутам қилиб, энли камар билан қисиб қўйибди.* Шухрат, Умр поғоналари. *Шундай нозик, мўрчамиён нарсани ўша давангига берасизми?* Ш. Саъдулла, Икки билагузук.

МЎЪЖАЗ [а. *معجز* — ажойиб, ғалати, ғаройиб; гўзал] **I** Кишини ҳайратга соладиган; ажиб, ажойиб. *Шоир токчалардаги чиройли хитой идишларга, фил тишидан ишланган ажойиб, мўъжаз қутичаларга разм солди.* Ойбек, Навоий.

2 Ихчам, кичкина. *Супанинг қаршисига, ўн қадамча нарича мўъжазгина бир чорпога қўйилиб, унга самоварнинг эски-туски палослари солинди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Айвонда чироқ ёқилди. Шинам, мўъжазгина хона ёришиб кетди.* Назармат, Жўрлар баланд сайрайди.

МЎЪЖИЗА [а. *معجزه* — каромат; ҳайратга соладиган нарса; ажойибот] **I** Диний ва афсонавий тасаввурларга кўра, ғайритабиий, илоҳий ҳодиса; пайғамбарлар томонидан воқе бўладиган, уларнинг ҳақиқатан ҳам алло таолонинг бандаларга юборилган элчилари эканлигини тасдиқлайдиган ғайритабиий ҳодиса.

2 Умуман, ҳар қандай одатдан ташқари, кишини ҳайрон қолдирувчи ҳодиса, иш ёки нарса. *Искандаров бир неча минут табиатнинг бу мўъжизасига лол қараб қолди.* С. Аҳмад, Бош оғриғи. *Айниқса, шундай пайтларда Турсунойга онасининг «газета ўқиш»и аллақандай сирли бир мўъжизадай кўриниб кетади.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

МЎЪЖИЗАДОР кам қўлл. *айн. мўъжизакор.* *Йўлнинг икки четини Ҳиндистон табиатининг мўъжизадор, сеҳркор кучи яратган азим, кўркем дарахтлар безар эди.* Ойбек, Нур қидириб.

МЎЪЖИЗАКОР [а.+ф. *معجزه کار* — мўъжиза яратувчи] Мўъжизалар яратувчи. *Мўъжизакор Хоразм ўлкасига бориб, у ердаги ёдгорликлар билан танишининг ўзи ҳам ўз аждодлари ўтмишидан хабардор бўлиш учун ажойиб «ойнаи жаҳон» бўлади.* Н. Сафаров, Оловли излар.

МЎЪЖИЗАЛИ Мўъжизадан иборат бўлган, кишини ҳайратга соладиган; ажиб, ажойиб. *Тўқимачилик саноатининг бу мўъжи-*

зали машинасини дунёда бирор мамлакат хаёлига келтирган эмас. Туйғун, Юрак қўшиқлари.

МУЪТАБАР [а. معتبر — ҳурматли, эътиборли] **1** кт. Эътибор топган, ишонч қозонган, эътиборли; муқаддас. *Муътабар одам. Муътабар манбалардан олинган хабар. Чин сўз — муътабар, яхши сўз — мухтасар.* Мақол. ■ *Қудрат қўлида болгаси билан, «ким экан», деб қаради-да, муътабар чолларни кўриб, юзи бирдан ёришди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Ватан! Ватан! Нақадар муътабар ва табаррук сўз.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

2 Муътабар (хотин-қизлар исми).

МУЪТАДИЛ [а. معتدل — қадди-қомати келишган, расо; мутаносиб; ўртача, ўртамиёна] **1** Совуқ ҳам эмас, иссиқ ҳам эмас; ўртача, ўртамиёна. *Сунбула ойининг муътадил ҳавосига қарамасдан, Зайнаб маржон-маржон терлаган эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Бу водийнинг гўзал манзараси, муътадил иқлими, хуш ҳавоси.. ҳамма кўрганларни мафтун этиб келади.* Н. Юсуфий, Фарғона шўх кулади.

2 Умуман, ўртача, меъерий. *Муътадил босим. Муътадил талаблар.* ■ *Адабиёт соҳасида катта бурилиш яшаш, тўғарақларни муътадил йўлга солиб юборишда қийинчилик бўлди.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Аббосов ҳамма нарсаси ўртача, ҳар жиҳатдан муътадил, ҳар томонлама омади келган одам эди.* А. Мухтор, Бўронларда бордек ҳаловат.

3 Ўртача йўл тутувчи, бирор томонга ён босмайдиган. *Муътадил либераллар.* ■ *Янги вазирлар муътадил миллатчилардан ва фирқасизлардан иборат.* Газетадан.

МУЪҒУЛ 1 Мўғулистон (Монголия) туб аҳолисининг номи. *Мўғул халқи.*

2 Шу халқ, миллатга мансуб, тегишли. *Мўғул тили.*

МУЪҒУЛЛАР Мўғулистон ва Хитой Халқ Республикасидаги Ички Мўғулистоннинг туб аҳолиси.

Буюк мўғуллар Бобурийлар сулоласининг Европа адабиётида қабул қилинган ноилмий, сохта номи.

МУЪҒУЛЧА Шашмақомдаги ҳар бир мақомнинг ашула бўлимида иккинчи гуруҳни ташкил этувчи асосий шўьбалардан бири. Улар, савт шўьбалари каби, 5 чорак такт ўлчовидаги доира усулида ижро этилади.

МУЪХМАЛ [а. مهمل — эътибор берилмаган, ташлаб қўйилган; эскириб истеъмолдан чиққан] кт. Ноаниқ, мужмал. *Юсуфбек ҳожи энида кимхоб чопон билан ўрдадан чиқди. Ўрдадаги «Чопон муборак бўлсин!» деб сўрагувчиларга бир турли муъхмал жавоб берар эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

МУЪХ-МУЪХ унд. с. Баъзи уй ҳайвонларини чақаришда ишлатилади, чақаришни билдиради. «*Муъх-муъх*» деса, қўй ҳам тушунади. *Аммо сенга сўз уқтириб бўлмайди.* Ойбек, Танланган асарлар.